กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ
STRATEGIES FOR BUDDHISM PROPAGATION OF OVERSEAS DHAMMADUTA BHIKKHUS

พระมหาสุเทพ สุวฑฺฒโน (เหลาทอง)

ดุษฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ
STRATEGIES FOR BUDDHISM PROPAGATION OF OVERSEAS DHAMMADUTA BHIKKHUS

พระมหาสุเทพ สุวฑฺฒโน (เหลาทอง)

ดุษฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ

พระมหาสุเทพ สุวฑฺฒโน (เหลาทอง)

ดุษฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Strategies for Buddhism Propagation of
Overseas Dhammaduta Bhikkhus

Phramaha Suthep Suwatthano (Laothong)

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirements for the Degree of
Doctor of Philosophy
(Buddhist Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2018

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ" เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

....
(พระมหาสมบูรณ์ วุฑฺฒิกโร, รศ. ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบดุษฎีนิพนธ์ .... ประธานกรรมการ
(ศ. ดร.วัชระ งามจิตรเจริญ)
.... กรรมการ
(ผศ. ดร.มนตรี สิระโรจนานันท์)
.... กรรมการ
(ดร.บุญเลิศ โอฐสู)
.... กรรมการ
(พระมหาทวี มหาปญฺโญ, ผศ. ดร.)
.... กรรมการ
(รศ. ดร.สมิทธิพล เนตรนิมิตร)

คณะกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์	พระมหาทวี มหาปญฺโญ, ผศ. ดร.	ประธานกรรมการ
	รศ. ดร.สมิทธิพล เนตรนิมิตร	กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย ....
(พระมหาสุเทพ สุวฑฺฒโน)

ชื่อดุษฎีนิพนธ์ : กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ
ผู้วิจัย : พระมหาสุเทพ สุวฑฺฒโน (เหลาทอง)
ปริญญา : พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)
คณะกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์
: พระมหาทวี มหาปญฺโญ, ผศ.ดร., ป.ธ. ๙, พธ.บ. (ปรัชญา), ศน.ม. (พระพุทธศาสนา), M.Phil. (Buddhist Studies), Ph.D. (Buddhist Studies),
: รศ. ดร.สมิทธิพล เนตรนิมิตร ป.ธ. ๙, พธ.บ. (ปรัชญา), พธ.ม., (พระพุทธศาสนา), Ph.D. (Pali & Buddhist Studies)
วันสำเร็จการศึกษา : ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๖๒

บทคัดย่อ

ดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในคัมภีร์เถรวาท (๒) เพื่อศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ (๓) เพื่อเสนอกลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการวิจัย พบว่า

หลักการที่พระพุทธเจ้าใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในช่วงเริ่มต้นในการประกาศพระศาสนา คือเจาะจงกลุ่มเป้าหมายจากชนชั้นปกครอง ชนชั้นนำทางสังคมคือพราหมณ์มหาศาล คหบดีมหาศาล ซึ่งเป็นระดับเศรษฐีที่มั่งคั่งและเป็นเจ้าลัทธิ เพื่อเป็นแรงจูงใจให้มวลชนหันมาสนใจพระพุทธศาสนา เมื่อได้บุคคลระดับผู้นำเข้ามาเป็นพุทธบริษัทก็จะสามารถเป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างรวดเร็ว ในขณะเดียวกันพระพุทธองค์ได้ประทานแนวทางการประกาศพระศาสนาแก่พระอรหันต์ ๖๐ รูป ผู้ทำหน้าที่ประกาศพระศาสนาในช่วงแรกเพื่อมุ่งประโยชน์และความสุขแก่มหาชนจำนวนมาก ซึ่งเป็นโอวาทสำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และเป็นหลักการที่พระสงฆ์สาวกใช้มาจนถึงปัจจุบัน

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ซึ่งเป็นผู้แทนของคณะสงฆ์ไทยที่ได้ผ่านการอบรมตามหลักสูตรโครงการอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ และได้รับมอบหมายให้นำหลักธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่แก่ประชาชนในต่างประเทศ ภายใต้การกำกับดูแลของคณะสงฆ์ไทยและองค์กรร่วมมือต่าง ๆ ให้เป็นไปตามหลักประโยชน์ ๓ ประการ คือ ๑) ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ ประโยชน์ในชาตินี้ ๒) สัมปรายิกัตถประโยชน์ ประโยชน์

ในชาติหน้า ๓) ปรมัตถประโยชน์ ประโยชน์อย่างยิ่ง เพื่อให้พุทธศาสนิกชนในประเทศต่าง ๆ ได้รับรู้ถึงแนวทางการปฏิบัติที่ถูกต้องตามหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา

การเสนอกลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ประกอบด้วย ๑. กลยุทธ์ระดับหน่วยงาน ได้แก่ (๑) การกำหนดเป้าหมายหลักและแนวทางในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ชัดเจนและประชาสัมพันธ์ให้ทั่วถึง (๒) การจัดทำฐานข้อมูลของวัดในต่างประเทศและพระธรรมทูตสายต่างประเทศที่เป็นปัจจุบัน (๓) การสร้างฐานข้อมูลกลางในการรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวกับประวัติของประเทศต่าง ๆ (๔) การจัดทำฐานข้อมูลเกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสองภาษา เช่นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ เป็นต้น (๕) การจัดสรรงบประมาณในการบริหารจัดการงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศอย่างต่อเนื่อง ๒. กลยุทธ์ระดับบุคคล คือ กลยุทธ์ที่เกี่ยวกับพระธรรมทูตโดยตรง ได้แก่ (๑) การรู้จักตนด้วยการวิเคราะห์ตนเอง พัฒนาตนเอง ด้านความรู้ในทางพระพุทธศาสนา ทั้งปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ พร้อมทั้งความรู้ทางโลกตามความจำเป็นต่อการปฏิบัติหน้าที่พระธรรมทูต (๒) การรู้จักชุมชนและสภาพแวดล้อมในประเทศที่จะไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตลอดทั้งแนวโน้มการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอนาคต ด้วยการรู้เท่าทันสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นตามสภาพสังคมนั้น

Dissertation Title : Strategies for Buddhism Propagation of Overseas Dhammaduta Bhikkhus

Researcher : Phramaha Suthep Suwatthano (Laothong)

Degree : Doctor of Philosophy (Buddhist Studies)

Dissertation Supervisory Committee

: Phramaha Tavee Mahapanno, Asst. Prof., Dr., Pali IX, B.A. (Philosophy), M.A. (Buddhist Studies), M.Phil. (Buddhist Studies), Ph.D. (Buddhist Studies)

: Assoc. Prof. Dr.Samiddhipol Netnimitr, Pali IX, B.A., (Philosophy), M.A., (Buddhist Studies), Ph.D. (Pali & Buddhist Studies),

Date of Graduation : May 21, 2019

Abstract

This dissertation entitled "Strategies for Buddhism Propagation of Overseas Dhammaduta Bhikkhus" has three objectives: 1) to study the principles used for Buddhism propagation in Theravada Buddhism, 2) to study the Overseas Dhammaduta Bhikkhus' propagation of Buddhism, and 3) to propose the Overseas Dhammaduta Bhikkhus' strategies in the propagation of Buddhism. This is a qualitative research.

The research findings were found that the principles the Buddha used in the beginning while propagating Buddhism was mainly focused on the chief target where people from the class of rulers and social leaders, rich Brahmas and wealthy person were prioritized with a view to motivating a great deal of people in Buddhism. Once those people were accepted then they rapidly lead the role as the propagators of Buddhism. At this time, sixty of the worthy monks were allowed by the Buddha to propagate Buddhism in order to provide a hefty of benefit and happiness to people through the significant instructions by which they have been being observed till the present.

In the Overseas Dhammaduta Bhikkhus' propagation of Buddhism, Buddhist monks who passed the Overseas Dhammaduta Bhikkhus Training Program are highly regarded as the Thai Sangha's delegates to communicate the Buddhadhamma to the people around the world under the Thai Sangha and the other cooperation within three main advantages: 1) virtues conducive to benefits in the present, 2) virtues conducive to benefits in the future, and 3) virtues conducive to benefits in the final eternal goal (Nibbãna) leading to the awareness of the proper practices in accordance with the Buddhist teachings.

In this research, the Buddhism propagation strategies of the Overseas Dhammaduta Bhikkhus was of the organizational and individual strategies, the former consists of: 1) setting the main goals and guidelines in propagating Buddhism clearly and thoroughly, 2) creating a database of Thai temples and Dhammaduta Bhikkhus in the foreign countries, 3) providing a central database to gather information about the foreign countries' history, and 4) making a bilingual database of Buddhist Dhammas, like Thai and English or Pali and English database, and 5) providing the budget in a row for managing the propagation works in the foreign countries, and the latter consist of: 1) getting to know oneself and others through self-analysis, and developing oneself to acquire more Buddhism knowledge through learning, practice and comprehension, especially in meditation, manners, as well as other knowledge needed for the Dhammaduta works, and 2) getting to know the target country of Buddhism propagation, and future trends in Buddhism propagation and also the up-to-date situations.

กิตติกรรมประกาศ

ดุษฎีนิพนธ์นี้สำเร็จลุล่วงด้วยดีเพราะได้รับความอนุเคราะห์เกื้อกูลและความเมตตา จาก พระมหาสมบูรณ์ วุฑฺฒิกโร, รศ. ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระมหาทวี มหาปญฺโญ, ผศ. ดร., รศ. ดร.สมิทธิพล เนตรนิมิตร ที่ได้เสียสละเวลาอันมีค่ารับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาและกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์ ดูแลให้คำแนะนำเสนอแนะข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ และช่วยชี้แนะแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ คณะกรรมการตรวจสอบดุษฎีนิพนธ์ ได้แก่ ศ. ดร.วัชระ งามจิตรเจริญ ผศ. ดร.มนตรี สิระโรจนานันท์ และดร.บุญเลิศ โอฐสู ที่ช่วยชี้แนะแนวทางการทำวิจัยจนทำให้ดุษฎีนิพนธ์เล่มนี้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ขอขอบพระคุณผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัยทุกท่าน ที่ช่วยอำนวยความสะดวกและประสานงาน ในการทำเอกสารสำคัญต่าง ๆ จนทำให้ดุษฎีนิพนธ์เล่มนี้เสร็จสมบูรณ์

ขอขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ได้เสียสละเวลาให้สัมภาษณ์และตรวจสอบเครื่องมือในงานวิจัยนี้ และคณาจารย์ทุกท่านที่ประสิทธิ์ประสาทความรู้จนทำให้ผู้วิจัยมีความรู้ความสามารถพอที่จะศึกษาได้

กราบขอบพระคุณพระโสภณวชิราภรณ์ (ไสว โชติโก) รองอธิการบดีฝ่ายกิจการต่างประเทศ ผู้บริหาร คณาจารย์ และเจ้าหน้าที่วิทยาลัยพระธรรมทูต กองวิเทศสัมพันธ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่มีส่วนสนับสนุนและให้โอกาสในการทำดุษฎีนิพนธ์เล่มนี้จนสำเร็จสมบูรณ์

กราบขอบพระคุณอุปัชฌาย์อาจารย์ผู้ให้การบรรพชาอุปสมบท ขอขอบคุณบิดามารดาญาติธรรมทั้งหลาย เพื่อนนิสิตปริญญาเอก พธ.ด. สาขาวิชาพระพุทธศาสนารุ่นที่ ๑๒ แบบ ๒.๑ แม่ชี ดร.สุนันทา เรียงแหลม ดร.ปณัชญา ลีลายุทธ และผู้ที่มิได้เอ่ยนาม ที่มีส่วนสนับสนุนให้การช่วยเหลือในกิจการงานต่าง ๆ ตลอดระยะเวลาการศึกษาในระดับปริญญาเอกนี้ พร้อมทั้งกัลยาณมิตรทุกท่านที่เป็นกำลังใจในการทำดุษฎีนิพนธ์เล่มนี้จนสำเร็จไปด้วยดี

สุดท้ายนี้ คุณความดีและประโยชน์อันใดที่พึงมีจากดุษฎีนิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยขอน้อมถวายเป็นเครื่องสักการบูชาต่อพระรัตนตรัย คุณบิดามารดา คุณครูบาอาจารย์ทุกท่าน ขออุทิศส่วนบุญกุศลนี้แก่บุรพาจารย์ผู้มีอุปการคุณทุกท่าน

พระมหาสุเทพ สุวฑฺฒโน (เหลาทอง)
๒๑ พฤษภาคม ๒๕๖๒

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	**ก**
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	**ค**
กิตติกรรมประกาศ	**จ**
สารบัญ	**ฉ**
สารบัญแผนภูมิ	**ฎ**
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	**ฏ**
บทที่ ๑ บทนำ	**๑**
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๔
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๔
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๖
๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวของ	๖
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๓
๑.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๑๕
๑.๙ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๑๕
บทที่ ๒ หลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในคัมภีร์เถรวาท	**๑๖**
๒.๑ ความเป็นมาของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	๑๖
๒.๑.๑ ความหมายของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	๑๖
๒.๑.๒ การเผยแผ่พระศาสนาในสมัยพุทธกาล	๑๖
๒.๑.๓ การเผยแผ่คำสอนของพระพุทธเจ้า	๑๘
๒.๑.๓.๑ การปฏิบัติหน้าที่ตามพุทธกิจ	๑๙
๒.๑.๓.๒ คุณสมบัติในการสอนของพระพุทธองค์	๑๙
๒.๑.๓.๓ เนื้อหาที่พระพุทธองค์ทรงสอน	๒๐
๒.๑.๓.๔ พุทธลีลาในการสอน	๒๐
๒.๑.๓.๕ วิธีการสอนของพระพุทธเจ้า	๒๑
๒.๑.๓.๖ พุทธวิธีสอนด้วยปาฏิหาริย์	๒๒
๒.๑.๓.๗ พุทธวิธีตอบปัญหา	๒๓

๒.๑.๔ พระพุทธเจ้าทรงมอบหลักการเผยแผ่พระศาสนาแก่สาวก ๒๓
๒.๑.๔.๑. เป้าหมาย ๒๗
๒.๑.๔.๒. หลักการ ๒๘
๒.๒ วิเคราะห์พุทธวิธีในการเผยแผ่ ๓๐
๒.๒.๑ พุทธวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ๓๐
๒.๒.๒ การสร้างแรงจูงใจต่อบุคคลภายนอกศาสนา ๓๐
๒.๒.๓ วิสัยทัศน์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ๓๒
๒.๒.๔ พุทธวิธีการนำเสนอ ๓๔
๒.๓ ความเป็นมาของพระธรรมทูตในสมัยพุทธกาล ๓๖
๒.๓.๑ ความเป็นมาของพระธรรมทูต ๓๖
๒.๓.๒ ความหมายของพระธรรมทูต ๓๗
๒.๔ พระสาวกที่ออกไปเผยแผ่พระศาสนาในต่างถิ่น: การจัดโครงสร้างองค์กร ๓๘
๒.๔.๑ ข้อสนับสนุนในการจัดตั้งคณะสงฆ์ ๓๘
๒.๔.๒ เป้าหมายการจัดตั้งคณะสงฆ์ ๓๙
๒.๔.๓ การเกิดขึ้นของพระสงฆ์และองค์กรสงฆ์ในสมัยพุทธกาล ๔๑
๒.๔.๔ การบัญญัติพระธรรมวินัย : การวางแผน ๔๗
๒.๔.๕ ลักษณะของการปกครอง : การจัดองค์กร ๔๘
๒.๕ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสาวก ๕๑
๒.๖ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาหลังพุทธกาล ๕๓
๒.๗ สรุปความ ๕๕
บทที่ ๓ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ๕๙
๓.๑ ความเป็นมาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศของประเทศไทย ๕๙
๓.๑.๑ ความเป็นมาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ๕๙
๓.๑.๒ ความหมายของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ๖๑
๓.๒ ระเบียบปฏิบัติสำหรับพระธรรมทูตสายต่างประเทศในปัจจุบัน ๖๓
๓.๒.๑ ระเบียบการฝึกอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๖๔
๓.๒.๒ ภารกิจวิทยาลัยพระธรรมทูตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๖๕
๓.๒.๓ ระเบียบสำนักฝึกอบรมพระธรรมทูตไปต่างประเทศ (ธรรมยุต) ๖๖

๓.๒.๔ คุณสมบัติของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ	๖๘
๓.๓ นโยบายการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทย	๗๑
๓.๓.๑ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	๗๑
๓.๓.๒ ด้านพระธรรมทูต	๗๔
๓.๔ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ	๗๖
๓.๔.๑ หลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ	๗๖
๓.๔.๒ วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูต	๗๘
๓.๕ สถานการณ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ	๘๐
๓.๕.๑ ทวีปเอเชีย	๘๐
๓.๕.๑.๑ ประเทศศรีลังกา	๘๐
๓.๕.๑.๒ ประเทศอินเดีย	๘๓
๓.๕.๑.๓ ประเทศอินโดนีเซีย	๘๘
๓.๕.๑.๔ ประเทศสิงคโปร์	๙๑
๓.๕.๒ ทวีปยุโรป	๙๓
๓.๕.๒.๑ ประเทศอังกฤษ	๙๓
๓.๕.๒.๒ ประเทศเนเธอร์แลนด์	๙๕
๓.๕.๒.๓ ประเทศนอร์เวย์	๙๗
๓.๕.๓ ทวีปอเมริกา	๙๙
๓.๕.๔ ทวีปโซนโอเชียเนีย	๑๐๑
๓.๕.๔.๑ ประเทศออสเตรเลีย	๑๐๑
๓.๕.๔.๒ ประเทศนิวซีแลนด์	๑๐๕
๓.๖ ปัญหาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ	๑๐๖
๓.๖.๑ ประเทศสหรัฐอเมริกา	๑๐๖
๓.๖.๒ ประเทศออสเตรเลีย	๑๐๗
๓.๖.๓ ประเทศนิวซีแลนด์	๑๐๗
๓.๖.๔ ประเทศสิงคโปร์	๑๐๗
๓.๖.๕ ประเทศอินเดีย	๑๐๘
๓.๖.๖ ประเทศอินโดนีเซีย	๑๐๘
๓.๖.๗ ประเทศในกลุ่มยุโรป	๑๐๘
๓.๖.๘ ประเทศเนเธอร์แลนด์	๑๐๙
๓.๗ สรุปความ	๑๑๐

บทที่ ๔ เสนอกลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ **๑๑๓**
๔.๑ แนวคิดเกี่ยวกับกลยุทธ์ ๑๑๓
๔.๑.๑ ความหมายของกลยุทธ์ ๑๑๓
๔.๑.๒ การวางแผนกลยุทธ์ ๑๒๑
๔.๒ ความสอดคล้องระหว่างแนวคิดการวางแผนกลยุทธ์กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ๑๒๘
๔.๓ วิเคราะห์ปัญหาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ๑๓๙
๔.๓.๑ ปัญหาด้านทัศนคติ ค่านิยมและความเชื่อ ๑๓๙
๔.๓.๒ ปัญหาด้านงบประมาณการสร้างวัดและการทำงานร่วมกับผู้อื่น ๑๔๐
๔.๓.๓ ปัญหาด้านการสอนธรรมด้วยภาษาอังกฤษ ๑๔๑
๔.๓.๔ ปัญหาด้านศาสนาประเพณีและวัฒนธรรม ๑๔๒
๔.๓.๕ ปัญหาด้านบุคลากรคือพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ๑๔๓
๔.๔ กลยุทธ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ๑๔๔
๔.๔.๑ เป้าหมายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ๑๔๔
๔.๔.๒ กลุ่มเป้าหมายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ๑๔๕
๔.๔.๓ การวิเคราะห์ตนเอง ๑๔๕
๔.๔.๔ วิเคราะห์สถานการณ์แวดล้อม ๑๔๖
๔.๔.๕ วิเคราะห์แนวโน้มในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอนาคต ๑๔๖
๔.๔.๖ การเผยแผ่ทางสื่อสังคมออนไลน์ ๑๔๗
๔.๔.๗ การวางแผนในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ๑๔๗
๔.๔.๘ การใช้สื่อสมัยใหม่ในการสอนธรรมะ ๑๔๘
๔.๔.๙ ยุทธวิธีในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ๑๔๘
๔.๔.๑๐ กลยุทธ์ในการจัดการกับปัญหาในเผยแผ่พระพุทธศาสนา ๑๕๑
๔.๕ สังเคราะห์กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ๑๕๒
๔.๕.๑ กลยุทธ์ด้านความเข้าใจสภาพปัญหา ๑๕๓
๔.๕.๒ กลยุทธ์ด้านนโยบายและการวางแผน ๑๕๓
๔.๕.๓ กลยุทธ์ด้านการพัฒนาและปรับปรุงแก้ไข ๑๕๔

๔.๖ เสนอกลยุทธ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ๑๕๕
๔.๖.๑ กลยุทธ์ระดับหน่วยงาน ๑๕๕
๔.๖.๒ กลยุทธ์ระดับบุคคล ๑๕๕
๔.๗ สรุปความ ๑๕๖
บทที่ ๕ สรุปและข้อเสนอแนะ ๑๖๐
๕.๑ สรุปผลการวิจัย ๑๖๐
๕.๒ ข้อเสนอแนะ ๑๖๙
๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ๑๖๙
๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะสำหรับพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ๑๗๐
๕.๒.๓ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป ๑๗๑
บรรณานุกรม ๑๗๒
ภาคผนวก ๑๘๕
ประวัติผู้วิจัย ๒๒๔

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่ **หน้า**

๑.๑ แผนภูมิ ๑.๑ แสดงกระบวนการวิจัย ๑๔
๑.๒ แผนภูมิ ๑.๒ แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย ๑๕

อธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

๑) ภาษาไทย

ก. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

อักษรย่อชื่อคัมภีร์ในดุษฎีนิพนธ์เล่มนี้ ใช้อ้างอิงจากคัมภีร์ พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฏกํ, ๒๕๐๐ และพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พุทธศักราช ๒๕๓๙

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.ม.	(บาลี)	=	วินยปิฏก มหาวคฺคปาลิ	(ภาษาบาลี)
วิ.จู.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก จูฬวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.มู.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.อุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
สํ.ส.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
สํ.นิ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย นิทานวรรค	(ภาษาไทย)
สํ.สฬา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค	(ภาษาไทย)
สํ.ข.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย ขันธกวรรค	(ภาษาไทย)
องฺ.ทุก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต	(ภาษาไทย)
องฺ.ติก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
องฺ.จตุกฺก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
องฺ.ปญฺจก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
องฺ.ฉกฺก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ฉักกนิบาต	(ภาษาไทย)

องฺ.สตฺตก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต	(ภาษาไทย)
องฺ.อฏฺฐก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย อัฏฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
องฺ.ทสก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.อิติ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.เอกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย เอกกนิบาตชาดก	(ภาษาไทย)
ขุ.จู.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย จูฬนิเทส	(ภาษาไทย)

ข. คำย่อชื่อคัมภีร์อรรถกถา

อรรถกถาพระวินัยปิฎก

วิ.ม.อ.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก สมันตปาสาทิกา มหาวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

ที.สี.อ.	(ไทย)	=	ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี สีลขันธวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)

การใช้หมายเลขย่อ

การใช้อักษรย่อเกี่ยวกับภาษาไทย ใช้ระบบอ้างอิงที่ระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังคำย่อคัมภีร์ เช่น ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔. หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกายมหาวรรค ภาษาไทย เล่ม ๑๐ ข้อ ๒๑๖ หน้า ๑๖๔ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๙

การใช้อักษรย่อเกี่ยวกับคัมภีร์อรรถกถา ใช้ระบบอ้างอิงที่ระบุ เล่ม/หน้า หลังคำย่อคัมภีร์ เช่น องฺ.ปญฺจก.อ. (ไทย) ๓/๑๗๗/๖๘. หมายถึง อรรถกถาพระสุตตันตปิฎกอังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต มโนรถปูรณี ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาอฏฺฐกถา ภาค ๓ ข้อ ๑๗๗ หน้า ๖๘

บทที่ ๑
บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนาจากวันที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงประกาศพระพุทธศาสนาจนถึงปัจจุบันเป็นเวลากว่า ๒,๖๐๐ ปี พระพุทธศาสนาได้สูญหายไปจากดินแดนต้นกำเนิด (ประเทศอินเดีย) ในราว พ.ศ. ๑๗๐๐ เป็นต้นมา และได้รับการฟื้นฟูขึ้นในประเทศอินเดียอีกครั้งในราว พ.ศ. ๒๔๙๐ โดยนายเยาวหรลาล เนห์รู (Jawaharlal Nehru) นายกรัฐมนตรีของอินเดียและ ดร. บิมเรา รามจิ เอมเบดการ์ (Dr. Bhimrao Ramji Ambedkar) ผู้นำชาวอินเดียพุทธ[๑] ในช่วงเวลาที่พระพุทธศาสนาสูญหายไปจากดินแดนต้นกำเนิด ได้ไปปรากฏขึ้นนอกดินแดนต้นกำเนิด ได้แก่ประเทศไทย ศรีลังกา พม่า ลาว กัมพูชา เป็นต้น และทำให้พระพุทธศาสนายังดำรงอยู่จนถึงทุกวันนี้และได้รับการฟื้นฟูขึ้นอีกครั้งในดินแดนต้นกำเนิด

การประกาศศาสนาของพระพุทธองค์ในฐานะพระศาสดาและพระธรรมทูตองค์แรก ทำให้เกิดพระสาวกผู้เป็นพระอรหันต์และพระธรรมทูตชุดแรกขึ้น พระพุทธองค์ได้ส่งพระสาวกเหล่านั้นไปประกาศพระธรรมในทิศต่าง ๆ โดยตรัสว่า “พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์”[๒] การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาลกระทำในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การแสดงธรรม การสนทนาธรรม การแนะนำสั่งสอน การตอบปัญหาข้อข้องใจ ความน่าเลื่อมใสของพระสาวก โดยพระพุทธเจ้าได้ประทานหลักการและเทคนิคในการเผยแผ่ให้เป็นผู้มีคุณธรรม มีเหตุผลสัมพันธ์ต่อเนื่องกัน ชี้แจงให้เข้าใจชัดเจนในแต่ละประเด็น แสดงธรรมด้วยจิตเมตตา โดยมุ่งให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ฟัง ไม่แสดงธรรมเพราะเห็นแก่ลาภสักการะ ไม่แสดงธรรมยกตนข่มท่านและไม่เสียดสีข่มขู่ผู้อื่น[๓] และอีกหลักการหนึ่ง ได้แก่หลักที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงยกย่องสรรเสริญพระสารีบุตร ว่าเป็นพระธรรมทูตที่พร้อมด้วยธรรม ๘ ประการ คือ (๑) ยอมรับฟังข้อแนะนำในกติกา กฎหมายหรือความเป็นไปของบ้านเมืองนั้น ๆ (๒) ทำให้เขาได้ยินหรือรับฟังจุดประสงค์หรือธรรมะที่ตนนำมา (๓) เรียนรู้อุปนิสัย สภาวะความเป็นไปของบ้านเมืองนั้น ๆ เพื่อจะได้ปรับตัวให้เข้ากับสังคมของเขาโดยไม่เสียความเป็นสมณสารูป (๔) เมื่อ

---

[๑] สถานทูตไทยในประเทศอินเดีย กรุงนิวเดลี แหล่งที่มา: http://newdelhi.thaiembassy.org/th [๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๑].

[๒] วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

[๓] องฺ.ปญฺจก. (ไทย) ๒๒/๑๕๙/๒๖๓.

เรียนรู้อุปนิสัยความเป็นไปของบ้านเมืองนั้นแล้ว ต้องจำให้ดี ไม่ให้เกิดข้อผิดพลาด และต้องรู้ว่าตนมาในฐานะอะไร ทำหน้าที่อะไร (๕) รู้จักสิ่งที่เป็นประโยชน์และมิใช่ประโยชน์ รู้เท่าทันต่อสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างแจ่มแจ้ง (๖) ทำให้ผู้อื่นเข้าใจแจ่มแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์และมิใช่ประโยชน์ ตามวิถีแห่งพุทธธรรม (๗) เป็นผู้ฉลาดในข้อควรปฏิบัติและไม่ควรปฏิบัติเมื่อจะเผยแผ่ธรรมให้แก่คนในบ้านเมืองนั้น ๆ และ (๘) ต้องไม่ก่อการทะเลาะวิวาทหรือขัดใจกับใคร[๔] การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยพระสาวกดำเนินการต่อเนื่องมาเป็นลำดับ จากพระธรรมทูตชุดแรกจนปรากฏพระสาวกจำนวนมากทำหน้าที่ถ่ายทอดพระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์และเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทำให้มีผู้ศรัทธานับถือจนมีพุทธบริษัท ๔ เกิดขึ้นจำนวนมากขยายขอบเขตไปในอาณาบริเวณต่าง ๆ

ในช่วงเวลาหลังการเสด็จดับขันธปรินิพพานของพระพุทธเจ้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรัชสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราช กษัตริย์แห่งราชวงศ์โมริยะ เป็นยุคที่พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมากที่สุดยุคหนึ่ง พระองค์ทรงเป็นราชาอุปถัมภ์การสังคายนาพระพุทธศาสนาครั้งที่ ๓ ในปี พ.ศ. ๒๓๖ เมื่อดำเนินการแล้วเสร็จ พระองค์ทรงให้การสนับสนุนด้วยการส่งพระธรรมทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนายังประเทศต่าง ๆ แบ่งเป็น ๙ สายรวมทั้งประเทศไทยด้วย[๕] โดยมีพระโสณเถระกับพระอุตตรเถระ เป็นหัวหน้าคณะจาริกไปยังดินแดนที่เรียกว่าสุวรรณภูมิ ปัจจุบันครอบคลุมพื้นที่ในประเทศไทย พม่า ลาว กัมพูชา เวียดนาม และอินโดนีเซีย[๖] ซึ่งถือได้ว่าพระธรรมทูตสายต่างประเทศปรากฏขึ้นอย่างเป็นทางการในการเดินทางออกนอกถิ่นกำเนิดและต่างภาษาและวัฒนธรรม ซึ่งประเทศไทยยอมรับพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติและเป็นศาสนาของประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ ทำให้พระพุทธศาสนาตั้งมั่นในประเทศไทยตั้งแต่กรุงสุโขทัยเป็นต้นมาจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ในปัจจุบัน

พระสงฆ์เป็นหนึ่งในพระรัตนตรัย และเป็นผู้ที่จะนำพระธรรมคำสอนมาเผยแผ่อบรมสั่งสอนให้พุทธศาสนิกชนได้รับรู้แล้วนำไปปฏิบัติ และในประเทศไทย พระภิกษุสงฆ์ยังมีส่วนร่วมทำประโยชน์ให้แก่สังคม ทำให้เกิดกลุ่มพระสงฆ์ที่เรียกว่า “พระธรรมทูต” ขึ้น เพื่อทำหน้าที่หลักในการเผยแผ่พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า และปฏิบัติภารกิจในการจัดการศึกษา การสังคมสงเคราะห์แก่ชนทั่วไปด้วย

---

[๔] ดูรายละเอียดใน วิ.จู. (ไทย) ๗/๓๔๓/๒๐๘, วิ.จู. (ไทย) ๗/๓๕๕/๒๒๑.

[๕] สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, “**สมัยแรกพระพุทธศาสนาเป็นประธานของประเทศ**”, ในสุวรรณภูมิอยู่ที่นี่ ที่แผ่นดินสยาม, สุจิตต์ วงษ์เทศ, บรรณาธิการ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๕), หน้า ๒๓-๒๔.

[๖] สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, **ตำนานพระพุทธเจดีย์**, (ธนบุรี: รุ่งวัฒนาการพิมพ์, ๒๕๑๓), หน้า ๓๓-๓๔.

พระธรรมทูตที่ปรากฏในประเทศไทย แบ่งได้ ๒ ประเภท คือ พระธรรมทูตในประเทศกับพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ได้มีการส่งพระสงฆ์ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนานอกประเทศไทยอย่างเป็นทางการเริ่มดำเนินการมาในราว พ.ศ. ๒๕๐๐ เป็นต้นมา ซึ่งในรัชสมัยของรัชกาลที่ ๙ กรมการศาสนาได้ฟื้นฟูงานพระธรรมทูตในประเทศขึ้นในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๐๗ ถึง พ.ศ. ๒๕๐๘ โดยมุ่งหมายให้ประชาชนยึดมั่นในพระพุทธศาสนา มีศีลธรรมประจำใจ มีความเคารพรักต่อประเทศชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ มีความเข้าใจอันดีระหว่างชนที่นับถือศาสนาต่าง ๆ และได้ทดลองดำเนินงานโดยอาราธนาพระเถระผู้ใหญ่เป็นหัวหน้าคณะอำนวยการ จัดส่งพระสงฆ์ออกจาริกประกาศพระศาสนาในถิ่นต่าง ๆ ในประเทศไทย[๗] ในส่วนของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ได้มีพระภิกษุสงฆ์ไปปฏิบัติศาสนกิจในประเทศต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง และเพื่อรองรับการปฏิบัติศาสนกิจในต่างประเทศ ทำให้มีการสร้างวัดไทยในประเทศต่าง ๆ เกือบทุกทวีป ทำให้ในช่วง พ.ศ. ๒๕๑๒-๒๕๑๓ มีการจัดอบรมพระภิกษุเพื่อไปปฏิบัติหน้าที่ในต่างประเทศ แต่ได้หยุดดำเนินการไป และได้กลับมาดำเนินการจัดฝึกอบรมพระภิกษุสงฆ์เพื่อไปปฏิบัติหน้าที่พระธรรมทูตสายต่างประเทศอย่างเป็นทางการอีกครั้งในราว พ.ศ. ๒๕๓๘ จนถึงปัจจุบัน โดยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งเป็นหน่วยงานหลักในการทำหน้าที่จัดอบรมพระธรรมทูตไทยเพื่อทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศมาจนถึง พ.ศ. ๒๕๖๑ นับเป็นรุ่นที่ ๒๔ ซึ่งจำนวนพระภิกษุที่เข้ารับการอบรม ๒๔ รุ่น รวม ๑,๘๙๔ รูป[๘] แต่จำนวนพระธรรมทูตสายต่างประเทศที่ผ่านการอบรมยังคงไม่เพียงพอต่อการทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ

การประกาศพระศาสนาขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยพระองค์เองและพระสาวก เมื่อล่วงเวลามาถึงยุคสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราช ได้ส่งพระธรรมทูตสายต่างประเทศออกเผยแผ่พระศาสนาจนทำให้พระพุทธศาสนาเผยแผ่มาถึงประเทศไทยและกลายเป็นศาสนาของคนส่วนใหญ่ในประเทศมานานกว่า ๗๐๐ ปี ตั้งแต่สมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราชเป็นต้นมา ประเทศไทยได้ให้ความสำคัญกับการจัดส่งพระธรรมทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ ประเทศศรีลังกา ในสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศกษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยา จึงเป็นที่มาของงานพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

ดังนั้น ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับกลยุทธ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการปฏิบัติหน้าที่ของพระธรรมทูต ตั้งแต่ครั้งพุทธกาลจนถึงปัจจุบันว่าเป็นอย่างไร และการปฏิบัติ

---

[๗] สง่า พิมพ์พงษ์, **คู่มือพระธรรมทูต**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๑), หน้า ๑๑-๑๒.

[๘] วิทยาลัยพระธรรมทูต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, สถิติพระธรรมทูต โครงการอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ (ฝ่ายมหานิกาย).

หน้าที่ของพระธรรมทูตสายต่างประเทศในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างไรบ้าง เพื่อนำข้อมูลมาใช้ศึกษาหาแนวทางสำหรับแก้ปัญหาในการนำเสนอเป็นกลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศต่อไป เพื่อการสนับสนุนให้งานเผยแผ่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ซึ่งมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยมีแนวทางดำเนินการในส่วนที่เกี่ยวข้องกับพระธรรมทูตสายต่างประเทศ และเพื่อเป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติหน้าที่ของพระธรรมทูตสายต่างประเทศของคณะสงฆ์ไทยต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในคัมภีร์เถรวาท

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ

๑.๒.๓ เพื่อเสนอกลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ หลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในคัมภีร์เถรวาท เป็นอย่างไร

๑.๓.๒ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ เป็นอย่างไร

๑.๓.๓ กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ เป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัย ดังนี้

๑.๔.๑ ด้านเนื้อหา

เนื้อหาในการทำวิจัยเรื่อง “กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ” จะศึกษาข้อมูลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตในสมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ทั้งสถานะ หน้าที่ ปัญหาในการปฏิบัติหน้าที่ในต่างประเทศ เพื่อนำข้อมูลมาเชื่อมโยงกับแนวคิดเรื่องกลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ให้มีแนวทางจัดการกับสภาพปัญหาที่พบในปัจจุบันและเตรียมความพร้อมของพระธรรมทูตสายต่างประเทศต่อสภาพแวดล้อมทางสังคมของแต่ละประเทศที่ต้องเดินทางไปปฏิบัติหน้าที่ในอนาคต

๑.๔.๒ ด้านแหล่งข้อมูล

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาเอกสารและข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา เอกสารตำราวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง งานวิทยานิพนธ์ ข้อมูลจากหนังสือวิชาการ และงานประชุมสัมมนาต่าง ๆ เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา และการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ทรงคุณวุฒิและนักวิชาการ พร้อมทั้งผู้ที่มี

ส่วนเกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ เพื่อใช้เป็นข้อมูลมาเชื่อมโยงกับแนวคิดเรื่องกลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศต่อไป

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูล

ผู้ให้สัมภาษณ์เชิงลึกซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิและนักวิชาการพร้อมทั้งผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ จำนวน ๑๕ รูป/คน ได้แก่

๑. พระเทพสุวรรณเมธี, ดร. (สุชาติ กิตฺติปญฺโญ) รองเจ้าคณะกรุงเทพมหานคร

๒. พระราชสิทธิมุนี วิ., ดร. (บุญชิต ญาณสํวโร) ผู้อำนวยการสถาบันวิปัสสนาธุระ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓. พระกิตติโสภณวิเทศ (เศรษฐกิจ สมาหิโต) ประธานสหภาพพระธรรมทูตไทยในโอเชียเนีย

๔. พระวิมลศาสนวิเทศ (สำรวจ กมโล) รองประธานสหภาพพระธรรมทูตไทยในทวีปยุโรป

๕. พระมงคลธีรคุณ, ดร. (อินศร จินฺตาปญฺโญ) ผู้อำนวยการวิทยาลัยพระธรรมทูต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๖. พระวิเทศรัตนาภรณ์, ดร. (ถนัด อตฺถจารี) เลขาธิการสมัชชาสงฆ์ไทยในสหรัฐอเมริกา

๗. พระวิเทศปุญญาภรณ์ (บุญทิน ปุญฺญธโช) เลขานุการสหภาพพระธรรมทูตไทยในยุโรป เจ้าอาวาสวัดพุทธาราม ประเทศ สวีเดน

๘. พระครูโสภณพุทธิคุณ (คองเหียน มหาวีโร) วัดพุทธิคุณ รองประธานสมัชชาสงฆ์ไทยในประเทศสิงคโปร์ รูปที่ ๑

๙. พระครูนรนาถเจติยาภิรักษ์ (สมพงศ์ ญาณธีโร) พระธรรมทูตไทยสายประเทศอินเดีย-เนปาล

๑๐.พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ. ดร. ผู้อำนวยการ วิทยาลัยพุทธศาสตร์นานาชาติ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑๑. พระมหาศักดิ์ชาย โกวิโท รักษาการผู้อำนวยการ สำนักงานวิทยาลัย วิทยาลัยพระธรรมทูต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑๒. พระปราโมทย์ วาทโกวิโท พระวิทยากรสันติภาพ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑๓. ศ. ดร.บุญทัน ดอกไธสง คณะสังคมสาตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑๔. นพ. อรุณ สวนศิลป์พงศ์ ผู้อุปถัมภ์วัดไทยวอชิงตัน ดี.ซี. ประเทศสหรัฐอเมริกา

๑๕. ดร.ปณัชญา ลีลายุทธ รองประธานบริหารหนังสือพิมพ์ พิมพ์ไทยรายวัน

ผู้ให้ข้อมูลจากการประชุมสัมมนา แบ่งเป็น ๒ กลุ่ม ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นพระธรรมทูตสายต่างประเทศ จำนวน ๑๕ รูป/คน และผู้เข้าร่วมประชุมสัมมนาพระธรรมทูตสายต่างประเทศรุ่น ๒๕ จำนวน ๒๕ รูป

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ พระธรรมทูต หมายถึง พระภิกษุสงฆ์ผู้ทำหน้าที่หลักในการเดินทางหรือจาริกไปเผยแผ่พระธรรมคำสอนหรือพรหมจรรย์หรือประกาศพระพุทธศาสนาแก่ชนจำนวนมากในสถานที่ต่างๆ เพื่อให้ชนเหล่านั้นได้รับประโยชน์สุขจากพระธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา

๑.๕.๒ พระธรรมทูตสายต่างประเทศ หมายถึง พระภิกษุสงฆ์ของไทย เดินทางไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาหรือปฏิบัติศาสนกิจนอกประเทศไทย รวมทั้งสนับสนุนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศในรูปแบบต่างๆ เช่น การเยี่ยมเยือน เจริญสัมพันธไมตรี เป็นต้น ประกอบด้วยกลุ่มที่เดินทางไปต่างประเทศตามที่ได้รับกิจนิมนต์จากพุทธศาสนิกชนไทย กับกลุ่มที่เดินทางไปปฏิบัติศาสนกิจอย่างเป็นทางการภายใต้การกำกับดูแลของคณะสงฆ์ไทย

๑.๕.๓ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา หมายถึง การดำเนินงานเพื่อให้หลักธรรมคำสั่งสอนในทางพระพุทธศาสนาแพร่หลายออกไปในทุกสารทิศ มีผู้ศรัทธาเลื่อมใส เคารพ ยำเกรงในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติ

๑.๕.๔ กลยุทธ์ หมายถึง แผนดำเนินการที่ออกแบบมา เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย กลยุทธ์มีทั้งระดับใหญ่ที่เรียกว่ายุทธศาสตร์ ซึ่งกลยุทธ์สามารถมีได้ทุกระดับ ตั้งแต่ระดับองค์กร ระดับหน่วยงาน ระดับทีมงานและระดับบุคคลที่เป็นสมาชิกขององค์กร หน่วยงานหรือทีมงาน ส่วนยุทธศาสตร์ หมายถึง การวางแผนระยะยาว ในภาพกว้าง สำหรับองค์กรใหญ่ใช้คำว่ายุทธศาสตร์ แต่ในงานวิจัยนี้ ใช้คำว่ากลยุทธ์ระดับบุคคลคือพระธรรมทูต

๑.๕.๕ กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนา หมายถึง กลยุทธ์ระดับบุคคลคือตัวพระธรรมทูตสายต่างประทศที่ต้องการวางแผน การแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ลงมือดำเนินการจริงในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศนั้น ๆ เป็นแผนชนิดหนึ่ง แต่เป็นแผนเพื่อบรรลุเป้าหมายที่วางไว้

๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อประกอบการศึกษาวิจัย ดังนี้

๑.๖.๑ เอกสารที่เกี่ยวข้อง

สมเด็จพระพุฒาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ) กล่าวไว้ว่า การสืบต่อพระพุทธศาสนาให้ยืนยาวและเป็นประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ชาวโลกเป็นหน้าที่ของพระภิกษุสามเณรทุกรูปที่จะต้องปฏิบัติ ตามกำลังความสามารถโดยฐานานุรูป เพราะภิกษุสามเณร มีความสำนึกและปฏิบัติกันมาโดยลำดับ พระพุทธศาสนาจึงเป็นมรดกสืบมาถึงทุกวันนี้ โลกวิวัฒนาการมากขึ้น การปฏิบัติหน้าที่สืบต่อ

พระพุทธศาสนาจึงมีวิธีการต่าง ๆ ที่เหมาะสม โดยไม่ทิ้งหลักการ คือ พระธรรมวินัย เป็นที่น่าชื่นชมยินดี ที่พระสงฆ์แห่งสังฆมณฑลไทย ที่ออกไปประกาศพระศาสนาในประเทศต่าง ๆ มีความรู้ความสามารถสูง จึงปฏิบัติหน้าที่ของผู้ประกาศพระศาสนา (พระธรรมทูต) ได้ ดังที่ปรากฏอยู่ทั่วโลก[๙]

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวไว้ในหนังสือ "พระธรรมทูตไทยเบิกทางสู่อารยธรรมใหม่" สรุปได้ว่า พระธรรมทูตมีคุณสมบัติที่เป็นหลักอยู่ ๓ ประการ คือ

๑. พระธรรมทูตจะต้องมีความมั่นใจในคุณค่า ความดีงาม ความประเสริฐของพระพุทธศาสนา

๒. พระธรรมทูตจะต้องมีความประพฤติที่ดีงามอันชวนให้เกิดความศรัทธาเลื่อมใสแก่ผู้ที่พบเห็น พระธรรมทูตจะต้องมีความหนักแน่น คือเมื่อไปอยู่ในประเทศที่มีภูมิหลังทางวัฒนธรรมแตกต่างกับสังคมไทย พระธรรมทูตจะต้องมีความหนักแน่นในพระธรรมวินัย ไม่หวั่นไหวไปตามสภาพแวดล้อม และภารกิจที่สำคัญของพระธรรมทูตนั้นก็เป็นภารกิจที่ยิ่งใหญ่เพราะเป็นการจาริกไปเพื่อสร้างสรรค์ประโยชน์แก่มนุษยชาติทั้งโลก

๓. พระธรรมทูตจะต้องมีความมั่นคงทางจิตใจ มีคุณธรรม ให้บุคคลภายนอกมองเห็นในเชิงสร้างคุณค่าทางจิตใจ โดยเฉพาะในเรื่องของสมาธิ[๑๐]

พิสิฐ เจริญสุข กล่าวไว้ว่า วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่มีประสิทธิผล โดยสรุปมีอยู่ ๒ วิธี คือ การเผยแผ่ทางกาย ได้แก่ การปฏิบัติให้ดูเป็นแบบอย่าง เวลา ยืน เดิน นั่ง นอน เป็นไปด้วยความเป็นระเบียบเรียบร้อย มีสติสำรวม ระมัดระวัง แสดงท่าทางของผู้สงบเยือกเย็น และการเผยแผ่ทางวาจา ได้แก่ พูดธรรมะให้ผู้อื่นฟังด้วยวิธีที่เรียกว่าบรรยาย ปาฐกถาธรรม แสดงธรรม ที่เรียกว่าธรรมกถึก แปลว่า ผู้กล่าวธรรม ผู้สอนธรรม แสดงให้ผู้อื่นฟัง อย่างมีศิลปะ[๑๑]

วศิน อินทสระ กล่าวไว้ว่า พุทธวิธีการสอน หมายถึง วิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงสอนพุทธบริษัทด้วยพุทธวิธีหลายอย่าง เพื่อให้เหมาะสมแก่ผู้ฟัง เพื่อให้ได้ประโยชน์มากที่สุดเมื่อจบการสอน โดยมีจุดมุ่งหมาย เพื่อให้ผู้ฟังรู้จริงเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น เพื่อให้ผู้ฟังตรองตามแล้วเห็นจริงได้ ทรงแสดงธรรมอย่างมีเหตุผลที่ผู้ฟังพอตรองตามให้เห็นด้วยตนเอง และเพื่อให้ผู้ฟังได้รับผลของการปฏิบัติตามสมควร สามารถยังผู้ปฏิบัติตามให้ได้รับผลตามสมควรแก่กำลังแห่งการปฏิบัติของตน[๑๒]

---

[๙] สมเด็จพระพุฒาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ), **พระธรรมทูตสายต่างประเทศ รุ่นที่ ๑๔**, (กรุงเทพมหานคร: นิติธรรมการพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๕.

[๑๐] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พระธรรมทูตไทยเบิกทางสู่อารยธรรมใหม่**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๕), หน้า ๒-๑๗.

[๑๑] พิสิฐ เจริญสุข, **คู่มือการเผยแผ่พระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๓๙), หน้า ๓-๔.

[๑๒] วศิน อินทสระ, **พุทธวิธีในการสอน**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๔๕), หน้า ๓๕.

สุลักษณ์ ศิวรักษ์ กล่าวไว้ว่า นอกจากพระสงฆ์จะเป็นที่เคารพของชาวบ้านในชุมชนแล้ว ยังนับว่าเป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณค่าในการมีส่วนร่วมพัฒนาสังคม[๑๓]

๑.๖.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระครูปลัดสุวัฒนวชิรคุณ (ไสว โชติโก) และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์ยุทธศาสตร์หลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยในอินเดีย ” ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบว่า การปฏิบัติศาสนกิจ ณ วัดไทยในอินเดีย จัดเป็นยุคทองของพระธรรมทูต วัดเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวพุทธในอินเดียและชาวพุทธต่างชาติ ได้ประกาศเกียรติคุณของชาติให้ประจักษ์แก่คนทั่วโลก ในส่วนข้อเสนอแนะ พบว่า ปัจจุบันพระธรรมทูตมีจำนวนน้อยมาก ทำงานไม่เป็นทีม ขาดการมีส่วนร่วม ไม่มีเครือข่ายชาวพุทธระดับนานาชาติและหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง จำเป็นต้องสร้างสำนักงานพระธรรมทูตให้ชัดเจน เพื่อสร้างเครือข่ายในระดับองค์การได้

ด้านการศึกษา พบว่า พระธรรมทูตได้ให้การสงเคราะห์ด้านการศึกษา มีการสร้างโรงเรียนปัญจศีล และโรงเรียนต้นกล้า มีการสนับสนุนทุนการศึกษาให้แก่เด็กและเยาวชน นำเยาวชนมาปฏิบัติธรรมในวัด มีการทำวัตรสวดมนต์ เจริญจิตภาวนา ในส่วนข้อเสนอแนะ พบว่า วัดยังไม่ได้สร้างเครือข่ายศูนย์การศึกษา เพื่อประสานงานกับองค์การข้างนอก ผู้สอนขาดทักษะด้านภาษาท้องถิ่นและการจัดสรรงบประมาณสนับสนุนยังไม่เพียงพอ จำเป็นอย่างยิ่งที่ทุกฝ่ายต้องเข้ามาช่วยเหลือ

ด้านการสงเคราะห์ พบว่า พระธรรมทูตเป็นสัญลักษณ์ของความเมตตา มีการอนุเคราะห์ต่อผู้อื่น มีการแจกสิ่งของเครื่องใช้อุปโภค บริโภคและการดูแลรักษาพยาบาล มีการจัดตั้งกองทุนเพื่อการอนุเคราะห์การศึกษาเผยแผ่ ในส่วนข้อเสนอแนะ พบว่า วัดยังขาดกองทุนเพื่อการสงเคราะห์สุขภาพชุมชน เมื่อประสบภัยพิบัติ ขาดทุนทรัพย์ในการบริหาร จึงจำเป็นอย่างยิ่งต้องหาแนวทางในการตั้งเป็นกองทุนหรือมูลนิธิขึ้น เพื่อจะเอื้อต่อการทำงานสงเคราะห์ด้านนี้

ด้านคุณสมบัติของพระธรรมทูต พบว่า จากการปฏิบัติศาสนกิจของพระธรรมทูตได้มองเห็นประโยชน์ในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนทางศาสนา มีความมั่นใจในคุณค่า ความดีงามและมุ่งมั่นแน่วแน่ต่ออุดมการณ์ของพระพุทธศาสนา ทำให้เห็นประโยชน์ที่เป็นคุณสมบัติของพระธรรมทูต ส่วนข้อเสนอแนะ พบว่า พระธรรมทูตทำงานไม่ต่อเนื่อง เกิดอาการท้อแท้ หมดกำลังใจ รู้สึกเบื่อต่อภาระความรับผิดชอบและเกิดความรู้สึกว่าการมาปฏิบัติหน้าที่พระธรรมทูต ทำให้ความรู้ความสามารถของตนเองด้อยลง จำเป็นต้องสร้างกำลังใจและความพึงพอใจในการทำงานให้มากขึ้น

ด้านความคิดเห็น พบว่า พระธรรมทูตได้เกิดรู้สึกมีความเสียสละ มีความรับผิดชอบด้านการเผยแผ่และได้ทุ่มเทกำลังกายและกำลังใจให้กับภารกิจในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในส่วน

---

[๑๓] สุลักษณ์ ศิวรักษ์, **ศาสนากับสังคมไทย**, (กรุงเทพมหานคร: พาสิโก, ๒๕๒๔), หน้า ๖๓.

ข้อเสนอแนะ พบว่า พระธรรมทูตควรพัฒนาความเชื่อมั่นในตนเอง โดยเฉพาะขาดความรู้ ขาดประสบการณ์ ขาดทักษะในด้านภาษาอังกฤษและการสื่อสาร[๑๔]

พระมหาวินัย ปุญฺญาโณ และคณะ วิจัยเรื่อง "การศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาทของไทยในประเทศสหรัฐอเมริกา" ผลการวิจัย พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถามครั้งนี้มีประเด็นที่น่าสนใจหลายประการ เป็นต้นว่า พุทธศาสนิกชนไทยในอเมริกามีความเห็นว่าพระธรรมทูตยังมีคุณสมบัติในหลาย ๆ ด้าน ที่ยังไม่สอดคล้องกับสถานการณ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอเมริกา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คุณสมบัติต่าง ๆ ในแง่ของการบริหารจัดการกระบวนการในการทำงาน เช่น ภาวะผู้นำ วิสัยทัศน์ การวางแผน กระบวนการตัดสินใจ เป็นต้น

ในแง่ของบทบาทด้านต่าง ๆ แสดงถึงความสอดคล้องกันในด้านคุณสมบัติที่ต้องมีการพัฒนา กล่าวคือ พระธรรมทูตมีบทบาทเป็นที่ยอมรับของกลุ่มคนไทยในสหรัฐอเมริกา แต่คนไทยเหล่านั้นรวมทั้งพระธรรมทูตเองยังมีความรู้สึกว่าพระธรรมทูตแสดงบทบาทหรือดำเนินงานในกลุ่มชาวต่างชาติได้ไม่ดีเท่าที่ควร ซึ่งเมื่อประเมินจากความคิดเห็นของพุทธศาสนิกชนและพระธรรมทูตเองพบผลที่สอดคล้องกันเรื่องความสามารถในการสื่อสารเป็นภาษาอังกฤษที่ต้องมีการพัฒนา เพราะเป็นปัญหาที่ทำให้การดำเนินบทบาทในหมู่ชาวต่างชาติทำได้ไม่ค่อยดี[๑๕]

พระมหาสุริยา วรเมธี และคณะ วิจัยเรื่อง "ศึกษาแนวคิดและหลักการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยในสหรัฐอเมริกา" ผลการวิจัยพบว่า

๑. แนวคิด วิธีการและเป้าหมายการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตเป็นไปตามหลักพุทธโอวาท แสดงธรรมให้เหมาะสมแก่กาลเทศะ มีเหตุผล แสดงธรรมด้วยจิตเมตตา โดยมุ่งประโยชน์แก่ผู้ฟัง ไม่แสดงธรรมเพราะเห็นแก่ลาภสักการะ ไม่แสดงธรรมโดยยกตนข่มท่านและไม่เสียดสีข่มขู่ผู้อื่น เป้าหมายการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศเพื่อประโยชน์ เกื้อกูล ความสุข แก่บุคคลทั้งที่เป็นชาวพุทธและมิใช่ชาวพุทธ มุ่งที่จะพัฒนาศักยภาพของบุคคลในการดำเนินชีวิตได้ด้วยตนเอง โดยใช้หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเป็นแนวทางในการชี้นำบุคคลให้ตั้งอยู่ในความไม่ประมาท เป็นศูนย์รวมจิตใจและกิจกรรมของชาวพุทธในต่างประเทศ โดยมีวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้แก่ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในที่ตั้งหรือการจัดกิจกรรมภายในวัด เช่น การจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาและวันสำคัญ

---

[๑๔] พระครูปลัดสุวัฒนวชิรคุณ (ไสว โชติโก) และ คณะ, วิเคราะห์ยุทธศาสตร์หลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยในอินเดีย, **รายงานการวิจัย**, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า บทคัดย่อ.

[๑๕] พระมหาวินัย ปุญฺญาโณ และคณะ, "การศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาทของไทยในประเทศสหรัฐอเมริกา", **รายงานการวิจัย**, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า บทคัดย่อ.

ของชาติ การเทศน์ การปาฐกถา การเขียนบทความ การจัดสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เป็นต้น การเผยแผ่พระพุทธศาสนานอกที่ตั้ง เช่น การสอนบรรยายธรรมในสถานศึกษาหรือหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่อยู่นอกวัด การใช้เทคโนโลยี สื่อสารมวลชน วิทยุโทรทัศน์หรือการจัดกิจกรรมทางศาสนานอกวัด เป็นต้น การเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบบเครือข่าย เช่น การจัดกิจกรรมทางวิชาการ การแลกเปลี่ยนแนวปฏิบัติที่ดีเกี่ยวกับการจัดกิจกรรม การส่งต่อกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ร่วมกันของวัดหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การสร้างเครือข่ายชาวพุทธทั้งฝ่ายฆราวาสและพระสงฆ์ (สมัชชาสงฆ์ไทย)

๒. ปัญหาและอุปสรรคการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศสหรัฐอเมริกานั้น พระธรรมทูตยังไม่เข้าใจภาษาและวัฒนธรรมของประเทศที่ตนไปเผยแผ่ดีพอ ทำให้การสื่อสารกับคนในประเทศนั้นไม่ดีเท่าที่ควร ด้านองค์กรสงฆ์ที่มีส่วนในการดูแลพระธรรมทูตยังไม่เข้มแข็งพอ ให้การสนับสนุนและดูแลได้ไม่ทั่วถึง แม้ปัจจุบันจะมีหลายหน่วยงานที่กำกับดูแลโดยตรงแต่ก็ยังครอบคลุมได้ไม่ทั่วถึง

๓. แนวทางการแก้ไขปัญหาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตในสหรัฐอเมริกาควรมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านการบริหาร การจัดการและการปกครองสำหรับผู้เกี่ยวข้องทุกระดับ โดยจัดตั้งสถาบันหรือวิทยาลัยพระธรรมทูต เพื่อพัฒนาบุคลากรด้านงานเผยแผ่พระศาสนาในต่างประเทศ จัดตั้งคณะกรรมการบริหารกิจการพระธรรมทูต ซึ่งคณะกรรมการฯ ชุดนี้ควรได้รับมอบอำนาจจากมหาเถรสมาคม ให้สามารถเข้าไปดูแลเรื่องการคัดเลือก จัดส่งพระธรรมทูตฯ ไปประจำหรือทำงานในต่างประเทศ การดูแลเรื่องสวัสดิการ สุขภาพ การเดินทางไปเผยแผ่ การพิจารณาให้ความดีความชอบ และมาตรการลงโทษ พร้อมกันนี้ควรมีบุคลากร และงบประมาณรับสนองงานด้านนี้อย่างเพียงพอ[๑๖]

พระมหาปราโมทย์ มหาวีริโย (ปีกรม) ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชรัตนรังษี (วีรยุทธ์ วีรยุทฺโธ) ในฐานะพระธรรมทูตไทยประจำประเทศอินเดีย” ผลการวิจัยพบว่า พระธรรมทูตในประเทศไทยพัฒนามาจากโครงการธรรมจาริก โดยคุณสมบัติของพระธรรมทูตจะต้องปฏิบัติต่อชุมชนสังคม มีการอบรม แนะนำสั่งสอนศีลธรรม ส่งเสริมสุขภาพอนามัย และการประกอบอาชีพ ให้การศึกษาสงเคราะห์ สาธารณสงเคราะห์ เป็นต้น[๑๗]

---

[๑๖] พระมหาสุริยา วรเมธี และคณะ, “ศึกษาแนวคิดและหลักการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยในสหรัฐอเมริกา”, **รายงานการวิจัย**, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า บทคัดย่อ.

[๑๗] พระมหาปราโมทย์ มหาวีริโย (ปีกรม), “การศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชรัตนรังษี (วีรยุทธ์ วีรยุทฺโธ) ในฐานะพระธรรมทูตไทยประจำประเทศอินเดีย”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๒.

แม่ชีคมคาย คุมพันธ์ ศึกษาวิจัยเรื่อง "การศึกษาบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ: ศึกษาเฉพาะกรณี พระสุเมธาจารย์ (โรเบิร์ต สุเมโธภิกขุ)" ผลการวิจัยพบว่า ท่านเป็นชาวอเมริกันมาบวชและเป็นลูกศิษย์ศึกษาพระพุทธศาสนาจากหลวงพ่อชา สุภทฺโท และทำหน้าที่พระธรรมทูตสายต่างประเทศ ปฏิปทาของท่านเมื่อประจำอยู่ในประเทศอังกฤษ ได้แก่ หน้าที่ในการเป็นล่ามให้แก่หลวงพ่อชา มีความเพียรอดทน มีกิจวัตรในการบิณฑบาต เป็นพระนักเทศน์ เป็นนักอบรมให้พุทธศาสนิกชนมีศีล เป็นนักปฏิบัติกรรมฐาน (ฝึกจากคณะ ๕ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ และที่ประเทศพม่า) เป็นนักบริหารจัดการวัด เป็นนักพัฒนาคนและพัฒนาสถานที่ สร้างถาวรวัตถุของวัด เป็นนักสร้างบุคคลให้เป็นพระ เณรและแม่ชีธารา และเป็นพระอุปัชฌาย์ ส่วนปัญหาและอุปสรรคในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอังกฤษในระยะแรก ๆ พบว่าชาวอังกฤษไม่ค่อยใส่บาตร วัฒนธรรมและประเพณีที่แตกต่างกัน การเดินทางโดยสารรถสาธารณะมีอุปสรรคเพราะต้องใกล้ชิดกับผู้หญิง การทำงานเผยแผ่จึงต้องมีการปรับตัวหลายประการ ส่วนปัญหาและอุปสรรคในการเผยแผ่ในประเทศไทย ได้แก่ การสื่อสาร เนื่องจากในช่วงต้นท่านยังไม่ชำนาญในการใช้ภาษาไทย ภูมิอากาศที่ค่อนข้างร้อน วัตรปฏิบัติที่ต้องนั่งพับเพียบ รสชาติของอาหารอีสานที่มีรสจัด รวมถึงอารมณ์ส่วนตัวที่เกิดขึ้น เช่น ไม่อดทน หงุดหงิดง่าย โกรธ เป็นตัวอย่าง[๑๘]

พระปรีชา พงษ์พัฒนะ ศึกษาเรื่อง "การติดตามและประเมินผลโครงการอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ: ศึกษาเฉพาะพระธรรมทูตไทยในสหรัฐอเมริกา" ผลการวิจัยพบว่า พระธรรมทูตซึ่งเข้ารับการอบรมในโครงการอบรมพระธรรมทูตรุ่นที่ ๑-๖ และปฏิบัติหน้าที่ในประเทศสหรัฐอเมริกา มีความคิดเห็น ดังนี้ ด้านการนำไปใช้ของเนื้อหาภาควิชาการ พบว่าอยู่ในระดับปานกลางถึงระดับสูง ด้านการนำไปใช้ของเนื้อหาภาคจิตภาวนา พบว่าอยู่ในระดับน้อยถึงระดับปานกลาง ด้านการนำไปใช้ของเนื้อหาภาคสาธารณูปการ พบว่าอยู่ในระดับปานกลางถึงระดับสูง ขณะที่ปัญหาและอุปสรรคที่พบ ได้แก่ การใช้ภาษาอังกฤษในการสื่อสารพุทธธรรมและการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานแก่ชาวต่างชาติ ส่วนด้านสาธารณูปโภค พบปัญหาเกี่ยวกับกฎหมายการก่อสร้างของแต่ละเมืองและแต่ละรัฐ ส่วนการประเมินในภาพรวม พบว่า หลักสูตรทั้งภาควิชาการ ภาคจิตภาวนาและภาคสาธารณูปโภคมีความเหมาะสมดีแล้ว แต่ขอเพิ่มเติมเรื่องความรู้ภาษาต่างประเทศโดยเฉพาะภาษาอังกฤษ ส่วนความคิดเห็นต่อการดำเนินโครงการในภาพรวมของผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตร พบว่า หลักสูตรสามารถตอบสนองวัตถุประสงค์ของโครงการได้ดีในระดับหนึ่ง และมี

---

[๑๘] แม่ชีคมคาย คุมพันธ์, "การศึกษาบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ: ศึกษาเฉพาะกรณี พระสุเมธาจารย์ (โรเบิร์ต สุเมโธภิกขุ)", **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต** , (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๘๗-๘๙.

ข้อเสนอแนะว่า ควรเพิ่มระยะเวลาในการอบรม สร้างจิตสำนึกพระธรรมทูต และเพิ่มเครื่องมือเทคโนโลยีที่ทันสมัย วิชาภาษาอังกฤษและวิชาธรรมะให้มากขึ้น[๑๙]

บัญชายุทธ นาคมุจลินท์ ศึกษาเรื่อง "รูปแบบการพัฒนาศาสนทายาทที่พึงประสงค์ในพระพุทธศาสนา" โดยศึกษาศาสนทายาทของเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดขอนแก่น เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพและเก็บข้อมูลภาคสนามโดยการสังเกตและสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาสังเคราะห์เป็นรูปแบบการพัฒนาศาสนทายาทต่อไป พบว่า การพัฒนาศาสนทายาทให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ต้องให้เข้ารับการพัฒนาคุณลักษณะด้านการศึกษาในเชิงวิชาการและการศึกษาเชิงพุทธควบคู่กันไป โดยยึดทฤษฎีไตรสิกขาเป็นหลัก[๒๐]

กฤติยา วโรดม ศึกษาเรื่อง "พัฒนาการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยสายอินเดีย-เนปาล" ผลการศึกษาวิจัย พบว่า พ.ศ. ๒๕๕๘ งานเผยแผ่ของคณะสงฆ์ได้พัฒนาขึ้นมาสู่งานพระธรรมทูตทั้งภายในและต่างประเทศ โดยเฉพาะสายต่างประเทศเป็นการเผยแผ่เชิงรุกที่เห็นภาพได้ชัด คณะพระธรรมทูตสายต่างประเทศชุดแรกของไทยอย่างเป็นทางการคือ พระธรรมทูตสายอินเดีย เริ่มเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๒ จึงมีพัฒนาการงานเผยแผ่มากว่า ๕๐ ปี และจากการศึกษาพบว่าพระธรรมทูตส่วนใหญ่ยังคงรักษาหลักการและเป้าหมายของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามที่พระพุทธองค์ประทานไว้ให้ แต่ในส่วนของวิธีการดำเนินงานและการกำหนดกลุ่มเป้าหมายในการเผยแผ่ได้เปลี่ยนแปลงไปตามปัจจัยของสภาพเศรษฐกิจ การเมือง สังคม รวมถึงทรรศนะของหัวหน้าพระธรรมทูตในแต่ละรุ่น และยังไม่สามารถวิเคราะห์ได้ถึงผลสัมฤทธิ์ตามเป้าหมายเดิมแท้ของการไปเผยแผ่ยังประเทศอินเดียที่ต้องการนำพระพุทธศาสนากลับคืนให้แก่ชาวอินเดีย[๒๑]

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าว พบว่า เป็นการศึกษาบทบาทของพระธรรมทูต คือ ผู้ที่ทำหน้าที่เป็นตัวแทนของพระพุทธศาสนาในการเผยแผ่พระศาสนาด้วยการประกาศหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา และทำคุณประโยชน์ให้กับวงการพระศาสนา โดยจะทำหน้าที่ทั้งภายในประเทศและต่างประเทศรวมทั้งศึกษาปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในขณะที่ปฏิบัติงาน

---

[๑๙] พระปรีชา พงษ์พัฒนะ, "การติดตามและประเมินผลโครงการอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ศึกษาเฉพาะ: พระธรรมทูตไทยในสหรัฐอเมริกา", **วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต** , (คณะสังคมสังเคราะห์ศาสตร์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔), หน้า บทคัดย่อ.

[๒๐] บัญชายุทธ นาคมุจลินท์, "รูปแบบการพัฒนาศาสนทายาทที่พึงประสงค์ในพระพุทธศาสนา", **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า บทคัดย่อ.

[๒๑] กฤติยา วโรดม, พัฒนาการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยสายอินเดีย-เนปาล", **สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘), หน้า บทคัดย่อ.

ในงานวิจัยเล่มนี้จะเสนอกลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในอนาคตต่อไป

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการวิจัยเอกสารร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึกความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ และเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามจากพระธรรมทูตสายต่างประเทศ และผู้เข้าอบรมในโครงการพระธรรมทูตสายต่างประเทศรุ่นที่ ๒๕ โดยผู้วิจัยมีขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ดังนี้

๑.๗.๑. ศึกษาหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา โดยข้อมูลส่วนนี้ผู้วิจัยจะศึกษาค้นคว้าหาข้อมูลจากพระไตรปิฎกภาษาไทย คัมภีร์อรรถกถา ข้อมูลจากเอกสารวิชาการทางพระพุทธศาสนา จากตำรา เอกสารงานวิจัย เอกสารเผยแพร่ และสิ่งตีพิมพ์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาเรียบเรียงเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในคัมภีร์เถรวาท

๑.๗.๒ ศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ โดยศึกษาค้นคว้าหาข้อมูลจากเอกสารวิชาการทางพระพุทธศาสนา จากตำรา เอกสารงานวิจัย เอกสารเผยแพร่และสิ่งตีพิมพ์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง และรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์พระธรรมทูตสายต่างประเทศซึ่งปฏิบัติหน้าที่ในประเทศต่าง ๆ และความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ เพื่อนำมาวิเคราะห์ เรียบเรียง

๑.๗.๓. ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่รวบรวมได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยใช้เกณฑ์ในการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักเป็นนักวิชาการ/ผู้ทรงคุณวุฒิ/ผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้องกับงานพระธรรมทูตสายต่างประเทศ จำนวน ๑๕ รูป/คน เพื่อสัมภาษณ์ทัศนะและความคิดเห็นเกี่ยวกับกลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ

๑.๗.๔ ผู้วิจัยจะนำเสนอผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ทั้ง ๓ ข้อ ที่ตั้งไว้ตามลำดับ และสรุปผลการวิจัย เพื่อเสนอกลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ

จากที่ได้นำเสนอวิธีการดำเนินการวิจัย ในเบื้องต้นนั้น ผู้วิจัยได้จัดขั้นตอนของการดำเนินการวิจัย (Research Process) โดยแสดงเป็นแผนภูมิ ดังต่อไปนี้

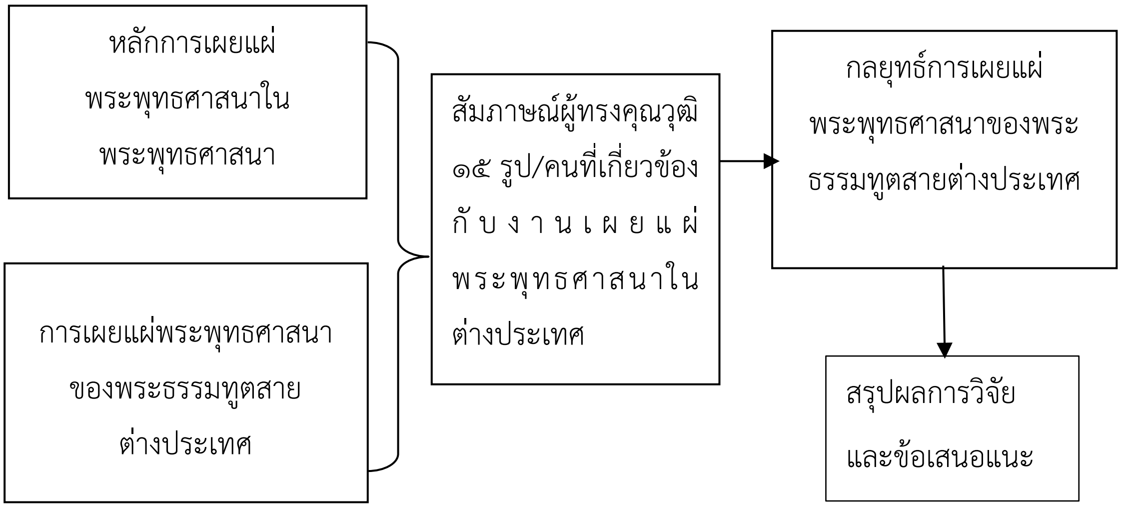

แผนภูมิ ๑.๑ แสดงกระบวนการวิจัย

๑.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย

ในการศึกษาเรื่อง “กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ” ผู้วิจัยนำมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) ได้ดังนี้

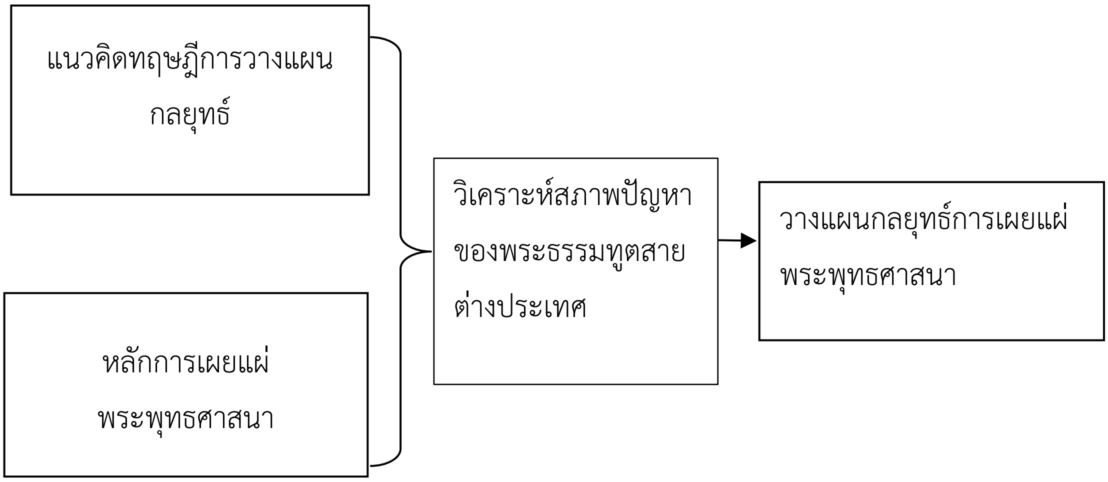

แผนภูมิ ๑.๒ แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย

๑.๙ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๙.๑ ทราบหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในคัมภีร์เถรวาท

๑.๙.๒ ทราบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ

๑.๙.๓ ได้เสนอกลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ

บทที่ ๒

หลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในคัมภีร์เถรวาท

ในบทนี้ผู้วิจัยจะศึกษาหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในคัมภีร์เถรวาทในประเด็นดังต่อไปนี้

๒.๑ ความเป็นมาของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๒.๒ วิเคราะห์พุทธวิธีในการเผยแผ่

๒.๓ ความเป็นมาของพระธรรมทูตในสมัยพุทธกาล

๒.๔ พระสาวกที่ออกไปเผยแผ่พระศาสนาในต่างถิ่น: การจัดโครงสร้างองค์กร

๒.๕ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสาวก

๒.๖ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาหลังพุทธกาล

๒.๑ ความเป็นมาของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๒.๑.๑ ความหมายของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา หมายถึง การทำให้พระพุทธศาสนาขยายออกไป กล่าวคือการขยายพระพุทธศาสนาซึ่งครอบคลุมถึงพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าให้ออกไปสู่พหูชน ให้ได้รับประโยชน์มากที่สุด ไปในที่ที่ยังไม่มีพระธรรมคำสอนเหล่านี้หรือมีแล้วแต่ยังไม่เกิดความเข้าใจอย่างแท้จริง คำว่า เผยแผ่ มีความหมายว่า ทำให้ขยายออกไป เช่น เผยแผ่พระศาสนา[๑] ในงานวิจัยเล่มนี้ผู้วิจัยให้ความหมายของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาว่า การนำพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าไปประกาศหรือแสดงให้แก่บุคคลในสถานที่ต่าง ๆ เพื่อให้บุคคลจำนวนมากได้รับประโยชน์จากพระธรรมคำสอนเหล่านั้น ซึ่งมีที่สุดคือความดับทุกข์

๒.๑.๒ การเผยแผ่พระศาสนาในสมัยพุทธกาล

การเผยแผ่พระศาสนาในสมัยที่พระพุทธองค์ทรงดำรงพระชนม์ชีพ ส่วนใหญ่จะผ่านการถ่ายทอดพระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์จากพระสงฆ์สาวกเป็นหลัก พระสาวกผู้ทำหน้าที่เผยแผ่พระศาสนาหรือเผยแผ่พระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์นั้น ทำหน้าที่ภายใต้หลักการซึ่งพระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า เพื่อประโยชน์แก่มหาชน นั่นคือเพื่อให้ชนจำนวนมากได้รับประโยชน์จากพระธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนามากที่สุด ผู้ที่จัดว่าเป็นต้นแบบของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จึงได้แก่พระพุทธเจ้าซึ่งเป็นพระศาสดาของพระพุทธศาสนา รวมถึงพระสาวกผู้ทำหน้าที่เผยแผ่

---

[๑] สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔**, [ออนไลน์] แหล่งที่มา: http://www.royin.go.th/dictionary/index.php. [๒๓ ตุลาคม ๒๕๖๑].

พระพุทธศาสนาโดยยึดถือหลักการที่พระพุทธองค์ทรงมอบให้แก่พระสาวกผู้เป็นพระอรหันต์สาวก ๖๐ รูปแรก ดังมีพระดำรัสว่า

> ภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วง[๒] ทั้งปวงทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ แม้พวกเธอก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ พวกเธอจงเที่ยวจาริกไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ พวกเธออย่าได้ไปรวมทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด[๓] จงประกาศพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์ บริบูรณ์สิ้นเชิง[๔] พร้อมทั้งอรรถ และพยัญชนะ สัตว์ทั้งหลายพวกที่มีธุลีคือกิเลสน้อยมีอยู่ เพราะไม่ได้ฟังธรรมย่อมเสื่อมไป ผู้รู้ทั่วถึงธรรมจักมี[๕]

การประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะให้บริสุทธิ์บริบูรณ์นั้นทำได้อย่างไร ในประเด็นนี้ เหล่าสาวกที่ออกเผยแผ่พระพุทธศาสนาพึงดำเนินตามคำสอนดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ธรรมที่เราแสดงแล้วเพื่อความรู้ยิ่ง เธอทั้งหลายพึงเรียน เสพ เจริญ ทำให้มากด้วยดีโดยวิธีที่พรหมจรรย์นี้จะพึงตั้งอยู่ได้นาน ดำรงอยู่ได้นาน ข้อนั้นพึงเป็นไปเพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย[๖]

จากพระดำรัสนี้อธิบายได้ว่า การเผยแผ่ คือการทำให้ขยายออกไป การทำให้ขยายวงกว้างออกไป ทำให้แพร่หลายออกไป การเผยแผ่พระพุทธศาสนา จึงได้แก่การดำเนินงานเพื่อให้หลักธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาแพร่หลายออกไปในทุกสารทิศ มีผู้ศรัทธาเลื่อมใส เคารพยำเกรง ในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติ

---

[๒] บ่วง ในที่นี้หมายถึง โลภะ วิ.อ. (ไทย) ๓/๓๒/๑๙.

[๓] ธรรมมีความงามในเบื้องต้นหมายถึงศีล ธรรมมีความงามในท่ามกลางหมายถึง อริยมรรค และธรรมมีความงามในที่สุดหมายถึงพระนิพพาน ที.สี.อ. (ไทย) ๑๙๐/๑๕๙.

[๔] คำว่า พรหมจรรย์หมายถึงความประพฤติประเสริฐ มีนัย ๑๐ ประการ คือ ทาน (การให้) ไวยาวัจจะ (การขวนขวายช่วยเหลือ) ปัญจสีละ (ศีลห้า) อัปปมัญญา (การประพฤติพรหมวิหารอย่างไม่มีขอบเขต) เมถุนวิรัติ (การงดเว้นจากการเสพเมถุน) สทารสันโดษ (ความยินดีเฉพาะคู่ครองของตน) วิริยะ (ความเพียร) อุโปสถังคะ (องค์อุโบสถ) อริยมรรค (ทางอันประเสริฐ) และศาสนา (พระพุทธศาสนา) ในที่นี้หมายถึงพระพุทธศาสนา ที. สี.อ. (ไทย) ๑๙๐/๑๖๐-๑๖๒.

[๕] วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๑.

[๖] วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

๒.๑.๓ การเผยแผ่คำสอนของพระพุทธเจ้า

การตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณของพระพุทธองค์ จุดเริ่มต้นของการประกาศพระศาสนาหรือธรรมะที่พระองค์ตรัสรู้ หรือที่ใช้ในความหมายเดียวกับการเผยแผ่พระศาสนา เพราะพระพุทธศาสนาเป็นความเชื่อใหม่ที่เกิดขึ้นในดินแดนชมพูทวีป การประกาศพระศาสนาของพระพุทธองค์เริ่มจากพระพุทธองค์ตัดสินพระทัยสั่งสอนพระธรรมแก่บุคคลต่าง ๆ ด้วยทรงพิจารณาแล้วว่าผู้มีปัญญาซึ่งสามารถเข้าใจและรู้ตามธรรมะที่พระองค์ตรัสรู้ได้ยังมีอยู่ พระองค์ทรงเริ่มจาริกจากตำบลอุรุเวลา แคว้นมคธ โดยมีเป้าหมายที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมืองพาราณสี ระหว่างทางได้พบกับพ่อค้าสองคนและเทศนาธรรมจนพ่อค้าทั้งสองปฏิญาณตนถึงพระพุทธเจ้าและพระธรรมเป็นที่พึ่ง เมื่อจาริกมาถึงป่าอิสิปตนมฤคทายวันและได้พบเป้าหมายคือปัญจวัคคีย์หรือพราหมณ์ทั้ง ๕ ซึ่งเคยดูแลพระองค์ขณะบำเพ็ญเพียรอยู่และได้จากมาก่อนพระองค์ตรัสรู้ พระองค์ทรงแสดงธรรมเทศนาชื่อธัมมจักกัปปวัตตนสูตร ครั้นพระธรรมจบลง ท่านโกญฑัญญะ พราหมณ์ผู้มีอายุมากที่สุดในกลุ่มและเป็นหนึ่งในพราหมณ์ผู้ได้รับเลือกให้พยากรณ์เจ้าชายสิทธัตถะ (พระพุทธเจ้า) ครั้งเพิ่งประสูติได้ดวงตาเห็นธรรม บรรลุโสดาปัตติผล จึงทูลขอบวชเป็นพระภิกษุสงฆ์องค์แรกในพระพุทธศาสนา ทำให้พระรัตนตรัยครบองค์สาม และเมื่อพราหมณ์อีกสี่ท่านที่เหลือบรรลุโสดาปัตติผลและทูลขอบวช พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมเทศนาชื่ออนัตตลักขณสูตร ทั้ง ๕ ท่านได้บรรลุอรหัตตผลเกิดมีพระสาวกผู้บรรลุเป็นพระอรหันต์ได้แล้ว ๕ องค์ คือ พระอัญญาโกณฑัญญะ พระวัปปะ พระภัททิยะ พระมหานามะ และพระอัสสชิ เรียงตามลำดับการบรรลุโสดาปัตติผล[๗] และเมื่อยสกุลบุตรเดินผ่านมาที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวันและได้พบพระพุทธองค์ พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมแก่ยสกุลบุตรด้วยอนุปุพพิกถา และต่อด้วยอริยสัจ ๔ ยสกุลบุตรบรรลุโสดาปัตติผล[๘] และเมื่อท่านเศรษฐีบิดาของยสกุลบุตรออกติดตามมาถึงป่าอิสิปตนมฤคทายวัน พระพุทธองค์ทรงแสงธรรมแก่ท่านเศรษฐีด้วยอนุปุพพิกถา และต่อด้วยอริยสัจ ๔ ท่านเศรษฐีได้บรรลุโสดาปัตติผลและปฏิญาณตนถึงพระรัตนตรัยเป็นอุบาสกคนแรกที่ถึงพระรัตนะทั้งสาม[๙] ส่วนยสกุลบุตรซึ่งนั่งอยู่ ณ ที่นั้นบรรลุอรหัตตผลได้เป็นพระอรหันต์ในวันนั้นและได้ทูลขอบวช ท่านเศรษฐีได้นิมนต์พระพุทธองค์และพระยสะไปฉันภัตตาหารที่บ้าน เมื่อพระพุทธองค์ทรงแสดงธรรม มารดาของพระยสะและหญิงซึ่งเคยเป็นภรรยาของยสกุลบุตรได้บรรลุโสดาปัตติผลขอปฏิญาณตนถึงพระรัตนตรัยเป็นอุบาสิกาคู่แรกที่ถึงพระรัตนะทั้งสาม[๑๐] เมื่อสหายของพระยสะอีก ๕๔ คน ทราบเรื่องการบวชของพระยสะและติดตามมาพบได้ทูลขอบวชจากพระพุทธองค์และทั้งหมดได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ ณ เมืองพาราณสี เกิดมีพระภิกษุสงฆ์

---

[๗] ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๒-๒๔/๑๘-๓๑.

[๘] ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๕-๒๘/๓๑-๓๖.

[๙] ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๗/๓๓-๓๔.

[๑๐] ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๙/๓๖-๓๘.

องค์แรกขึ้น ทำให้พระรัตนตรัยครบองค์ ๓ เกิดมีพระอรหันตสาวกและมีอุบาสกอุบาสิกาเกิดขึ้น และเมื่อมีพระอรหันตสาวก ๖๐ รูปแรก พระพุทธองค์จึงเริ่มส่งพระอรหันตสาวกทั้ง ๖๐ รูป จาริกไปประกาศพระพุทธศาสนาในเมืองต่าง ๆ เรียกพระสงฆ์ผู้จาริกไปเพื่อเผยแผ่หรือประกาศพระศาสนาว่า พระธรรมทูต ในช่วงเวลาเดียวกันพระพุทธองค์ยังคงทำหน้าที่ประกาศพระศาสนาและแสดงพระธรรมแก่พุทธบริษัทอยู่ตลอดพระชนม์ชีพของพระองค์ เป็นเวลาถึง ๔๕ พรรษาในการประกาศพระศาสนา การถ่ายทอดพระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์จึงมาจากพระพุทธองค์และจากพระสงฆ์สาวกเผยแผ่ไปยังดินแดนต่าง ๆ ทั่วชมพูทวีป

การประกาศพระศาสนาของพระพุทธองค์ซึ่งดำเนินมาหลังการตรัสรู้จนถึงพระพุทธองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานเมื่อพระชนมายุ ๘๐ พรรษา รวมเวลาประกาศพระศาสนา ๔๕ ปี ทรงประกาศการตรัสรู้ของพระองค์แก่บุคคลจำนวนมาก ทั้งนักบวชและผู้ที่มิใช่นักบวช จนทำให้เกิดมีพุทธบริษัทครบองค์และจำนวนมากขึ้นเป็นลำดับ มีผู้รู้ตามพระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์สามารถหลุดพ้นจากวงจรของการเวียนว่ายตายเกิดหรือมีสุคติเป็นที่ไปเป็นจำนวนมากมายนับไม่ถ้วน การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยพระพุทธเจ้า สามารถรวบรวมเป็นประเด็นต่าง ๆ ได้ดังนี้

๒.๑.๓.๑ การปฏิบัติหน้าที่ตามพุทธกิจ

พุทธกิจ[๑๑] อีกอย่างหนึ่งที่พระพุทธองค์ปฏิบัติคือทรงพิจารณาว่าในวันหนึ่ง ๆ นั้น พระพุทธองค์จะทรงแสดงธรรมแก่ใคร ซึ่งบุคคลที่พระองค์เสด็จไปพบนั้น โดยปกติแล้ว จะได้รับประโยชน์ในทางพ้นทุกข์ในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งเสมอ เริ่มจากถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ บรรลุโสดาปัตติผล หรือสูงสุดที่อรหัตตผล นั่นแสดงให้เห็นว่า พระพุทธองค์ทรงมีวิสัยทัศน์ มีการวางแผนในการปฏิบัติภารกิจ และสามารถคาดคะเนผลที่จะเกิดขึ้นได้ชัดเจน แนวทางนี้พระพุทธองค์ทรงใช้ตั้งแต่วันที่พระพุทธองค์ตัดสินพระทัยประกาศพระศาสนา จนเสด็จดับขันธปรินิพพาน ซึ่งไม่มีผู้ใดสามารถเทียบได้

๒.๑.๓.๒ คุณสมบัติในการสอนของพระพุทธองค์

คุณสมบัติในการสอนของพระพุทธองค์ มีดังนี้

(๑) ทรงสอนสิ่งที่จริง และเป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง

(๒) ทรงรู้เข้าใจสิ่งที่สอนอย่างถ่องแท้สมบูรณ์

(๓) ทรงสอนด้วยเมตตา มุ่งประโยชน์แก่ผู้รับคำสอนเป็นที่ตั้ง ไม่หวังผลตอบแทน

(๔) ทรงทำได้จริงอย่างที่สอน เป็นตัวอย่างที่ดี

(๕) ทรงมีบุคลิกภาพโน้มน้าวจิตใจให้เข้าใกล้ชิดสนิทสนมและพึงพอใจได้ความสุข

---

[๑๑] สุรีย์ มีผลกิจและวิเชียร มีผลกิจ, **พระพุทธกิจ ๔๕ พรรษา**, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: คอมฟอร์ม, ๒๕๕๑), หน้า อารัมภบท.

(๖) ทรงมีหลักการสอนและวิธีสอนยอดเยี่ยม[๑๒]

๒.๑.๓.๓ เนื้อหาที่พระพุทธองค์ทรงสอน

เนื้อหาที่พระพุทธองค์ทรงสอน มีแนวทาง ดังนี้

(๑) สอนจากสิ่งที่รู้เห็นเข้าใจง่ายหรือรู้เห็นเข้าใจอยู่แล้ว ไปหาสิ่งรู้เห็นเข้าใจได้ยากหรือยังไม่รู้ไม่เห็นไม่เข้าใจ เช่น อริยสัจ ทรงเริ่มจากเรื่องทุกข์ ความเดือดร้อน ปัญหาชีวิตที่มองเห็นและประสบอยู่โดยธรรมดาและเห็นอยู่ทุกคน ต่อจากนั้น จึงกล่าวถึงเหตุที่ยากและลึกซึ้ง และแนวทางแก้ไขต่อไป

(๒) สอนด้วยของจริง ให้ผู้เรียนได้ดู ได้เห็น ได้ฟัง หรือมีประสบการณ์ตรง ถ้าสิ่งที่จะสอนนั้นเป็นสิ่งที่แสดงได้

(๓) สอนตรงเนื้อหา ตรงเรื่อง คุมอยู่ในเรื่อง ไม่วกวน ไม่ไขว้เขว ไม่ออกนอกเรื่องโดยไม่มีอะไรเกี่ยวข้องในเนื้อหา

(๔) สอนมีเหตุผล ตรองตามเห็นจริงได้

(๕) สอนเท่าที่จำเป็นพอดีให้เกิดความเข้าใจได้ ให้การเรียนรู้ได้ผล ไม่ใช่สอนเท่าที่ตนรู้ หรือสอนแสดงภูมิว่าผู้สอนมีความรู้มาก

(๖) สอนสิ่งที่มีความหมาย หรือสิ่งที่ผู้เรียนจะเรียนรู้และเข้าใจ เป็นประโยชน์แก่ตัวผู้เรียน[๑๓]

๒.๑.๓.๔ พุทธลีลาในการสอน

พระพุทธองค์ทรงใช้เทศนาวิธี ๔ ประการได้แก่ (๑) ชี้แจงให้เห็นชัด (๒) ชวนให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ (๓) เร้าใจให้อาจหาญแกล้วกล้า (๔) ปลอบชโลมใจให้สดชื่นร่าเริง ซึ่งมักพบเทศนาวิธีหรือลีลาการสอน ๔ ประการนี้ ไม่ว่าจะเป็นธรรมีกถาหรือการสนทนาที่ไม่ได้มีความมุ่งหมายพิเศษ เช่น ครั้งหนึ่ง เมื่อพระพุทธองค์เสด็จไปรับภัตตาหารที่บ้านของท่านเศรษฐีบิดาของพระยสะ เมื่อเสวยเรียบร้อยแล้ว พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมแก่มารดา บิดาและภรรยาเก่าของพระยสะ ทำให้ทั้งสามท่านได้บรรลุเป็นพระโสดาบัน ดังเนื้อความว่า “...ทรงชี้แจงให้มารดา บิดาและภรรยาเก่าของท่านพระยสะเห็นชัด ชวนให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เร้าใจให้อาจหาญแกล้วกล้า ปลอบชโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมีกถาแล้วเสด็จลุกจากอาสนะจากไป”[๑๔] หรือเมื่อครั้งพระเจ้าพิมพิสารแห่งแคว้น

---

[๑๒] พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **เทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้า**, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๐), หน้า ๓๐-๓๑.

[๑๓] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๑-๓๔.

[๑๔] วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๙/๓๖-๓๗.

มคธ ทรงถวายภัตตาหารแล้วทรงถวายอุทยานเวฬุวัน (วัดแห่งแรกในพระพุทธศาสนา) เป็นที่พักสงฆ์แก่พระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีการนี้แก่พระเจ้าพิมพิสาร[๑๕] เป็นตัวอย่าง

สามารถอธิบายขยายความเทศนาวิธี ๔ ประการ ได้ดังนี้

๑) สันทัสสนา ชี้แจงให้เห็นชัด อธิบายว่า เมื่อจะสอนอะไร จะชี้แจง จำแนกแยกแยะ อธิบายและแสดงเหตุผลให้ชัดเจน จนผู้ฟังเข้าใจแจ่มแจ้ง เห็นจริง

๒) สมาทปนา ชวนให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ อธิบายว่า สิ่งใดควรปฏิบัติหรือหัดทำ จะแนะนำหรือบรรยายให้ซาบซึ้งในคุณค่า มองเห็นความสำคัญที่จะต้องฝึกฝนบำเพ็ญจนใจยอมรับ อยากลงมือทำหรือนำไปปฏิบัติ

๓) สมุตเตชนา เร้าใจให้อาจหาญแกล้วกล้า อธิบายว่า ปลุกเร้าใจให้กระตือรือร้น เกิดความอุตสาหะ มีกำลังใจแข็งขัน มั่นใจที่จะทำให้สำเร็จได้ สู้งาน ไม่ระย่อ ไม่กลัวเหนื่อย ไม่กลัวยาก

๔) สัมปหังสนา ปลอบชโลมใจให้สดชื่นร่าเริง อธิบายว่า บำรุงจิตให้แช่มชื่นเบิกบาน โดยชี้ให้เห็นผลดีหรือคุณประโยชน์ที่จะได้รับและทางที่จะก้าวหน้าบรรลุผลสำเร็จยิ่งขึ้นไป ทำให้ผู้ฟังมีความหวังและร่าเริงเบิกบานใจ สรุปให้สั้นทั้ง ๔ ประการ ได้ว่า แจ่มแจ้ง จูงใจ แกล้วกล้า ร่าเริง[๑๖]

๒.๑.๓.๕ วิธีการสอนของพระพุทธเจ้า

วิธีการสอนของพระพุทธเจ้า มีหลากหลายวิธี ดังนี้

(๑) การสนทนา หรือสากัจฉา เป็นวิธีที่ทรงใช้เมื่อผู้มาเฝ้าหรือทรงพบนั้น ยังไม่ได้เลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา ไม่รู้ไม่เข้าใจหลักธรรม พระพุทธองค์จะทรงถามนำคู่สนทนาเข้าสู่ความเข้าใจธรรมและความเลื่อมใสศรัทธาในที่สุด

(๒) การบรรยาย มักใช้ในที่ประชุม ในการแสดงธรรมประจำวัน ซึ่งมีประชาชนหรือพระสงฆ์จำนวนมากและส่วนมากเป็นผู้มีพื้นความรู้ความเข้าใจหรือมีความเลื่อมใสศรัทธาอยู่แล้วมาฟังเพื่อมีความรู้ความเข้าใจเพิ่มเติมและหาความสงบสุขทางจิตใจ ผู้ฟังมักเป็นคนประเภทเดียวกันและระดับใกล้เคียงกันพอที่จะใช้วิธีบรรยายเนื้อหาแบบกว้าง ๆ ได้

(๓) การตอบปัญหา ผู้ถามปัญหา มีทั้งผู้ที่มีความข้องใจสงสัยในข้อธรรมต่าง ๆ หรือเป็นผู้ที่นับถือลัทธิศาสนาอื่น เพื่อมาลองภูมิบ้างเพื่อมาข่มปราบให้ได้อายบ้าง[๑๗]

---

[๑๕] ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๙/๗๑-๗๒.

[๑๖] สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๓๘, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์, ๒๕๕๙), หน้า ๑๓๔-๑๓๕.

[๑๗] พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **เทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้า**, หน้า ๔๓-๔๗.

๒.๑.๓.๖ พุทธวิธีสอนด้วยปาฏิหาริย์

ปาฏิหาริย์ที่ทรงใช้ในการประกาศพระพุทธศาสนาแก่บุคคลต่าง ๆ ๓ ประเภท ดังนี้

(๑) อิทธิปาฏิหาริย์ คือ แสดงฤทธิ์ได้หลายอย่าง ได้แก่ คนเดียวแสดงเป็นหลายคนก็ได้ หลายคนแสดงเป็นคนเดียวก็ได้ แสดงให้ปรากฏหรือให้หายไปก็ได้ ทะลุฝา กำแพง (และ) ภูเขาไปได้ ไม่ติดขัด เหมือนไปในที่ว่างก็ได้ ผุดขึ้นหรือดำลงในแผ่นดินเหมือนไปในน้ำก็ได้ เดินบนน้ำโดยที่น้ำไม่แยกเหมือนเดินบนแผ่นดินก็ได้ นั่งขัดสมาธิเหาะไปในอากาศเหมือนนกบินไปก็ได้ ใช้อำนาจทางกายไปจนถึงพรหมโลกก็ได้ เป็นตัวอย่าง แต่พระพุทธเจ้าเล็งเห็นโทษในอิทธิปาฏิหาริย์อย่างนี้และรังเกียจเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์[๑๘] เช่น พระพุทธองค์ทรงมิให้ท่านเศรษฐีบิดาของท่านยสะเห็นท่านยสะ ทั้งที่นั่งอยู่ในบริเวณเดียวกัน ขณะที่ท่านนั่งฟังพระธรรมจากพระพุทธองค์[๑๙] หรือเมื่อองคุลิมาลขณะเป็นโจรและวิ่งไล่ตามหลังพระพุทธองค์ แต่ไม่สามารถวิ่งตามได้ทัน[๒๐] เป็นตัวอย่าง

(๒) อาเทสนาปาฏิหาริย์ คือ แสดงปาฏิหาริย์ ได้แก่ ทายจิต ทายเจตสิก ทายความวิตกวิจารของสัตว์อื่นของบุคคลอื่นได้ว่า จิตของท่านเป็นอย่างนี้ เป็นไปโดยอาการอย่างนี้ เป็นต้น พระพุทธเจ้าเล็งเห็นโทษในอาเทสนาปาฏิหาริย์ และรังเกียจเรื่องอาเทสนาปาฏิหาริย์[๒๑] เช่น พระพุทธองค์ทรงใช้วิธีนี้กับอุรุเวลกัสสปและกลุ่มชฎิล เมื่อไปโปรดชฎิลที่ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม[๒๒] เป็นต้น

(๓) อนุสาสนีย์ปาฏิหาริย์ คือ การพร่ำสอนต่าง ๆ เช่น ท่านจงตรึกอย่างนี้ อย่าตรึกอย่างนั้น จงใส่ใจอย่างนี้ อย่าใส่ใจอย่างนั้น จงละสิ่งนี้ จงเข้าถึงสิ่งนี้อยู่เถิด[๒๓] หรือจงตรึกอย่างนี้อย่าได้ตรึกอย่างนี้ จงมนสิการอย่างนี้ อย่าได้มนสิการอย่างนี้ จงละธรรมนี้ จงบรรลุธรรมนี้อยู่[๒๔] ปาฏิหาริย์คืออนุศาสนีย์ คำสอนเป็นจริง สอนให้เห็นจริง นำไปปฏิบัติได้ผลสมจริง เป็นอัศจรรย์[๒๕] วิธีนี้เป็นวิธีที่พระพุทธองค์ทรงใช้มากที่สุด เพื่อช่วยให้พระสาวกสามารถบรรลุธรรมได้อย่างรวดเร็ว เมื่อปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธองค์ พระพุทธองค์ทรงกล่าวยืนยันกับสังคารวพราหมณ์ว่า ภิกษุผู้ประกอบด้วยปาฏิหาริย์ ๓ อย่างนี้มีอยู่จำนวนมาก[๒๖]

---

[๑๘] ที.สี. (ไทย) ๙/๔๘๔/๒๑๔-๒๑๕.

[๑๙] ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๗/๓๓-๓๔.

[๒๐] ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๔๘/๔๒๒-๔๒๓.

[๒๑] ที.สี. (ไทย) ๙/๔๘๕/๒๑๕-๒๑๖.

[๒๒] ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๗-๕๔/๔๗-๖๕.

[๒๓] ที.สี. (ไทย) ๙/๔๘๖/๒๑๖.

[๒๔] องฺ.ทุก. (ไทย) ๒๐/๖๑/๒๓๕.

[๒๕] สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, หน้า ๙๖.

[๒๖] องฺ.ทุก. (ไทย) ๒๐/๖๑/๒๓๗.

๒.๑.๓.๗ พุทธวิธีตอบปัญหา

วิธีตอบปัญหาที่พระพุทธองค์ทรงใช้ตามลักษณะของปัญหา ๔ ประเภท คือ

(๑) เอกังสพยากรณียปัญหา หรือ ปัญหาที่ควรตอบโดยนัยเดียว

(๒) วิภัชชพยากรณียปัญหา หรือ ปัญหาที่ควรแยกตอบ

(๓) ปฏิปุจฉาพยากรณียปัญหา หรือ ปัญหาที่ควรตอบโดยย้อนถาม

(๔) ฐปนียปัญหา หรือ ปัญหาที่ควรงดตอบ[๒๗]

วิธีการเหล่านี้ เป็นหลักการที่พระพุทธองค์ทรงใช้ในการตอบปัญหาที่มีบุคคลต่าง ๆ สอบถามหรือสนทนากับพระองค์ ซึ่งมีคำอธิบายวิธีการตอบปัญหาแต่ละข้อไว้ดังนี้

๑) เอกังสพยากรณียปัญหา หรือปัญหาที่ควรตอบโดยนัยเดียว ซึ่งแปลอีกอย่างว่า ปัญหาที่ควรตอบทันที เป็นปัญหาง่าย ๆ ผู้ถามถามด้วยความบริสุทธิ์ใจ ต้องการคำตอบ และฟังแล้วได้ประโยชน์

๒) วิภัชชพยากรณียปัญหา หรือปัญหาที่ควรแยกตอบ ซึ่งแปลอีกอย่างว่า ปัญหาที่ควรตอบอย่างมีเงื่อนไข เป็นปัญหาคลุมเครือ มีสองแง่สองมุม ถ้าตอบอย่างตรงไปตรงมา อาจจะผิดได้ จึงต้องตอบอย่างมีเงื่อนไข เพราะบางครั้งคนถามอาจมีเจตนาไม่บริสุทธิ์ มีเล่ห์เหลี่ยม เพื่อจับผิด

๓) ปฏิปุจฉาพยากรณียปัญหา หรือปัญหาที่ควรตอบโดยย้อนถาม ซึ่งแปลอีกอย่างว่า ปัญหาที่พึงย้อนถามก่อนแล้วจึงตอบ เป็นปัญหาที่ผู้ถามมักเข้าใจผิดเกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ อยู่ก่อนแล้วเพื่อให้ผู้ถามเข้าใจเรื่องที่ถามหรือปัญหาได้ถูกต้อง จึงใช้การย้อนถามเพื่อให้ผู้ถามเข้าใจปัญหาที่ถามได้

๔) ฐปนียปัญหา หรือปัญหาที่ควรงดตอบ ซึ่งแปลอีกอย่างว่า ปัญหาที่ไม่พึงตอบเลย มักเป็นปัญหาทางอภิปรัชญา ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับปัญหาเฉพาะหน้า คือการแก้ทุกข์ และมักถามเพื่อชวนถกเถียงเพื่ออวดภูมิปัญญาของตนมากกว่าการแสวงหาความรู้ความเข้าใจอย่างแท้จริง[๒๘]

๒.๑.๔ พระพุทธเจ้าทรงมอบหลักการเผยแผ่พระศาสนาแก่สาวก

พระพุทธเจ้าทรงมอบหลักการหรือแนวทางเพื่อเผยแผ่หรือประกาศพระศาสนาให้แก่พระสาวกผู้เป็นพระธรรมทูต ดังนี้

๑) แนวทางการประกาศพระศาสนาแก่พระอรหันต์สาวก ๖๐ องค์แรก ซึ่งทรงส่งไปประกาศพระศาสนาเป็นชุดแรก ใช้เป็นหลักในการทำหน้าที่ และพระภิกษุสาวกใช้ในการทำหน้าที่พระธรรมทูตจนถึงปัจจุบัน

---

[๒๗] องฺ.จตุกฺก. (ไทย) ๒๑/๔๒/๗๐.

[๒๘] แสง จันทร์งาม, **วิธีสอนของพระพุทธเจ้า**, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๙๓-๑๐๑.

พระพุทธองค์ตรัสให้เหล่าพระสาวกออกเผยแผ่พระพุทธศาสนาประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะที่บริสุทธิ์บริบูรณ์ เหล่าพระสาวกพึงดำเนินการตามคำสอนดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ธรรมที่เราแสดงแล้วเพื่อความรู้ยิ่ง เธอทั้งหลายพึงเรียน เสพ เจริญ ทำให้มากด้วยดี โดยวิธีนี้พรหมจรรย์จะพึงตั้งอยู่ได้นาน ดำรงอยู่ได้นาน ข้อนั้นพึงเป็นไปเพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย[๒๙] พระสาวกจึงต้องเรียนรู้เพื่อให้มีธรรมเหล่านี้เกิดขึ้นก่อน จึงสามารถนำธรรมเหล่านี้ไปเผยแผ่หรือประกาศได้อย่างบริสุทธิ์บริบูรณ์

๒) ประทานโอวาทปาฏิโมกข์แก่พระอรหันตสาวก จำนวน ๑,๒๕๐ รูป[๓๐] ซึ่งเป็นแนวทางของความประพฤติ หลักการและอุดมการณ์ ซึ่งพระสาวกทั้งหมดสามารถใช้เป็นแนวทางการปฏิบัติตัว อีกทั้งยังสามารถนำไปเป็นแนวทางในการแสดงธรรมเทศนาสั่งสอนให้บุคคลต่าง ๆ นำไปประยุกต์ในการดำเนินชีวิตได้ด้วย ซึ่งโอวาทปาฏิโมกข์มีคำอธิบายสรุปเป็นหลักการ ๓ อุดมการณ์ ๔ และวิธีการ ๖ ดังนี้

หลักการ ๓ คือหัวใจของพระพุทธศาสนา หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า โอวาทปาฏิโมกข์ ๓ ได้แก่ ๑. การไม่ทำความชั่วทั้งปวง ได้แก่การงดเว้น ไม่ทำบาป อกุศลทุจริตใด ๆ ทั้งทางกาย วาจา และทางใจ ๒. การทำแต่ความดี ได้แก่ การประพฤติ ปลูกฝัง สร้างสมบุญกุศลสุจริต ทางกาย วาจา ใจ และ ๓. การทำใจของตนให้บริสุทธิ์ ได้แก่ การชำระจิตใจให้สะอาดปราศจากกิเลสหรือสิ่งที่ทำใจให้เศร้าหมอง

อุดมการณ์ ๔ ได้แก่ ขันติ คือความอดกลั้น เป็นตบะอย่างยิ่ง ๑ พระพุทธเจ้าทั้งหลายกล่าวว่า นิพพานเป็นบรมธรรม ๑ ผู้ทำร้ายคนอื่น ไม่ชื่อว่าเป็นบรรพชิต ๑ ผู้เบียดเบียนคนอื่น ไม่ชื่อว่าเป็นสมณะ ๑

วิธีการ ๖ ได้แก่ การไม่กล่าวร้าย ๑ การไม่ทำร้าย ๑ การสำรวมในปาฏิโมกข์ ๑ การเป็นผู้รู้จักประมาณในการบริโภค ๑ ที่นั่งนอนอันสงัด ๑ ความเพียรในอธิจิต ๑[๓๑]

๓) ประทานแนวทางของผู้ที่จะทำหน้าที่เป็นทูต โดยตรัสว่าผู้จะทำหน้าที่ทูตได้ควรมีคุณสมบัติ ๘ ประการ ได้แก่ ๑. รู้จักฟัง ๒. สามารถพูดให้ผู้อื่นฟังได้ ๓. ใฝ่ศึกษา ๔. ทรงจำได้ดี ๕. เป็นผู้รู้ได้เข้าใจชัด ๖. สามารถพูดให้ผู้อื่นเข้าใจได้ ๗. ฉลาดในสิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็น

---

[๒๙] ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๘๔/๑๓๐-๑๓๑.

[๓๐] ดูรายละเอียดใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๙๐/๕๐-๖๐.

[๓๑] สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา, “**วันมาฆบูชา**”, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.onab.go.th/articles [๑๗ กรกฎาคม ๒๕๖๑].

ประโยชน์ และ ๘. ไม่ก่อการทะเลาะวิวาท คุณสมบัตินี้ พระพุทธองค์ตรัสถึงพระสารีบุตรว่ามีคุณสมบัติของผู้ทำหน้าที่ทูต[๓๒]

๔) ผู้ทำหน้าที่ประกาศพระศาสนา ทำให้บุคคลที่พบเห็น เกิดความเลื่อมใสได้ ๔ แบบ คือ

(๑) บุคคลผู้ถือรูปเป็นประมาณหรือเลื่อมใสในรูป

(๒) บุคคลผู้ถือเสียงเป็นประมาณหรือเลื่อมใสในเสียง

(๓) บุคคลผู้ถือความเศร้าหมองเป็นประมาณหรือเลื่อมใสในความเศร้าหมอง หมายถึง ความเศร้าหมองแห่งจีวร คือ จีวรที่หยาบ จีวรเก่า และจีวรปะเย็บหลายครั้ง และความเศร้าหมองแห่งบาตร คือ บาตรที่มีรอยบุบหลายแห่ง

(๔) บุคคลผู้ถือธรรมเป็นประมาณหรือเลื่อมใสในธรรม[๓๓]

อธิบายขยายความให้ละเอียดขึ้นได้ดังนี้

บุคคลผู้ถือประมาณในรูป (รูปประมาณ) เป็นบุคคลที่มองเห็นรูปร่างสวยงาม อวัยวะสมส่วน ท่าทางสง่า สมบูรณ์พร้อมของผู้ประกาศพระศาสนา จึงชอบใจเลื่อมใสน้อมใจที่จะเชื่อถือ เช่น อุปติสสะ ซึ่งพบพระอัสสชิเดินบิณฑบาตด้วยจริยาวัตรที่น่าเลื่อมใสและได้เดินตามไปจนได้ฟังพระธรรมและบรรลุโสดาปัตติผล[๓๔] หรือพระวักกลิ ซึ่งบวชเพราะต้องการเห็นพระพุทธเจ้าแต่ที่สุดแล้ว[๓๕] พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนให้ทั้งสองท่านบรรลุอรหัตตผลได้ในที่สุด เป็นต้น

บุคคลผู้ถือประมาณในเสียง (โฆษประมาณ) เป็นบุคคลที่ได้ยินได้ฟังเสียงสรรเสริญเกียรติคุณหรือเสียงพูดจาที่ไพเราะ จึงชอบใจเลื่อมใสน้อมใจที่จะเชื่อถือ เช่น พระลกุณฏกภัททิยะได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นเลิศทางด้านมีเสียงไพเราะ[๓๖] เป็นต้น

บุคคลผู้ถือประมาณในความคร่ำหรือเศร้าหมอง (ลูขประมาณ) เป็นบุคคลที่มองเห็นสิ่งของเครื่องใช้ความเป็นอยู่ที่เศร้าหมอง เช่น จีวรคร่ำ ๆ หรือมองเห็นการกระทำคร่ำเครียดเป็นทุกรกิริยา ประพฤติเคร่งครัดเข้มงวดขูดเกลาตน จึงชอบใจเลื่อมใสน้อมใจที่จะเชื่อถือ

บุคคลผู้ถือประมาณในธรรม (ธรรมประมาณ) เป็นบุคคลที่พิจารณาด้วยปัญญาเห็นสารธรรมหรือการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา จึงชอบใจเลื่อมใสน้อมใจที่จะเชื่อถือ[๓๗]

---

[๓๒] องฺ.อฏฺฐก. (ไทย) ๒๓/๑๖/๒๔๒-๒๔๓.

[๓๓] องฺ.จตุกฺก. (ไทย) ๒๑/๖๕/๑๐๘-๑๐๙.

[๓๔] วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๐/๗๒-๗๔.

[๓๕] ขุ.อ. (ไทย) ๓๓/๔๓-๖๕/๒๔๓-๒๔๖.

[๓๖] สํ.นิ. (ไทย) ๑๖/๒๔๐/๓๓๒.

[๓๗] สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๓๘, หน้า ๑๒๒-๑๒๓.

๕) พระพุทธองค์ตรัสถึงบุคคลที่ควรเสพ ควรคบ ควรเข้าไปนั่งใกล้ แม้จะถูกขับไล่ก็ตาม ควรมีลักษณะตามองค์คุณของกัลยาณมิตร ๗ ประการ คือ

(๑) ปิโย น่ารัก เป็นที่รักที่พอใจ เป็นที่วางใจ และสนิทสนม อันครอบคลุมถึงลักษณะแห่งกัลยาณมิตร ๘ ประการ ได้แก่ (๑) มีศรัทธา คือ เชื่อการตรัสรู้ของพระตถาคต เชื่อกรรมและผลของกรรม (๒) มีศีล คือ เป็นที่รัก เป็นที่เคารพ เป็นที่นับถือของสัตว์ทั้งหลาย (๓) มีสุตะ คือ กล่าวถ้อยคำที่ลึกซึ้งที่สัมปยุตด้วยสัจจะและปฏิจจสมุปบาท (๔) มีจาคะ คือ ปรารถนาน้อย สันโดษ ชอบสงัด ไม่คลุกคลีด้วยหมู่ (๕) มีความเพียร คือ ปรารภความเพียรในการปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลแก่ตนและเกื้อกูลแก่ผู้อื่น (๖) มีสติ คือ มีสติตั้งมั่น (๗) มีสมาธิ คือ มีจิตตั้งมั่นไม่ฟุ้งซ่าน (๘) มีปัญญา คือ รู้อย่างไม่วิปริต ใช้สติพิจารณาคติแห่งกุศลธรรมและอกุศลธรรม รู้สิ่งที่เกื้อกูลและสิ่งไม่เกื้อกูลแห่งสัตว์ทั้งหลายด้วยปัญญาตามความเป็นจริง มีจิตเป็นหนึ่งในอารมณ์นั้นด้วยสมาธิ เว้นสิ่งที่ไม่เกื้อกูลประกอบสิ่งที่เกื้อกูลด้วยความเพียร

(๒) ครุ น่าเคารพ เป็นที่เคารพ ทำให้เกิดความอบอุ่นใจ เป็นที่พึ่งได้และปลอดภัย

(๓) ภาวนีโย น่ายกย่อง เป็นที่ยกย่อง ทรงคุณคือมีความรู้และภูมิปัญญาแท้จริง

(๔) วตฺตา รู้จักพูด ฉลาดในการใช้คำพูด เป็นนักพูด คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดีได้

(๕) วจนกฺขโม อดทนต่อถ้อยคำ เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ พร้อมจะรับฟังคำซักถามต่าง ๆ อยู่เสมอและสามารถรับฟังด้วยความอดทนไม่เบื่อหน่าย รวมถึงปฏิบัติตามโอวาทที่ท่านให้แล้ว

(๖) คมฺภีรญฺจ กถํ กตฺตา กล่าวชี้แจงแถลงเรื่องต่างๆ ที่ลึกซึ้งได้ เป็นผู้พูดถ้อยคำลึกซึ้งได้ เช่น เรื่องเกี่ยวกับฌาน วิปัสสนา มรรค ผล และนิพพาน

(๗) โน จฏฺฐาเน นิโยชเย ไม่ชักจูงไปในทางที่เสื่อมเสีย ป้องกันไม่ให้ทำในสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์เกื้อกูล มีคติเป็นทุกข์ แต่ชักชวนให้ทำสิ่งที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลมีคติเป็นสุข[๓๘]

กล่าวโดยสรุปการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าในฐานะต้นแบบ จะพบว่า ความสำเร็จมีสาเหตุมาจาก อุดมการณ์ เป้าหมาย แนวคิด และหลักการดำเนินงานอย่างเหมาะสมชัดเจน ซึ่งเป็นสิ่งที่พุทธสาวกผู้ทำหน้าที่รักษาและเผยแผ่พระศาสนาในยุคหลังควรทำความเข้าใจอย่างถ่องแท้และนำเป็นแบบอย่าง ดังนั้น ในประเด็นนี้สามารถจะนำวิธีการเผยแผ่พระศาสนาของพระพุทธเจ้ามาศึกษาและแยกแยะออกเป็นหมวดหมู่ เพื่อให้ง่ายแก่การเป็นต้นแบบของการวิเคราะห์งานเผยแผ่พระศาสนาในยุคหลัง ดังนี้

---

[๓๘] องฺ.สตฺตก. (ไทย) ๒๓/๓๗/๕๗.

๒.๑.๔.๑. เป้าหมาย

หลังการตรัสรู้ ๔๙ วัน พระองค์เริ่มงานโดยการเสด็จไปโปรดปัญจวัคคีย์ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน จากนั้นก็ได้โปรดสาธุชนอีกจำนวนหนึ่งในระหว่างที่ทรงจำพรรษา ณ ป่าอิสปตน มฤคทายวัน เมื่อออกพรรษาแล้วพระองค์ทรงมีสาวกถึง ๖๐ รูป พระสาวกเหล่านี้ล้วนเป็นพระอรหันต์ จากนั้นพระองค์ทรงเริ่มงานขั้นต่อไปด้วยการส่งพระสาวกเหล่านั้นไปทำงานเป็นนโยบายแรกเริ่มของงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นที่สังเกตว่า พระพุทธเจ้าทรงใช้คำว่า “ประกาศพรหมจรรย์” มิใช่ “เผยแผ่พระพุทธศาสนา” การประกาศพรหมจรรย์ จึงเป็นการเผยแผ่รูปแบบแห่งการครองชีวิตอันประเสริฐ[๓๙] เพื่อประโยชน์สุขแก่ตนและผู้อื่น

ในจูฬนิเทศ ขุททกนิกาย อธิบายถึงประโยชน์และการรู้จักประโยชน์ว่า เป็นการทำให้แจ่มแจ้งแล้ว ซึ่งประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย ประโยชน์ในภพปัจจุบัน ประโยชน์ในภพหน้า และประโยชน์อย่างยิ่ง อันหมายถึงพระนิพพาน[๔๐]

สำหรับประโยชน์ในภพปัจจุบันนั้น ชื่อว่าทิฏฐธัมมิกัตถะ หมายถึง การรู้จักใช้ความสามารถเพื่อการประกอบหน้าที่การงานอันเป็นสุจริตให้ได้ผลดี การรู้จักรักษาทรัพย์ที่หามาได้ การรู้จักคบมิตร การรู้จักบริหารรายรับรายจ่ายเพื่อประคองชีวิตให้ได้อย่างเหมาะสม[๔๑] ส่วนประโยชน์ในภพหน้าชื่อว่า สัมปรายิกัตถะ หมายถึง ประโยชน์ในอนาคต ได้แก่ การมีศรัทธาที่เหมาะสม ประพฤติอยู่ในศีลธรรม รู้จักเสียสละ และพัฒนาปัญญาของตน ก็จะส่งผลให้เกิดประโยชน์สุขแก่ชีวิตในอนาคตต่อไป[๔๒]

จะเห็นได้ว่าพระพุทธศาสนามิได้สอนมุ่งสู่นิพพานเท่านั้น แต่ให้ความสำคัญกับการดำรงชีวิตอย่างเป็นสุขของปุถุชนด้วย ผู้ที่ต้องการเป็นสมณะประพฤติพรหมจรรย์ พระพุทธองค์ก็จะทรงสอนให้ละเลิกกามคุณให้สิ้น แต่หากเป็นปุถุชนกลับทรงสอนให้รู้จักปฏิบัติต่อกามคุณอย่างถูกต้อง โดยที่ยังคงความเป็นอิสระอยู่ได้ ไม่ตกเป็นทาสของกามคุณ และมิให้กามคุณกลายเป็นสิ่งก่อโทษทุกข์ภัย ตัวอย่างเช่น ในโทณพราหมณสูตร ที่ทรงยกธรรมของคหบดีพราหมณ์เรื่องการแต่งงานและกามคุณในชีวิตคู่ขึ้นมาเทศนา[๔๓] หรือในสิงคาลกสูตร มีข้อความที่พระองค์ทรงกำหนดหน้าที่ของ

---

[๓๙] พุทธทาสภิกขุ, **อบรมพระธรรมทูต**, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมทานมูลนิธิและธรรมสภา, ๒๕๔๔), หน้า ๒๕-๒๖.

[๔๐] ขุ.จู. (ไทย) ๓๐/๑๔๔/๔๗๔.

[๔๑] สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๓๘, หน้า ๑๑๖.

[๔๒] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๖-๑๔๗.

[๔๓] องฺ.ปญฺจก. (ไทย) ๒๒/๑๙๒/๓๒๐.

ภิกษุพึงปฏิบัติต่อฆราวาส ๖ สถาน มีอยู่ข้อหนึ่งว่า “ชี้ทางสวรรค์ให้ ”[๔๔] เป็นต้น ทั้งนี้ก็เพื่อให้เขามีความสุข ตามแบบฆราวาสทั้งในโลกนี้และโลกหน้า

อนึ่ง คำสอนทั้งหลายในพระพุทธศาสนานั้น รวมแล้วมาจากแก่นธรรมที่พระพุทธองค์ได้ตรัสรู้คือปฏิจจสมุปบาทที่ว่าด้วยสิ่ง ๆ ต่างมีขึ้นได้เพราะมีเหตุปัจจัยที่ต่างอิงอาศัยกันเกิดขึ้นเป็นวงจร หากตัดวงจรเสียได้ก็ไม่มีการเกิด พระองค์ทรงสอนอริยสัจ ๔ ที่ว่าด้วยเรื่องของ ทุกข์ เหตุแห่งทุกข์ การดับทุกข์ และวิธีเพื่อดับทุกข์ พระองค์ทรงพบว่าหนทางที่จะช่วยปลดเปลื้องทุกข์ นำมาซึ่งความสุขในการดำรงชีวิตคือ มัชฌิมาปฏิปทา ได้แก่ การปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์แปด อันได้แก่ การรักษาศีล ฝึกสมาธิ และพัฒนาปัญญา[๔๕] เมื่อมนุษย์ปฏิบัติแล้วจะได้รับความสุขเพิ่มขึ้น ตามแต่ระดับของความสามารถที่พัฒนาได้ กล่าวคือ ศีล เป็นเครื่องมือควบคุมตนให้มีความประพฤติเป็นปกติ คำว่าปกติหมายถึง ไม่สร้างความเดือดร้อนขึ้นมา การมีสมาธิคือการรู้จักควบคุมจิตใจ และการพัฒนาปัญญาคือการฝึกตนให้มีความรู้ในอริยสัจ ๔ เมื่อมนุษย์ได้พัฒนาด้วยแนวทางนี้ แม้จะยังไม่บรรลุธรรมอันเป็นเป้าหมายสูงสุดที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้และตั้งใจสั่งสอนให้มนุษย์ไปถึงขั้นนั้น แต่มนุษย์ก็จะได้รับความปกติสุขในการดำเนินชีวิต ส่งผลให้สังคมเกิดความสันติสุขไปด้วย

งานเผยแผ่พระศาสนาของพระพุทธเจ้าโดยเนื้อแท้แล้ว จึงไม่ใช่การประกาศศาสนาในลักษณะของความเป็นเจ้าของกลุ่มองค์กรใด ๆ และมิได้มีเป้าหมายเพื่อก่อตั้งองค์กรพระพุทธศาสนาให้มีความยิ่งใหญ่ เพื่อประโยชน์เจาะจงแก่ใครคนใดคนหนึ่ง แต่พระองค์ต้องการประกาศหลักการหรือแบบแผนในการดำรงชีวิตที่ดีงามตามที่พระองค์ทรงค้นพบ ให้ชาวโลกได้รับรู้และนำไปปฏิบัติ “เพื่อประโยชน์ เพื่อความสุข และเพื่อสันติภาพของมวลมนุษย์” โดยที่พระพุทธองค์ทรงเชื่อมั่นว่ามนุษย์มีศักยภาพที่จะเรียนรู้และพัฒนาตนได้ การรู้ธรรมคือการพัฒนา และพัฒนาการขั้นสูงสุดของมนุษย์คือการได้บรมธรรม หรือพระนิพพาน อันเป็นภาวะที่มนุษย์หลุดพ้นจากทุกข์ทั้งมวลโดยสิ้นเชิง

๒.๑.๔.๒ หลักการ

เมื่อจะกล่าวถึงหลักการและเหตุผล หรือหัวใจของพระพุทธศาสนาคือ โอวาทปาติโมกข์ว่า

> ความอดทนคือความอดกลั้นเป็นตบะอย่างยิ่ง พระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสว่า นิพพานเป็นบรมธรรม ผู้ทำร้ายผู้อื่น ไม่ชื่อว่าเป็นบรรพชิต ผู้เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ชื่อว่าเป็นสมณะ การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงพร้อม การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว นี้คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย การไม่กล่าวร้ายผู้อื่น การไม่เบียดเบียนผู้อื่น ความสำรวมในปาติโมกข์

---

[๔๔] ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๔/๒๐๐.

[๔๕] พุทธทาสภิกขุ, **อบรมพระธรรมทูต**, หน้า ๒๖-๒๗.

ความเป็นผู้รู้จักประมาณในอาหาร การอยู่ในเสนาสนะที่สงัด การประกอบความเพียรในอธิจิต นี้คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย[๔๖]

จากพุทธดำรัสนี้ เมื่อพิจารณาร่วมกับพุทธโอวาทคราวส่งพระสาวก ๖๐ รูป ออกไปเผยแผ่ในครั้งแรกแล้ว สามารถวิเคราะห์ถึงหลักการและเหตุผลของคำสอนรวมถึงคุณธรรมของผู้ทำหน้าที่เผยแผ่ได้ ดังนี้

๑) ว่าด้วยหลักการแห่งพระธรรมวินัยทั้งมวล คือการไม่ทำบาปทั้งปวง ทำกุศลให้ถึงพร้อม และทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว โดยการปฏิบัติตามมรรคมีองค์แปด ซึ่งก็คือไตรสิกขา

๒) ว่าด้วยหลักการของการเผยแผ่ คือ "จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน" หมายถึง ให้รักษาไว้ซึ่งความบริสุทธิ์แห่งพระธรรมคำสอน โดยสอนศีลเป็นเบื้องต้น สมาธิเป็นท่ามกลาง และปัญญาเป็นเบื้องปลาย[๔๗] ซึ่งก็คือการฝึกอบรมบุคคลให้เกิดการพัฒนาไปตามลำดับขั้นนั่นเอง อนึ่ง การพัฒนาบุคคลอันเป็นภารกิจหลักของการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น ได้แก่ การสร้างให้เขาเหล่านั้นเกิดความรู้ความเข้าใจในข้อเท็จจริงของสภาวะทั้งหลาย มีทัศนคติต่อสิ่งทั้งหลายอย่างถูกต้อง ปฏิบัติและจัดการกับสิ่งทั้งหลายตามที่ควรจะเป็น เพื่อให้เกิดเป็นประโยชน์ตน คือ ความมีชีวิตอยู่อย่างสำเร็จผลดีที่สุด มีจิตใจเป็นอิสระ และประโยชน์ผู้อื่น คือสามารถช่วยสร้างสรรค์ประโยชน์สุขแก่ชนทั้งหลายที่อยู่ร่วมกันเป็นสังคมได้[๔๘]

๓) ว่าด้วยคุณธรรมของผู้ทำหน้าที่เผยแผ่ ได้แก่

(๑) อดทนอดกลั้น ทั้งต่อสภาพความเป็นอยู่ที่ลำบากและต่อการถูกดูหมิ่นหรือไม่ยอมรับ ผู้ทำหน้าที่เผยแผ่ต้องไม่ตอบโต้เพราะเป้าหมายของการเผยแผ่คือสันติสุข

(๒) จาริกไปมิให้ยึดติดกับสถานที่ นอกจากจะเพื่อให้ได้มีโอกาสสั่งสอนผู้คนได้มากขึ้นแล้ว ยังเป็นการทำให้ไม่ยึดติดกับลาภสักการะหรือการสะสมที่จะมีขึ้นในสถานที่ใดที่หนึ่งที่อยู่นาน

(๓) มีความเมตตากรุณาต่อสรรพสัตว์ อนุเคราะห์ด้วยธรรมอย่างไม่เลือกชั้นวรรณะ

(๔) มีความกล้าหาญ ดังที่ทรงให้แยกย้ายกันไป อย่าไปทางเดียวกันสองรูป

(๕) ประพฤติพรหมจรรย์เป็นแบบอย่าง จากประโยคเดิมที่ว่า "...จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน" คำ'อรรถะ' หมายถึง เนื้อหาแท้ ๆ คือ การกระทำ ส่วน 'พยัญชนะ' คือ คำพูด[๔๙]

---

[๔๖] ที.ม. (ไทย) ๑๐/๙๐/๕๐-๕๐.

[๔๗] ที.สี.อ. (ไทย) ๑๙๐/๑๕๙.

[๔๘] พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธวิธีในการสอน**, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๒), หน้า ๖.

[๔๙] พุทธทาสภิกขุ, **อบรมพระธรรมทูต,** หน้า ๓๒-๓๓.

ดังนั้นการประกาศพรหมจรรย์ จึงไม่ใช่เพียงแค่คำสั่งสอน แต่เป็นการไปประกาศการกระทำ ส่วนคำสั่งสอนนั้นเป็นวิธีการประกอบ นอกจากนี้คำว่า ธรรม ยังหมายรวมถึง ธรรม ๓ ประการ คือ ปริยัติธรรม ปฏิปัตติธรรม และปฏิเวธธรรม ผู้ทำหน้าที่เผยแผ่จึงต้องสามารถแสดงธรรมได้ครบทั้ง ๓ ประการ จึงจะสมบูรณ์

๖) มีความหวังในผลสำเร็จมุ่งมั่นไม่ท้อถอย และไม่ละเลยประโยชน์สุขของผู้คนแม้มีจำนวนน้อย ด้วยประโยคที่ว่า "สัตว์ทั้งหลายที่มีธุลีในตาน้อยมีอยู่ย่อมเสื่อมเพราะไม่ได้ฟังธรรม จักมีผู้รู้ธรรม" เป็นการแสดงถึงคำสอนที่ไม่ให้พระสาวกท้อแท้สิ้นหวังในงานที่ยากนี้ และทรงให้กำลังใจว่า ยังมีผู้ที่สามารถปฏิบัติตามพระธรรมคำสอนนี้ได้แน่นอน จึงขอให้มุ่งมั่นทำประโยชน์ต่อไป

๗) มีความมักน้อย สมถะสำรวมพากเพียรในการฝึกฝนตน ซึ่งจะได้เป็นต้นแบบของการประพฤติพรหมจรรย์ และเป็นประโยชน์เฉพาะตนแก่พระสาวก

๒.๒ วิเคราะห์พุทธวิธีในการเผยแผ่

พุทธวิธีในการเผยแผ่คำสอนของพระพุทธเจ้า คือการวางเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่ต้องการบรรลุ ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเสนอในประเด็นดังต่อไปนี้

๒.๒.๑ พุทธวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ในประเด็นนี้จะเห็นได้ว่าเป็นวิธีหนึ่งในการเผยแผ่คำสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งเริ่มจากผู้นำคือชนชั้นปกครองหรือตระกูลใหญ่ ๆ มาเป็นผู้สนับสนุนเพราะชนชั้นปกครองซึ่งหมายถึงเจ้าผู้ครองแคว้น มหาอำมาตย์ราชปุโรหิตผู้ใหญ่ และตระกูลใหญ่ ๆ ไม่ว่าจะเป็นพราหมณ์มหาศาล หรือคหบดีมหาศาลซึ่งระดับเศรษฐีมหาศาลทั้งนั้น ถ้าได้บุคคลระดับนี้เข้ามาเป็นพุทธบริษัทก็จะเป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระศาสนา คือเป็นเกราะคุ้มครองป้องกันให้พุทธบริษัทด้วย เป็นการสร้างแรงจูงใจและความสนใจให้ผู้อื่นมานับถือพระพุทธศาสนาตามด้วย และที่สำคัญเป็นการบำรุงภิกษุและภิกษุณีสงฆ์ไปด้วยในตัว ดังเช่น พระพุทธเจ้าเสด็จไปโปรดชฎิล ๓ พี่น้อง ซึ่งมีบริษัทนับพันคนมาเป็นพุทธสาวกและไปโปรดพระเจ้าพิมพิสารซึ่งปกครองแคว้นมคธและแคว้นอังคะ มีเศรษฐีตระกูลใหญ่ประจำอยู่แคว้นมคธนี้ เช่น เมณฑกเศรษฐี บิดาของธนัญชัยเศรษฐี ซึ่งเป็นปู่ของนางวิสาขา เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จโปรดพระเจ้าพิมพิสารพร้อมด้วยบริวารครั้งแรก ชาวเมืองมีทั้งศิษย์พวกชฎิลบูชาไฟมาก่อน เมื่อชฎิล ๓ พี่น้องมาเป็นพุทธสาวก ขนกลุ่มนี้จึงเปลี่ยนใจมานับถือพระพุทธเจ้าโดยง่าย[๕๐]

๒.๒.๒ การสร้างแรงจูงใจต่อบุคคลภายนอกศาสนา

การสร้างแรงจูงใจต่อบุคคลภายนอกศาสนาให้หันมานับถือพระพุทธศาสนานั้น มิใช่เรื่องง่ายในสมัยพุทธกาลเพราะในสมัยนั้นมีกลุ่มของเจ้าลัทธิครูทั้ง ๖ ทุกฝ่ายเอ่ยอ้างอวดอิทธิฤทธิ์ว่าตน

---

[๕๐] ดูรายละเอียดในวิ.ม. (ไทย) ๔/๕๕-๕๖/๖๖-๖๗.

เป็นผู้วิเศษ เป็นพระอรหันต์ เป็นผู้สิ้นอาสวะแล้ว ซึ่งสร้างความสับสนจนไม่ทราบว่าชาวบ้านชาวเมืองจะเชื่อใครดี การที่จะสร้างแรงจูงใจให้เหล่าอัญญเดียรถีย์มานับถือพระพุทธศาสนายิ่งยากขึ้นไปอีก เพราะพวกนี้เป็นผู้มีความรู้ เป็นเจ้าหมู่เจ้าคณะ มานะถือตัวย่อมมีมากกว่าสามัญชน โดยเฉพาะอติมานะว่าตนหรือพวกตนยิ่งกว่าผู้อื่น[๕๑] พระพุทธเจ้าทรงดำเนินการ ดังนี้

๑. พระองค์และพระสาวกมีพระธรรมวินัยเป็นหลัก มีความสำรวมกายวาจาอยู่แล้ว มีสติมั่นคงดำรงอยู่ด้วยความไม่ประมาท ไม่อยู่โดยปราศจากสติ เมื่อเสด็จไปที่ใดหรือพระอรหันตสาวกจาริกไปที่ใด ก็เป็นที่ดึงดูดใจให้น่าเลื่อมใสในปฏิปทา ดังกรณีตัวอย่างพระอัสสชิออกเที่ยวบิณฑบาต อุปติสสปริพาชก ศิษย์ของสัญชัยเวลัฏฐบุตร หนึ่งในหกเจ้าลัทธิได้พบเห็นก็เกิดความเลื่อมใส หาโอกาสเข้าไปสนทนากับพระอัสสชิหลังฉันภัตตาหารแล้วเมื่อได้สดับธรรมเพียงย่อ ๆ ก็มีความเลื่อมใส จึงชวนเพื่อนคือโกลิตะไปพบท่านด้วย ศิษย์สัญชัย ๒ ท่านนี้ ต่อมาได้อุปสมบทในสำนักของพระพุทธเจ้า ได้แก่ พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ ซึ่งมีเกียรติคุณโด่งดังได้เป็นพระอัครสาวกเบื้องขวาและเบื้องซ้ายของพระพุทธเจ้าตามลำดับ[๕๒]

๒. เมื่อพระพุทธเจ้ามีโอกาสและจังหวะ มักเสด็จไปเยี่ยมพวกอัญญเดียรถีย์ถึงสำนักพวกเขาบ่อย ๆ ได้สนทนาธรรมกัน เช่น คราวหนึ่งเมื่อประทับอยู่ในนิคมชื่ออนุปิยะ แคว้นมัลละ แต่เช้าตรู่ได้เสด็จเข้าไปสำนักของนักบวชเปลือยชื่อ ปาฏิกบุตร และสนทนากันด้วยอัธยาศัยไมตรี ในที่สุดปาฏิกบุตรปริพาชกมีความเลื่อมใส แม้จะไม่ได้เปลี่ยนใจมานับถือพระพุทธศาสนา แต่ก็กราบทูลถึงความในใจตนอย่างไพเราะจับใจว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถึงการที่ข้าพระองค์ซึ่งมีทิฏฐิแตกต่างกันมีความถูกใจแตกต่างกัน มีความพอใจแตกต่างกัน มีอาภรณ์แตกต่างกัน เข้าถึงสุภวิโมกข์อยู่ นี้เป็นสิ่งที่กระทำได้ยากก็จริง แต่ข้าพระองค์จักรักษาความเลื่อมใสในพระผู้มีพระภาคไว้ให้ดีให้ได้[๕๓]

คราวหนึ่งเมื่อพระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่ภูเขาคิชฌกูฏในกรุงราชคฤห์ ได้เสด็จเข้าไปสำนักของนิโครธปริพาชกซึ่งพำนักอยู่ ณ ปริพาชการามที่พระนางอุทุมพริกา มเหสีองค์หนึ่งของพระเจ้าพิมพิสารทรงสร้างถวาย เป็นอารามใหญ่มีบริวารของนิโครธปริพาชกพักอยู่ด้วยถึง ๓,๐๐๐ คน ได้สนทนากัน ด้วยเรื่องกีดกันบาปด้วยตบะ จนนิโครธปริพาชกและบริวารเข้าใจ สารภาพว่าตนเป็นคนโง่เขลาไม่ฉลาด และที่เคยกล่าวร้ายพระพุทธองค์ ขอให้พระพุทธองค์อดโทษให้ด้วย และจะได้สำรวมต่อไป[๕๔] ผู้ที่เคยนับถือลัทธิอื่น เมื่อได้มาเฝ้าพระพุทธองค์ ได้กราบทูลถามปัญหาหรือได้สดับธรรมจากพระองค์ เกือบทั้งหมดเกิดความเลื่อมใสในพระจริยาวัตรอันงดงามในวิธีการตรัสสอนและเรื่องที่ทรงแสดงให้เหมาะกับอัธยาศัยของบุคคล ทำให้เขาเหล่านั้นเกิดความเลื่อมใส ปฏิญาณตนเป็น

---

[๕๑] องฺ.ติก. (ไทย) ๒๐/๖๖/๒๕๕-๒๖๑.

[๕๒] ดูรายลเอียดในวิ.ม. (ไทย) ๔/๖๐-๖๒/๗๒-๗๗.

[๕๓] ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๔๘/๓๔.

[๕๔] ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๔๙-๗๗/๓๔-๕๕.

พุทธมามกะจำนวนมาก ทำให้การเผยแผ่พระศาสนาของพระองค์นั้นได้ประสบผลสำเร็จอย่างยิ่งและรวดเร็ว

๒.๒.๓ วิสัยทัศน์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ในการเผยแผ่คำสอนของพระพุทธเจ้าจำต้องมีวิสัยทัศน์ซึ่งเป็นความจำเป็นที่จะต้องมีการปรับเปลี่ยนและกำหนดแผนกลยุทธ์ใหม่ เพื่อที่จะบรรลุถึงเป้าที่ได้ตั้งไว้ในอนาคต ซึ่งจะต้องพิจารณาให้รอบคอบและละเอียด เช่นตัวอย่างของกรณีการให้บรรพชาอุปสมบทซึ่งพระสาวกรุ่นแรกที่ทรงจัดส่งไปประกาศพระศาสนาจำนวน ๖๐ รูปนั้น ล้วนเป็นเอหิภิกขุอุปสัมปทา คือพระพุทธเจ้าประทานการอุปสมบทด้วยพระดำรัสว่า "เธอจงเป็นภิกษุมาเถิด" แล้วตรัสต่อไปว่า "ธรรมอันเรากล่าวดีแล้วเธอจงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบเถิด"[๕๕] เมื่อท่านเหล่านั้นสำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้ว ได้ทรงจัดส่งไปประกาศพระศาสนา โดยทรงให้แยกย้ายกันจาริกไปเพื่อประโยชน์สุขแก่คนหมู่มาก ออกไปประกาศพรหมจรรย์ เพื่อผู้มีธุลีคือกิเลสเบาบางจักได้บรรลุธรรม แม้แต่พระพุทธองค์ก็จักเสด็จไปอุรุเวลาเสนานิคม[๕๖] นี้เป็นแผนครั้งแรกที่ทรงตัดสินพระทัยจัดส่งพระอรหันตสาวกไปประกาศพระศาสนาทั่วทิศานุทิศและก็ได้ผลด้วย เพราะต่อมามีกุลบุตรเป็นจำนวนมากเลื่อมใสมาขอบรรพชาอุปสมบท แต่พระสาวกเหล่านั้นยังไม่ได้รับพระพุทธานุญาตไว้ให้การบรรพชาอุปสมบทด้วยตนเองได้ ก็ต้องพาคนเหล่านั้นเดินทางมาเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นความลำบากมากพระพุทธเจ้าก็ต้องทรงปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ใหม่ ตัดสินพระทัยอนุญาตให้ภิกษุเหล่านั้นให้บรรพชาอุปสมบทแก่กุลบุตรที่เข้ามาขอบรรพชาอุปสมบทด้วยตนเองได้ "เราอนุญาตบรรพชาอุปสมบทด้วยไตรสรณคมน์ เหล่านี้"[๕๗] แต่อย่างไรก็ดี ผู้ที่เข้ามาทูลขอบรรพชาอุปสมบทกับพระองค์โดยตรงในช่วงนี้ก็ยังได้รับเอหิภิกขุอุปสัมปทาอยู่

ในส่วนภิกษุที่ได้รับการบรรพชาอุปสมบทจากสำนักพระเถระต่าง ๆ ในยุคแรกก็อาจออกไปอยู่กันตามลำพัง มีปัญหาเกิดขึ้นมากมาย เพราะขาดสมณสารูป มีความประพฤติไม่เหมาะสมทำให้ชาวบ้านเสื่อมความศรัทธา พากันตำหนิติเตียน เหตุเช่นนี้ทำให้พระพุทธองค์ทรงคิดใหม่เพราะการได้ปริมาณสาวกเพิ่มแต่ไม่มีคุณภาพก็ไม่มีประโยชน์อันใด ต้องทรงปรับเปลี่ยนทิศทางใหม่กำหนดให้มีการถืออุปัชฌาย์ ทรงวางระเบียบทั้งอุปัชฌายวัตรและสัทธิวิหาริกวัตรที่จะพึงปฏิบัติต่อกัน[๕๘]

ครั้นต่อมามีเรื่องที่ราธพราหมณ์ประสงค์จะบวช แต่ไม่มีภิกษุรูปใดคิดจะบวชให้พระพุทธเจ้าทรงจัดการเรื่องนี้ โปรดให้มีพิธีบรรพชาอุปสมบทแบบจตุตถกรรมวาจา โดยให้มีสงฆ์ ๑๐

---

[๕๕] วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๘/๒๕; ๔/๓๗/๔๐.

[๕๖] วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

[๕๗] วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๔/๔๒-๔๓.

[๕๘] วิ.ม. (ไทย ๔/๗๔-๗๘/๗๙-๙๗.

รูป ขึ้นไปเข้าร่วมพิธี ทรงยกเลิกติสรณคมนูปสัมปทาแก่ภิกษุเสีย[๕๙] ครั้นต่อมามีพระอุปัชฌาย์เป็นจำนวนมาก สักแต่ว่าบวชให้กุลบุตรแล้ว บางรูปก็ไม่ใส่ใจดูแล ทอดทิ้งธุระหลีกไปหรือมรณภาพไป พระพุทธเจ้าทรงปรับทิศทางใหม่ ให้ภิกษุใหม่พรรษายังไม่ครบห้า ให้ถืออาจารย์ ทรงกำหนดอาจริยวัตร และอันเตวาสิกวัตร คือข้อปฏิบัติที่ศิษย์กับอาจารย์ใหม่พึงปฏิบัติต่อกัน[๖๐]

เรื่องการบรรพชาอุปสมบทเรื่องเดียว พระพุทธเจ้าทรงปรับเปลี่ยนแนวทางปฏิบัติตลอดเวลา เพราะมีปัญหามากแม้แต่เรื่องเดียรถีย์มาขอบวชแล้วสร้างปัญหา ก็ทรงให้อยู่ปริวาสก่อน เรียกว่า ติตถิยปริวาส มีกำหนดมาบรรพชาเป็นสามเณรทดลองดูใจกันก่อน ๔ เดือน เห็นว่าเข้ามาดีตั้งใจจริง เลื่อมใสจริง จึงทรงอนุญาตให้บวช[๖๑] ที่มีตัวอย่างให้เห็นและเป็นที่มาของพระสูตรหลายสูตร คือสามเณร ๒ รูป ได้แก่ วาเสฏฐะและภารทวาชะ[๖๒] มีกรณีของพระมหากัจจายนะประกาศพระศาสนาอยู่ในแคว้นอวันตี ต่อมาพราหมณ์ชื่อโสณกุฏิกัณณะ ซึ่งเป็นโยมอุปัฏฐากของท่านมาขอบวช กว่าพระมหากัจจายนะจะหาพระภิกษุได้ครบ ๑๐ รูป ต้องใช้เวลาถึง ๓ ปี จึงครบองค์มาให้การอุปสมบทได้ ครั้นต่อมาจึงได้ขอพระพุทธเจ้าให้ลดจำนวนสงฆ์ลงแค่ ๕ รูปในกรณีท้องถิ่นกันดารที่มีพระสงฆ์จำพรรษาอยู่น้อย ก็ทรงมีพระพุทธานุญาตพร้อมทรงกำหนดเขตปัจจันตชนบทและมัชฌิม-ชนบทไว้อย่างชัดเจนด้วย[๖๓]

นอกจากนี้ยังมีเรื่องการบรรพชาสามเณรแก่พระราหุล การบรรพชาแบบทายัชชอุปสมบทแก่สามเณรบางรูปที่อายุเพียง ๗ ขวบ แต่สำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้วให้เป็นภิกษุ การอนุญาตให้สตรีเข้ามาบรรพชาอุปสมบท โดยมีพระนางมหาปชาบดีโคตมีเป็นองค์ปฐม การบรรพชาเป็นสามเณรีสิกขมานา ล้วนเป็นเรื่องที่พระพุทธเจ้าต้องตัดสินพระทัยปรับเปลี่ยนแนวทางไปตามสถานการณ์ กล่าวได้ว่า ในพรรษาแรกที่ตรัสรู้ที่ประทานเอหิภิกขุอุปสัมปทาแก่พระปัญจวัคคีย์ จวบจนพรรษาสุดท้ายได้ประทานการอุปสมบทให้แก่พระสุภัททะที่เตียงพระบรรทมก่อนเสด็จดับขันธปรินิพพาน[๖๔]

จะเห็นได้ว่าในประเด็นเรื่องการให้อุปสมบทแก่กุลบุตรที่ประสงค์จะบวชในพระศาสนานี้ พระองค์วางข้อปฏิบัติไว้อย่างเคร่งครัดมาก โดยเฉพาะเดียรถีย์มาขอบวช ก็ทรงให้อยู่ปริวาสก่อน เพราะบวชแล้วเกรงว่าจะสร้างปัญหาในภายหลัง

---

[๕๙] วิ.ม. (ไทย) ๔/๗๙-๗๐/๙๗-๙๙.

[๖๐] วิ.ม. (ไทย) ๔/๗๔-๘๓/๑๐๒-๑๒๒.

[๖๑] วิ.ม. (ไทย) ๔/๘๗-๘๗/๑๓๗-๑๔๒.

[๖๒] ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๑๑/๘๓.

[๖๓] วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๕๗-๒๕๙/๓๒-๓๙.

[๖๔] ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๒-๒๑๕/๑๗๐-๑๗๔.

๒.๒.๔ พุทธวิธีการนำเสนอ

วิธีการประกอบการสอนในหลักพุทธวิธีการสอน พระพุทธเจ้าจะทรงใช้ดังนี้

๑. การยกอุทาหรณ์และเล่านิทานประกอบ การยกตัวอย่างประกอบคำอธิบายและการเล่านิทานประกอบการสอน ช่วยให้เข้าใจความได้ง่ายและชัดเจน ช่วยให้จำได้แม่นยำ เห็นจริงและเกิดความเพลิดเพลิน ทำให้การเรียนการสอนมีรสยิ่งขึ้น เช่น เมื่อจะอธิบายให้เห็นว่าบุคคลควรพูดแต่คำที่น่าพอใจ ไม่ควรพูดคำไม่น่าพอใจ แม้แต่สัตว์อื่นเขาก็ชอบคำพูดที่น่าพอใจเช่นกัน ก็เล่านิทานชาดกเรื่อง โคนันทวิศาล[๖๕] เป็นต้น พระพุทธเจ้าทรงใช้อุทาหรณ์และนิทานประกอบการสอนมากมายเพียงใด จะเห็นได้จากการที่ในคัมภีร์ต่าง ๆ มีอุทาหรณ์และนิทานปรากฏอยู่ทั่วไป

๒. การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา คำอุปมาช่วยให้เรื่องที่ลึกซึ้ง เข้าใจยาก ปรากฏความหมายเด่นชัดออกมาและเข้าใจง่ายขึ้น โดยเฉพาะมักใช้ในการอธิบายสิ่งที่เป็นนามธรรม เปรียบให้เห็นชัดด้วยสิ่งที่เป็นรูปธรรม หรือแม้เปรียบเรื่องที่เป็นรูปธรรมด้วยข้ออุปมาแบบรูปธรรม ก็ช่วยให้ความหนักแน่นเข้า เช่น กลิ่นดอกไม้ลอยไปทวนลมไม่ได้ กลิ่นจันทน์ กลิ่นกฤษณาหรือกลิ่นกระลำพักก็ลอยไปทวนลมไม่ได้ ส่วนกลิ่นของสัตบุรุษ ลอยไปทวนลมได้ กลิ่นศีลยอดเยี่ยมกว่ากลิ่นหอมเหล่านี้ คือ กลิ่นจันทน์ กลิ่นกฤษณา กลิ่นดอกอุบล และกลิ่นดอกมะลิ[๖๖] ตัณหาย่อมเจริญแก่มนุษย์ผู้ประพฤติประมาท เหมือนเถาย่านทรายเจริญในป่า เขาย่อมเร่ร่อนไปมา เหมือนวานรที่ต้องการผลไม้เที่ยวเร่ร่อนไปมาในป่า ฉะนั้น[๖๗]

๓. ใช้อุปกรณ์การสอน ในสมัยพุทธกาลย่อมไม่มีอุปกรณ์การสอนชนิดต่าง ๆ ที่จัดทำขึ้นไว้เพื่อการสอนโดยเฉพาะเหมือนสมัยปัจจุบัน เพราะยังไม่มีการจัดการศึกษาเป็นระบบขึ้นมาอย่างกว้างขวาง หากจะใช้อุปกรณ์บ้าง ก็คงต้องอาศัยวัตถุสิ่งของที่มีในธรรมชาติ หรือเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่ผู้คนใช้กันอยู่ ตัวอย่างที่ทรงใช้อุปกรณ์การสอน โดยทรงใช้เครื่องใช้ที่มีอยู่ ในกรณีสอนผู้เรียนที่มีอายุน้อย ๆ ซึ่งเข้าใจจากวัตถุได้ง่ายกว่านามธรรม บางทีก็ทรงใช้วิธีทายปัญหาซึ่งช่วยให้เกิดความรู้สึกสนุกสำหรับเด็ก ดังปรากฏในสามเณรปัญหา ความว่า “อะไรชื่อว่า หนึ่ง...อะไรชื่อว่า สอง...อะไรชื่อว่า สาม...อะไรชื่อว่า สี่”[๖๘]

๔. ทำให้ดูเป็นตัวอย่าง วิธีสอนที่ดีที่สุดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะในทางจริยธรรม คือการทำเป็นตัวอย่าง ซึ่งเป็นการสอนแบบไม่ต้องกล่าวสอน เป็นการสาธิตให้ดู พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้นำที่ดีสอนโดยทำเป็นตัวอย่าง คือพระจริยาวัตรอันดีงามที่เป็นอยู่โดยปกติ แต่ที่ทรงปฏิบัติเป็นเรื่องราวเฉพาะ เช่น “คราวหนึ่ง พระพุทธเจ้าพร้อมด้วยพระอานนท์ตามเสด็จ ขณะเสด็จไปตามเสนาสนะที่อยู่

---

[๖๕] ขุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๒๘/๑๒.

[๖๖] ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๕๔-๕๕/๔๓-๔๔.

[๖๗] ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๓๔/๑๓๗.

[๖๘] ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๔/๕.

ของพระสงฆ์ ได้ทอดพระเนตรเห็นพระภิกษุรูปหนึ่งอาพาธเป็นโรคท้องร่วง นอนจมกองมูตรและคูถของตน ไม่มีผู้ดูแล จึงเสด็จเข้าไปหาจัดการทำความสะอาด ให้นอนโดยเรียบร้อย เสร็จแล้วจึงทรงประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามเรื่องนั้น และตรัสตอนหนึ่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอไม่มีมารดา ไม่มีบิดาผู้คอยพยาบาล ภิกษุทั้งหลาย ถ้าพวกเธอไม่พยาบาลกันเอง ใครเล่าจะคอยพยาบาลพวกเธอ ภิกษุทั้งหลาย ผู้จะพยาบาลเรา ก็จงพยาบาลภิกษุไข้เถิด”[๖๙]

๕. การเล่นภาษา เล่นคำและใช้คำในความหมายใหม่ การเล่นภาษาและเล่นคำเป็นเรื่องของความสามารถในการใช้ภาษาผสมกับปฏิภาณ เป็นการแสดงให้เห็นถึงพระปรีชาสามารถของพระพุทธเจ้าที่มีรอบด้าน เมื่อผู้ใดทูลถามมาเป็นคำร้อยกรอง พระองค์ทรงตอบเป็นคำร้อยกรองไปทันที บางทีเขาทูลถามหรือกล่าวข้อความ โดยใช้คำที่มีความหมายไปในทางไม่ดีงาม พระองค์ตรัสตอบไปด้วยคำพูดเดียวกันนั้นเอง แต่เป็นคำพูดในความหมายที่ต่างออกไปเป็นฝ่ายดีงาม คำสนทนาโต้ตอบแบบนี้ มีรสอยู่แต่ในภาษาเดิม แปลออกสู่ภาษาอื่นย่อมเสียรสเสียความหมาย บางครั้งผู้มาเฝ้าบริภาษพระองค์ ด้วยคำพูดต่าง ๆ ที่รุนแรงยิ่ง พระองค์ยอมรับคำบริภาษเหล่านั้นทั้งหมด แล้วทรงแปลความหมายอธิบายเสียใหม่ให้เป็นเรื่องดีงาม เช่น กรณีของเวรัญชพราหมณ์[๗๐] และสีหเสนาบดี[๗๑] ผู้รับแผนมาจากนิครนถ์นาฏบุตร

๖. อุบายเลือกคนและการปฏิบัติรายบุคคล การเลือกคนเป็นอุบายสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เริ่มแรกประดิษฐานพระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้าทรงดำเนินพุทธกิจด้วย พุทโธบายที่ได้ผลดีอย่างยิ่ง ในการสั่งสอนแสดงธรรมทรงมักเริ่มต้นด้วยบุคคลที่เป็นพระมหากษัตริย์หรือประมุขของประเทศ อีกทั้งผู้นำของลัทธิต่าง ๆ โดยเฉพาะในกลุ่มของเจ้าลัทธิครูทั้ง ๖[๗๒] ทำให้การเผยแผ่พระศาสนาของพระองค์นั้นได้ประสบผลสำเร็จอย่างยิ่งและรวดเร็ว อีกทั้งเป็นการยืนยันพระปรีชาสามารถของพระองค์เป็นอย่างดีด้วย

๗. การรู้จักจังหวะและโอกาส เมื่อผู้เรียนยังไม่พร้อม ยังไม่เกิดปริปากะแห่งอินทรีย์หรือญาณ ผู้สอนต้องมีความอดทน ไม่ชิงหักหาญ แต่ต้องตื่นตัวอยู่เสมอ เมื่อถึงจังหวะและโอกาส ก็ต้องมีความฉับไวที่จะจับมาใช้ให้เป็นประโยชน์ ไม่ปล่อยให้ผ่านเลยไป เช่น ในระยะเริ่มแรกประกาศพระพุทธศาสนา ณ วันมาฆปุรณมี หลังตรัสรู้ ๓ เดือน เมื่อประทับอยู่ ณ เวฬุวัน พระสงฆ์สาวกมาประชุมพร้อมกัน ณ ที่นั้น และเป็นโอกาสเหมาะ พระองค์ก็ทรงแสดงโอวาทปาฏิโมกข์[๗๓] เป็นการใช้จังหวะและโอกาสให้เกิดประโยชน์

---

[๖๙] วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๒๔/๒๔๐.

[๗๐] ดูรายละเอียดใน องฺ.อฏฺฐก. (ไทย) ๒๓/๑๑/๒๑๙-๒๒๒.

[๗๑] ดูรายละเอียดใน องฺ.ปญฺจก. (ไทย) ๒๒/๓๔/๕๔-๕๖.

[๗๒] ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๒๘/ ๒๘๐-๒๘๑.

[๗๓] ที.ม.อ. (ไทย) ๑๐/๑๒.

๘. ความยืดหยุ่นในการใช้วิธีการ ถ้าผู้สอนสอนอย่างไม่มีอัตตา ตัดตัณหา มานะ ทิฏฐิเสียให้น้อยที่สุด ก็จะมุ่งไปยังผลสำเร็จในการเรียนรู้เป็นสำคัญสุด แต่จะใช้กลวิธีใดให้การสอนได้ผลดีที่สุด ก็จะทำในทางนั้น ไม่กลัวว่าจะเสียเกียรติ ไม่กลัวจะถูกรู้สึกว่าแพ้ บางคราวเมื่อสมควรก็ยอมรับให้ผู้เรียนรู้สึกว่าเขาเก่ง บางคราวสมควรข่มก็ข่ม โอนอ่อนผ่อนตามก็ยอมตาม สมควรขัดก็ขัด สมควรคล้อยก็คล้อย สมควรปลอบก็ปลอบ ดังพระดำรัสว่า “เราฝึกผู้ที่ควรฝึกได้ด้วยวิธีแบบสุภาพบ้าง วิธีแบบรุนแรงบ้าง วิธีทั้งแบบสุภาพและแบบรุนแรงบ้าง”[๗๔]

๙. การลงโทษและให้รางวัล มีคำสรรเสริญพระพุทธคุณที่ยกมาแสดงข้างต้นว่า “พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงฝึกอบรมชุมชนได้ดีถึงเพียงนี้โดยไม่ต้องใช้อาชญา” แสดงว่าการใช้อำนาจลงโทษไม่ใช่วิธีการฝึกคนของพระพุทธเจ้า แต่การลงโทษน่าจะมีอยู่แบบหนึ่ง หมายถึงการลงโทษตนเอง ซึ่งมีทั้งในทางธรรมและวินัย ในทางวินัยถือว่า มีบทบัญญัติความประพฤติอยู่แล้ว และบทบัญญัติเหล่านี้พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ โดยความเห็นชอบแห่งสงฆ์ ส่วนในทางธรรม ภิกษุที่ว่ายากสอนยากจริง ๆ สอนไม่ได้จริง ๆ ก็จะถูกเพื่อนพรหมจารีและเพื่อนภิกษุถือว่าเป็นผู้ที่ไม่ควรว่ากล่าวสั่งสอนและตักเตือน ไม่มีใครคบค้าสมาคมด้วยไม่ว่าทางธรรมหรือวินัย โดยวิธีนี้ซึ่งถือเป็นบทลงโทษที่รุนแรงที่สุด[๗๕] ส่วนการให้รางวัล ทรงใช้การชมเชยยกย่อง แต่เป็นในรูปแบบการยอมรับคุณความดีของผู้นั้นคือกล่าวชมโดยธรรม ให้เขามั่นใจในการทำความดี

๑๐. กลวิธีแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ปัญหาเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้นบางครั้ง ย่อมมีลักษณะแตกต่างกันไปไม่มีที่สุด การแก้ปัญหาเฉพาะหน้าย่อมอาศัยปฏิภาณ คือ ความสามารถในการประยุกต์หลักวิธีการ และกลวิธีต่าง ๆ มาใช้ให้เหมาะสม เป็นเรื่องเฉพาะครั้ง การได้เห็นตัวอย่างการแก้ปัญหาเช่นนี้ อาจช่วยให้เกิดความเข้าใจในแนวทางที่จะนำไปใช้ปฏิบัติได้บ้าง การประกาศพระศาสนาพระพุทธเจ้าก็ทรงประสบปัญหาเฉพาะหน้าอยู่ตลอดเวลา และทรงแก้สำเร็จไปในรูปต่าง ๆ กัน ดังเช่นที่ปรากฏใน ธนัญชานิสูตร[๗๖] สุนทริกสูตร[๗๗] เป็นต้น

๒.๓ ความเป็นมาของพระธรรมทูตในสมัยพุทธกาล

๒.๓.๑ ความเป็นมาของพระธรรมทูต

พระพุทธเจ้าทรงเป็นพระธรรมทูตต้นแบบของพระธรรมทูตทุกองค์ในฐานะที่พระองค์ทรงประกาศศาสนาและเป็นแบบอย่างของพระสาวกผู้ทำหน้าที่ประกาศพระศาสนาตามที่พระพุทธองค์ทรงมอบหมาย โดยพระธรรมทูตชุดแรก ได้แก่ พระอรหันตสาวก ๖๐ รูปแรก และในเวลาต่อมามี

---

[๗๔] องฺ.จตุกฺก. (ไทย) ๒๑/๑๑๑/๑๗๐.

[๗๕] วิ.อ. (ไทย) ๒/๔๒๘/๔๒๐-๔๒๑.

[๗๖] ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๓/๔๔๕/๕๕๗.

[๗๗] ดูรายละเอียดใน สํ.ส. (ไทย) ๑๕/๑๙๕/๒๗๕๒๗๘.

พระอรหันตสาวกเกิดขึ้นอีกเป็นจำนวนมากตลอดระยะเวลาซึ่งพระพุทธเจ้าทรงดำรงพระชนม์ชีพ และพระอรหันตสาวกส่วนใหญ่ได้ทำหน้าที่เผยแผ่หรือประกาศพระศาสนาซึ่งถือเป็นการทำหน้าที่พระธรรมทูตแม้จะไม่มีการกล่าวถึงการเป็นพระธรรมทูตอย่างเป็นทางการ

๒.๓.๒ ความหมายของพระธรรมทูต

ในสมัยพุทธกาลมีการใช้คำว่า ทูต โดยสามารถอธิบายความหมายตามนัยนั้นได้ว่า บุคคลผู้ทำหน้าที่แทนบุคคลหรือกลุ่มคน ในการนำส่งข่าวสารหรืออื่น ๆ ไปสู่อีกบุคคลหรือกลุ่มบุคคล เป็นบุคคลใดก็ได้ มีสถานภาพใดก็ได้ เช่น ภิกษุ สิกขมานา สามเณร สามเณรี ภิกษุณี หรือ คฤหัสถ์ และมีการใช้คำว่า ราชทูต[๗๘] พราหมณทูต[๗๙] อนุทูต[๘๐] เทวทูต ๔ เป็นต้น[๘๑]

ส่วนคำว่า พระธรรมทูต ที่ใช้ในปัจจุบันนี้ มีความหมายตามที่นักวิชาการสมัยปัจจุบันใช้ดังนี้

พระธรรมทูต หมายถึง ภิกษุที่เดินทางไปแสดงธรรมในที่ต่าง ๆ ทำหน้าที่เหมือนทูตทางธรรมหรือทูตของพระศาสนา อาจใช้คำว่าพระธรรมจาริก มีความหมายเช่นเดียวกับพระธรรมทูต ปัจจุบันในประเทศไทย แบ่งพระธรรมทูตเป็น ๒ ประเภท คือพระธรรมทูตในประเทศกับพระธรรมทูตสายต่างประเทศ[๘๒]

ธรรมทูต หมายถึง ผู้นำส่งสาส์นแห่งธรรม ผู้ถือสาส์นแห่งธรรม ทูตของธรรม ทูตผู้นำธรรมไปสื่อสาร ผู้สื่อสารแห่งธรรม พระภิกษุผู้ได้รับมอบหมายหรือแต่งตั้งให้เดินทางไปเผยแผ่ประกาศธรรมในต่างถิ่นต่างแดน[๘๓]

พระธรรมทูต หรือสมณทูต คือ พระภิกษุในพระพุทธศาสนาที่จาริกไปในต่างถิ่นหรือต่างประเทศ เพื่อเผยแผ่หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาให้กว้างขวาง และเกิดความเข้าใจถูกต้องเกี่ยวกับคำสอน ซึ่งดำเนินมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล โดยเรียกพระสงฆ์ไทยผู้ทำหน้าที่พระธรรมทูต โดยได้รับการอนุมัติจากองค์กรสงฆ์ไทยหรือกรรมการมหาเถรสมาคม ให้เดินทางไปปฏิบัติศาสนกิจ

---

[๗๘] สํ.สหา. (ไทย) ๑๘/๒๔๕ /๒๕๘.

[๗๙] ที.สี. (ไทย) ๙/๓๕๙/๑๕๑.

[๘๐] วิ.จู. (ไทย) ๗/๔๕๘/๔๑๙.

[๘๑] ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๓ /๒๒.

[๘๒] พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ "คำวัด"**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๕๑), หน้า ๖๔๖.

[๘๓] สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๓๐, หน้า ๑๔๔.

(Religious Workers) ในต่างประเทศว่า พระธรรมทูตไทย (Thai Buddhist Monks to Abroad – Dhammaduta Monks)[๘๔]

ในที่นี้ขอสรุปความหมายของพระธรรมทูตว่า พระภิกษุสงฆ์ผู้ทำหน้าที่หลักในการเดินทางหรือจาริกไปเผยแผ่พระธรรมคำสอนหรือพรหมจรรย์หรือประกาศพระพุทธศาสนาแก่ชนจำนวนมากในสถานที่ต่าง ๆ เพื่อให้ชนเหล่านั้นได้รับประโยชน์สุขจากพระธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา

พระธรรมทูตชุดแรก ซึ่งพระพุทธองค์ส่งไปประกาศพระพุทธศาสนา ทำหน้าที่ประกาศหรือเผยแผ่พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งมีความงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง และงามในที่สุด[๘๕] เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ชนจำนวนมาก ซึ่งบทบาทหน้าที่เหล่านี้ เป็นบทบาทหน้าที่ของผู้ทำที่สุดแห่งทุกข์ได้แล้ว และเป็นบทบาทหน้าที่ที่ต้องใช้ความเมตตา กรุณา ความเสียสละและความเพียรอย่างยิ่ง เพราะต้องเดินทางไปในที่ต่าง ๆ ทั้งใกล้และไกล เพื่อให้ชนที่พร้อมต่อการฟังธรรมได้รับประโยชน์ให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ซึ่งอาจต้องพบกับสถานการณ์อันไม่พึงปรารถนา เช่น พระปุณณะจาริกไปที่สุนาปรันตชนบท ซึ่งเป็นชนบทที่ได้รับการกล่าวขานว่าป่าเถื่อน แต่ท่านสามารถทำให้ชาวชนบทแห่งนั้นเข้าถึงธรรมเป็นจำนวนกว่าหนึ่งพันคน[๘๖]

๒.๔ พระสาวกที่ออกไปเผยแผ่พระศาสนาในต่างถิ่น: การจัดโครงสร้างองค์กร

ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยจะได้เสนอบทบาทของพระสาวกที่ออกไปเผยแผ่พระศาสนาในต่างถิ่นในรูปแบบของการจัดโครงสร้างองค์กรได้แก่ การจัดตั้งคณะสงฆ์และการบริหารจัดการโดยคณะสงฆ์ที่ได้รับมอบหมายจากพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นหลักการที่ทำให้พระพุทธศาสนาตั้งมั่นมาจนถึงปัจจุบัน

๒.๔.๑ ข้อสนับสนุนในการจัดตั้งคณะสงฆ์

มูลเหตุสำคัญให้มีการเกิดขึ้นและดำรงอยู่ขององค์กรทุกองค์กร ย่อมมีผลมาจากสภาพแวดล้อมที่องค์กรดำรงอยู่ ทั้งนี้เพราะองค์กรเป็นหน่วยย่อยหน่วยหนึ่งของสังคม หลักการจัดตั้งและดำเนินกิจกรรมขององค์กรจึงมีส่วนเกี่ยวข้องกับสังคมใหญ่ มีสาเหตุที่เป็นไปได้ จากทัศนะเรื่องวรรณะในพระพุทธศาสนา ๒ ประการ คือ

๑) ในทางทฤษฎี (ใช้หลักกรรมแทนหลักพรหมนิรมิต) ชี้ให้เห็นว่า มีการต่อต้านและหักล้างความเชื่อถือในเรื่องวรรณะ ด้วยการเสนอทฤษฎีวิวัฒนาการของโลกและสังคมโดยการกระทำของมนุษย์ แทนทฤษฎีการสร้างโลก และบันดาลความเป็นไปในสังคมโดยพระผู้เป็นเจ้า มิให้ถือชาติ

---

[๘๔] **พันธกิจคณะพระธรรมทูต วัดพุทธปทีป กรุงลอนดอน**, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา http://www.padipa.org/venerable-monks.[๑ เมษายน.๒๕๖๒].

[๘๕] ธรรมมีความงามในเบื้องต้น หมายถึงศีล ธรรมมีความงามในท่ามกลางหมายถึงอริยมรรค และธรรมมีความงามในที่สุดหมายถึงพระนิพพาน ที.สี.อ. (ไทย) ๑๙๐/๑๕๙.

[๘๖] ดูรายละเอียดใน ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๓๙๖-๓๙๗/๔๔๙-๔๕๑.

กำเนิดเป็นเครื่องแบ่งแยกและวัดความสูงต่ำของมนุษย์ให้ถือคุณธรรม ความสามารถและความประพฤติปฏิบัติ เป็นเครื่องแบ่งแยกวัดความทรามและความประเสริฐของมนุษย์ สอนให้ตระหนักว่าวรรณะไม่สามารถกีดกัน จำกัดขอบเขตความสามารถของมนุษย์ บุคคลทุกคนไม่ว่าเกิดในวรรณะใดก็มีความเป็นมนุษย์เท่ากัน และสามารถทำตนให้ดีเลวได้จนถึงที่สุดเท่า ๆ กัน ควรได้รับสิทธิและโอกาสเท่าเทียมกันในการที่จะเลือกทางชีวิตและการปฏิบัติของตนเอง

๒) ในทางปฏิบัติ พระพุทธองค์ทรงตั้งคณะสงฆ์เป็นสังคมปราศจากวรรณะ และรับคนจากทุกวรรณะเข้ามาสู่ความมีฐานะและสิทธิที่เท่าเทียมกัน และวางระบบสังคมพุทธบริษัทที่จะช่วยค้ำจุนสังคมปราศจากวรรณะไว้ และทรงบัญญัติความหมายและสร้างความรู้สึกใหม่ ๆ ให้กับถ้อยคำต่าง ๆ ที่แสดงความแบ่งแยกชนชั้นเท่าที่มีใช้อยู่ในสมัยนั้น ให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่จะวัดคนด้วยคุณธรรม มิใช่ชาติกำเนิด เช่น คำว่า อริยะ หรือคำว่าพราหมณ์ ดังพระพุทธดำรัสที่ได้ตรัสไว้ว่า

> พราหมณ์ เราจะเรียกคนว่าประเสริฐ เพราะความเป็นผู้เกิดในตระกูลก็หาไม่ เราจะเรียกคนว่าต่ำทรามเพราะความเป็นผู้เกิดในตระกูลก็หาไม่ เราจะเรียกคนว่าประเสริฐ เพราะความเป็นผู้มีวรรณะใหญ่โตก็หาไม่ เราจะเรียกคนว่าต่ำทรามเพราะความเป็นผู้เกิดในตระกูลเพราะความเป็นผู้มีวรรณะใหญ่โตก็หาไม่ เราจะเรียกคนประเสริฐเพราะความเป็นผู้มีโภคะมากมายก็หามิได้ เราจะเรียกคนว่าต่ำทรามเพราะความเป็นผู้มีโภคะก็หามิได้ แท้จริงบุคคลบางคนแม้เกิดในตระกูลสูง ก็ยังเป็นผู้ชอบฆ่าฟัน ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พูดเท็จ พูดส่อเสียดพูดคำหยาบ พูดคำเพ้อเจ้อ เป็นคนละโมบ คิดเบียดเบียน เป็นมิจฉาทิฏฐิ[๘๗]

จากพระพุทธพจน์นี้ แสดงให้เห็นว่า พระพุทธองค์ไม่ทรงถือชั้นวรรณะแต่ประการใด แต่ทรงถือความประพฤติดีของบุคคล เช่น ประพฤติกุศลกรรมบถ เป็นต้น ไม่ทำชั่วด้วยกาย วาจา และไม่คิดร้ายต่อผู้อื่นด้วยใจ เป็นต้น

๒.๔.๒ เป้าหมายการจัดตั้งคณะสงฆ์

เป้าหมายสำคัญในการจัดตั้งคณะสงฆ์มีอยู่หลายประการ คือ เพื่อประโยชน์รวมแก่พุทธบริษัท ๔ เพื่อประโยชน์แก่ปัจเจกบุคคล เพื่อประโยชน์แก่การดำเนินชีวิตของประชาชนให้มีความสุขในปัจจุบันและอนาคต และเพื่อประโยชน์แก่พระพุทธศาสนาในการดำรงอยู่ ทั้งนี้ ในการจัดตั้งองค์กรคณะสงฆ์ คือ การกำหนดรูปแบบกฎเกณฑ์ ระเบียบวิธี การปฏิบัติในการดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันของพระภิกษุสงฆ์ ระเบียบกฎเกณฑ์ที่เป็นหลักการ เหล่านั้นเรียกว่า พระธรรมวินัย โดยมีจุดมุ่งหมายของการจัดตั้งองค์กรคณะสงฆ์เป็นจุดมุ่งหมายจำเพาะมีด้วยกัน ๕ ประการ ดังนี้

๑) เพื่อประโยชน์แก่สงฆ์ส่วนรวม พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติพระธรรมวินัย เพื่อใช้เป็นแนวทางการศึกษาและการปฏิบัติแก่พระภิกษุสงฆ์ ทั้งนี้เพราะแบบแผนและจุดมุ่งหมายของการ

---

[๘๗] ม.ม. (ไทย) ๑๓/๖๖๔/๖๑๒.

ดำเนินชีวิตของพระภิกษุนั้นมีแบบแผนและจุดมุ่งหมายที่แตกต่างจากสังคมทั่วไป จึงจำเป็นต้องมีการจัดสภาพที่เกื้อกูลแก่การปฏิบัติ ที่มุ่งตรงต่อจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา และเป็นการเผยแพร่ความดีงามที่เกิดจากการปฏิบัติเช่นนั้นให้กว้างขวางออกไป เพื่อประโยชน์สุขของชาวโลก ความสำคัญที่เป็นความจำเป็นในการที่จะกำหนดรูปแบบ กฎเกณฑ์ในการอยู่ร่วมกันของพระภิกษุสงฆ์ที่เป็นสังคมใหญ่ ซึ่งเป็นสิ่งหนึ่งที่จะช่วยประสานแนวคิดและการปฏิบัติให้เป็นไปในทำนองเดียวกัน หรือมีความเสมอกันทั้งทิฏฐิสามัญญตา และสีลสามัญญตา

๒) เพื่อประโยชน์เฉพาะปัจเจกบุคคล ในยุคต้นของสมัยพุทธกาลบุคคลที่เข้ามาบวชล้วนเป็นผู้มีสัมมาทิฏฐิ มีจุดมุ่งหมายเพื่อการทำที่สุดแห่งทุกข์อย่างแท้จริง และบางท่านก็ได้เป็นผู้บรรลุธรรมในชั้นสูงแล้ว จึงได้รับการบรรพชาอุปสมบท แม้บางท่านจะยังไม่ได้บรรลุธรรมชั้นสูง ระเบียบปฏิบัติและการดำรงอยู่ก็เป็นบุคคลที่มีศีลเป็นที่รัก ต่อมา เมื่อมีคนเข้ามาบวชมากขึ้น มีการประพฤติผิดทั้งที่ตั้งใจและไม่ตั้งใจ พระภิกษุที่มีศีลเป็นที่รักจึงได้รังเกียจ ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่าการอยู่ร่วมกันของบุคคลที่ไม่เสมอกันนั้นเป็นทุกข์ การบัญญัติพระธรรมวินัยจึงเป็นไปเพื่อกำราบพระภิกษุผู้ไม่มีความละอายในการประพฤติปฏิบัติตนที่นำความเสื่อมเสียมาสู่คนหมู่มาก โดยเป็นการกำหนดขอบเขตการประพฤติปฏิบัติ และเมื่อฝ่าฝืน ย่อมมีโทษตามสมควรแก่ธรรมนั้น ๆ ซึ่งเป็นการป้องกันและเพื่อเป็นการอยู่ผาสุกของภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รักเพราะบุคคลผู้มีศีลเป็นที่รักย่อมต้องการอยู่อย่างสงบสุข

๓) เพื่อประโยชน์แก่ชีวิตของมนุษย์ พระวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติ ย่อมเป็นเหตุที่ทำให้เกิดผลในการเข้าไปปิดกั้นความประพฤติที่อาจเข้าไปล่วงละเมิดกฎหมายของรัฐด้วย ซึ่งเป็นการปิดกั้นผลเสียหายที่จะเกิดขึ้นในปัจจุบัน เมื่อพระภิกษุสงฆ์เป็นผู้ตั้งอยู่ในสังวรวินัยแล้ว ย่อมได้ชื่อว่าเป็นผู้มีธรรมสำหรับปิดกั้นความชั่วและสำหรับอบรมฝึกหัดตนให้เป็นคนดี ทั้งนี้เพราะเป็นผู้คุมความประพฤติให้เป็นปกติ เป็นผู้ไม่ตกไปจากพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า ดำเนินไปสู่หนทางอันสูงสุดและแม้จะไม่ได้บรรลุธรรมในขั้นสูงก็ได้ชื่อว่าเป็นผู้ที่ดำรงอยู่ในคุณความดีสมควรแก่ธรรมที่ตนได้ปฏิบัติ

๔) เพื่อประโยชน์แก่ประชาชนทั่วไปที่เป็นสังคมใหญ่ การเกิดขึ้นขององค์กรคณะสงฆ์เป็นสิ่งที่ช่วยในการส่งเสริมสังคมในอีกรูปแบบหนึ่ง ทั้งนี้ เพราะองค์กรคณะสงฆ์เป็นการรวมตัวของบุคคลที่ได้รับการฝึกฝน รับการพัฒนาแล้ว ดำรงตนอยู่ในฐานะอันสูงสุดเป็นผู้ประกอบด้วยธรรม การปฏิบัติดีของพระสงฆ์ จึงเป็น ประโยชน์แก่มหาชน[๘๘]

นอกจากนั้น สังคมสงฆ์เป็นชุมชนซึ่งมีหน้าที่เกี่ยวกับธรรมโดยตรง เพราะเป็นผู้ปฏิบัติฝึกอบรมตน และประพฤติเพื่อประโยชน์สุขของชาวโลก เป็นชุมนุมที่มีคุณธรรมหรือประพฤติความดี

---

[๘๘] ม.มู. (ไทย) ๑๒/๓๓๑/๓๖๔.

ไว้ได้มากที่สุด รักษาวินัยซึ่งยากยิ่งที่ปุถุชนจะประพฤติได้ เป็นสมาคมของคนที่โดยมากมีคุณธรรม เป็นสัญลักษณ์ของธรรมหรือการดำรงอยู่แห่งธรรม ทั้งนี้ องค์กรคณะสงฆ์ จัดได้ว่าเป็นสังคมผู้นำใน ด้านคุณธรรม ความดี ที่เป็นแบบอย่างของคนในสังคมอันก่อให้เกิดความเลื่อมใสของประชาชนที่ยังไม่ เลื่อมใส และน้อมนำตนเข้ามาสู่การประพฤติปฏิบัติในความดี พระภิกษุถึงแม้จะได้รับการพัฒนาอย่าง สมบูรณ์แล้วคือ เป็นพระอรหันต์ก็ตาม แต่ก็ยังต้องประพฤติตามกฎเกณฑ์ของสังคม หรือประพฤติตัว ให้เป็นแบบอย่าง[๘๙]

๕) เพื่อประโยชน์แก่พระศาสนา การบัญญัติพระธรรมวินัยเพื่อใช้เป็นแกนกลาง ในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ขององค์กรคณะสงฆ์ จะเป็นส่วนทำให้พระภิกษุสงฆ์ได้รับการศึกษา และมีแนวปฏิบัติพร้อมกันนั้น ก็สามารถที่จะนำพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไปเผยแผ่ให้เจริญ และมั่นคงต่อไปอันเป็นเหตุให้พระศาสนาดำรงอยู่ได้นาน[๙๐]

สรุปได้ว่า เนื่องจากสังคมอินเดียในสมัยพุทธกาล มีการแบ่งแยกเรื่องชนชั้นเป็นอย่างมาก ทำให้บุคคลหลายชนชั้น ขาดโอกาสในการมีส่วนร่วมบริหารประเทศ ทั้งไม่ได้รับการยอมรับจากสังคม เช่น พวกศูทร จัณฑาล เป็นต้น แต่เมื่อพระพุทธศาสนาอุบัติขึ้นกลับเป็นโอกาสให้บุคคลเหล่านั้น มีสิทธิเท่าเทียมกับวรรณะอื่น ๆ เพราะอาศัยหลักธรรมวินัยความประพฤติ จึงทำให้เป็นที่ยอมรับของ ประชาชนทั่วไป ในความเสมอภาคกัน ความเป็นเอกภาพของพระพุทธศาสนา เห็นได้จากเหล่าพุทธ บริษัทได้รวมตัวกันเป็นองค์กรใหญ่ เพื่อความมั่นคงและเพื่อการควบคุมบุคคลที่ไม่ปรารถนา ไม่ให้มี อำนาจในการปกครองคณะสงฆ์

๒.๔.๓ การเกิดขึ้นของพระสงฆ์และองค์กรสงฆ์ในสมัยพุทธกาล

การเพิ่มจำนวนของภิกษุบริษัท ในระยะเริ่มแรกของการเผยแผ่พระศาสนา บุคคลผู้เข้ามา บวชในองค์กรคณะสงฆ์มีจำนวนไม่มากนั้น พระพุทธเจ้ายังไม่ได้ตั้งกฎเกณฑ์กำหนดคุณสมบัติของผู้ ต้องการจะบวช ทั้งนี้ เพราะพระองค์ทรงทำหน้าที่ในการคัดเลือกและให้การบวชเอง เรียกว่า เอหิภิกขุอุปสัมปทา และผู้ที่เข้ามาบวชเป็นผู้ที่ได้อบรมอินทรีย์มาเป็นอย่างดีแล้ว การประพฤติปฏิบัติ จึงเป็นไปตามจารีตของนักบวชสมัยนั้น ภายหลังจากที่ส่งพระสาวกออกประกาศพระศาสนา ปรากฏว่า มีผู้เลื่อมใสต้องการจะมาบวชด้วยเป็นจำนวนมาก พระสาวกเหล่านั้นก็นำมาเฝ้า พระพุทธเจ้าเพื่อประทานการบวชให้ แต่บางท่านก็อยู่ในสถานที่ไกล การคมนาคมไม่สะดวก อีกทั้งผู้ ต้องการบวชก็เพิ่มจำนวนปริมาณมากขึ้นทุกขณะ พระพุทธองค์จึงทรงพิจารณาให้มอบอำนาจในการ

---

[๘๙] พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๔๓๘ - ๔๓๙.

[๙๐] วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๑/๑๓,พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **นิติศาสตร์แนวพุทธ**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓), หน้า ๖๒ - ๖๓.

พิจารณารับและให้การอุปสมบท โดยทรงวางหลักเกณฑ์ กำหนดคุณสมบัติของผู้ที่ต้องการจะบวช เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินงานของพระสาวกส่งผลให้สมาชิกขององค์กรคณะสงฆ์เจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว เมื่อคนมาอยู่ร่วมกันเป็นจำนวนมากจึงจำเป็นที่จะต้องมีกฎเกณฑ์ในการอยู่ร่วมกัน เพื่อให้การอยู่ร่วมกันเป็นไปด้วยความสงบเรียบร้อย และมีระเบียบแบบแผนในการปฏิบัติไปในแนวทางเดียวกัน พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติสิกขาบทเพื่อเป็นเครื่องควบคุมความประพฤติ เพื่อส่งเสริมการศึกษาและปฏิบัติให้ถึงจุดมุ่งหมายสูงสุดของพระศาสนา การบัญญัติสิกขาบทจึงเป็นการจัดตั้งองค์กรคณะสงฆ์ วางระบบ การประพฤติปฏิบัติให้เกิดมีในองค์กรคณะสงฆ์[๙๑]

ในสมัยพุทธกาล พระภิกษุทั้งหลายไม่มีอุปัชฌาย์ ไม่มีใครตักเตือนไม่มีใครพร่ำสอน ย่อมนุ่งห่มไม่เรียบร้อย มีมรรยาทไม่สมควรเที่ยวบิณฑบาต เมื่อประชาชนกำลังบริโภคย่อมน้อมบาตรสำหรับเที่ยวบิณฑบาตเข้าไปข้างบนของควรบริโภคบ้าง ข้างบนของควรเคี้ยวบ้าง ข้างบนของควรลิ้มบ้าง ของควรดื่มบ้าง ขอแกงบ้าง ข้าวสุกบ้าง ด้วยตนเองมาฉันในโรงอาหารก็เป็นผู้มีเสียงอื้ออึง มีเสียงดังอยู่ ประชาชน จึงเพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า

> ไฉนพระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตร จึงได้นุ่งห่มไม่เรียบร้อย มีมรรยาทไม่สมควรเที่ยวบิณฑบาตเมื่อประชาชนกำลังบริโภค ได้น้อมบาตรสำหรับเที่ยวบิณฑบาตเข้าไปข้างบนของควรบริโภคบ้าง ข้างบนของควรเคี้ยวบ้าง ข้างบนของควรลิ้มบ้าง ข้างบนของควรดื่มบ้าง ขอแกงบ้าง ข้าวสุกบ้าง ด้วยตนเองมาฉัน แม้ในโรงอาหารก็ได้เป็นผู้มีเสียงอื้ออึง มีเสียงดังอยู่เหมือนพวกพราหมณ์ในสถานที่เลี้ยงพราหมณ์[๙๒]

ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้ การที่ภิกษุเข้ามาใหม่ยังไม่รู้ระเบียบข้อบังคับ จำเป็นต้องมีผู้คอยแนะนำ คือมีพระอุปัชฌาย์ เป็นผู้ฝึกสอนหรือดูแลเป็นผู้นำเข้าหมู่ เป็นผู้รับรอง ถ้าไม่ได้อยู่กับพระอุปัชฌาย์ ต้องถือภิกษุอื่นให้เป็นอาจารย์ เพื่อไว้พึ่งพิง ฝึกมารยาท ให้ความรู้ต่าง ๆ แทนพระอุปัชฌาย์ เป็นการเข้าไปพึ่งพิงอาศัยภิกษุอื่นให้คอยแนะนำตักเตือนตนเอง ในเวลาต่อมา เมื่อพระภิกษุทั้งหลาย ได้ยินประชาชนพวกนั้นเพ่งโทษ ติเตียนโพนทะนาอยู่ บรรดาที่เป็นผู้มักน้อย สันโดษ มีความละอาย มีความรังเกียจผู้ใคร่ต่อสิกขา ต่างก็เพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาว่า ไฉนภิกษุทั้งหลาย จึงได้นุ่งห่มไม่เรียบร้อย มีมรรยาทไม่สมควรเที่ยวบิณฑบาต เมื่อประชาชนกำลังบริโภค ได้น้อมบาตรสำหรับเที่ยวบิณฑบาตเข้าไปข้างบนของควรบริโภคบ้าง ข้างบนของควรเคี้ยวบ้าง ข้างบนของควรลิ้มบ้าง ข้างบนของควรดื่มบ้าง ขอแกงบ้าง ข้าวสุกบ้าง ด้วยตนเองมาฉัน แม้ในโรงอาหารก็ได้เป็นผู้มีเสียงอื้ออึงมีเสียงดังอยู่ดังนี้ แล้วกราบทูลความนั้นแด่ พระพุทธเจ้า พระอุปัชฌาย์ในช่วงแรกเกิดจากการที่พระสงฆ์ให้เกียรติกันเองว่าพระภิกษุรูปนั้นเป็นพระเถระ มีภูมิธรรมในระดับสูงพอที่จะชี้แนะสัทธิวิหาริกของตนเองได้ถูกต้อง ต่อมาในระยะหลังจึงได้มีระเบียบการสรรหา

---

[๙๑] ดูรายละเอียดใน วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๑/๑๓.

[๙๒] วิ.ม. (ไทย) ๔/๗๗/๑๐๗.

เพื่อเป็นเกณฑ์วัดคุณสมบัติของพระอุปัชฌาย์ ซึ่งปัญหาเรื่องพระอุปัชฌาย์นี้ได้มีมาแล้วในสมัยพุทธกาล ดังปรากฏใน อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต ซึ่งได้มีผู้ทูลถามพระพุทธเจ้าว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรมเท่าไร จึงจะให้กุลบุตรอุปสมบทได้ ได้ตรัสแสดงแก่พระอุบาลีว่า ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ พึงให้กุลบุตรอุปสมบทได้ ดังนี้

๑. เป็นผู้มีศีล สำรวมด้วยการสังวรในปาติโมกข์ เพียบพร้อมด้วยอาจาระและโคจร มีปกติเห็นภัยในโทษแม้เล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย

๒. เป็นพหูสูต ทรงสุตะ สั่งสมสุตะ เป็นผู้ได้ฟังมากซึ่งธรรมที่มีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสุทธิ์ บริบูรณ์ครบถ้วนแล้ว ทรงจำไว้ได้ คล่องปาก ขึ้นใจ แทงตลอดดีด้วยทิฏฐิ

๓. ทรงจำปาติโมกข์ได้ดี จำแนกได้ดี ให้เป็นไปได้ดีโดยพิสดาร วินิจฉัยได้ดีโดยสูตร โดยอนุพยัญชนะ

๔. เป็นผู้สามารถพยาบาลได้เอง หรือผู้อื่นช่วยพยาบาลสัทธิวิหาริกผู้เจ็บไข้

๕. เป็นผู้สามารถระงับได้เอง หรือใช้ให้ผู้อื่นช่วยระงับความไม่ยินดี

๖. เป็นผู้สามารถบรรเทาความรำคาญที่เกิดขึ้นได้เองโดยธรรม

๗. เป็นผู้สามารถปลดเปลื้องความเห็นผิดที่เกิดขึ้นได้โดยธรรม

๘. เป็นผู้สามารถให้สมาทานอธิศีล

๙. เป็นผู้สามารถให้สมาทานอธิจิต

๑๐. เป็นผู้สามารถให้สมาทานอธิปัญญา[๙๓]

คุณธรรมทั้งหมดนี้ เป็นการกล่าวถึงคุณสมบัติเฉพาะของพระอุปัชฌาย์ในสมัยพุทธกาล เพื่อเป็นการรับรอง ในด้านความประพฤติของพระอุปัชฌาย์ ไม่ให้ทำผิดนอกกรอบแห่งพระธรรมวินัย ขณะเดียวกัน ก็เป็นการเอื้อประโยชน์ต่อกุลบุตรผู้หวังเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา โดยหวังพึ่งพาพระอุปัชฌาย์ในด้านต่าง ๆ ทั้งการอนุเคราะห์ด้วยปัจจัย ๔ มีอาหาร ที่อยู่อาศัย เป็นต้น และการอนุเคราะห์ด้านจิตใจ เช่น การดูแลเอาใจใส่ในเมื่ออาพาธหรือป่วยไข้ การดูแลเอาใจใส่เมื่อไม่ต้องการจะบวชอยู่ต่อไป ไม่ว่าจะด้วยสาเหตุใด ๆ ก็ตาม พระอุปัชฌาย์จะต้องเอาใจใส่ต่อผู้บวชในทุก ๆ ด้าน จึงจะถือว่าปฏิบัติหน้าที่อย่างสมบูรณ์ และนี้ก็คือ ความสำคัญของพระอุปัชฌาย์ที่อาจวิเคราะห์ตีความ อีกทั้งมองเห็นได้จากคุณสมบัติต่าง ๆ ที่ควรมีในพระอุปัชฌาย์ทรงอนุญาตอุปัชฌายะ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงติเตียนภิกษุเหล่านั้นโดยอเนกปริยาย จึงตรัสโทษแห่งความเป็นคนเลี้ยงยาก ความเป็นคนบำรุงยาก ความเป็นคนมักมากความเป็นคนไม่สันโดษ ความคลุกคลี ความเกียจคร้าน ตรัสคุณแห่งความเป็นคนเลี้ยงง่ายความเป็นคนบำรุงง่าย ความมักน้อย ความสันโดษ ความกำจัด

[๙๓] องฺ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๓๔/๘๔-๘๕.

ความขัดเกลา อาการที่น่าเลื่อมใส การไม่สะสม การปรารภความเพียร โดยอเนกปริยาย ทรงทำธรรมีกถาที่สมควรแก่เรื่องนั้น ที่เหมาะสมแก่เรื่องนั้นแก่ภิกษุทั้งหลาย แล้วรับสั่งว่า

> ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตอุปัชฌายะ อุปัชฌายะจักตั้งจิตสนิทสนมในสัทธิวิหาริกฉันบุตร สัทธิวิหาริกจักตั้งจิตสนิทสนมในอุปัชฌายะฉันบิดาเมื่อเป็นเช่นนี้ อุปัชฌายะและสัทธิวิหาริกนั้น ต่างจักมีความเคารพ ยำเกรงประพฤติกลมเกลียวกันอยู่ จักถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ในธรรมวินัยนี้ ภิกษุทั้งหลาย ก็แลสัทธิวิหาริกพึงถืออุปัชฌายะอย่างนี้[๙๔]

วิธีถืออุปัชฌายะสัทธิวิหาริกนั้น พึงห่มผ้าอุตราสงค์เฉวียงบ่า ไหว้เท้านั่งกระโหย่งประคองอัญชลีแล้วกล่าวคำอย่างนี้ ๓ หน ท่านเจ้าข้า ขอท่านจงเป็นอุปัชฌายะของข้าพเจ้า ท่านเจ้าข้า ขอท่านจงเป็นอุปัชฌายะของข้าพเจ้า ท่านเจ้าข้า ขอท่านจงเป็นอุปัชฌายะของข้าพเจ้า[๙๕] อุปัชฌายะรับว่า ดีละ เบาใจละ ชอบแก่อุบายละ สมควรละ หรือ รับว่า จงยังความปฏิบัติให้ถึงพร้อมด้วยอาการอันน่าเลื่อมใสเถิด ดังนี้ ก็ได้ รับด้วยกาย รับด้วยวาจา รับด้วยกายด้วยวาจาก็ได้ เป็นอันสัทธิวิหาริกถืออุปัชฌายะแล้ว ไม่รับด้วยกาย ไม่รับด้วยวาจา ไม่รับด้วยทั้งกายและวาจา ไม่เป็นอันสัทธิวิหาริกถืออุปัชฌายะ

ในประเด็นนี้จะเห็นถึงความเป็นมาในเรื่องของพระอุปัชฌาย์ เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จไปโปรดปัญจวัคคีย์โดยการแสดงพระธรรมเทศนาเรื่องธัมมจักรกัปปวัตตนสูตร ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เขตกรุงพาราณสี ภายหลังที่พระองค์ได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วเมื่อพระองค์ทรงแสดงธรรมกัณฑ์แรกจบลง ท่านอัญญาโกณฑัญญะได้ดวงตาเห็นธรรม จึงกราบทูลขอบวชต่อพระพุทธเจ้าโดยพระองค์ทรงตรัสว่า “เธอจงเป็นภิกษุมาเถิด” แล้วตรัสต่อไปว่า “ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอจงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด”[๙๖] นั้นเป็นการเริ่มต้นของการมีพระอุปัชฌาย์โดยพระพุทธองค์ (เอหิภิกขุอุปสัมปทา) ซึ่งในเวลาต่อมา จึงทรงอุปสมบทให้กับพระวัปปะ พระภัททิยะ พระมหานามะ และพระอัสสชิ[๙๗] ตามลำดับ เริ่มแรกทีเดียวนั้นพระพุทธเจ้าทรงให้การอุปสมบทด้วยพระองค์เอง เมื่อภิกษุทั้งหลายได้พากันนำผู้ต้องการบวชมาเพื่อกราบทูลขออนุญาต เป็นจำนวนมากขึ้น ๆ พระองค์จึงรำพึงว่า

> บัดนี้ภิกษุทั้งหลายพาเหล่ากุลบุตรผู้มุ่งบรรพชา และมุ่งอุปสมบทมาจากทิศนั้น ๆ จากชนบทต่าง ๆ ด้วยตั้งใจว่า พระผู้มีพระภาคจักทรงให้พวกเขาบรรพชาอุปสมบท ทำให้เกิดความ

---

[๙๔] วิ.ม. (ไทย) ๔/๘๐/๘๘.

[๙๕] วิ.ม. (ไทย) ๔/๘๐/๙๑.

[๙๖] วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๕/๑๘.

[๙๗] วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๖/๑๙.

ลำบากมาก จึงตรัสว่าภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ท่านทั้งหลายนั่นแหละจงให้บรรพชา จงให้อุปสมบท ในทิศนั้น ๆ ในชนบทนั้น ๆ เถิด[๙๘]

จากพระพุทธพจน์นี้ จะเห็นว่า พระพุทธองค์ทรงมีพระพุทธประสงค์โดยอนุญาตให้บวชได้ด้วยระบบใหม่ที่พระเถระรูปอื่น ๆ ก็สามารถให้การบวชได้ ไม่ต้องเดินทางไกลเพื่อนำกุลบุตรเพื่อเข้ามาบวชกับพระพุทธเจ้าพระองค์เดียวอีกต่อไป ระบบการบวชใหม่นี้เป็นระบบที่ใช้ได้ทั่วไปเป็นการติดอาวุธในการเผยแผ่พระศาสนาให้กับเหล่าพระสาวก ระบบนี้เรียกว่า ไตรสรณคมน์ แม้พระพุทธเจ้าจะทรงกระจายพุทธประสงค์ไปยังพระเถระให้สามารถเป็นพระอุปัชฌาย์ได้ แต่เมื่อมีพระภิกษุจำนวนมากเข้ามาบวชแล้ว พระอุปัชฌาย์ก็มีจำนวนน้อย ไม่สามารถควบคุมดูแลพระนวกะให้อยู่ในกรอบของพระธรรมวินัยได้ เนื่องด้วยไม่มีใครว่ากล่าวเหล่าภิกษุที่ประพฤติไม่งาม ไม่เรียบร้อย ทั้งการนุ่งห่มมารยาท เที่ยวบิณฑบาต ไม่มีใครคอยตักเตือน พร่ำสอน[๙๙] จึงทรงตั้งพระอุปัชฌาย์ เพื่อให้ทั้งสองฝ่ายได้เข้าไปตั้งจิตคุ้นเคยสนิทสนมในสัทธิวิหาริกฉันบุตร และเพื่อให้เข้าไปตั้งจิตคุ้นเคยสนิทสนมในพระอุปัชฌาย์ฉันบิดา[๑๐๐] ต่อกันและกัน เริ่มแรกนั้นไม่ได้ทรงแต่งตั้งพระอุปัชฌาย์เป็นหลักการเอาไว้เพียงแต่ทรงอนุญาตให้แสวงหาพระอุปัชฌาย์เอาเอง โดยตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย สัทธิวิหาริก พึงถืออุปัชฌาย์อย่างนี้ พึงห่มอุตตราสงค์เฉวียงบ่าข้างหนึ่ง กราบเท้า นั่งกระโหย่งประนมมือกล่าวอย่างนี้ว่าท่านผู้เจริญ ท่านจงเป็นอุปัชฌาย์ของข้าพเจ้าเถิด”[๑๐๑] เพียงเท่านี้ก็สำเร็จประโยชน์ได้ แต่แล้วการอุปสมบทด้วยระบบไตรสรณคมน์ ได้ก่อให้เกิดปัญหาขึ้นมาอีกอย่างหนึ่ง คือ ถ้าบรรดาภิกษุไม่ประสงค์จะให้บวชก็เกิดเป็นปัญหาใหญ่ขึ้นมา ตัดสินไม่ได้ อุปัชฌาย์ไม่รับบวช พระองค์จึงต้องหาทางออกให้ ทั้งนี้ก็มีข้อยกเว้น ดังเช่น กรณีของราธะพราหมณ์แม้บรรดาภิกษุไม่อนุญาตให้บวชแต่เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสว่าใครระลึกถึงความดีของพราหมณ์นั้นได้บ้าง พระสารีบุตรกราบทูลว่าเมื่อข้าพระองค์เที่ยวบิณฑบาตในกรุงราชคฤห์นี้ พราหมณ์นั้นได้ถวายภิกษาทัพพีหนึ่งพระพุทธเจ้าตรัสว่าดีละ ๆ สารีบุตร สัตบุรุษทั้งหลายเป็นผู้กตัญญูกตเวที ถ้าเช่นนั้น เธอจงให้พราหมณ์นั้นบรรพชาอุปสมบทเถิด[๑๐๒] ซึ่งเกิดขึ้นเพราะพราหมณ์ผู้นี้มีอุปนิสัยแห่งการบรรลุธรรมได้

ในเวลาต่อมา พระองค์ประกาศห้ามการอุปสมบทด้วยไตรสรณคมน์ และให้ใช้อุปสมบทด้วยญัตติจตุตถกรรมแทน[๑๐๓] ซึ่งเป็นระบบการให้อุปสมบทที่ใช้กันมาจนถึงปัจจุบัน อันแสดงให้เห็นถึงการส่งมอบพุทธบัญญัติของพระองค์สู่คณะสงฆ์อย่างแท้จริง ส่วนระบบไตรสรณคมน์นั้น ใช้สำหรับ

---

[๙๘] วิ.ม. (ไทย) ๔/๔๒/๓๔.

[๙๙] วิ.ม. (ไทย) ๔/๗๙/๖๔.

[๑๐๐] วิ.ม. (ไทย) ๔/๘๑/๖๕.

[๑๐๑] วิ.ม. (ไทย) ๔/๘๑-๘๒/๖๕.

[๑๐๒] วิ.ม. (ไทย) ๔/๙๗/๖๙.

[๑๐๓] วิ.ม. (ไทย) ๔/๙๘/๖๙-๗๐.

การให้บรรพชาสามเณรตั้งแต่นั้นมา จึงทำให้พระอุปัชฌาย์มีบทบาทที่สำคัญในการบรรพชาและอุปสมบท เพราะจะต้องอบรมสั่งสอนให้รู้จักวัตรปฏิบัติของพระภิกษุรวมทั้งให้ความรู้เรื่องพระธรรมวินัยด้วย โดยปกติแล้วท่านจะให้พระนวกะ (ผู้บวชใหม่) อาศัยอยู่กับพระอุปัชฌาย์ อย่างน้อยเป็นเวลาถึง ๕ ปี เพื่อป้องกันการปฏิบัติไม่ถูกต้องของพระนวกะ เช่น กรณีของพระเทวทัตต์ ชักจูงให้พระบวชใหม่หลงผิดเป็นชอบ โดยการทูลขอให้พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทใหม่ขึ้นมา ดังนี้ (๑) ภิกษุพึงเป็นผู้อยู่ป่าเป็นวัตรตลอดชีวิต รูปใดไปสู่ละแวกบ้าน รูปนั้นมีโทษ (๒) ภิกษุพึงเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตรตลอดชีวิต รูปใดรับนิมนต์ รูปนั้นมีโทษ (๓) ภิกษุพึงถือนุ่งห่มผ้าบังสุกุลเป็นวัตรตลอดชีวิต รูปใดรับผ้าคหบดี รูปนั้นมีโทษ (๔) ภิกษุพึงถืออยู่โคนไม้เป็นวัตรตลอดชีวิต รูปใดเข้าสู่ที่มุงที่บัง รูปนั้นมีโทษ (๕) ภิกษุไม่พึงฉันของสดของคาวมี ปลา เนื้อ เป็นต้น ตลอดชีวิต รูปใดฉันรูปนั้นมีโทษ[๑๐๔]

ในกรณีนี้ พระศาสดาไม่ทรงเห็นชอบเพราะเป็นการประพฤติปฏิบัติที่ตึงเครียดเกินไป ตรัสว่า “อย่าเลยเทวทัต รูปใดปรารถนาจะถืออยู่ป่าเป็นวัตรหรืออยู่บ้านตลอดจนถึงการเที่ยวถือบิณฑบาต รับนิมนต์ ถือห่มผ้าบังสุกุลหรือรับผ้าคหบดี ก็แล้วแต่ใจตนสมัครจะประพฤติ” ส่วนเรื่องเสนาสนะถือโคนไม้นั้น อนุญาตให้อยู่ได้เพียง ๘ เดือนเท่านั้น และถ้าเนื้อที่บริสุทธิ์โดยส่วนมากแล้วก็อนุญาตให้ฉันได้ แต่พระพุทธองค์ไม่ทรงอนุญาตเช่นนี้ พระเทวทัตต์จึงประกาศลัทธิของตนแก่หมู่ภิกษุว่า ลัทธินี้เป็นสิ่งเลิศที่อาจนำออกซึ่งกองทุกข์ได้ เหล่าภิกษุบางพวกที่บวชใหม่มีความรู้อ่อนก็เชื่อตามเข้าสมัครเป็นสาวกของพระเทวทัตต์เป็นจำนวนมาก แต่นั้นมา พระเทวทัตกับบริวารก็แยกทำสังฆกรรมอีกส่วนหนึ่งไม่ร่วมกับใคร ๆ ในเวลาต่อมา พระพุทธองค์ทรงรับสั่งให้พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะไปกล่าวอนุศาสนี ปรับความเข้าใจในข้อธรรมกับเหล่าภิกษุนวกะที่ตามพระเทวทัตไป ให้ละทิฏฐิที่ผิดแล้วพากลับมาได้ ส่วนพระเทวทัตเมื่อขาดบริวารแล้ว ก็เป็นอันหมดสิ้นอำนาจทุกด้าน ต่อมาได้รู้สึกผิดจึงได้กลับมาขอขมาต่อพระพุทธองค์ แต่มาไม่ทันถึงก็ได้มรณภาพเสียก่อน[๑๐๕]

ด้วยเหตุผลดังกล่าวมาแล้วนี้ พระอุปัชฌาย์ จึงมีบทบาทที่สำคัญต่อการประพฤติชอบตามพระธรรมวินัยของพระนวกะ ผู้ยังมีการศึกษาไม่รอบด้านและยังเป็นผู้ใหม่ต่อศาสนาอีกด้วย เพื่อเป็นผู้ฝึกฝนอบรมบ่มนิสัยแก่กุลบุตร ผู้เข้าไปบวชให้รู้จักหน้าที่ของความเป็นพระภิกษุ และผู้ดำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนา คือศาสนทายาท

ดังนั้น เพื่อให้มองเห็นภาพรวมของการศึกษาในหัวข้อนี้ ผู้วิจัย จะได้นำเสนอถึงมูลเหตุที่ทำให้พระพุทธองค์ทรงบัญญัติพระธรรมวินัยแก่เหล่าภิกษุในรูปแบบของการตั้งองค์กรคือ

---

[๑๐๔] วิ.จู. (ไทย) ๗/๓๔๙/๑๓๔-๑๓๕.

[๑๐๕] เสถียร โพธินันทะ, **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๒๒-๒๓.

๒.๔.๔ การบัญญัติพระธรรมวินัย : การวางแผน

สมัยที่พระพุทธเจ้าเผยแผ่พระศาสนา เพื่อให้เกิดมีผลที่เป็นประโยชน์แก่หมู่มนุษย์ในสังคม โดยทรงบัญญัติระเบียบในหมู่มนุษย์ จึงเรียกว่า “วินัย” คำว่า วินัย มีความหมายเป็น ๓ นัย[๑๐๖] ได้แก่ (๑) วินัย หมายถึงนัยต่าง ๆ เพราะมีปาติโมกข์ ๒ คือ ภิกขุปาติโมกข์และภิกขุนีปาติโมกข์ มีวิภังค์ ๒ คือ ภิกขุวิภังค์และภิกขุนีวิภังค์ และมีอาบัติ ๗ กองเป็นต้น (๒) วินัย หมายถึง นัย เพราะมีพระอนุบัญญัติเพิ่มเติมให้สิกขาบทที่ทรงบัญญัติไว้แล้วมีความรัดกุมมากยิ่งขึ้น หรือผ่อนผันให้เหมาะสมแก่การกระทำความผิดหรือการล่วงละเมิด (๓) วินัย หมายถึง กฎหรือข้อบังคับสำหรับฝึกอบรมกายและวาจา เพราะเป็นเครื่องป้องกันการประพฤติไม่เหมาะสมทางกายและวาจา ฉะนั้น คำว่า วินัย จึงมีคำที่เป็นไวพจน์หรือคำที่เขียนต่างกัน แต่มีความหมายเหมือนกัน หรือใกล้เคียงกันมากอยู่ ๓ คำ คือศีล พระบัญญัติ สิกขาบท แต่รวมความหมายแล้วก็ใช้ในความหมายเดียวกัน คือ เป็นข้อที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการให้การศึกษาและการปกครองสงฆ์ และในที่นี้มุ่งเอาความหมายที่เป็นวินัยที่ใช้สำหรับพระภิกษุ

เมื่อพระพุทธเจ้าทรงก่อตั้งองค์กรคณะสงฆ์แรก ๆ ยังไม่ได้บัญญัติพระวินัย ทั้งที่เป็นปาฏิโมกข์และอภิสมาจาร พระภิกษุเมื่อเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาก็ถือปฏิบัติตามรูปแบบที่เป็นธรรมเนียมของพระพุทธเจ้า ว่าด้วยหลักการที่เป็นทั้งคำสั่ง และคำสอนรวมอยู่ด้วยกัน ซึ่งจัดเป็นจารีตศีล เรียกว่า โอวาทปาฏิโมกข์ มีใจความว่า “การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงพร้อม การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว นี้คือ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย”[๑๐๗]

หากมองในแง่ของเหตุผลที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทนั้น จะเห็นว่าพระองค์ไม่ได้บัญญัติไว้ล่วงหน้าเหมือนกับกฎหมายโดยทั่วไป แต่ทรงคำนึงถึงกาลเวลาและความเหมาะสมของเหตุการณ์เป็นหลัก และพุทธวิธีในการบัญญัติสิกขาบทก็ประกอบไปด้วย (๑) เมื่อมีเรื่องไม่ดีไม่งามเกิดขึ้น ทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ (๒) ตรัสถามภิกษุผู้เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น (๓) ทรงตำหนิภิกษุที่ก่อเรื่อง (๔) ชี้โทษแห่งการล่วงละเมิด[๑๐๘]

เมื่อพระพุทธเจ้าจะทรงบัญญัติพระวินัย เพื่อใช้ในการปกครององค์กรคณะสงฆ์ ทรงคำนึงถึงเหตุปัจจัยต่าง ๆ เป็นองค์ประกอบหลัก ดังที่พระพุทธองค์ตรัสกับพระสารีบุตร เมื่อพระสารีบุตรได้ทูลขอร้องให้ทรงบัญญัติสิกขาบทและแสดงปาติโมกข์แก่พระสาวก อันจะเป็นเหตุให้พรหมจรรย์ดำรงอยู่ได้นาน ซึ่งพระพุทธองค์ตรัสว่าเวลาและเหตุที่จะทรงบัญญัติสิกขาบทนั้นจะต้องประกอบไปด้วยปัจจัย ๕ ประการ ได้แก่ (๑) สังคมสงฆ์ตั้งได้เป็นเวลานานพอสมควร (๒) สังคมสงฆ์

---

[๑๐๖] แสวง อุดมศรี, **พระวินัยปิฎก ๑ ว่าด้วยมหาวิภังค์หรือภิกขุนีวิภังค์**, (กรุงเทพมหานคร: ประยูรวงศ์ พริ้นติ้ง, ๒๕๔๖), หน้า ๖-๗.

[๑๐๗] ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๘๓–๑๘๕/๙๐-๙๑.

[๑๐๘] วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๙/๒๗.

ขยายตัวใหญ่ขึ้น (๓) มีผลประโยชน์เกิดมากขึ้น (๔) มีผู้ทรงความรู้มากขึ้น (๕) มีผู้ประพฤติผิดให้เป็นที่เสื่อมเสีย[๑๐๙]

๒.๔.๕ ลักษณะของการปกครอง : การจัดองค์กร

การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล มีลักษณะความเป็นประชาธิปไตยและเป็นสังคมที่เสมอภาค พระสงฆ์ทุกรูปมีหน้าที่ปฏิบัติตนตามพระวินัย พระเถระผู้เป็นพระอุปัชฌาย์อาจารย์มีหน้าที่ปกครองสานุศิษย์ของแต่ละรูป แต่ในสังฆกรรมทั้งปวงสงฆ์ย่อมเป็นใหญ่ ไม่เลือกว่าจะเป็นอาจารย์หรือสานุศิษย์ เมื่อมีกิจของสงฆ์เกิดขึ้นจะต้องประชุมสงฆ์และถือมติเอกฉันท์เป็นหลัก ฉะนั้นการปกครองตามพระวินัย แบ่งเป็น ๒ ลักษณะ คือ

๑) ในลักษณะอาจารย์ปกครองศิษย์แต่ละสำนัก คล้ายกับบิดามารดาปกครองบุตรธิดาเป็นครอบครัวเช่นเดียวกัน

๒) ลักษณะที่สงฆ์เป็นใหญ่ในสังฆกรรม คือการงานของหมู่สงฆ์ที่เป็นส่วนรวม พระพุทธองค์ประทานความเป็นใหญ่ให้แก่หมู่สงฆ์ในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น การอุปสมบท การลงปาฏิโมกข์ การสวดอัพภาณ เป็นต้น การมอบอำนาจชั้นแรก คือการอนุญาตให้รับสมาชิกเข้าหมู่ที่เรียกว่า “จตุตถกรรมอุปสัมปทา” ซึ่งแปลว่า การบวชที่ต้องสวดประกาศอันมีการสวดเสนอญัตติรวม ๔ ครั้ง และกำหนดจำนวนสงฆ์ในการประกอบพิธีกรรม ตลอดจนกำหนดเขตที่ประชุมเรียกว่า “สีมา”[๑๑๐] ในการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล ในช่วงระยะกาล ๔๕ พรรษาที่พระพุทธเจ้าทรงพระชนม์ชีพบำเพ็ญพุทธกิจอยู่ มีวิวัฒนาการขององค์กรคณะสงฆ์ เริ่มจากที่พระพุทธองค์ตรัสรู้ และตัดสินพระทัยทำการประกาศเผยแผ่พระศาสนาให้แก่ประชาชนทั่วไป เมื่อมีผู้เลื่อมใสใคร่จะบวช พระพุทธองค์ก็จะประทานการบวชให้ด้วยตัวพระองค์เอง เรียกการบวชแบบนี้ว่า “เอหิภิกขุอุปสัมปทา” ได้ทำการสั่งสอนพระสาวกในชั้นต้นจนได้บรรลุคุณธรรมเป็นพระอริยบุคคล และได้ส่งพระสาวกเหล่านั้น ออกประกาศเผยแผ่พระศาสนายังที่ต่าง ๆ ครั้นในเวลาต่อมา ปรากฏว่ามีผู้มีศรัทธาเลื่อมใสจะขอบวชด้วยจำนวนมาก พระสงฆ์สาวกได้นำกุลบุตรเหล่านั้น มาเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อที่จะให้พระองค์ทรงบรรพชาให้พระสาวกเหล่านั้นต่างได้รับความลำบากในการเดินทาง เพราะการคมนาคมยังไม่สะดวก ทำให้งานการเผยแผ่เป็นไปอย่างล่าช้า พระพุทธองค์ทรงคำนึงถึงเหตุเหล่านี้ จึงทรงอนุญาตให้พระสาวกผู้ใหญ่ที่มีคุณสมบัติเหมาะสม เป็นพระอุปัชฌาย์ให้การบรรพชาอุปสมบทแก่กุลบุตรที่มีศรัทธาด้วยวิธี “ติสรณคมนูปสัมปทา หรือไตรสรณคมน์” และให้การปกครองดูแลกันเองในกลุ่ม[๑๑๑]

---

[๑๐๙] วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๑/๑๓.

[๑๑๐] คะนึงนิตย์ จันทบุตร, **สถานะและบทบาทของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย**, (กรุงเทพมหานคร: กลุ่มประสานงานศาสนาเพื่อสังคม, ๒๕๓๒), หน้า ๙-๑๐.

[๑๑๑] วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๔/๔๒-๔๓.

ส่วนเหตุผลที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้พระสาวกเป็นพระอุปัชฌาย์ ให้การบรรพชาแก่กุลบุตรผู้มีศรัทธาทั่วไปนั้น เป็นการมอบอำนาจบางประการให้พระสาวกได้ปกครองกัน ในลักษณะของอุปัชฌาย์ปกครองสัทธิวิหาริกและอาจารย์ปกครองอันเตวาสิกของตน โดยพระพุทธองค์ทรงแสดงหลักการของพระศาสนาที่เรียกว่า “โอวาทปาฏิโมกข์” เพื่อเป็นหลักการของพระศาสนา และการดำเนินชีวิตร่วมกันของพระสาวก ดังนั้น ในการปกครองคณะสงฆ์ในระยะเริ่มแรก จึงเป็นการปกครองในรูปลักษณ์ที่ขึ้นตรงต่อพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์ทรงดำเนินการปกครองและให้การศึกษาแก่พระสาวกด้วยตัวพระองค์เอง และมอบหน้าที่ให้พระอุปัชฌาย์ดูแลบ้าง เพราะลักษณะของงานของพระศาสนาระยะนี้ เป็นงานด้านการเผยแผ่หลักคำสอนของพระพุทธองค์เป็นส่วนมาก พระภิกษุในพระพุทธศาสนามีสถานะของอนาคาริกที่จาริกไปตามที่ต่าง ๆ เพื่อประกาศหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า ไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง อาศัยบิณฑบาตเลี้ยงชีพ พระศาสนาจึงแผ่ไปอย่างรวดเร็วและเข้าถึงประชาชนได้อย่างทั่วถึง ในเวลาต่อมา พระพุทธองค์ทรงมีพระพุทธานุญาต ให้ภิกษุให้การอุปสมบทแก่สตรีที่ประสงค์จะบวชเป็นภิกษุณี อันสืบเนื่องมาจากการร้องขอของพระนางมหาปชาบดีโคตมีและมีพระอานนท์เป็นผู้ทูลช่วยเหลือให้ได้รับการอุปสมบท พระนางมหาปชาบดีโคตมี จึงนับได้ว่าเป็นภิกษุณีรูปแรกในพระพุทธศาสนา เป็นการบวชด้วยการรับครุธรรม ๘ ประการจากพระพุทธองค์ และต่อมาก็บวชให้แก่เหล่าบริวารของพระนางมหาปชาบดีโคตมีทำให้มีพุทธบริษัทเป็น ๔ กลุ่ม (ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสกและอุบาสิกา) จึงทำให้รูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ในช่วงระยะต่อมาเป็นงานด้านการปกครอง เพื่อให้การศึกษา และการเผยแผ่พระศาสนาเป็นส่วนมาก ในกรณีนี้ เมื่อพระพุทธองค์ทรงเห็นว่ามีพระสงฆ์สาวกเพิ่มมากขึ้นเป็นจำนวนมาก งานของพระศาสนาเป็นไปอย่างกว้างขวาง สังคมสงฆ์กลายเป็นสังคมที่มีขนาดใหญ่ สมควรที่จะมอบหมายภาระให้หมู่สงฆ์ได้ปกครองกันเอง เพื่อเป็นการปูพื้นฐานการปกครองคณะสงฆ์โดยหมู่สงฆ์เอง พระพุทธองค์จึงได้ทรงยกเลิกการบวชด้วยวิธีไตรสรณคมน์ และทรงอนุญาตให้มีการบวชด้วยวิธี “ญัตติจตุตถกรรมวาจา” และได้นำวิธีการบวชแบบไตรสรณคมน์ ไปใช้กับการบวชของสามเณรแทนซึ่งสืบทอดมาถึงปัจจุบัน

ครั้นพระพุทธองค์ทรงอนุญาตการบวชให้เป็นกิจของสงฆ์ หรือมอบหมายความเป็นใหญ่ให้สงฆ์อย่างเต็มที่แล้ว ทรงงดการอุปสมบทให้แก่ใคร ๆ ทรงทำหน้าที่สั่งสอนและดูแลภายในองค์กรคณะสงฆ์โดยทั่วไป พระพุทธองค์ทรงมีพระพุทธประสงค์อย่างแน่นอนที่จะให้สงฆ์ปกครองกันเอง โดยทรงบัญญัติพระธรรมวินัยเป็นหลักในการปกครอง ไม่ทรงปรารถนาให้พระเถระรูปหนึ่งรูปใดมีอำนาจหน้าที่ในการปกครอง ดังปัจฉิมโอวาทที่ตรัสกับพระอานนท์ก่อนที่จะดับขันธปรินิพพานว่า “อานนท์ พระธรรมวินัยใดที่เราแสดงและบัญญัติไว้เมื่อเราล่วงลับไปแล้ว พระธรรมและวินัยนั้นแหละจักเป็นพระศาสดาของเธอทั้งหลาย”[๑๑๒]

---

[๑๑๒] ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔.

กล่าวโดยสรุป การวางแผนในการเผยแผ่พระศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หลังจากที่พระองค์ทรงมีพระดำริจะไม่แสดงธรรมโปรดสัตว์โลก หลังที่ทรงเสวยวิมุติสุข ณ ควงต้นราชายตนะ เป็นเวลา ๗ วันแล้วได้เสด็จกลับไป ยังควงต้นอชปาลนิโครธอีก ทรงพิจารณาปฏิจจสมุปบาทว่าเป็นธรรมที่ลึกซึ้งเห็นได้ยาก รู้ตามได้ยาก ยากที่คนมีกิเลสตัณหามากจะรู้ถึงเข้าใจได้ เป็นภูมิสำหรับผู้เป็นบัณฑิตโดยเฉพาะ เมื่อทรงพิจารณาเห็นดังนี้ จึงทรงดำริจะไม่แสดงธรรมโปรดสัตว์โลก เมื่อสหัมบดีพรหมได้ทราบความดำริของพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงได้เข้าเฝ้ากราบทูลอาราธนาให้ทรงแสดงธรรม เพราะเห็นว่าเหล่าสัตว์ที่มีกิเลสน้อย มีภูมิปัญญา พอที่จะเข้าใจถึงแจ้งตามธรรมก็ยังมีอยู่ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเห็นด้วยกับคำกราบทูลอาราธนาของสหัมบดีพรหม ประกอบกับที่ทรงมี พระกรุณาในหมู่สัตว์มากอยู่แล้ว จึงทรงพิจารณาเปรียบเทียบอุปนิสัยของเหล่าสัตว์กับดอกบัวที่เกิดเจริญงอกงามอยู่ในน้ำ บางดอกยังจมอยู่ในน้ำ บางดอกอยู่เสมอน้ำ บางดอกขึ้นพ้นน้ำ เหล่าสัตว์ก็เช่นกัน บางพวกมีกิเลสมากเปรียบเหมือนดอกบัวที่ยังจมอยู่ในน้ำ บางพวกมีกิเลสเบาบางเปรียบเหมือนดอกบัวที่ตั้งอยู่เสมอน้ำ บางพวกมีกิเลสน้อยมีความพร้อมที่จะตรัสรู้เปรียบเหมือนดอกบัวที่พ้นน้ำแล้วพร้อมที่จะบาน พระองค์จึงมีกลยุทธ์พิจารณาบุคคลที่ควรจะได้รับฟังธรรม ทรงนึกถึงอาจารย์ที่เคยสอนกัมมัฏฐาน แต่อาจารย์ทั้งสองท่านได้เสียชีวิตไปก่อน พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงนึกถึงปัญจวัคคีย์จึงเสด็จไปยังป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เพื่อจะแสดงปฐมเทศนาธัมมจักกัปปวัตตนสูตร จนทำให้โกณฑัญญะได้ดวงตาเห็นธรรมเป็นคนแรกและวัปปะ ภัททิยะ มหานามะ และอัสสชิ ได้ธรรมจักษุเป็นลำดับต่อมา ซึ่งเป็นการทำให้เกิดพระรัตนตรัย และต่อมาพระองค์ทรงขยายกระจายคำสอนของพระองค์ให้มากและกว้างขวางยิ่งขึ้นจึงได้ไปแสดงธรรมในสถานที่ต่างๆ คือ โปรดยสกุลบุตรและสหายอีก ๕๔ คน รวมทั้ง ทรงแสดงธรรมโปรดภัททวัคคียกุมารและพวก ๓๐ คน ทรงแสดงธรรมเทศนาโปรดชฎิล ๓ พี่น้อง รวมทั้งบริวาร ๑,๐๐๐ คน เพื่อจะให้ลูกศิษย์ทั้งหลายที่บรรลุอรหัตตผลเป็นตัวแทนไปเผยแผ่ศาสนา นอกจากนั้นพระองค์ทรงแสดงธรรมโปรดพระเจ้าพิมพิสารซึ่งมีประชาชนในปกครองราว ๑๒๐,๐๐๐ คน ได้ดวงตาเห็นธรรมแสดงตนเป็นอุบาสกเข้าถึงพระรัตนตรัย หลังจากที่ทรงให้มีการบวชด้วยเอหิภิขุอุปสัมปทาด้วยพระองค์เอง เมื่อมีผู้เลื่อมใสศรัทธาที่จะบวชต้องเดินทางมาเฝ้าพระพุทธเจ้าจำนวนมาก พระองค์ทรงอนุญาตให้ภิกษุสงฆ์เป็นผู้บรรพชาอุปสมบทกุลบุตรได้โดยไม่ต้องมาเฝ้าพระพุทธเจ้า นี่คือกลยุทธ์ที่พระองค์เผยแผ่ศาสนาได้ไปอย่างกว้างไกลและรวดเร็ว

๒.๕ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสาวก

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสาวก ผู้วิจัยจะนำเสนอปฏิปทาต่าง ๆ เพื่อที่จะให้พระสงฆ์ในยุคหลังสามารถใช้เป็นแบบอย่างในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาต่อไป

๑) พระอัสสชิ ท่านเป็นหนึ่งในพระปัญจวัคคีย์ ขณะที่ท่านเดินบิณฑบาตด้วยกิริยาที่สำรวม จักษุทอดลงต่ำ ถึงพร้อมด้วยอิริยาบถ ทำให้เกิดความเลื่อมใสแก่ผู้พบเห็น โดยเฉพาะอุปติสสมาณพ ทำให้อุปติสสมาณพติดตามท่านไป และได้รับการถ่ายทอดธรรมะของพระพุทธเจ้าจากพระอัสสชิ จนอุปติสสมาณพได้ดวงตาเห็นธรรมและธรรมะนี้ถูกถ่ายทอดต่อให้แก่โกลิตมาณพจนได้ดวงตาเห็นธรรม ทำให้ทั้งคู่ได้ไปเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อขอบวชในพระพุทธศาสนา ได้รับยกย่องว่าเป็นพระอัครสาวก และบรรลุเป็นพระอรหันต์ภายในเวลา ๑๕ วัน[๑๑๓] จริยาวัตรของพระอัสสชิ ทำให้เกิดความเลื่อมใสแก่อุปติสสมาณพจึงได้มีโอกาสพบพระพุทธเจ้าและบรรลุอรหัตตผล

๒) พระสารีบุตร ได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าให้เป็นพระอัครสาวกคู่กับพระโมคคัลลานะ และท่านได้รับการยกย่องจากพระพุทธองค์ว่าเป็นผู้สามารถทำหน้าที่ของทูตได้เพราะมีคุณสมบัติของทูต ๘ ประการ ได้แก่ (๑) รู้จักฟัง (๒) สามารถพูดให้ผู้อื่นฟังได้ (๓) ใฝ่ศึกษา (๔) ทรงจำได้ดี (๕) เป็นผู้รู้ได้เข้าใจชัด (๖) สามารถพูดให้ผู้อื่นเข้าใจได้ (๗) ฉลาดในสิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ และ (๘) ไม่ก่อการทะเลาะวิวาท[๑๑๔] และได้รับการยกย่องเป็นเสนาบดีทางธรรมในการช่วยประกาศธรรมจักรที่ยอดเยี่ยม[๑๑๕] ท่านได้ทำหน้าที่ประกาศพระศาสนาแก่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสกและอุบาสิกาจำนวนมาก และท่านเป็นผู้ที่มีความสามารถเทศนาธรรมได้ลึกซึ้งที่สุดในบรรดาพระสาวก

๓) พระโมคคัลลานะ ได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าให้เป็นพระอัครสาวกคู่กับพระสารีบุตร ท่านเป็นผู้มีฤทธิ์มาก สามารถพลิกแผ่นดินได้[๑๑๖] สามารถเห็นในสิ่งที่ไม่มีรูปขันธ์ เช่น เปรต เป็นต้น ได้[๑๑๗] ท่านได้ทำหน้าที่ประกาศพระศาสนาแก่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสกและอุบาสิกาจำนวนมากเช่นเดียวกับพระสารีบุตร

ในครั้งหนึ่งพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะได้รับคำสั่งจากพระพุทธเจ้าให้ไปนำพระภิกษุบวชใหม่ ๕๐๐ รูปที่ได้ติดตามพระเทวทัตไปกลับมาที่วัดเวฬุวัน โดยพระสารีบุตรกล่าวตักเตือนสั่งสอนภิกษุทั้งหลายด้วยธรรมีกถาที่เป็นอนุศาสนี ประกอบด้วยอาเทสนาปาฏิหาริย์ (คือรู้ว่าภิกษุรูปนี้มีความคิดอย่างไร ภิกษุรูปนั้นมีความคิดอย่างนั้น แล้วแสดงธรรมให้เหมาะแก่ความคิดของ

---

[๑๑๓] ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๐-๖๒/๗๒-๗๗.

[๑๑๔] วิ.จู. (ไทย) ๗/๓๔๗/๒๐๘.

[๑๑๕] ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๙๙/๔๙๖.

[๑๑๖] ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๑/๑๗/๑๐.

[๑๑๗] ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๑/๒๒๘-๒๓๒/๒๒๐-๒๔๖.

ภิกษุนั้น ๆ) ส่วนพระโมคคัลลานะกล่าวตักเตือนสั่งสอนภิกษุทั้งหลายด้วยธรรมีกถา ที่เป็นอนุศาสนีประกอบด้วยอิทธิปาฏิหาริย์ว่า “สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งปวงมีความดับไปเป็นธรรมดา” ทำให้ธรรมจักษุอันปราศจากธุลี ปราศจากมลทินได้เกิดแก่ภิกษุเหล่านั้น และติดตามท่านทั้งสองกลับไปวัดเวฬุวัน [๑๑๘]

๔) พระอุรุเวลกัสสปะ ก่อนท่านอุรุเวลกัสสปะและคณะของท่านจะบวช ท่านในฐานะหัวหน้าชฎิลได้รับการนับถือจากประชาชนจำนวนมาก เมื่อบวชแล้วท่านและคณะทั้งหมดซึ่งเป็นพระอรหันต์ ได้ตามเสด็จพระพุทธเจ้าไปในเมืองมคธ เพื่อจะทรงไปโปรดพระเจ้าพิมพิสาร ครั้งนั้นชาวเมืองจำนวนมากซึ่งอยู่ในที่นั้นมีความสงสัยว่า ใครเป็นศาสดาของใครระหว่างพระพุทธเจ้าและพระอุรุเวลกัสสปะ พระพุทธเจ้าจึงสนทนากับพระอุรุเวลกัสสปะซึ่งได้ลงไปซบพระบาทของพระองค์ทำให้ชาวเมืองเข้าใจถูกต้อง เมื่อชาวเมืองมีจิตใจพร้อมขึ้นแล้ว พระพุทธองค์ทรงแสดงพระธรรมเทศนาทำให้พระเจ้าพิมพิสารและชาวเมืองส่วนใหญ่บรรลุโสดาปัตติผล เหลือเพียงส่วนน้อยซึ่งนับถือพระรัตนตรัยเป็นสรณะ[๑๑๙] ท่านช่วยพระศาสดาในการประกาศพระศาสนาโดยช่วยให้ชาวเมืองส่วนใหญ่ซึ่งนับถือท่านอยู่ก่อน นับถือพระพุทธองค์ได้ในเวลาอันรวดเร็วและช่วยอนุเคราะห์ชาวเมืองให้ได้ฟังพระธรรมเทศนาจากพระพุทธเจ้าจนได้ดวงตาเห็นธรรม

๕) พระปุณณะ ท่านได้จาริกไปเผยแผ่พระศาสนา ณ สุนาปรันตชนบท ซึ่งก่อนที่ท่านจะออกจาริกไป ได้ไปพบพระพุทธเจ้าและพระองค์ทรงเทศนาสั่งสอนและตรวจสอบว่า ท่านมีความพร้อมในการไปประกาศพระศาสนาในสถานที่แห่งนั้นหรือไม่ เนื่องจากชาวชนบทแห่งนี้ได้รับการกล่าวขานว่ามีนิสัยหยาบคาย ดุร้าย ซึ่งพระพุทธองค์ทรงตรวจสอบด้วยคำถามและคำตอบจากพระปุณณะ ดังเช่น เมื่อถูกด่าหรือบริภาษ จะคิดว่าดีที่ไม่ถูกฆ่าด้วยฝ่ามือ เมื่อจะถูกฆ่าด้วยฝ่ามือจะคิดว่าดีที่ไม่ถูกฆ่าด้วยก้อนดิน เมื่อจะถูกฆ่าด้วยก้อนหิน จะคิดว่าดีที่ไม่ถูกฆ่าด้วยท่อนไม้ เมื่อจะถูกฆ่าด้วยท่อนไม้ จะคิดว่าดีที่ไม่ถูกฆ่าด้วยศัสตรา เมื่อจะถูกฆ่าด้วยศัสตรา จะคิดว่าดีที่ไม่ถูกฆ่าด้วยศัสตราที่คม เมื่อจะถูกฆ่าด้วยศัสตราที่คม จะคิดว่าพระสาวกทั้งหลายของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นอึดอัด ระอารังเกียจอยู่ด้วยร่างกายและชีวิต แสวงหาศัสตราเครื่องปลงชีวิตก็มีอยู่ เราได้ศัสตราเครื่องปลงชีวิตที่ไม่ได้แสวงหาเลย เป็นต้น เมื่อได้คำตอบเช่นนี้ พระพุทธองค์ตรัสกับพระปุณณะว่าเป็นผู้ประกอบด้วยความข่มใจและความสงบใจ จักสามารถอยู่ในสุนาปรันตชนบทได้ และเมื่อไปถึงที่นั่น ท่านทำให้ชาวสุนาปรันตะแสดงตนเป็นอุบาสกอุบาสิกาถึงประมาณ ๑,๐๐๐ คน[๑๒๐]

๖) พระอานนท์ ท่านมีหน้าที่ดูแลอุปัฏฐากพระพุทธเจ้า และได้ทูลพระพุทธเจ้าจนทำให้พระนางมหาปชาบดีโคตมีได้รับพุทธานุญาตบวชเป็นภิกษุณีรูปแรกในพระพุทธศาสนาจากการรับ

---

[๑๑๘] ดูรายละเอียดใน วิ.จู. (ไทย) ๗/๓๔๔/๒๐๓-๒๐๘.

[๑๑๙] ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๕-๕๖/๖๕-๖๘.

[๑๒๐] ดูรายละเอียดใน ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๓๙๕-๓๙๗/๔๔๗-๔๕๑.

ครุธรรม ๘ ประการ ซึ่งถ่ายทอดสู่ท่านโดยพระอานนท์[๑๒๑] ท่านมีคุณสมบัติสำคัญมากข้อหนึ่งที่เรียกว่าพหูสูตคือมีความรู้ในพระธรรมเทศนาซึ่งพระพุทธองค์ทรงเทศนาแก่ผู้ใดก็ตามที่ท่านไม่ได้อยู่ ณ ที่นั้น ท่านขอพรให้ทรงแสดงธรรมแก่ท่านอีกครั้ง จึงทำให้ท่านมีความรู้เกี่ยวกับพระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์

จะเห็นได้ว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสาวก กล่าวคือการจาริกไปในที่ต่าง ๆ ของพระสาวก ที่พระพุทธเจ้าทรงส่งไปเพื่อประโยชน์สุขของชนเป็นอันมาก ตามความเชี่ยวชาญของแต่ละท่าน ตัวอย่างพระสาวกที่ยกมานี้ เป็นเพียงบางส่วนเท่านั้น เพราะว่าพระสาวกรุ่นแรกมีจำนวน ๖๐ รูป ในการทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งมีพระพุทธเจ้าทรงเป็นต้นแบบของพระธรรมทูต ในประเด็นนี้เมื่อเปรียบเทียบกับการออกไปเผยแผ่พระศาสนาในต่างประเทศของพระธรรมทูตในปัจจุบัน พระอรหันตสาวก ๖๐ รูปแรกที่จาริกไปประกาศพระศาสนาจัดว่าเป็นพระธรรมทูตชุดแรกในพระพุทธศาสนา สิ่งหนึ่งที่พระสาวกรุ่นต่อมาต้องเข้าใจให้ชัดเจนคือ พระสาวกผู้ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาลนั้น ส่วนใหญ่เป็นพระอรหันต์หรือพระอริยบุคคลระดับรองลงมา การเผยแผ่พระศาสนาจึงสำเร็จผลได้เป็นอย่างดี และพระสาวกผู้ทำหน้าที่เผยแผ่พระศาสนาแต่ละท่านมีความเชี่ยวชาญเฉพาะตัว ไม่ใช่ทุกท่านที่จะมีความเชี่ยวชาญทุกด้านหรือมีความรู้ทุกเรื่อง แต่ทุกคนต้องมีความรู้ที่เป็นแก่นหรือหลักสำคัญในพระพุทธศาสนาจึงทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำเร็จได้ในระดับสูง การศึกษาความเป็นมาของการประกาศพระพุทธศาสนาและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทำให้พระภิกษุสงฆ์สาวกในยุคหลังมีต้นแบบและวิธีการที่สามารถใช้เป็นแบบอย่างของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา แม้จะยังไม่มีคุณสมบัติครบถ้วนตามพระธรรมทูตในสมัยพุทธกาลก็ตาม สิ่งที่ต้องมีคือความรู้ในแก่นหรือหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนา โดยสามารถศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยตนเองจากพระคัมภีร์ เพื่อนำมาพัฒนาแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของตนเอง และฝึกฝนพัฒนาตนเองให้มีคุณสมบัติที่จำเป็นต่อการทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาต่อไป

๒.๖ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาหลังพุทธกาล

หลังพระพุทธองค์ทรงดับขันธปรินิพพาน ได้มีการทำสังคายนาหลักธรรมคำสอนหลายครั้ง ครั้งแรกเกิดขึ้น โดยความดำริของพระมหากัสสปะ และได้รับการอุปถัมภ์จากพระเจ้าอชาตศัตรู มีพระอรหันต์เข้าร่วม ๕๐๐ องค์ การสังคายนาครั้งที่สอง โดยความดำริของพระยศกากัณฑกบุตร พระเจ้ากาลาโศกราชเป็นศาสนูปถัมภ์ มีพระอรหันต์เข้าร่วม ๗๐๐ องค์ การสังคายนาครั้งที่สาม โดยความดำริของพระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ พระเจ้าอโศกมหาราชเป็น ราชูปถัมภก มีพระอรหันต์เข้าร่วม ๑,๐๐๐ รูป เพราะมีผู้ปลอมตัวบวชเข้ามาหาลาภสักการะในพระพุทธศาสนาจำนวนมาก

---

[๑๒๑] ดูรายละเอียดใน วิ.จู. (ไทย) ๗/๔๐๒-๔๐๓/๓๑๓-๓๒๐.

และมีการตรวจสอบผู้ปลอมบวชจนทำให้เหลือเพียงพระภิกษุที่แท้จริง[๑๒๒] เมื่อพระเจ้าอโศกมหาราชพระองค์ได้รวบรวมดินแดนในชมพูทวีปให้อยู่ภายใต้การปกครองของพระองค์ ด้วยการเข่นฆ่าประชาชนไปเป็นจำนวนมาก รวมถึงพระญาติของพระองค์ทำให้พระองค์รู้สึกสลดพระทัย ภายหลังได้หันมานับถือพระพุทธศาสนาหลังจากได้พบสามเณรนิโครธและนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาเป็นหลักในการปกครองเรียกว่า ธรรมวิชัย และได้ทรงเขียนศิลาจารึกเพื่อประกาศนโยบายการบริหารประเทศตามที่ต่าง ๆ และสร้างเสาอโศกเพื่อแสดงถึงสถานที่สำคัญต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนาในสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราชมีการตั้งองค์กรพระธรรมทูตส่งไปประกาศธรรมปฏิบัติทั่วราชอาณาจักรของพระองค์และในดินแดนไกล ได้แก่ เอเชียตะวันตก ยุโรปตะวันออก แอฟริกาเหนือ[๑๒๓] พระเจ้าอโศกทรงมีประสงค์ส่งพระภิกษุออกเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปในทิศทางต่าง ๆ ทั้งหมด ๙ สาย ดังนี้

๑) พระมหินทเถระ พระราชโอรสของพระเจ้าอโศกมหาราช เป็นหัวหน้าคณะพร้อมด้วยพระอิฏฐิยเถระ พระอุตติยเถระ พระสัมพลเถระ พระภัททสาลเถระ และสุมนสามเณร จาริกไปที่เกาะลังกา ในรัชสมัยของพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะ (ปัจจุบันคือประเทศศรีลังกา)

๒) พระมัชฌันติกเถระ เป็นหัวหน้าคณะจาริกไป ณ แคว้นคันธาระ และกาศมีระ (ปัจจุบัน ได้แก่ รัฐปัญจาป และรัฐแคชเมียร์ ประเทศอินเดีย ตามลำดับ)

๓) พระมหาเทวเถระ เป็นหัวหน้าคณะ จาริกไป ณ มหิงสกมณฑล แถบตอนใต้ของลุ่มน้ำโคธาวรี (ปัจจุบันคือรัฐไมซอร์ ประเทศอินเดีย)

๔) พระรักขิตเถระ เป็นหัวหน้าคณะจาริกไป ณ วนวาสีประเทศ ได้แก่ แคว้นกนราเหนือ ดินแดนทางตะวันตกเฉียงใต้ของประเทศอินเดีย

๕) พระธรรมรักขิตเถระหรือพระโยนกธรรมรักขิตเถระ เป็นหัวหน้าคณะจาริกไป ณ อปรันตกชนบท (ปัจจุบันคือแคว้นทางชายทะเลทางตอนเหนือของเมืองบอมเบย์หรือมุมไบประเทศอินเดีย)

๖) พระมหารักขิตเถระ เป็นหัวหน้าคณะจาริกไป ณ โยนกประเทศ ดินแดนที่อยู่ในความยึดครองของกรีก ในทวีปเอเชียตอนกลาง เหนืออิหร่านขึ้นไปจนจรดเตอรกีสถาน

๗) พระมัชฌิมเถระ เป็นหัวหน้าคณะ พร้อมด้วยพระเถระ ๔ รูป ได้แก่ พระกัสสปโคตะ พระมูลกเทวะ พระทุนทภิสสร และพระเทวะ จาริกไป ณ ดินแดนแถบภูเขาหิมาลัย (สันนิษฐานว่าปัจจุบันคือ ประเทศเนปาล)

---

[๑๒๒] วศิน อินทสระ, **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในประเทศอินเดียและประเทศไทย,** พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๓๕), หน้า ๖๑-๗๒.

[๑๒๓] นวม สงวนทรัพย์, **พระเจ้าอโศกราชมหาราช**, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๗๕-๗๗.

๘) พระโสณเถระกับพระอุตตรเถระ เป็นหัวหน้าคณะ จาริกไป ณ ดินแดนสุวรรณภูมิ เชื่อกันว่า ได้แก่ ประเทศในคาบสมุทรอินโดจีน เช่น ไทย พม่า ลาว กัมพูชา เวียดนาม

๙) พระมหาธรรมรักขิตเป็นหัวหน้าคณะจาริกไป ณ แคว้นมหาราษฎร์ ดินแดนแถบตะวันออกเฉียงเหนือ[๑๒๔]

พระธรรมทูตทั้ง ๙ สายนี้ ประกอบด้วยพระธรรมทูตที่เดินทางเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งดินแดนรอบต้นกำเนิดและดินแดนนอกต้นกำเนิดของพระพุทธศาสนา จนในที่สุดพระพุทธศาสนาได้เผยแผ่มาถึงประเทศไทยและเจริญรุ่งเรืองในประเทศไทยจนถึงปัจจุบัน ทำให้เห็นภาพได้ว่าการส่งพระธรรมทูตออกเดินทางไปนอกดินแดนต้นกำเนิดมีหลักฐานชัดเจนว่าเกิดขึ้นในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ซึ่งการที่พระเจ้าอโศกมหาราชส่งพระธรรมทูตทั้ง ๙ สายออกเผยแผ่พระพุทธศาสนาในครั้งนั้นถือเป็นตัวแบบหนึ่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยในปัจจุบัน

๒.๗ สรุปความ

จากการศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในคัมภีร์เถรวาทสามารถสรุปเป็นประเด็นดังต่อไปนี้

ประเด็นที่ ๑ ความเป็นมาของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในสมัยที่พระพุทธองค์ทรงดำรงพระชนม์ชีพ โดยส่วนมากจะผ่านการถ่ายทอดพระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ไปสู่พระสงฆ์สาวกเป็นหลัก พระสาวกผู้ทำหน้าที่เผยแผ่พระศาสนาหรือเผยแผ่พระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์นั้น ทำหน้าที่ภายใต้หลักการพระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า เพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่มหาชน นั่นคือเพื่อให้ชนจำนวนมากได้รับประโยชน์จากพระธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนามากที่สุด ผู้ที่จัดว่าเป็นต้นแบบของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จึงได้แก่พระพุทธเจ้าซึ่งเป็นพระศาสดา รวมถึงพระอรหันตสาวกผู้ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยยึดถือหลักการที่พระพุทธองค์ทรงประทานไว้แก่พระสาวกผู้เป็นพระอรหันต ๖๐ รูป ผู้ทำหน้าที่ประกาศพระศาสนาในช่วงแรก ใช้เป็นโอวาทในการทำหน้าที่และเป็นหลักการที่พุทธบริษัทสี่ใช้จนถึงปัจจุบัน

ประเด็นที่ ๒ วิเคราะห์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า ซึ่งพระพุทธเจาะจงกลุ่มเป้าหมายที่ชนชั้นผู้นำทางสังคม คือชนชั้นปกครองหรือตระกูลใหญ่ ๆ เพราะชนชั้นปกครองครอบคลุมถึงเจ้าผู้ครองแคว้น มหาอำมาตย์ราชปุโรหิตย์ผู้ใหญ่ และตระกูลใหญ่ ๆ ไม่ว่าจะเป็นพราหมณ์มหาศาล หรือคหบดีมหาศาล เป็นระดับเศรษฐีที่มั่งคั่ง ถ้าได้บุคคลระดับนี้เข้ามาเป็นพุทธบริษัทจะเป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระศาสนา ทั้งเป็นผู้อุปภัมถ์ช่วยคุ้มครองป้องกันพุทธบริษัท

---

[๑๒๔] วศิน อินทสระ, **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในประเทศอินเดียและประเทศไทย,** พิมพ์ครั้งที่ ๒, หน้า ๗๑-๗๔.

สร้างแรงจูงใจและความสนใจให้ผู้อื่นหันมานับถือพระพุทธศาสนาตามด้วยและที่สำคัญเป็นกำลังบำรุงอุปถัมภ์ค้ำชูภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์ด้วย

ประเด็นที่ ๓ พระสาวกที่ออกไปเผยแผ่พระศาสนาในต่างถิ่น ในรูปแบบของการจัดโครงสร้างองค์กร เป็นการบริหารจัดการคณะสงฆ์ในรูปแบบเป็นโครงสร้างที่มั่นคง มีพระพุทธเจ้าเป็นศูนย์กลางการบริหารจัดการ มีพระมหาสาวกเอตทัคคะทำหน้าที่เป็นบุคลากรฝ่ายต่าง ๆ มีเจ้าคณะ เจ้าสำนัก อุปัชฌาย์อาจารย์ ควบคุมดูแลภิกษุสงฆ์ลดหลั่นกันไปตามหน้าที่ที่พึงปฏิบัติระหว่างอุปัชฌาย์กับสัทธิวิหาริก และระหว่างอาจารย์กับอันเตวาสิก ไม่มีการแบ่งเขตปกครองหรือมอบหมายให้ภิกษุรูปหนึ่งรูปใดทำหน้าที่ควบคุม ทุกสำนัก (วัด) มีอุปัชฌาย์อาจารย์ดูแลศิษย์ของตน ทุกสำนักเป็นอิสระแก่กัน ขึ้นตรงต่อพระพุทธเจ้า โดยมีพระธรรมวินัยเป็นกรอบของการปฏิบัติ ส่วนหนึ่งของการเผยแผ่พระศาสนาจึงเท่ากับการจัดตั้งองค์กรพระพุทธศาสนา เป้าหมายจึงไม่ได้อยู่เพียงการประกาศพรหมจรรย์ เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลกเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมกระบวนการจัดการพุทธบริษัท ๔ ด้วย เพราะองค์ประกอบศาสนาจะต้องมีศาสดา หลักธรรม สาวก พรตหรือพิธีกรรม ไม่ใช่ตั้งเป้าหมายไว้โดยไร้ทิศทาง ต้องวางแผนกลยุทธ์ต่าง ๆ ควบคู่กันไปด้วย เมื่อมีองค์พระศาสดาพร้อมแล้ว มีหลักธรรมพร้อมแล้ว กำลังสำคัญในการจัดตั้งองค์การพระศาสนาที่ยังขาดอยู่ก็คือสาวก ซึ่งหมายถึงพุทธบริษัท ๔ ซึ่งทำหน้าที่รับรองการตรัสรู้ของพระองค์ มารับรองหลักธรรมของพระองค์ว่าอัศจรรย์จริง มีผลดีแก่ผู้นำไปประพฤติปฏิบัติจริง คนต่อคน กลุ่มต่อกลุ่ม ก็จะเป็นฐานเสียงประกาศพระศาสนาช่วยพระองค์อย่างกว้างขวางอีกทางหนึ่ง ไม่ใช่พระองค์ทรงประกาศพระศาสนาพระองค์เดียว แต่ว่าผู้มาช่วยเหลือเพิ่มขึ้นจาก ๕ เป็น ๖ เป็น ๑๐ เป็น ๖๐ ซึ่งเป็นพระอรหันตสาวกที่จะทรงจัดส่งไปประกาศพระศาสนาในถิ่นต่าง ๆ ได้

ประเด็นที่ ๔ ความเป็นมาของพระธรรมทูตในสมัยพุทธกาล มีการใช้คำว่า ทูต คือบุคคลผู้ทำหน้าที่แทนบุคคลหรือกลุ่มคน ในการนำส่งข่าวสารหรืออื่น ๆ ไปสู่อีกบุคคลหรือกลุ่มบุคคล เป็นบุคคลใดก็ได้ มีสถานภาพใดก็ได้ เช่น ภิกษุ สามเณร ภิกษุณี สิกขมานา สามเณรีหรือคฤหัสถ์ จากพระดำรัสของพระพุทธเจ้าที่ตรัสแก่พระอรหันต์ ๖๐ รูปแรกและส่งพระสาวกออกไปเผยแผ่พระศาสนาในครั้งนั้นคือไปทำงานเป็นพระธรรมทูต

ส่วนคำว่า พระธรรมทูต ที่ใช้ในปัจจุบันนี้หมายถึง ภิกษุที่เดินทางไปแสดงธรรมในที่ต่าง ๆ ทำหน้าที่เหมือนทูตทางธรรมหรือทูตของพระศาสนา อาจใช้คำว่าพระธรรมจาริก มีความหมายเช่นเดียวกับพระธรรมทูตปัจจุบันในประเทศไทย แบ่งพระธรรมทูตเป็น ๒ ประเภท คือ พระธรรมทูตในประเทศกับพระธรรมทูตสายต่างประเทศ

คุณสมบัติของพระธรรมทูตตามแนวโอวาทปาฏิโมกข์มี ๓ ด้านคือ

๑. ด้านบุคลิกภาพ พระธรรมทูตจะต้องเป็นผู้มีความอดทนไม่แสดงกิริยาท่าทีอันจะทำให้เสียบุคลิกภาพ “ความอดทน ความอดกลั้นเป็นตบะอย่างยิ่ง” เป็นผู้รู้จักข่มจิตใจ การปฏิบัติหน้าที่ไม่เห็นแก่ความยากลำบาก ยอมตรากตรำทำงานเพื่อพระศาสนา

๒. ด้านคุณธรรม พระธรรมทูตจะต้องเป็นผู้มีคุณธรรมเป็นอุดมคติประจำตัวซึ่งคุณธรรมพื้นฐานของพระธรรมทูตในโอวาทปาฏิโมกข์ คือ “การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงพร้อม การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว” ถือเป็นคติประจำตัวที่พระธรรมทูตไม่ทำบาปทั้งทางกาย วาจาและใจ เป็นผู้ทำแต่ความดี สิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ตนและผู้อื่น เป็นผู้มีจิตใจเบิกบาน มีความเมตตาปราณีต่อทุกคน มีความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นจากความทุกข์

๓. ด้านการดำเนินชีวิต พระธรรมทูตจะต้องดำเนินชีวิตเป็นแบบอย่างแก่ประชาชน มีชีวิตแบบเรียบง่าย ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เป็นผู้สำรวมระวังในการบริโภคใช้สอยเสนาสนะ

ประเด็นที่ ๕ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสาวก กล่าวคือการจาริกไปในที่ต่าง ๆ ของพระสาวก ที่พระพุทธเจ้าทรงส่งไปเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนเป็นอันมาก ตามแต่ความเชี่ยวชาญของแต่ละท่าน ตัวอย่างพระสาวกที่ยกมานี้ เป็นเพียงบางส่วนเท่านั้นเพราะว่าพระสาวกรุ่นแรกมีจำนวน ๖๐ รูป ในการทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งมีพระพุทธเจ้าทรงเป็นต้นแบบของพระธรรมทูต ในประเด็นนี้เมื่อเปรียบเทียบกับการออกไปเผยแผ่พระศาสนาในต่างประเทศของพระธรรมทูตในยุคปัจจุบัน พระอรหันตสาวก ๖๐ รูปแรกที่จาริกประกาศพระศาสนาจัดว่าเป็นพระธรรมทูตชุดแรกในพระพุทธศาสนา สิ่งหนึ่งที่พระสาวกรุ่นต่อมาต้องเข้าใจให้ชัดเจนคือ พระสาวกผู้ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาลนั้น ส่วนใหญ่เป็นพระอรหันต์หรือพระอริยบุคคลระดับรองลงมา การเผยแผ่พระศาสนาจึงสำเร็จผลได้เป็นอย่างดี และพระสาวกผู้ทำหน้าที่เผยแผ่พระศาสนาแต่ละท่านมีความเชี่ยวชาญเฉพาะตัว ไม่ใช่ทุกท่านที่จะมีความเชี่ยวชาญทุกด้านหรือมีความรู้ทุกเรื่อง แต่ทุกท่านมีความรู้ธรรมที่เป็นแก่น หลักสำคัญในพระพุทธศาสนาจึงทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำเร็จได้ในระดับสูง การศึกษาความเป็นมาของการประกาศพระพุทธศาสนาและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทำให้พระภิกษุสงฆ์สาวกในยุคหลังมีต้นแบบและวิธีการที่สามารถใช้เป็นแบบอย่างของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา แม้จะยังไม่มีคุณสมบัติครบถ้วนตามพระธรรมทูตในสมัยพุทธกาลก็ตาม สิ่งที่ต้องมีคือความรู้ในแก่นหรือหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนา โดยสามารถศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยตนเองจากพระคัมภีร์เพื่อนำมาพัฒนาแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของตนเอง และฝึกฝนประพฤติปฏิบัติพัฒนาตนเองให้มีคุณสมบัติที่จำเป็นต่อการทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาต่อไป

ประเด็นที่ ๖ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยหลังพุทธกาล หลังจากการดับขันธปรินิพพานของพระพุทธเจ้า มีพุทธสาวกช่วยกันทำหน้าที่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนามาเป็นลำดับ จนทำให้พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรือง และผู้มีเข้ามาบวชเป็นจำนวนมากจนมาถึงในสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราช ผู้ที่ได้ชื่อว่ามีความสำคัญต่อการประดิษฐานพระพุทธศาสนานอกดินแดนต้นกำเนิด จนทำให้พระพุทธศาสนายังสามารถดำรงมั่นอยู่จนถึงปัจจุบันนี้ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชในช่วงระยะเวลาที่พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองนั้น ได้มีการทำสังคายนาหลายครั้งจนถึงสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราช มีผู้ปลอมตัวเข้ามาบวชเพื่อแสวงหาลาภสักการะในพระพุทธศาสนาจำนวนมาก จนทำให้เกิดมีการสังคายนา ครั้งที่ ๓ และเมื่อการสังคายนาซึ่งพระเจ้าอโศกมหาราชเป็นผู้สนับสนุนสำเร็จลง พระองค์ทรงมีประสงค์ส่งพระภิกษุออกเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปในทิศทางต่าง ๆ และออกไปนอกดินแดนในปกครองของพระองค์ด้วย รวมทั้งหมด ๙ สาย ประกอบด้วยพระธรรมทูตที่เดินทางเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งดินแดนรอบต้นกำเนิดและดินแดนนอกต้นกำเนิดของพระพุทธศาสนา จนในที่สุด พระพุทธศาสนาได้เผยแผ่มาถึงประเทศไทยและเจริญรุ่งเรืองในประเทศไทยจนถึงปัจจุบัน การที่พระเจ้าอโศกมหาราชส่งพระธรรมทูตไปยังทวีปต่าง ๆ ในครั้งนั้นถือเป็นรูปแบบหนึ่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไปต่างประเทศในปัจจุบัน

บทที่ ๓

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ

ในบทนี้ผู้วิจัยจะได้ศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ในประเด็นดังต่อไปนี้คือ

๓.๑ ความเป็นมาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศของประเทศไทย

๓.๒ ระเบียบปฏิบัติสำหรับพระธรรมทูตสายต่างประเทศในปัจจุบัน

๓.๓ นโยบายการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทย

๓.๔ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ

๓.๕ สถานการณ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ

๓.๖ ปัญหาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ

๓.๑ ความเป็นมาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศของประเทศไทย

เมื่อพระพุทธศาสนาเผยแผ่เข้าไปในดินแดนสุวรรณภูมิตั้งแต่ยุคของพระเจ้าอโศกมหาราช ต่อมาเมื่อประเทศไทยรวบรวมดินแดนเป็นอาณาจักร จึงเริ่มรับพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยเป็นต้นมา โดยมีการส่งพระสงฆ์ไทยไปศึกษาพระศาสนานอกราชอาณาจักร และนิมนต์พระสงฆ์เข้ามาเผยแผ่พระศาสนาในราชอาณาจักร จนมาถึงสมัยอยุธยาเป็นราชธานี ในสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกษฐ์ ได้ส่งพระธรรมทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ เกาะลังกา จนเกิดนิกายสยามวงศ์หรืออุบาลีวงศ์ขึ้นในประเทศศรีลังกา[๑]

๓.๑.๑ ความเป็นมาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ

การส่งพระธรรมทูตไทยไปเผยแผ่พระศาสนาในต่างประเทศ มีหลักฐานชัดเจนว่า เริ่มในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี รัชสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกษฐ์ (บางเล่มใช้ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ) ได้ส่งพระธรรมทูตเพื่อไปฟื้นฟูพระพุทธศาสนาที่ประเทศลังกา ๒ คณะ ได้แก่ คณะของพระอุบาลีและพระอริยมุนี และคณะของพระวิสุทธาจารย์และพระวรญาณมุนี รวมระยะเวลาในการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในประเทศลังกา (ศรีลังกา ในปัจจุบัน) ประมาณ ๗ ปี จนทำให้เกิดนิกายสยามวงศ์หรืออุบาลีวงศ์ขึ้นในประเทศศรีลังกา และในยุคกรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานี รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ ได้ส่งคณะสงฆ์ไปที่ประเทศ

---

[๑] พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาโณ), **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๔๑๖-๔๑๗.

ศรีลังกาอีกครั้งหนึ่ง โดยมีระยะเวลาประมาณ ๑ ปี นับได้ว่าประเทศไทยส่งพระสงฆ์หรือเรียกว่าพระธรรมทูตไปประเทศศรีลังกาเป็นประเทศแรก ในช่วงก่อน พ.ศ. ๒๕๐๐ รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) ได้รับอาราธนาไปประเทศพม่า อินเดีย ยุโรปและอเมริกา เพื่องานพระธรรมทูต และท่านได้ส่งอาจารย์และนิสิตของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ไปศึกษาต่อที่ประเทศพม่า ศรีลังกา และอินเดีย จากนั้นเริ่มมีการส่งพระธรรมทูตไทยไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง ตัวอย่างเช่น

ท่านศรียวาหราล เนรูห์ นายกรัฐมนตรี ของประเทศอินเดีย ได้เชิญให้รัฐบาลไทยไปสร้างวัด ณ ประเทศอินเดีย วัดไทยพุทธคยาจึงได้ถูกสร้างขึ้นที่ตำบลพุทธคยา รัฐพิหาร ในราว พ.ศ. ๒๔๙๘-๒๕๐๐ จัดเป็นวัดไทยวัดแรกในประเทศอินเดีย และได้ส่งพระสงฆ์ไทยหรือพระธรรมทูต ไปประจำอยู่ ๕ รูป นำโดยสมเด็จพระธีรญาณมุนี (ธีร์ ปุณฺณกมหาเถร) ซึ่งขณะนั้นอยู่ในสมณศักดิ์ที่พระธรรมธีรราชมหามุนี

ท่านอานันท์โพธิ์ พระชาวแคนาดา ซึ่งเคยมาฝึกวิปัสสนาที่วัดมหาธาตุเป็นเวลา ๒ ปี ได้เดินทางไปที่ประเทศอังกฤษ และเปิดสอนวิปัสสนาที่กรุงลอนดอน ท่านได้อาราธนาพระราชสิทธิมุนี (โชดก ญาณสิทฺธิ) ผ่านรัฐบาลไทยและเมื่อได้รับอนุมัติจากรัฐบาลไทยแล้ว ใน พ.ศ. ๒๕๐๗ พระราชสิทธิมุนีจึงรับอาราธนาและเดินทางไปประเทศอังกฤษ พร้อมคณะรวม ๕ รูป พระธรรมทูตคณะนี้ ถือว่าได้รับการแต่งตั้งเป็นพระธรรมทูตชุดแรก เมื่องานที่ได้รับมอบหมายประสบความสำเร็จ วัดไทยแห่งแรกในประเทศอังกฤษ ได้สร้างสำเร็จราว พ.ศ. ๒๕๐๙ ในชื่อที่ได้รับพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙ ว่า วัดพุทธปทีป[๒]

สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) ได้จัดส่งพระสงฆ์ไปประเทศสหรัฐอเมริกา เพื่อฉลองศรัทธาญาติโยมที่ต้องการที่พึ่งทางใจ และใน พ.ศ. ๒๕๑๕ รัฐบาลของประเทศสหรัฐอเมริกา ได้นิมนต์พระสงฆ์ไทย ไปบรรยายธรรมและเผยแผ่คำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า[๓] และคนไทยในลอสแองเจลิส ได้เริ่มสร้างวัดไทยลอสแองเจลิสขึ้นเป็นวัดแรกในสหรัฐอเมริกา ในช่วง พ.ศ. ๒๕๑๔-๒๕๑๕[๔]

จากประวัติการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยที่เดินทางไปปฏิบัติศาสนกิจนอกประเทศ เริ่มมีการจาริกไปตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี และถึงแม้ในช่วงเวลาต่อมาจะไม่

---

[๒] ความเป็นมา (History), [ออนไลน์] แหล่งที่มา: http://www.padipa.org/ [๑ พฤศจิกายน๒๕๖๑].

[๓] บิ๊กป๋วย ใจไทย, ผู้เรียบเรียง, 3[3] **พระไทยไปนอกเพื่อให้ฝรั่งไหว้**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เซเว่น โมชั่น เทคโนโลยี จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า คำนำ.

[๔] มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **พระพุทธศาสนาในประเทศไทย**, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๑๙๒-๑๙๗.

มีการบันทึกไว้อย่างชัดเจน เมื่อมาถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพล อดุลยเดช รัชกาลที่ ๙ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ได้มีการจัดส่งพระสงฆ์ไทยไปต่างประเทศเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนและเป็นทางการมากที่สุด ตลอดถึงมีการสร้างวัดไทยในประเทศต่าง ๆ จำนวนมากจนปัจจุบันมีจำนวนวัดไทยในต่างประเทศทั่วโลก มากกว่า ๓๘๕ วัด[๕]

ปัจจุบันการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทย ได้ดำเนินการแบ่งภารกิจออกเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาภายในประเทศ และการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ ซึ่งมีกฎหมายที่เกี่ยวข้อง คือพระราชบัญญัติคณะสงฆ์พุทธศักราช ๒๕๐๕ และได้รับการแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พุทธศักราช ๒๕๓๕ เรียกว่า “ระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พุทธศักราช ๒๕๕๐” ใช้เป็นกรอบในการดำเนินการ โดยมีสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติซึ่งเป็นหน่วยงานที่ถูกแยกออกจากกรมการศาสนาในปีพุทธศักราช ๒๕๔๕ เป็นหน่วยงานรับผิดชอบ[๖]

๓.๑.๒ ความหมายของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ

พระภิกษุสงฆ์ในยุคก่อนที่คณะสงฆ์ไทยจะมีการจัดอบรมพระธรรมทูตอย่างเป็นทางการได้เดินทางไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศอยู่เนือง ๆ ตามความต้องการของพุทธศาสนิกชนไทยผู้เดินทางไปตั้งหลักแหล่งที่อยู่ใหม่หรือทำงานอยู่ ณ ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก และต้องการให้พระภิกษุสงฆ์ในประเทศไทยไปประกอบศาสนกิจในถิ่นที่อยู่อาศัยนอกประเทศ ทำให้การรับนิมนต์เหล่านั้นอยู่ในรูปแบบส่วนตัว ต่างคนต่างทำหน้าที่ แต่เมื่อเริ่มมีการสร้างวัดไทยขึ้นในประเทศต่าง ๆ คณะสงฆ์ไทยและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้เข้ามามีส่วนในการจัดอบรมพระภิกษุของไทยให้มีคุณสมบัติเบื้องต้นในการจาริกไปทำหน้าที่พระธรรมทูตในต่างแดน และเรียกพระธรรมทูตกลุ่มนี้ว่า พระธรรมทูตสายต่างประเทศ

พระธรรมทูตสายต่างประเทศ หมายถึง พระภิกษุสงฆ์ของไทย ทำหน้าที่เดินทางไปเผยแผ่พระพุทธศาสนานอกประเทศไทย ประกอบด้วยกลุ่มที่เดินทางไปต่างประเทศตามที่ได้รับกิจนิมนต์จากพุทธศาสนิกชนไทยเป็นการส่วนตัว กับกลุ่มที่เดินทางไปปฏิบัติภารกิจอย่างเป็นทางการภายใต้การกำกับดูแลของคณะสงฆ์ไทยและมักได้รับการถวายความรู้ในหลักสูตรฝึกอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ เพื่อไปปฏิบัติศาสนกิจในต่างประเทศได้

---

[๕] เอกสารดาวน์โหลด, รายชื่อวัดไทยในต่างประเทศ ๓๘๕ วัด. สำนักงานกำกับดูแลพระธรรมทูตไปต่างประเทศ, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.obhik.com. [๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๑].

[๖] สำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, **ยุทธศาสตร์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ,** (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๕), หน้า ๕๕.

ในประเด็นของความหมายพระธรรมทูตนี้ ได้มีนักวิชาการทางพระศาสนาได้ให้ความหมายไว้ดังนี้คือ

พระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมงฺกโร) ได้กล่าวถึงความหมายของพระธรรมทูตไว้ว่า ‘พระธรรมทูต’ ที่ชาวบ้านเข้าใจกัน หมายถึงพระภิกษุผู้นำธรรมะไปเผยแผ่ให้แก่ประชาชน ส่วนในภาษาบาลี หมายถึงผู้ได้รับมอบหมายให้นำข่าวหรือธรรมะไปบอกหรือไปเผยแผ่แทนคณะสงฆ์ เพราะคำว่า ‘ทูต’ มาจากรูปวิเคราะห์ว่า โย เปสิยเต โส ทูโต แปลว่า ผู้ใดถูกส่งไปแจ้งข่าว (หรือคำสอน) หรือได้รับมอบหมายให้ไปติดต่อสื่อสารผู้นั้นชื่อว่าเป็นทูต ส่วนในทางโลก ทูตหมายถึง ผู้ที่ได้รับมอบหมายให้ไปติดต่อสื่อสารงานราชการต่างบ้านต่างเมือง ตลอดถึงธุรกิจต่าง ๆ กับนานาอารยประเทศ แต่ในทางธรรมหรือในทางศาสนา ท่านนำเอาคำว่า ‘ธรรมะ’ มานำหน้า ‘ทูต’ จึงสำเร็จรูปเป็น ‘ธรรมทูต’ เพราะฉะนั้น ‘ธรรมทูต’ โดยความหมาย ได้แก่ ผู้ทำหน้าที่เป็นทูตทางธรรมนั่นเอง ซึ่งมีทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิต ถ้าเป็นภิกษุเรียกว่า ‘พระธรรมทูต’ และมีทั้งพระธรรมทูตฝ่ายในประเทศและฝ่ายต่างประเทศ ซึ่งได้รับมอบหมายจากคณะสงฆ์ไปเผยแผ่พระศาสนา[๗]

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) อธิบายการทำงานของพระธรรมทูตว่า เทียบได้กับทางฝ่ายบ้านเมืองที่มี ราชทูต มีรัฐทูต ทูตในทางบ้านเมืองนั้นไปเพื่อผลประโยชน์ของประเทศชาติ เป็นเรื่องของโลกมนุษย์ที่มีการแบ่งเป็นหมู่เป็นชนชาติ แต่ละชนชาติก็ย่อมพิทักษ์รักษาผลประโยชน์ของตนเอง ราชทูต รัฐทูต จึงทำหน้าที่เป็นตัวแทนของประเทศนั้น ๆ ไปเจรจาเพื่อรักษาไว้ซึ่งผลประโยชน์ของประเทศของตน แตกต่างจากธรรมทูต ซึ่งมีหน้าที่นำธรรมะไปเผยแผ่แก่ประชาชนในดินแดนที่ไปเป็นทูต เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนในดินแดนนั้น พระสงฆ์คือผู้ทำหน้าที่ธรรมทูตมาแต่เดิม ตั้งแต่ยุคพระอรหันตสาวกรุ่นแรก ๆ ที่พระพุทธเจ้าทรงส่งไปประกาศพรหมจรรย์[๘]

ศูนย์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาแห่งชาติที่ก่อตั้งขึ้นตามนโยบายของมหาเถรสมาคมเมื่อพ.ศ. ๒๕๕๐ ได้แสดงความหมายของพระธรรมทูตไว้ว่า คือพระภิกษุที่ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุก โดยนำหลักธรรมเข้าหาประชาชนทุกถิ่นที่ เป็นกลุ่มพระภิกษุที่ผ่านการฝึกวิธีการ หลักการอธิบายธรรมะและเป็นผู้มีความรู้ดี และปฏิบัติดี ทำหน้าที่เสมือนทูตทางธรรม คือเป็นผู้นำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่แก่ประชาชนถึงถิ่นที่อยู่อาศัย แบ่งเป็นพระธรรมทูตในประเทศ และพระธรรมทูตสายต่างประเทศ[๙]

---

[๗] พระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมงฺกโร), “วิถีแห่งพระธรรมทูต”, ใน **พระธรรมทูตสายต่างประเทศ รุ่นที่ ๙**, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๒๔-๑๒๙.

[๘] พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พระธรรมทูตในต่างประเทศ**, พิมพครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๒๕, ๓๖.

[๙] ศูนย์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาแห่งชาติ, **แผนแม่บทการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พ.ศ. ๒๕๕๔-๒๕๕๙**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๔), หน้า ๓๔.

ในขณะเดียวกันการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศไปสู่ผู้ที่ยังไม่มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนา รวมไปถึงการรักษาศรัทธาของผู้ที่มีความศรัทธาอยู่แล้ว ให้มีความมั่นคงหนักแน่นยิ่งขึ้น ซึ่งถือได้ว่าเป็นภารกิจที่สำคัญของพระธรรมทูตคือพระสงฆ์ที่เป็นหนึ่งในพุทธบริษัท ที่ต้องทำหน้าที่เป็นผู้นำของพุทธศาสนิกชน ในการสืบทอดพระพุทธศาสนาให้เจริญมั่นคงสืบไป[๑๐]

ทั้งนี้ นอกจากพระสงฆ์ที่เป็นพระธรรมทูตได้ทำหน้าที่ในการสืบทอดพระพุทธศาสนาให้เกิดมีความมั่นคงภายในประเทศแล้ว การเผยแผ่หลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนาไปสู่ประเทศอื่นก็เป็นหน้าที่สำคัญของพระสงฆ์ที่จะต้องปฏิบัติ เพื่อการดำรงอยู่และการแพร่กระจายหลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนาให้คงอยู่ต่อไป โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การดำเนินการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศนั้น จะส่งผลให้พุทธศาสนิกชนในประเทศต่าง ๆ จะได้รับรู้ถึงแนวทางการปฏิบัติที่ถูกต้องตามหลักธรรมคำสอน อันจะส่งผลให้พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองและเกิดความมั่นคงในโลกสืบไป

สรุปได้ว่าพระธรรมทูต หมายถึง พระสงฆ์สาวกที่ทำหน้าที่เผยแผ่ธรรมะเชิงรุกโดยมีเป้าหมายและหลักการตามคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และพระธรรมทูตไทยยุคใหม่คือ ผู้แทนของคณะสงฆ์ไทยที่ได้รับการฝึกฝนอบรมในหลักการและวิธีการเพื่อมอบหมายให้ไปทำงานเผยแผ่ธรรมะแก่ประชาชนทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ

๓.๒ ระเบียบปฏิบัติสำหรับพระธรรมทูตสายต่างประเทศในปัจจุบัน

ในงานของพระธรรมทูตสายต่างประเทศนั้น คณะสงฆ์โดยมหาเถรสมาคมได้จัดส่งพระภิกษุที่ผ่านการฝึกอบรมหลักสูตรพระธรรมทูตสายต่างประเทศออกไปปฏิบัติศาสนกิจประจำตามวัดไทยในประเทศต่าง ๆ ซึ่งปัจจุบันมีจำนวนวัดไทยในต่างประเทศมากกว่า ๓๐๐ วัด ใน ๒๖ ประเทศ[๑๑] โดยมุ่งให้วัดไทยเผยแผ่หลักพระพุทธศาสนาแก่ชาวต่างประเทศให้สามารถเข้าใจหลักธรรมและนำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ได้จริง และเพื่อให้วัดไทยในต่างประเทศเป็นสถานที่ศึกษาพระพุทธศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมไทยของชาวต่างประเทศที่มีความสนใจ[๑๒] มหาเถรสมาคมได้จัดตั้งสำนักงานกำกับดูแลพระธรรมทูตไปต่างประเทศขึ้น ส่วนการดำเนินกิจการของพระธรรมทูตนั้นได้แยกกันระหว่างมหานิกายและธรรมยุติกนิกาย พระธรรมทูตไปต่างประเทศต้องผ่านหลักสูตรการอบรมเสียก่อน โดยแต่ละนิกายจัดอบรมแยกกัน ทางมหานิกายมีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช-

---

[๑๐] สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, **ประวัติความสำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา.** (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๓), หน้า ๕๓.

[๑๑] พระธรรมรินทร์ โภคาภรณ์, **งานพระธรรมทูตประเทศอินเดีย- เนปาล พระเทพโพธิวิเทศ (วีรยุทธ์ วีรยุทฺโธ)**, (พุทธคยา อินเดีย: สำนักงานพระธรรมทูต วัดไทยพุทธคยา อินเดีย, ๒๕๕๖), หน้า ๓๕.

[๑๒] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐.

วิทยาลัยเป็นผู้จัดการฝึกอบรม ส่วนทางธรรมยุตติกนิกายมีสำนักฝึกอบรมพระธรรมทูตไปต่างประเทศ (ธรรมยุต) เป็นผู้จัดการฝึกอบรม

๓.๒.๑ ระเบียบการฝึกอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑) คุณสมบัติของผู้สมัครเข้าอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ

(๑) เป็นพระภิกษุมีพรรษา ๕ ขึ้นไป มีอายุไม่เกิน ๖๐ ปี

(๒) มีวุฒิการศึกษา นักธรรมชั้นเอก

(๓) มีเปรียญธรรม หรือจบการศึกษาระดับปริญญาตรีหรือเทียบเท่าขึ้นไป

(๔) มีความรู้ภาษาอังกฤษในระดับใช้การได้

(๕) มีศรัทธาและเสียสละ เพื่องานเผยแผ่พระพุทธศาสนา

(๖) มีบุคลิกดี จริยาวัตรงดงาม มีคารวะธรรมและมนุษยสัมพันธ์ดี

(๗) มีคุณสมบัติพิเศษอื่น ๆ ที่คณะกรรมการโครงการฯ จะพิจารณาให้ความเห็นชอบ

๒) ระเบียบการประพฤติปฏิบัติตน สำหรับการฝึกอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

(๑) ผู้เข้าฝึกอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ต้องอยู่ในกิจกรรมการอบรมเป็นเวลา ๒๔ ชั่วโมงต่อวันตลอดระยะเวลาการอบรม แม้เวลาการจำวัดต้องอยู่ในอาณาเขตที่กำหนดให้ถือว่านับเป็นเวลาการอบรม ห้ามมิให้ออกไปนอกสถานที่ที่กำหนดให้

(๒) ผู้เข้าฝึกอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ จะต้องปฏิบัติกัมมัฏฐานเข้าร่วมฟัง บรรยาย เข้าร่วมทำวัตร เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ตามเวลาและสถานที่ที่กำหนดให้ทุกครั้งห้ามขาด

(๓) ห้ามใช้เครื่องอุปกรณ์อิเล็คทรอนิคต่าง ๆ เช่น คอมพิวเตอร์ โทรศัพท์เป็นต้น เข้าเว็บไซด์ที่ไม่เหมาะสม หรือห้ามใช้ในกิจที่ไม่เหมาะสม

(๔) คณะกรรมการของโครงการอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศเป็นผู้ ประเมินผลการอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ กรรมการของโครงการฯ มีสิทธิ์ตักเตือนผู้เข้าอบรม หรือพิจารณาผลให้ตกจากการอบรมได้โดยไม่ต้องเตือน

(๕) ห้ามมิให้ผู้เข้าอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ออกนอกพื้นที่กิจกรรมการอบรมโดยพละการ

(๖) การลา ให้ลาได้เฉพาะกรณีที่ได้รับอนุญาตก่อนเท่านั้น จึงจะไปได้ห้ามไปก่อนได้รับอนุญาต และให้รีบกลับ

(๗) การลาป่วยหรืออาพาธห้ามไปโดยพละการ จะต้องได้รับอนุญาตก่อน หรือต้องให้บุคลากรผู้ดูแลโครงการไปด้วยทุกครั้ง

(๘) ผู้เข้าอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศต้องมีสัมมาทิฏฐิ ต้องปฏิบัติตนตามศีล ระเบียบ วินัย กติกาหรือข้อตกลง

(๙) การนุ่งห่มผ้า ต้องห่มรัดอก ห่มเป็นปริมณฑล ด้วยสีที่กำหนดให้เท่านั้น

(๑๐) ห้ามใช้ผ้าคลุมไหล่ ยกเว้นในกิจกรรมที่ได้รับอนุญาต

(๑๑) ห้ามวิจารณ์ ห้ามเผยแพร่ข้อมูลหรือภาพ ห้ามกระทำการใด ๆ ในทางเสียหายต่อโครงการอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ทางสื่อออนไลน์หรือสื่อต่าง ๆ ทุกชนิด

(๑๒) ห้ามถ่ายภาพ ห้ามถ่ายวีดิโอ โดยไม่ได้รับอนุญาต

(๑๓) ห้ามประพฤติตนที่ไม่เหมาะสมต่อสมณะสารูป

(๑๔) ต้องให้ความเคารพเชื่อฟัง เอื้อเฟื้อ ต่อกรรมการ อาจารย์ วิทยากรและเจ้าหน้าที่ผู้ดูแลโครงการ

(๑๕) ผู้เข้ารับการอบรมที่ไม่ปฏิบัติ หรือไม่เป็นไปตามประกาศนี้ ให้พ้นสภาพผู้เข้าอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ[๑๓]

๓.๒.๒ ภารกิจวิทยาลัยพระธรรมทูตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาลัยพระธรรมทูตมีภารกิจเกี่ยวกับงานการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาพระธรรมทูต จัดการฝึกอบรมพระธรรมทูต วิจัยพัฒนารูปแบบและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งในประเทศและต่างประเทศดังนี้

๑) สำนักงานวิทยาลัย มีอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบเกี่ยวกับงานบริหารและงานสารสนเทศของวิทยาลัย และปฏิบัติงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย

(๑) กลุ่มงานบริหาร ปฏิบัติงานด้านธุรการ ประสานงานด้านงบประมาณ การเงิน การบัญชี พัสดุ นโยบายและแผนพัฒนา รวมทั้งประสานงานกับส่วนงานที่เกี่ยวข้อง และปฏิบัติงานอื่นที่เกี่ยวข้อง หรือที่ได้รับมอบหมาย

(๒) กลุ่มงานวางแผน วิจัยและพัฒนา ปฏิบัติงานศึกษาวิเคราะห์ ดำเนินการจัดโครงสร้าง ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อรวบรวม จัดเก็บรักษาข้อมูลของวิทยาลัยให้เป็นระบบ และปฏิบัติงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย

๒) สำนักงานวิชาการ มีอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ เกี่ยวกับงานวางแผนและพัฒนาหลักสูตร งานวิจัยและพัฒนา และปฏิบัติงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย

---

[๑๓] พระโสภณวชิราภรณ์, (ไสว โชติโก) **รองอธิการบดีฝ่ายกิจการต่างประเทศ,** มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๙, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: www.odc.mcu.ac.th. [๑๓ พฤษภาคม ๒๕๖๒].

(๑) กลุ่มงานวางแผนทะเบียนวัดผลและสารสนเทศ ปฏิบัติงานวางแผนและพัฒนาหลักสูตรพระธรรมทูตทั้งในประเทศและต่างประเทศ เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของวิทยาลัย และปฏิบัติงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย

(๒) กลุ่มงานวิชาการและคุณภาพการศึกษา ปฏิบัติงานจัดทำการศึกษา วิเคราะห์ ประเมินผล และพัฒนาวิทยาลัยพระธรรมทูตให้เป็นที่แพร่หลาย และครอบคลุมนานาประเทศ และปฏิบัติงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย[๑๔]

๓.๒.๓ ระเบียบสำนักฝึกอบรมพระธรรมทูตไปต่างประเทศ (ธรรมยุต)

ระเบียบสำนักฝึกอบรมพระธรรมทูตไปต่างประเทศ ว่าด้วยการไปต่างประเทศสำหรับพระธรรมทูต พ.ศ. ๒๕๔๓[๑๕] ในหมวดที่ ๒ ว่าด้วยพระธรรมทูต กำหนดคุณสมบัติของพระธรรมทูตไว้ดังนี้

ข้อ ๑๓ พระภิกษุผู้ได้รับคัดเลือกจากสำนักฝึกอบรมให้เดินทางไปปฏิบัติหน้าที่พระธรรมทูตในต่างประเทศต้องมีคุณสมบัติดังนี้

(๑) มีพรรษาพ้น ๕

(๒) สำเร็จการฝึกอบรมจาก สพธต.[๑๖]

(๓) ได้รับอนุญาตจากเจ้าอาวาส

(๔) ไม่ดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการ ตั้งแต่ระดับเจ้าอาวาสขึ้นไป เว้นแต่การรักษาการ

(๕) ได้รับอาราธนา หรือคพธต.[๑๗] ส่งไปต่างประเทศเพื่อการนี้

(๖) เป็นปกตัตตะ และมีอาจาระเรียบร้อยดีงาม

(๗) ไม่อยู่ในระหว่างต้องอธิกรณ์

คพธต. อาจยกเว้นคุณสมบัติของพระธรรมทูตตามข้อ (๑) ตามที่เห็นสมควรเฉพาะรายก็ได้

หมวด ๓ การปฏิบัติศาสนกิจในต่างประเทศ

ข้อ ๑๔ พระธรรมทูตต้องปฏิบัติหน้าที่ตามคำสั่ง หรือคำแนะนำของผู้บังคับบัญชา ระเบียบ ข้อบังคับ จารีต และกฎหมายของประเทศนั้น ๆ อันไม่ขัดกับพระธรรมวินัย

ข้อ ๑๕ พระธรรมทูตต้องปฏิบัติตามนโยบาย คำสั่ง กฎระเบียบของสำนักฝึกอบรมและของคณะสงฆ์อย่างเคร่งครัด

---

[๑๔] วิทยาลัยพระธรรมทูต มจร. วัดมหาธาตุ, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: www.odc.mcu.ac.th [๑๓ พฤษภาคม ๒๕๖๒].

[๑๕] ลงลิขิตโดยสมเด็จพระญาณสังวรสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก เจ้าคณะใหญ่ธรรมยุต

[๑๖] สพธต. หมายถึง สำนักฝึกอบรมพระธรรมทูตไปต่างประเทศคณะธรรมยุต

[๑๗] คพธต. หมายถึง คณะกรรมการบริหารสำนักฝึกอบรมพระธรรมทูตไปต่างประเทศคณะธรรมยุต.

ข้อ ๑๖ พระธรรมทูตต้องไปอยู่จำพรรษาในวัดหรือสถานที่ที่สำนักฝึกอบรมกำหนด

ข้อ ๑๗ การปฏิบัติศาสนกิจมีวาระคราวละ ๒ ปี แต่อาจได้รับแต่งตั้งใหม่อีกได้ โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการคณะธรรมยุตในแต่ละประเทศ หรือคณะกรรมการวัดในประเทศนั้น ๆ ทั้งนี้โดยความเห็นชอบของ คพธต.

ข้อ ๑๘ พระธรรมทูตจะย้ายสถานที่ปฏิบัติศาสนกิจได้ ต่อเมื่อได้รับอนุญาตจากสำนักฝึกอบรม โดยความเห็นชอบของประธานกรรมการคณะธรรมยุตในแต่ละประเทศหรือคณะกรรมการวัดในประเทศนั้น ๆ

ข้อ ๑๙ พระธรรมทูตต้องจัดทำรายงานการปฏิบัติศาสนกิจในรอบปีของแต่ละรูปเสนอสำนักฝึกอบรม โดยเสนอผ่านประธานกรรมการคณะธรรมยุตในแต่ละประเทศ เพื่อพิจารณาประเมินผลงานทุกปี ในกรณีในประเทศนั้นไม่มีคณะกรรมการคณะธรรมยุตให้เสนอสำนักฝึกอบรมโดยตรง

ข้อ ๒๐ พระธรรมทูตจะลาสิกขาในประเทศที่ตนไปปฏิบัติศาสนกิจไม่ได้ ต้องเดินทางกลับมาลาสิกขาในประเทศไทยเท่านั้น

ข้อ ๒๑ พระธรรมทูตรูปใดกลับมาก่อนครบวาระ หรือครบวาระแล้ว ต้องรายงานให้สำนักฝึกอบรมทราบภายใน ๑๕ วัน หลังจากวันที่กลับ

หมวด ๔ ว่าด้วยจริยาพระธรรมทูตและผู้บังคับบัญชา

ข้อ ๒๒ พระธรรมทูตรูปใดประพฤติตนทำให้เสื่อมเสียชื่อเสียงแก่สถาบันพระพุทธศาสนาและประเทศชาติ ให้ถือว่าเป็นความผิดอันร้ายแรง

ข้อ ๒๓ ผู้บังคับบัญชาในประเทศนั้น ๆ จะต้องดูแลระมัดระวังให้ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติตนให้สมควรแก่สมณสารูป ถ้ารู้ว่าผู้ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติตนไม่เหมาะสมต้องดำเนินการตามกฎระเบียบ หรือรายงานความประพฤติของพระธรรมทูตรูปนั้น ๆ ให้สำนักฝึกอบรมทราบโดยเร็ว ถ้าผู้บังคับบัญชารูปใดไม่ปฏิบัติหน้าที่ตามข้อนี้ ให้ถือว่าผู้บังคับบัญชารูปนั้นละเว้นไม่ปฏิบัติหน้าที่ที่รับผิดชอบ

ข้อ ๒๔ พระธรรมทูตละเมิดจริยามีโทษ ๔ สถาน

(๑) ภาคทัณฑ์หรือตำหนิโทษเป็นลายลักษณ์อักษร

(๒) เรียกตัวกลับประเทศไทย

(๓) ระงับการต่ออายุหนังสือเดินทาง

(๔) เพิกถอนหนังสือเดินทางและให้พ้นจากความเป็นพระธรรมทูต

หมวด ๕ ว่าด้วยการสิ้นสุดความเป็นพระธรรมทูต ดังนี้

(๑) มรณภาพ

(๒) อยู่ครบวาระ

(๓) ลาออกจากความเป็นพระธรรมทูต

(๔) พ้นจากความเป็นพระภิกษุ

(๕) คณะกรรมการสำนักฝึกอบรมให้พ้นจากความเป็นพระธรรมทูต

(๖) ถูกเพิกถอนหนังสือเดินทาง เนื่องจากความประพฤติตนไม่เหมาะสม

สำหรับขั้นตอนการขออนุมัติเดินทางไปประกอบศาสนกิจเป็นพระธรรมทูตในต่างประเทศนั้น (ตัวอย่างของธรรมยุต) มีดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ พระธรรมทูตยื่นใบสมัครฯ พร้อมเอกสารหลักฐานประกอบต่าง ๆ ต่อเจ้าอาวาสวัดในต่างประเทศที่ขอไปปฏิบัติศาสนกิจ

ขั้นตอนที่ ๒ เจ้าอาวาสหรือประธานกรรมการบริหารคณะสงฆ์ในต่างประเทศ ส่งเรื่องให้ประธานกรรมการบริหาร หรือหัวหน้าพระธรรมทูตในประเทศนั้น ๆ พิจารณาเสนอขออนุมัติ และส่งให้สำนักฝึกอบรมพระธรรมทูตไปต่างประเทศ (ธรรมยุต) ดำเนินการ ในกรณีที่วัดในต่างประเทศไม่มีคณะกรรมการบริหารประจำประเทศนั้น ๆ ให้เจ้าอาวาสวัดยื่นเรื่องต่อสำนักฝึกอบรมพระธรรมทูตไปต่างประเทศโดยตรง

ขั้นตอนที่ ๓ เมื่อสำนักฝึกอบรมพระธรรมทูตไปต่างประเทศ ได้รับเรื่องแล้ว จะตรวจสอบความถูกต้อง เสนอพระเถระที่คณะธรรมยุตมอบหมายให้พิจารณากลั่นกรองตามลำดับ และเมื่อมหาเถรสมาคมพิจารณาอนุมัติแล้ว ก็จัดส่งสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ดำเนินการแจ้งกระทรวงการต่างประเทศ (กรมการกงสุล) เพื่อออกหนังสือเดินทาง

ขั้นตอนที่ ๔ พระธรรมทูตตรวจดูรายชื่อในมติมหาเถรสมาคม โดยสามารถตรวจสอบได้ที่เวปไซต์ http://www.onab.go.th/MatiMaha/news.htm หรือสอบถามเจ้าหน้าที่สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ (ส่วนศาสนวิเทศ)

ทั้งนี้ภิกษุผู้ที่ต้องการจะทำงานเป็นพระธรรมทูตนั้นจะต้องผ่านหลักสูตรการอบรมได้วุฒิบัตรเสียก่อน ภิกษุที่เดินทางไปทำงานเป็นพระธรรมทูตนี้เป็นผู้เสียสละอย่างยิ่ง เพราะโดยหลักการแล้วพระธรรมทูตที่ได้นิตยภัตจะได้เพียงบางรูปซึ่งเป็นมติมาตั้งแต่แรกเริ่ม เช่น พระธรรมทูตสายอินเดีย มีพระปัญจวรรค ๕ รูป ที่เป็นพระธรรมทูตอย่างเป็นทางการเท่านั้นที่จะได้นิตยภัตจากทางราชการ จนถึงปัจจุบันก็ยังไม่มีมติเปลี่ยนแปลง

๓.๒.๔ คุณสมบัติของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ

คุณสมบัติของพระธรรมสายต่างประเทศ ควรประกอบด้วยคุณสมบัติของพระธรรมทูตตามแบบอย่างในสมัยพุทธกาล ซึ่งเป็นคุณสมบัติทั่ว ๆ ไปที่พระธรรมทูตควรมี เพื่อให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาประสบผลสำเร็จ และคุณสมบัติอื่น ๆ ที่มีนักวิชาการในยุคปัจจุบันกล่าวถึงไว้ดังนี้

ท่านพุทธทาสภิกขุ กล่าวถึงคติธรรม ๓ ประการ ซึ่งพระธรรมทูตควรพิจารณาและพัฒนาให้มีขึ้นในตัวเอง ดังนี้

๑) ทำตนให้เป็นตัวอย่างแก่ผู้อื่น

๒) ดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขให้คนอื่นเห็นด้วยตาหรือเห็นชัดเจนว่าทำได้

๓) ดำรงตนเป็นผู้ที่มีจิตใจเยือกเย็นและมีความสงบ ซึ่งบุคคลรอบ ๆ ตัว สัมผัสได้ สรุปสั้น ๆ ได้ว่า “ทำให้ดู อยู่ให้เห็น เย็นให้สัมผัส”[๑๘]

สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ (ช่วง วรปุญฺโญ) กล่าวว่า พระธรรมทูตสายต่างประเทศต้องเป็นผู้เข้มแข็ง อดทนต่อสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมที่แตกต่าง ต้องระวังจิตใจมิให้หวั่นไหวต่ออิฏฐารมณ์และอนิฏฐารมณ์ จึงจะสามารถช่วยกันสรรค์สร้างบุญสถานในต่างแดนอันเป็นสื่อให้มนุษย์เข้าถึงธรรมได้[๑๙]

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (ปัจจุบัน มีสมณศักดิ์ที่ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์) กล่าวถึงพระธรรมทูตที่ดีและมีคุณภาพ ควรมีคุณลักษณะ ๓ ประการ คือ

๑) เชื่อมั่นตนเอง หมายความว่า มีความมั่นใจในพุทธธรรมว่ามีคุณค่าและนำผลที่ดีและมีความสุขมาให้แก่ผู้ปฏิบัติอย่างแท้จริงตลอดที่ทุกสถานตลอดกาลทุกเมื่อ

๒) รู้จักผู้อื่น หมายความว่า ต้องเรียนรู้และทำความเข้าใจวัฒนธรรมประเพณีพิธีกรรม แบบการดำเนินชีวิต เป็นต้น ของประชาชนในประเทศที่เราจะไปอยู่ จะได้รู้เขารู้เรา แล้วจะสามารถสอนพระพุทธศาสนาให้เขาได้รู้เข้าใจได้ดี ต้องเป็นผู้เข้าใจปัญหาและความต้องการของถิ่นฐานที่พระธรรมทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ ไปในถิ่นของเขา ถ้าไม่รู้จักเขาให้เพียงพอก็จะรู้สึกหวั่นไหวได้ง่าย จึงต้องรู้เท่าทันเขาตามความเป็นจริง เช่น รู้ว่าเขามีปัญหาอะไร ขาดอะไร ต้องการอะไร โดยการสังเกตสังคมของเขาทั้งจุดเด่นและจุดด้อย พร้อมรู้จักภูมิหลังของเขาด้วยว่าเจริญด้านไหน อะไรเป็นเหตุปัจจัยแห่งความเจริญและไม่เจริญ เพื่อช่วยเขาได้อย่างถูกต้อง

๓) สื่อสารให้ดี หมายความว่า ต้องแสวงหาความรู้ด้านภาษาที่ใช้ในหมู่ประชาชนท้องถิ่นที่ไปอยู่ให้เข้าใจเต็มที่และสามารถใช้สื่อมวลชนให้เป็นประโยชน์ได้อย่างเหมาะสมและมีความชำนาญในการใช้ข้อมูลสารสนเทศ[๒๐]

แสง จันทร์งาม กล่าวถึง คุณสมบัติที่พระธรรมทูตสายต่างประเทศควรมี ได้แก่

๑) มีความรู้ดี ใน ๓ ประการ

(๑) ความรู้ในทางพระพุทธศาสนา โดยเน้นไปที่ หัวใจของพระพุทธศาสนา คือ อริยสัจ ๔

---

[๑๘] พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตฺโต), **พุทธศาสตร์ร่วมสมัย ๒**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๒๓๑-๒๓๒.

[๑๙] กองบรรณาธิการ คณะพระธรรมทูตรุ่นที่ ๑๕, **พระธรรมทูตสายต่างประเทศ รุ่นที่ ๑๕,** (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๒), หน้า อนุโมทนากถา.

[๒๐] อ้างถึงใน พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุสลจิตฺโต), **พุทธศาสนาร่วมสมัย ๒**, หน้า ๒๔๒–๒๔๓.

(๒) รู้ศาสนาอื่นหรือรู้ภูมิหลังด้านความเชื่อทางจิตวิญญาณของสถานที่ที่จะเข้าไปเผยแผ่

(๓) รู้ภาษาอังกฤษหรือภาษาที่นิยมใช้ในสถานที่ที่จะเข้าไปเผยแผ่ โดยเริ่มจากเข้าใจกฎเกณฑ์หรือไวยากรณ์ และฝึกหัดให้เป็นนิสัยให้ถูกต้อง

๒) ความสามารถดี เน้นที่ความสามารถพิเศษในการปฏิบัติสมาธิวิปัสสนา ควรมีความรู้ความชำนาญเพียงพอที่จะอธิบายประสบการณ์ในการทำสมาธิว่าเป็นอย่างไร จิตสงบเป็นอย่างไร จิตตกภวังค์เป็นอย่างไร มีนิมิตเกิดขึ้นมาจะทำอย่างไร แก้ไขอย่างไร เป็นต้น

๓) คุณธรรมหรือความประพฤติดี นั่นคือ ประพฤติปฏิบัติตนในกรอบพระธรรมวินัย พระธรรมทูตเป็นตัวแทนของพระพุทธศาสนาและประเทศไทย จึงต้องมีความระมัดระวังในเรื่องความประพฤติ

๔) อุดมคติ นั่นคือ การรู้จักสาระ ยึดมั่นในสาระ รู้จักอสาระ ไม่ยึดมั่นในอสาระ วางตัวเป็นแบบอย่างของชีวิตที่เรียบง่ายในสังคมให้เป็นที่ปรากฏ

๕) อุดมการณ์ นั่นคือ การทำงานเพื่อพระพุทธศาสนา เพื่อพระบรมศาสดา และเพื่อบุคคลที่เคารพบูชาสูงสุด[๒๑]

นอกจากคุณสมบัติที่กล่าวไว้แล้วในเบื้องต้นแล้วสิ่งที่ควรมีเพิ่มเติม ได้แก่ คุณลักษณะด้านความเป็นผู้นำ เมื่อพระธรรมทูตสายต่างประเทศต้องไปปฏิบัติหน้าที่ในต่างประเทศ ควรมีคุณสมบัติในการเป็นผู้นำแก่บุคคลหรือชุมชนให้ประพฤติปฏิบัติตัวหรือดำเนินกิจกรรมไปในทิศทางที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม โดยมีลักษณะ ดังนี้

ก. มีความคิดความเข้าใจในระดับสูง คือเป็นผู้มีความสามารถในการคิดได้อย่างมีเหตุมีผล และมีความสามารถในการสรุปข้อมูลเพื่อนำไปกำหนดเป็นแผนปฏิบัติการ

ข. มีความสามารถในการกำหนดกลยุทธ์ คือเป็นผู้มีความสามารถในการนำปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในการปฏิบัติหน้าที่มากำหนดกลยุทธ์การทำงานได้

ค. มีความคาดหวังและการสร้างโอกาสสำหรับอนาคต คือเป็นผู้มีทักษะความเข้าใจเกี่ยวกับอนาคต มีการคาดคะเนอย่างแม่นยำเกี่ยวกับความต้องการของประชาชน ตลอดจนมีการคะเนทักษะที่จำเป็นสำหรับอนาคต

ฆ. มีวิธีคิดเชิงปฏิบัติ คือเป็นผู้มีความคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ เพื่อแปลงเป้าหมายหรือกลยุทธ์ไปสู่แผนการทำงานที่ปฏิบัติได้จริง

---

[๒๑] แสง จันทร์งาม, **พระธรรมทูตไทยไปต่างประเทศ (ธ) รุ่นที่ ๗ (ธรรมทูตานุสรณ์ รุ่นที่ ๗/๒๕๔๔)**, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๔๓.

ง. สามารถกำหนดเป้าหมายระยะยาว (วิสัยทัศน์) คือเป็นผู้ที่สามารถกำหนดสิ่งที่องค์กรต้องการจะเป็นในอนาคตหรือเป้าหมายที่เป็นความต้องการในอนาคตได้ [๒๒]

สรุปได้ว่า คุณสมบัติที่พระธรรมทูตสายต่างประเทศพึงมี ได้แก่ ๑) มีความรู้ดีใน ๓ ประการ คือ (๑) ความรู้ในทางพระพุทธศาสนา (๒) รู้ศาสนาอื่นหรือรู้ภูมิหลังด้านความเชื่อทางจิตวิญญาณของสถานที่ที่จะเข้าไปเผยแผ่ และ (๓) รู้ภาษาอังกฤษหรือภาษาที่นิยมใช้ในสถานที่ที่จะเข้าไปเผยแผ่ ๒) มีความสามารถดี เน้นที่ความสามารถพิเศษในการปฏิบัติสมาธิวิปัสสนา ๓) มีคุณธรรมหรือความประพฤติดี นั่นคือ ประพฤติปฏิบัติตนในกรอบพระธรรมวินัย ๔) มีอุดมคติ ยึดมั่นในสาระ วางตัวเป็นแบบอย่างของชีวิตที่เรียบง่ายในสังคมให้เป็นที่ปรากฏ และ ๕) มีอุดมการณ์ คือ การทำงานเพื่อพระพุทธศาสนา เพื่อพระบรมศาสดา และเพื่อบุคคลที่เคารพบูชาสูงสุด

กล่าวโดยสรุป การสืบต่อพระพุทธศาสนาให้ยืนยาวและเป็นประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ชาวโลกเป็นหน้าที่ของพระภิกษุสามเณรทุกรูป ที่จะต้องปฏิบัติตามกำลังความสามารถ และเพราะภิกษุ สามเณร มีความสำนึกและปฏิบัติกันมาโดยลำดับ พระพุทธศาสนาจึงเป็นมรดกสืบต่อมาจนถึงทุกวันนี้ โลกวิวัฒนาการมากขึ้น การปฏิบัติหน้าที่สืบต่อพระพุทธศาสนา จึงมีวิธีการต่าง ๆ ที่เหมาะสม โดยต้องไม่ทิ้งหลักการ คือพระธรรมวินัย เป็นที่น่าชื่นชมยินดี ที่พระสงฆ์แห่งสังฆมณฑลไทย ที่ออกไปประกาศพระศาสนาในประเทศต่าง ๆ มีความรู้ความสามารถสูง จึงปฏิบัติหน้าที่ของผู้ประกาศพระศาสนา (พระธรรมทูต) ได้ดังที่ปรากฏอยู่ทั่วโลก ในขณะเดียวกันการเผยแผ่พระพุทธศาสนาก็ต้องรวดเร็วและทันต่อเหตุการณ์เช่นกัน อันจะส่งผลให้การปฏิบัติงานของพระธรรมทูตเกิดประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นสิ่งเกื้อกูลให้บทบาทของพระธรรมทูตเด่นชัดเป็นรูปธรรมและเป็นต้นแบบที่ดีของสังคมสืบไป

๓.๓ นโยบายการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทย

การเผยแผ่พระพุทธศาสนานับว่าเป็นนโยบายสำคัญของคณะสงฆ์ไทยโดยมียุทธศาสตร์ในด้านการเผยแผ่โดยคณะกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแห่งชาติได้ประกาศแผนแม่บทดังต่อไปนี้

๓.๓.๑ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ในปี พ.ศ. ๒๕๕๔ คณะกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแห่งชาติ[๒๓] ได้ประกาศแผนแม่บทการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พ.ศ. ๒๕๕๔-๒๕๕๙ ขึ้น โดยมียุทธศาสตร์หลัก ๔ ด้านคือ[๒๔]

---

[๒๒] รังสรรค์ ประเสริฐศรี, **ภาวะผู้นำ,** (กรุงเทพมหานคร: ธนธัชการพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๒๐๗-๒๐๙.

[๒๓] ประกาศเมื่อวันที่ ๓ มิถุนายน ๒๕๕๔ โดยสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติในฐานะสำนักงานเลขานุการคณะกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

[๒๔] ศูนย์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาแห่งชาติ, **แผนแม่บทการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พ.ศ. ๒๕๕๔-๒๕๕๙**, หน้า ๗๔-๘๓.

ยุทธศาสตร์ที่ ๑ อุปถัมภ์ ส่งเสริม สนับสนุนการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ประกอบด้วยกลยุทธ์ ๒ ด้าน คือ

(๑) อุปถัมภ์บุคลากรผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนา[๒๕] โดยมีตัวชี้วัดเป็นจำนวนบุคลากรที่ได้รับการอุปถัมภ์

(๒) ส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนางานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์โดยมีตัวชี้วัด คือ มีการบริหารงานในรูปคณะกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและระบบฐานข้อมูลสารสนเทศในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ยุทธศาสตร์ที่ ๒ พัฒนาบุคลากรผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มีศักยภาพและขีดความสามารถในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ประกอบด้วยกลยุทธ์ ๒ ด้านคือ

(๑) ส่งเสริมสนับสนุนการศึกษาพระปริยัติธรรม โดยมีตัวชี้วัดเป็นจำนวนบุคลากรผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ได้รับการศึกษาพระปริยัติธรรมเพิ่มขึ้น

(๒) ส่งเสริมสนับสนุนพัฒนาบุคลากรด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยมีตัวชี้วัดเป็นจำนวนบุคลากรผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ได้รับการพัฒนาความรู้ ความสามารถ ทักษะ และวิธีการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ยุทธศาสตร์ที่ ๓ จัดกิจกรรมการเผยแผ่หลักพุทธธรรมด้วยรูปแบบและวิธีการที่หลากหลาย ประกอบด้วยกลยุทธ์ ๓ ด้านคือ

(๑) ส่งเสริมให้วัดเป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรมของชุมชน โดยมีตัวชี้วัดเป็นจำนวนวัดที่มีศักยภาพในการจัดกิจกรรมร่วมกับชุมชน

(๒) ส่งเสริมให้วัดมีศักยภาพเป็นศูนย์การเรียนรู้หลักพุทธธรรมและการปฏิบัติกิจกรรมเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยมีตัวชี้วัดเป็นการเพิ่มขึ้นของจำนวนศูนย์การเรียนรู้และการปฏิบัติกิจกรรมเผยแผ่ จำนวนสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด หน่วยงานเผยแผ่ พร้อมทั้งจำนวนที่เพิ่มขึ้นของผู้เข้าร่วมกิจกรรม

(๓) ส่งเสริม พัฒนารูปแบบและนวัตกรรมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในทุกมิติ โดยมีตัวชี้วัดเป็นรูปแบบและสื่อที่เป็นนวัตกรรมนำมาใช้ในการเผยแผ่

ยุทธศาสตร์ที่ ๔ สร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ประกอบด้วยกลยุทธ์ ๒ ด้านคือ

---

[๒๕] บุคลากรการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ หมายถึง พระสังฆาธิการทุกระดับชั้นเลขานุการเจ้าคณะจังหวัด เลขานุการเจ้าคณะอำเภอ พระธรรมทูต พระนักเทศน์ พระวิปัสสนาจารย์ พระจริยานิเทศ พระปริยัตินิเทศ ครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลี ครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ และครูสอนศีลธรรมในสถานศึกษา, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๑.

(๑) จัดตั้งและพัฒนาศักยภาพองค์กรการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยมีตัวชี้วัดเป็นจำนวนที่เพิ่มขึ้นขององค์กรเครือข่ายที่มีส่วนร่วมในการเผยแผ่ และจำนวนองค์กรเครือข่ายที่ได้รับการพัฒนา

(๒) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่องค์กรทุกภาคส่วน โดยมีตัวชี้วัดเป็น จำนวนองค์กรที่มีส่วนร่วมในการเผยแผ่ และจำนวนกิจกรรมการเผยแผ่สู่องค์กรแบบมีส่วนร่วม

ตลอดเวลาที่ผ่านมาคณะสงฆ์ได้มีแนวทางจัดการส่งเสริมและเผยแผ่พระพุทธศาสนาหลายรูปแบบ ดังที่สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้รวบรวมไว้ เป็นโครงการลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

๑) การเผยแผ่หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาลงสู่ประชาชนในชนบท โดยผ่านหน่วยอบรมประจำตำบล ที่มีชื่อย่อเรียกว่า อ.ป.ต. เป็นความคิดริเริ่มของคณะสงฆ์ โดยเจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฟื้น ชุตินฺธรมหาเถร ป.ธ.๙) วัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร และมหาเถรสมาคมได้ออกระเบียบว่าด้วยการตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พุทธศักราช ๒๕๔๖ โดยมีวัตถุประสงค์ ๕ ประการ คือ

(๑) เพื่อสงเคราะห์และอนุเคราะห์ประชาชนในท้องถิ่น โดยเฉพาะประชาชนที่อาศัยอยู่ในตำบลที่หน่วยอบรมประชาชนตั้งอยู่ ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนได้ช่วยเหลือตนเองได้และพัฒนาตนเองให้เป็นไปในทิศทางที่ถูกต้องตามสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นนั้น ๆ โดยยึดแนวทางพระพุทธศาสนา

(๒) เพื่อเป็นศูนย์กลางประสานงานระหว่างวัด บ้าน และหน่วยราชการในการที่จะร่วมกันพัฒนาท้องถิ่นให้เจริญก้าวหน้าในทุก ๆ ด้าน เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น การพัฒนาอาชีพ ส่งเสริมคนขยัน เป็นต้น

(๓) เพื่อเป็นศูนย์รวมพลังในการป้องกันหมู่บ้านให้เกิดสันติสุข ช่วยกันปกป้องพิทักษ์รักษาชีวิตและทรัพย์สินของทุกคนในหมู่บ้านให้เกิดความปลอดภัย ไม่ว่าจะเป็นโจรภัย อัคคีภัย วาตภัย เมื่อถึงคราวมีทุกข์ช่วยกันแก้ไข ถึงคราวสุขสบายก็ไม่ตกอยู่ในความประมาท

(๔) เพื่อเป็นศูนย์รวมความคิดของประชาชนทุกหมู่เหล่า ใครมีความคิดเห็นอะไรที่เป็นประโยชน์สร้างสรรค์ที่จะนำมาพัฒนาหมู่บ้านให้เจริญรุ่งเรืองก็ให้มาแสดงความคิดเห็นที่หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล เข้าทำนองร่วมกันคิด ร่วมกันทำจะนำชาติให้เจริญ ในรูปแบบธรรมาธิปไตย

(๕) เพื่อเป็นศูนย์รวมข้อมูลข่าวสารสารสนเทศ โดยเฉพาะข่าวสารของทางราชการที่จำเป็นจะต้องรับทราบอย่างทันท่วงทีตรงไปตรงมา ซึ่งยุคนี้เป็นยุคข้อมูลข่าวสารเรื่องราวต่าง ๆ ทั้งในและนอกประเทศที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

๒) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาทางด้านการจัดฝึกอบรมและสอบธรรม เป็นการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ที่เรียกกันว่า “นักธรรม” ซึ่งเกิดขึ้นตามพระดำริของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส เป็นการศึกษาเรียนรู้ทางพระธรรมวินัยในภาษาไทย เพื่อให้พระภิกษุสามเณรผู้เป็นกำลังสำคัญของพระศาสนา สามารถศึกษาพระธรรมวินัยได้สะดวกและทั่วถึง อันจะเป็น

พื้นฐานนำไปสู่การปฏิบัติตลอดจนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างไกลออกไป (มีการอำนวยการสอบสนามหลวงในต่างประเทศด้วย)

๓) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้านการฝึกสอนและสอบบาลี การศึกษาไม่ว่าในเรื่องใดก็ตามย่อมก่อให้เกิดประโยชน์มากมายแก่ผู้ศึกษาเรียนรู้ เป็นการพัฒนาปัญญาของบุคคลให้แจ่มแจ้งชัดเจน และกว้างไกล เพื่อการรับรู้และนำไปใช้ประโยชน์ยิ่งขึ้นไป

๔) พระธรรมทูต งานพระธรรมทูตเป็นงานของคณะสงฆ์ไทย ที่เริ่มดำเนินการอย่างเป็นทางการมาตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๕๐๗ วัตถุประสงค์เพื่อนำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่แก่ประชาชน เป็นการปลูกฝังพัฒนาจิตใจของประชาชนให้ยึดมั่นในหลักธรรม โดยยึดหลักปฏิบัติตามพระดำรัสที่พระพุทธเจ้าได้ประทานแก่พระสงฆ์สาวก ๖๐ รูป ก่อนจะทรงส่งไปประกาศพระพุทธศาสนาครั้งแรก

๕) สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดที่จัดตั้งตามระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด พุทธศักราช ๒๕๔๓ ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาด้านวิปัสสนาธุระ เป็นการฝึกสั่งสอนให้ประชาชนได้ฝึกปฏิบัติเรียนรู้และนำหลักธรรมคำสั่งสอนมา สู่กระบวนการภาคปฏิบัติด้วยการเจริญสมถกัมมัฏฐาน คือการฝึกจิตให้เกิดปัญญา รู้แจ้งในสภาวธรรมตามสภาพความเป็นจริง เพื่อดับกิเลสให้หมดสิ้นไป คือนิพพาน ที่เป็นจุดมุ่งหมายอันสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา ที่พุทธบริษัททั้งหลายจะต้องพยายามเข้าให้ถึงให้จงได้

๖) วัดพระสังฆาธิการทุกระดับชั้น และพระภิกษุทุกรูป มีภาระหน้าที่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยเฉพาะเจ้าอาวาส ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้บัญญัติให้เจ้าอาวาสมีภาระหน้าที่ในการให้การศึกษา ฝึกอบรมสั่งสอนเผยแผ่หลักพระธรรมวินัยทั้งแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์[๒๖]

๓.๓.๒ ด้านพระธรรมทูต

การจัดส่งพระธรรมทูตไปเผยแผ่แก่ประชาชนในพื้นที่เป้าหมายต่าง ๆ นั้น คณะสงฆ์ได้ดำเนินการมานานแล้ว แต่เป็นไปตามสถานการณ์ที่จำเป็นและตามความเสียสละของภิกษุแต่ละรูปโดยอยู่ในการกำกับดูแลขององค์การเผยแผ่ ตามพ.ร.บ.คณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ ต่อมาถึง พ.ศ. ๒๕๐๕ ได้มีการประกาศใช้ พ.ร.บ.คณะสงฆ์ฉบับใหม่ ทำให้ในระยะ ๒ ปีแรก งานพระธรรมทูตได้สะดุดหยุดลงเป็นบางส่วน แต่ยังมีพระสงฆ์ดำเนินการอยู่บ้าง โดยใช้ชื่อนักเผยแผ่บ้าง พระธรรมจาริกบ้างต่างรูปต่างทำไปตามความศรัทธาเป็นที่ตั้งจึงยังไม่เป็นเอกภาพ ทั้งยังไม่ได้รับการสนับสนุนอย่างเป็น

---

[๒๖] วิศิษฏ์ พงศ์พัฒนจิต, **คู่มือการเผยแผ่พระพุทธศาสนา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพการศาสนา, ๒๕๔๖), หน้า ๒๑ – ๒๔.

ทางการ[๒๗] จนมาถึง พ.ศ. ๒๕๐๗ กรมการศาสนา โดยพันเอก ปิ่น มุทุกันต์ อธิบดีกรมการศาสนาในเวลานั้น[๒๘] ได้ฟื้นฟูงานพระธรรมทูตขึ้นด้วยการจัดตั้งโครงการพระธรรมทูตขึ้นมา และได้ทดลองดำเนินงานโดยอาราธนาพระเถระผู้ใหญ่เป็นหัวหน้าคณะอำนวยการ จัดส่งพระสงฆ์ออกจาริกประกาศพระศาสนาในถิ่นต่าง ๆ ต่อมามหาเถรสมาคม มีมติให้รับงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบของพระธรรมทูตเป็นกิจกรรมถาวร โดยตั้งเป็นกองงานพระธรรมทูตขึ้น ดำเนินการตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๐๙ เป็นลำดับมา มีฐานะเทียบเท่ากองธรรมสนามหลวงและกองบาลีสนามหลวง โดยมอบหมายให้สมเด็จพระวันรัต (ปุ่น) เป็นแม่กองงานพระธรรมทูต สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (พิมพ์) เป็นรองแม่กองงาน พระธรรมทูตรูปที่ ๑ พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ธีร์) เป็นรองแม่กองงานพระธรรมทูตรูปที่ ๒ ชุดแรก หลังจากนั้นมีพระเถระผลัดกันเข้ามาทำหน้าที่แม่กองงานและรองแม่กองงานอีกหลายรูป ปัจจุบันหลังจากสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ (ช่วง วรปุญฺโญ) ได้ลาออกจากตำแหน่งแม่กองงาน เมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๘ มหาเถรสมาคมได้มีมติมอบให้สมเด็จพระมหามุนีวงศ์ (อัมพร อมฺพโร) เป็นแม่กองพระธรรมทูต พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ) เป็นรองแม่กองงานพระธรรมทูตรูปที่ ๑ และ พระพรหมมุนี (สุชิน อคฺคชิโน) เป็นรองแม่กองงานพระธรรมทูตรูปที่ ๒

การบริหารงานพระธรรมทูต ได้แผ่ขยายขอบข่ายงานเป็นหลายฝ่าย แต่ยังขาดระเบียบที่จะให้พระธรรมทูตได้ยึดถือเป็นหลักปฏิบัติ จนเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๔ โดยคำสั่งแม่กองงานพระธรรมทูต ได้ตั้งคณะทำงานเพื่อดำเนินการเป็น ๒ คณะ ซึ่งคณะทำงานชุดแรกเรียกว่าคณะทำงานปรับปรุงงานพระธรรมทูต ส่วนคณะทำงานชุดที่ ๒ เรียกว่า คณะทำงานพิจารณาร่างระเบียบกองงานพระธรรมทูต ซึ่งคณะทำงานชุดที่ ๒ นี้ ได้พิจารณากลั่นกรองระเบียบดังกล่าวเพื่อนำไปใช้ปรับปรุงงานพระธรรมทูตให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน การบริหารงานพระธรรมทูตในประเทศไทยจึงได้ถือ “ระเบียบกองงานพระธรรมทูต” เป็นหลักปฏิบัติสืบมา ตามระเบียบนี้ได้แบ่งส่วนงานพระธรรมทูตในประเทศเป็น ๙ สาย และให้มีสำนักงานพระธรรมทูตสายละ ๑ แห่งตั้งอยู่ ณ วัดซึ่งหัวหน้าพระธรรมทูตแต่ละสายกำหนด หัวหน้าพระธรรมทูตต้องจัดส่งพระธรรมทูตฝ่ายปฏิบัติการออกไปปฏิบัติงานตามแผนระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนมิถุนายนของทุกปี แล้วทำการประเมินผลและสรุปเสนอกองงาน

---

[๒๗] ศูนย์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาแห่งชาติ, **แผนแม่บทการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พ.ศ. ๒๕๕๔-๒๕๕๙**, หน้า ๑๖-๑๗.

[๒๘] พันเอก ปิ่น มุทุกันต์ ได้เสนอแผนงานโครงการพระธรรมทูตต่อรัฐบาลและมหาเถรสมาคม ด้วยหวังว่าโครงการพระธรรมทูตนี้จะสามารถแก้ไขปัญหาความแตกแยกทางความคิดกันอย่างรุนแรงของประชาชนระหว่างฝ่ายสนับสนุนโลกเสรีกับฝ่ายสนับสนุนคอมมิวนิสต์ที่เกิดขึ้นในเวลานั้นได้, พระธรรมวรนายก, (โอภาส นิรุตฺตเมธี) **“ประวัติและพัฒนาการของพระธรรมทูต”**, **พระธรรมทูตสายต่างประเทศรุ่นที่ ๑๕**, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๒๖๘-๒๖๙.

พระธรรมทูตภายในเดือนกันยายน เป้าหมายด้านจำนวนคือการมีพระธรรมทูตปฏิบัติงานประจำอยู่ในท้องถิ่นตำบลละ ๑ รูป[๒๙]

๓.๔ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ

๓.๔.๑ หลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ

ภารกิจหลักของพระธรรมทูตสายต่างประเทศโดยตรงคือต้องมีหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนา กล่าวคือ การดำเนินงานเพื่อให้หลักธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาแพร่หลายออกไปในทุกสารทิศ มีผู้ศรัทธาเลื่อมใส เคารพ ยำเกรง ในพระรัตนตรัยน้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติ ด้วยหลักประโยชน์ ๓ การ ประกาศพระพุทธศาสนาโดยยึดหลักประโยชน์และความสุขของมหาชนเป็นที่ตั้งถือเป็นวัตถุประสงค์หลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ดังที่พระพุทธเจ้าได้ประทานโอวาทให้แก่เหล่าพระสาวกชุดแรกที่ทรงส่งไปประกาศพรหมจรรย์ ว่า

> ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเที่ยวจาริกไป เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มากเพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ อย่าได้ไปทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรม งามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน สัตว์ทั้งหลายที่มีธุลีในตาน้อยมีอยู่ ย่อมเสื่อมเพราะไม่ได้ฟังธรรม จักมีผู้รู้ทั่วถึงธรรม

พระพุทธพจน์นี้ เป็นเครื่องชี้ชัดถึงโอวาทสำคัญของการสื่อหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา โดยเป็นหลักการและนโยบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของเหล่าพุทธสาวกตราบเท่าปัจจุบันนี้ ทั้งนี้ก็เพื่อประโยชน์สุขแก่มนุษย์ โดยหลักการคือ ให้เกิดประโยชน์สุขตามพุทธประสงค์ ๓ ประการ คือ[๓๐]

๑) ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ ประโยชน์ในชาตินี้

๒) สัมปรายิกัตถประโยชน์ ประโยชน์ในชาติหน้า

๓) ปรมัตถประโยชน์ ประโยชน์อย่างยิ่ง

จากพฤติกรรมที่ประกอบไปด้วยกุศลกรรมที่พระพุทธศาสนาถือเป็นหลักสำคัญเพราะก่อให้เกิดผลเป็นความสุข ความมั่งคั่งบริบูรณ์ ความไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ และจุดหมายปลายทางของชีวิตที่ถือเป็นสุขที่สงบเย็น เป็นชีวิตที่อยู่จบพรหมจรรย์ สิ้นทุกข์ทั้งปวง

---

[๒๙] ศูนย์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาแห่งชาติ, **แผนแม่บทการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พ.ศ. ๒๕๕๔-๒๕๕๙, หน้า ๑๙.**

[๓๐] ขุ.จู. (ไทย) ๓๐/๖๗๓/๓๘๙.

การที่พระพุทธองค์ประสงค์ให้เกิดเป็นประโยชน์แก่มหาชน คือเกิดเป็นความสุขนั้นทรงหมายเอาลักษณะสุขที่สืบเนื่องจากการดับ จำแนกเป็น ๓ ประการคือ[๓๑]

๑) ดับอวิชชา หมายถึง การเกิดญาณทัสสนะอันสูงสุด

๒) ดับกิเลส หมายถึง กำจัดความชั่วร้ายและของสิ่งต่าง ๆ ภายในจิตใจ หมดเหตุที่จะก่อปัญหาความเดือดร้อนวุ่นวายต่าง ๆ แก่ชีวิตและสังคม

๓) ดับทุกข์ หมายถึง หมดความทุกข์ บรรลุประโยชน์สูงสุด เกิดเป็นสุขที่นิรันดร์ ความสุขถือเป็นความสำคัญอย่างยิ่งในการปฏิบัติธรรมทางพระพุทธศาสนา กล่าวคือ การปฏิบัติตามหลักธรรมเพื่อให้เกิดประโยชน์สุข เริ่มแต่ขั้นต้น คือ บุญ มีพุทธพจน์รับรองว่า "บุญเป็นชื่อของความสุข"[๓๒] คนจะถึงความสุขได้ต้องมีศีลเป็นพื้นฐานในการบำเพ็ญเพียรทางจิตหรือเจริญภาวนา ศีลถือเป็นตัวทำให้จิตนิ่ง เกิดเป็นฌาน ความสุขก็เป็นองค์ประกอบของฌาน ฌานยิ่งสูงขึ้นความสุขก็ยิ่งประณีตขึ้น เป้าหมายของพระพุทธศาสนาคือนิพพาน ก็เป็นสุขและเป็นบรมสุขด้วย ดังพุทธพจน์ว่า "นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง"[๓๓]

ประโยชน์สุขถือเป็นความชัดเจนในคำสอนทางพุทธศาสนา มุ่งหมายความสุขด้วยข้อปฏิบัติให้ถึงสุข มิใช่บรรลุด้วยความทุกข์ แต่มีข้อที่ต้องระวังคือผู้ปฏิบัติต้องไม่ติดใจหลงใหลในความสุขที่เกิดขึ้นแก่ตน ไม่ปล่อยให้ความสุขที่เกิดขึ้นนั้นครอบงำจิตใจของตน ต้องเป็นอิสระสมบูรณ์จากกิเลสทั้งปวง จึงถือเป็นความสุขที่เป็นจุดหมายปลายทางของพระพุทธศาสนา ประโยชน์สุข ๓ ประการจะเกิดขึ้นด้วยการนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปปฏิบัติอย่างแท้จริง โดยกระทำให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองก่อน ในขณะเดียวกันก็มองถึงเพื่อนมนุษย์รอบข้างด้วยการเผื่อแผ่ยังประโยชน์ที่ตนได้ปฏิบัติตามจนเกิดผล

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปรินายก องค์ที่ ๑๙ (เจริญ สุวฑฺฒโน ทรงให้โอวาทแก่พระธรรมทูตสายต่างประเทศว่า พระภิกษุทุกรูปที่ได้รับมอบหมายหน้าที่สำคัญให้เป็นทูตเชิญพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่ในต่างประเทศ เป็นหน้าที่ที่มีเกียรติและมีมงคลอย่างยิ่งแก่ผู้ได้รับมอบที่ปฏิบัติด้วยความเทิดทูนรักษาเต็มสติปัญญาความสามารถ ขอให้นึกถึงความสำคัญนี้ทุกลมหายใจ อย่าให้อะไรอื่นมีอำนาจเหนือกว่าเรา จนทำให้คิด พูด ทำ ไปต่าง ๆ ที่จักพาความเศร้าหมองให้เกิดขึ้น ขอให้เป็นผู้ศึกษาพระพุทธศาสนาปฏิบัติพระพุทธศาสนาคือพระธรรม

---

[๓๑] พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๕๒.

[๓๒] ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๒๐๐/๒๔๐; อง.สตฺตก.(ไทย) ๒๓/๕๙/๙๐. การเพ่งพินิจด้วยจิตที่เป็นสมาธิแน่วแน่ ปฐมฌาณ มีองค์ ๕ คือ วิตก วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา จะเห็นได้ว่าลำดับที่ ๔ คือ สุข เป็นผลที่ได้รับจากการอบรมจิต.

[๓๓] ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๘๗/๒๘๑.

วินัย และมีความตั้งใจที่จะเป็นพระธรรมทูต คือทูตแห่งธรรม นำพระธรรมคำสั่งสอนของพระบรมศาสดาไปเผยแผ่แก่ชาวต่างประเทศให้ได้รับแสงสว่างแห่งธรรมอันพระบรมศาสดาตรัสไว้ดีแล้ว โดยให้สมควรแก่การปฏิบัติ[๓๔]

พระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมงฺกโร) กล่าวว่า พระธรรมทูตเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพราะเป็นผู้ที่ได้รับมอบหมายจากคณะสงฆ์ให้จาริกไปสู่ที่ต่าง ๆ ทั้งใกล้และไกล ทั้งในประเทศและต่างประเทศ เพื่อนำหลักธรรมคำสั่งสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้าเข้าไปสู่จิตใจของประชาชน โดยเฉพาะพระธรรมทูตสายต่างประเทศนั้น เป็นพระภิกษุสงฆ์ผู้ผ่านการฝึกอบรมความรู้ความสามารถในงานด้านเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศอย่างเคร่งครัด เพื่อสามารถประกาศพระพุทธศาสนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลจนเป็นที่แพร่หลายในนานาอารยประเทศ[๓๕]

กล่าวโดยสรุป การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศคือ การทำให้พระพุทธศาสนาขยายออกไป กล่าวคือการขยายพระพุทธศาสนาซึ่งครอบคลุมถึงพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าให้ออกไปสู่ชนจำนวนมาก ให้ได้รับประโยชน์มากที่สุดด้วยหลักประโยชน์ ๓ อย่าง การประกาศพระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศโดยยึดหลักประโยชน์และความสุขของมหาชนเป็นที่ตั้งถือเป็นวัตถุประสงค์หลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นเครื่องชี้ชัดถึงบทบาทสำคัญของการสื่อหลักธรรมในพระพุทธศาสนา โดยเป็นหลักการและนโยบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของเหล่าพุทธสาวกจนตราบเท่าปัจจุบันนี้

๓.๔.๒ วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูต

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูต ควรมีวิธีการ กระบวนการและเนื้อหาดังต่อไปนี้

๑. วิธีการที่ใช้ในการเผยแผ่ ในการเผยแผ่หรือประกาศพระพุทธศาสนานั้น พระพุทธองค์รวมถึงพระสาวกได้แสดงรูปแบบหรือวิธีการไว้มากมาย ซึ่งพระธรรมทูตสามารถเลือกรูปแบบที่เหมาะสมกับกลุ่มผู้ฟัง โดยต้องวิเคราะห์ผู้ฟังว่าเหมาะสมกับพุทธวิธี ลีลาการสอนและหลักการสอนแบบใด ในปัจจุบันการเผยแผ่พระธรรมคำสอนมีรูปแบบที่เปลี่ยนแปลงไปโดยมีสื่อที่ช่วยให้การเผยแผ่มีความรวดเร็วมากขึ้น ดังนั้น พระธรรมทูตต้องพิจารณาว่าจะใช้สื่อแบบใดที่เหมาะสมกับความต้องการของผู้ฟัง และช่องทางการสื่อสารใดที่ทันยุคทันสมัย สะดวกและง่ายต่อการเข้าถึง ในวิธีการ

---

[๓๔] อ้างในกองบรรณาธิการ คณะพระธรรมทูตรุ่นที่ ๑๑, **พระธรรมทูตสายต่างประเทศ รุ่นที่ ๑๑,** (กรุงเทพมหานคร: โมชั่น พรีเพรส, ๒๕๔๘),

[๓๕] อ้างในกองบรรณาธิการ คณะพระธรรมทูตรุ่นที่ ๑๕, **พระธรรมทูตสายต่างประเทศ รุ่นที่ ๑๕,** (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๒), หน้า อนุโมทนากถา.

เผยแผ่ ควรผลิตบุคลากรที่มีคุณสมบัติที่เหมาะสม ควรสร้างสถานที่สำหรับปฏิบัติธรรมที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตของชาวตะวันตก ควรผลิตสื่อที่เหมาะสมกับความต้องการของชาวตะวันตก

๒. เนื้อหาคำสอน ควรเน้นหลักธรรมที่เป็นเหตุผลร่วมพิสูจน์ได้ในปัจจุบัน หลีกเลี่ยงหลักธรรมที่เกี่ยวเนื่องกับความเชื่อที่ยังไม่สามารถพิสูจน์ได้ด้วยหลักวิทยาศาสตร์ในปัจจุบัน และไม่ควรโจมตีแนวคำสอนของความเชื่ออื่น ๆ

เนื้อหาของเรื่องที่นำมาเผยแผ่ตามแนวทางแห่งพุทธะ มี ๕ ประการ คือ

(๑) สัจจะ ได้แก่ เรื่องที่เสนอต่อมวลชนนั้นต้องเป็นเรื่องจริง เสนอตามความเป็นจริงไม่บิดเบือน

(๒) ตถตา เรื่องแท้ เรื่องที่เสนอหรือส่งสารนั้นต้องเป็นเรื่องแท้ เสนอตามสภาพที่แท้จริง ไม่คาดเดา ไม่แต่งแต้ม

(๓) กาละ เรื่องที่เสนอนั้นต้องเหมาะสมกับกาลเวลา

(๔) ปิยะ เรื่องที่เสนอนั้นเป็นเรื่องที่คนชอบ หรือเสนอโดยวิธีที่ผู้รับสารชื่นชอบ

(๕) อัตถะ เรื่องที่เสนอหรือส่งสารนั้นต้องเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม แต่ในบางครั้งบางสถานการณ์ผู้ส่งสารอาจต้องพิจารณาด้วยปัญญาว่า บางเรื่องอาจไม่เหมาะกับเวลา อาจจะไม่เป็นที่ชอบใจของคนบางกลุ่มบางคน แต่เมื่อเสนอเรื่องนั้นไปแล้วเกิดประโยชน์ต่อมหาชน ผู้ส่งสารอาจจะต้องกระทำหรือควรกระทำ[๓๖]

กล่าวโดยสรุป การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศในปัจจุบันนี้ ควรมีเป้าหมายที่ชัดเจน กล่าวคือ ไม่ควรใช้วิธีเทศน์อย่างเดียว ควรเปิดโอกาสให้ผู้สงสัยได้ซักถาม และอธิบายให้ผู้ฟังคลายความสงสัยและได้ทราบข้อเท็จจริงอย่างแจ่มแจ้ง เป็นการประเมินผลไปในตัว การเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ชาวต่างประเทศจะต้องมีการศึกษาเรียนรู้ด้านภาษา มีปฏิภาณ ปฏิสัมภิทาปัญญาอันแตกฉาน คือ ไหวพริบในการที่จะโต้ตอบโดยฉับพลันและความรู้ต้องแน่นและพร้อม ธรรมะที่เรียนไปและมีประโยชน์มากที่สุดในปัจจุบันคือความรู้ด้านการเจริญกรรมฐาน เป็นที่สนใจของชาวต่างประเทศมาก เพราะฉะนั้น การมีความรู้พร้อมทั้งทางด้านปริยัติและปฏิบัติ เป็นสิ่งที่ดีจะได้รับความสนใจมากเป็นพิเศษ หากมีความรู้ด้านปริยัติเพียงอย่างเดียวจะได้รับความสนใจจากคนบางกลุ่มเท่านั้น คนที่ปฏิบัติได้แต่อธิบายไม่ได้ ก็เป็นเรื่องที่ยากต่อการเผยแผ่ให้คนอื่นได้รู้วิธีการและผลแห่งการปฏิบัติ พระธรรมทูตที่จะไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศปัจจุบันจะต้องพยายามสร้างความสัมพันธ์กับทุกศาสนาในประเทศนั้น ๆ ถือเป็นคุณสมบัติสำคัญของพระธรรมทูต ที่จะต้องมีความมั่นใจในคุณค่าความดีงาม รู้เข้าใจปัญหาและความต้องการของถิ่นฐานที่

---

[๓๖] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, **คู่มืออบรมนักเทศน์**, (ขอนแก่น: คลังนานาวิทยา, ๒๕๔๕), หน้า ๔๗-๔๘.

จะไป มีวิธีการที่จะสื่อสารกับเขาอย่างได้ผล และมุ่งมั่นต่ออุดมการณ์ของพระพุทธศาสนา จึงจะทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ตลอดทั้งการฝึกอบรมพระธรรมทูตเพื่อเพิ่มพูนความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ และทัศนคติในด้านการประกาศและเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยแล้ว จึงเป็นสิ่งจำเป็นที่จะช่วยให้พระธรรมทูตสายต่างประเทศสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น

๓.๕ สถานการณ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ

สถานการณ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยในต่างประเทศ เป็นการเสนอโดยสรุปสาระสำคัญแบ่งตามทวีป ได้แก่ ทวีปเอเชีย ทวีปอเมริกา ทวีปยุโรป และทวีปโซนโอเชียเนีย ตามลำดับดังนี้

๓.๕.๑ ทวีปเอเชีย

๓.๕.๑.๑ ประเทศศรีลังกา

ทวีปเอเชีย เป็นทวีปแรกที่คณะสงฆ์ไทยได้ทำหน้าที่พระธรรมทูตในการส่งพระภิกษุสงฆ์จาริกไปนอกแผ่นดินไทย เพื่อสืบอายุพระพุทธศาสนา โดยเริ่มจากครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีในสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกษฐ์ ซึ่งประเทศศรีลังกาเป็นประเทศแรกที่ได้ขออาราธนาพระภิกษุสงฆ์จากประเทศไทยให้เดินทางจาริกไปที่ประเทศศรีลังกา เพื่อทำการบรรพชาอุปสมบทให้แก่กุลบุตรชาวศรีลังกา เนื่องจากประเทศศรีลังกาไม่มีพระเถระที่สามารถทำหน้าที่เป็นพระอุปัชฌาย์ได้เองหัวหน้าคณะพระธรรมทูตที่เดินทางไปในเวลานั้นเป็นคณะแรก ได้แก่ พระอุบาลีและพระอริยมุนีและคณะที่สองที่จาริกเพื่อผลัดเปลี่ยนหน้าที่กับคณะแรกมีหัวหน้าคณะ ได้แก่ คณะของพระวิสุทธาจารย์และพระวรญาณมุนี ด้วยในเวลานั้น ประเทศลังกามีนักบวชเหลืออยู่ก็แต่สามเณรเพราะภัยทางสงคราม ซึ่งมีสามเณรรูปหนึ่งเป็นผู้มีความฉลาด และมีศรัทธามั่นคง ชื่อว่า สรณังกรกษัตริย์ลังกาที่ครองราชย์ในเวลานั้น คือพระเจ้าศรีวิชัยราชสิงหะ ได้ปรึกษากับสามเณรสรณังกรในการจะตั้งสังฆมณฑลขึ้นอีกครั้งหนึ่ง จึงแต่งทูตไปขอพระสงฆ์จากยะไข่อีกครั้ง แต่ได้รับการปฏิเสธซึ่งกรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงวิเคราะห์ว่า อาจเป็นเพราะพระสงฆ์ยะไข่เข็ดอากาศลังกา ที่ทำให้เจ็บป่วยมรณภาพไปหลายรูป หรือจะเป็นด้วยพระเจ้าแผ่นดินยะไข่ในเวลานั้นเป็นมิจฉาทิฏฐิ[๓๗] ต่อมาพระเจ้าศรีวิชัยได้ทราบข่าวจากพวกพ่อค้าฮอลันดาว่า พระพุทธศาสนาในสยามประเทศนั้นรุ่งเรืองยิ่งกว่าประเทศใด ๆ พระเจ้าศรีวิชัยจึงแต่งราชทูตมาขอคณะสงฆ์ยังกรุงสยามซึ่งตรงกับรัชสมัยของพระเจ้าอยู่หัวบรมโกษฐ์ ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๒๘๔ แต่ก็โชคร้ายเรือราชทูตอับปาง มีทูตเพียง ๔ คนที่รอดตายกลับมายังลังกาได้ แต่ด้วยพระราชศรัทธาฟื้นฟูพระศาสนา จึงทรงส่งราชทูตไปสยามอีก

---

[๓๗] สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, **เรื่องประดิษฐานพระสงฆ์สยามวงศ์ในลังกาทวีป**, (กรุงเทพมหานคร: มติชน, ๒๕๔๖), หน้า ๑๒๕.

ครั้งในปี พ.ศ. ๒๒๙๐ แต่โชคก็ยังไม่เข้าข้างลังกาอีก เนื่องจากระหว่างที่ราชทูตรีรอเพื่อดูลาดเลาความเป็นไปของกรุงสยามอยู่นั้น ก็ได้ทราบข่าวการสิ้นพระชนม์ของพระเจ้าศรีวิชัยเสียก่อน ราชทูตจึงตัดสินใจเดินทางกลับไปลังกา[๓๘]

พระเจ้าเกียรติศิริราชสิงหะทรงครองราชย์ต่อมาและส่งราชทูตไปยังกรุงสยามอีกครั้ง[๓๙] ครั้งนี้สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกษฐ์ทรงโปรดให้พระอุบาลีและคณะเดินทางไปยังลังกา แต่กว่าที่คณะสงฆ์จากสยามจะเดินทางถึงลังกาได้ก็ประสบปัญหามากมาย ด้วยเรือกำปั่นหลวงไปเสียที่เมืองนครศรีธรรมราช พระอุบาลีและคณะทูตต้องกลับมารอที่กรุงศรีอยุธยาอีกหลายเดือน จนในที่สุดมีพ่อค้าชาวฮอลันดามาถึงกรุงศรีอยุธยาทราบวัตถุประสงค์จึงอาสาพาคณะพระอุบาลีไปส่งถึงลังกา[๔๐] เมื่อเวลาที่คณะสมณทูตสยามเดินทางถึงลังกา เข้าสู่เมืองหลวงแคนดี้เป็นวันเพ็ญเดือน ๘ พ.ศ. ๒๒๙๕[๔๑] คณะสงฆ์ไทยได้ทำการบวชกุลบุตรชาวลังกา สามเณรสรณังกรก็ได้รับการอุปสมบทด้วย ซึ่งขณะนั้นมีอายุ ๕๕ ปีแล้ว[๔๒] ภายหลังท่านได้เป็นสมเด็จพระสังฆราชรูปแรกของนิกายสยามวงศ์แห่งลังกา เหตุที่คณะสมณทูตสยามได้ไปช่วยเหลือสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาในลังกาเช่นนี้ เปรียบเสมือนการชุบชีวิตพระพุทธศาสนาในลังกาขึ้นมาใหม่ ชาวลังกาจึงเรียกคณะสงฆ์ที่ได้รับการอุปสมบทจากสมณทูตสยามว่า “สยาโมปาลีวังสิกะ มหาวิหาร”[๔๓] ซึ่งเป็นที่มาของพระสงฆ์นิกายสยามวงศ์ในลังกา

พระพุทธศาสนาในลังกากลับรุ่งเรืองขึ้นอีกครั้ง กุลบุตรชาวลังกาเข้ามาบวชเรียนมากมาย คณะสงฆ์สยามได้ถ่ายทอดความรู้ตามความถนัดที่แต่ละท่านมีแตกต่างกันไป เช่น พระอริยมุนีชำนาญในพระไตรปิฎก พระมหาบุญด้านวิปัสสนา พระพรหมโชติเรื่องบทสวด นอกจากนี้พระภิกษุสยามยังได้สอนภาษาขอมให้แก่กุลบุตรสิงหลที่เข้ามาบวชด้วย เพื่อจะได้อ่านคัมภีร์ต่าง ๆ ที่เขียนเป็นภาษาขอมที่สมณทูตนำไปได้[๔๔] จนเวลาผ่านมาได้สามปี สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกษฐ์ทรงส่งคณะสงฆ์ชุดที่

---

[๓๘] ชูศักดิ์ ทิพย์เกษร, **พระพุทธศาสนาในศรีลังกา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: เชน ปริ้นติ้ง, ๒๕๕๑), หน้า ๖๒.

[๓๙] สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, **เรื่องประดิษฐานพระสงฆ์สยามวงศ์ในลังกาทวีป**, หน้า ๑๒๕.

[๔๐] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๙๕.

[๔๑] ดนัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์, **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในประเทศศรีลังกา**, (กรุงเทพมหานคร: สามลดา, ๒๕๕๕), หน้า ๔๕๙.

[๔๒] ชูศักดิ์ ทิพย์เกษร, **พระพุทธศาสนาในศรีลังกา**, หน้า ๖๑.

[๔๓] A.H. Mirando, Buddhism in Sri Lanka in the 17th and 18th Centuries, (Srilanka:Tisara Prakashakayo, 1985), p.31, อ้างใน สยาม แสนขัติ, **สยามวงศ์ในลังกา**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๔๙), หน้า ๘๔.

[๔๔] คุณรัตนะ ปะนะโบกเก, **ประวัติความเปลี่ยนแปลงของวัดพุทธศาสนาในลังกา,** หน้า ๔๕๕, อ้างใน สยาม แสนขัติ, **สยามวงศ์ในลังกา**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๔๙), หน้า ๘๕.

สองมาผลัดเปลี่ยนกับชุดแรก แต่กว่าจะเดินทางมาถึงก็กินเวลานานเพราะได้เกิดเหตุเรืออับปางและอุปสรรคหลายประการทำให้ภิกษุ ๔ รูป และสามเณร ๒ รูปสูญหายไป ส่วนพระอุบาลีนั้นท่านได้มรณภาพลงเสียก่อนที่สมณทูตชุดที่สองจะไปถึง คณะสงฆ์ชุดที่สองของสยาม ได้อยู่ในลังกาเป็นเวลา ๔ ปี ระหว่างนั้นได้เดินทางไปฟื้นฟูอารามและทำอุโบสถในท้องที่ชนบทจนทำให้พระสงฆ์ในที่ห่างไกลสามารถทำกิจตามพระวินัยได้ และทำการฟื้นฟูรูปแบบของธรรมเนียมสงฆ์เดิมขึ้นมา รวมถึงฟื้นฟูระบบของวิปัสสนาภาวนาที่ได้เสื่อมสูญไปให้กลับมีขึ้นมา อีกทั้งรูปแบบการสวดพระปริตรที่ได้ล้มเลิกมานานจนพระสงฆ์ลังกาไม่สามารถสวดได้ ก็ได้พระสงฆ์สยามเข้าไปฟื้นฟูให้ นอกจากนี้การเดินทางมาลังกาของพระสงฆ์สยามชุดที่สองนี้ ยังได้นำคัมภีร์ที่ยังไม่มีในลังกาถึง ๙๗ คัมภีร์มาด้วย[๔๕] จึงเป็นการนำพระบาลีกลับสู่ลังกาอีกครั้ง หลังจากถูกทำลายสูญหายไปอย่างมากในช่วงบ้านเมืองระส่ำระสาย

เรื่องสำคัญอีกเรื่องหนึ่งในสถานการณ์ของพระพุทธศาสนาในลังกาที่ควรกล่าวถึง คือการเกิดขึ้นของกฎหมายคณะสงฆ์ สืบเนื่องจากเหล่าภิกษุที่มีอยู่แต่เดิมในท้องถิ่น ต่างเห็นว่าสงฆ์ในนิกายสยามได้รับศรัทธาจากสาธุชน จึงพากันมาขอบวชใหม่เข้านิกายสยามวงศ์ แต่เมื่อกลับไปยังถิ่นฐานกลับประพฤติผิดแบบเดิม ๆ คือ ทำไร่ทำสวน ประกอบอาชีพ เป็นหมอดู หมอเสน่ห์ เป็นต้น ดังนั้นในปี พ.ศ. ๒๒๙๖ พระเจ้าแผ่นดินลังกาจึงประกาศกฎหมายคณะสงฆ์ออกใช้เรียกว่า กฎหมายคณะสงฆ์ฉบับกิตติศิริราชสิงห์ ฉบับที่ ๑ มีทั้งหมด ๑๒๐ ข้อ ว่าด้วยเรื่องการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาในลังกา การปกครองดูแลลูกศิษย์ การอุปสมบท การดูแลทรัพย์สินของวัด การประพฤติตามพระธรรมวินัย ห้ามภิกษุประกอบอาชีพ เป็นต้น และได้ทรงตั้งตำแหน่งพระมหานายกะ ขึ้นสองตำแหน่ง เพื่อปกครองสงฆ์ที่แต่ละฝ่ายคือ คามวาสีมัลวัตตุ และ อรัญวาสีอัศคิริ[๔๖] นับเป็นสมัยที่เกิดระบบการปกครองสงฆ์ที่มีระเบียบแบบแผนอย่างชัดเจนขึ้นในลังกาเป็นครั้งแรก ต่อมาสมัยพระเจ้าราชาธิราชสิงห์ ในปี พ.ศ. ๒๓๓๐ ได้ออกกฎหมายคณะสงฆ์อีกฉบับหนึ่งชื่อว่า ฉบับราชาธิราชสิงห์ มีทั้งหมด ๒๖ ข้อ ว่าด้วยเรื่องสังฆกรรม เป็นต้น และทรงแต่งตั้งตำแหน่งอนุนายกะขึ้นมาอีกตำแหน่งหนึ่งซึ่งยังถือปฏิบัติในคณะสงฆ์ลังกามาจนถึงทุกวันนี้[๔๗] ในด้านสมณศักดิ์สงฆ์นี้ไม่เคยมีในอินเดีย ลังกาเป็นผู้คิดขึ้น[๔๘] และได้เป็นต้นแบบแก่คณะสงฆ์ในประเทศแถบเอเชียอาคเนย์ต่อมา

การนำเสนอสถานการณ์เรื่องราวพระพุทธศาสนาในประเทศลังกามาในเบื้องต้นนั้น จะเห็นถึงบทบาทของพระธรรมทูตต้นแบบในประวัติศาสตร์ไทยที่เดินทางไปเผยแผ่ยังต่างประเทศ

---

[๔๕] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๔.

[๔๖] สยาม แสนขัติ, **สยามวงศ์ในลังกา**, หน้า ๕๐-๕๑.

[๔๗] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๒.

[๔๘] เสถียร โพธินันทะ, **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ฉบับมุขปาฐะ ภาค ๒**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๔๔.

เป็นครั้งแรกคือพระอุบาลีและคณะที่สามารถช่วยฟื้นฟูพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองและทำให้ชาวลังกาเกิดความเลื่อมใสศรัทธาอย่างมั่นคงจนสามารถประดิษฐานนิกายสยามวงศ์ขึ้นในลังกาจนถึงปัจจุบันนี้ พระอุบาลีและคณะพระเถระที่เดินทางไปครั้งนั้นนอกจากจะได้ฟื้นฟูพระพุทธศาสนาได้สำเร็จแล้ว ยังได้สร้างชื่อเสียงให้กับประเทศ ผลงานของท่านเหล่านั้นถูกบันทึกไว้ในหน้าประวัติศาสตร์ของโลก ตามประวัติแสดงว่าคณะพระธรรมทูตชุดนี้มีการทำงานกันเป็นทีม แบ่งหน้าที่ในการสอนกันคนละด้านตามที่ตนถนัด ไม่ว่าจะเป็น ด้านพิธีกรรม พระวินัย การสวดมนต์ การศึกษาพระไตรปิฎกและคัมภีร์ หรือการฝึกกรรมฐาน เป็นต้น จึงเป็นผลให้การเผยแผ่สำเร็จได้อย่างดี

สถานการณ์พระพุทธศาสนาในศรีลังกามีความเจริญรุ่งเรืองและเสื่อมถอยลงแตกต่างกันไปในแต่ละยุคสมัย โดยขึ้นอยู่กับการอุปถัมภ์บำรุงของพระมหากษัตริย์และเหตุการณ์ทางการเมืองการปกครอง จึงกล่าวได้ว่าความมั่นคงของพระพุทธศาสนาในศรีลังกาเปลี่ยนแปลงไปตามอำนาจทางการปกครอง อย่างไรก็ดี พระสงฆ์ในศรีลังกามิได้มีบทบาทเพียงแค่ธำรงรักษาพระพุทธศาสนาเพียงอย่างเดียว แต่พระสงฆ์ยังเป็นที่ปรึกษาของรัฐบาล อีกทั้งมีสิทธิทางการเมืองเช่นเดียวกับคฤหัสถ์ สิทธิเลือกตั้งและมีสิทธิสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรซึ่งในปัจจุบันมีพระสงฆ์ศรีลังกาเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรด้วย[๔๙]

ปัจจุบันศรีลังกามีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ เขียนไว้ในรัฐธรรมนูญ มีกระทรวงพระพุทธศาสนาเพื่อดูแลกิจการพระพุทธศาสนา ในส่วนของการบริหารองค์กรสงฆ์ศรีลังกา มีหน่วยงานระดับกระทรวงดูแล การจัดตั้งกระทรวงพระพุทธศาสนาขึ้นมาจุดประสงค์หลักคือปกป้องพระพุทธศาสนาทุกนิกายมี พระมหานายกะของตนเอง ถือว่าเป็นประเทศที่มีประชากรนับถือพระพุทธศาสนาเถรวาทจำนวนมากประเทศหนึ่ง[๕๐]

๓.๕.๑.๒ ประเทศอินเดีย

การเดินทางไปอินเดียอย่างเป็นทางการครั้งแรกของภิกษุสามเณรไทยเกิดขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๙๖ เมื่อครั้งสมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถระ) ได้ส่งภิกษุสามเณรไทยรุ่นแรกไปศึกษาพระพุทธศาสนาและวิปัสสนายังประเทศ พม่า ศรีลังกา และอินเดีย แม้ก่อนหน้านี้จะมีภิกษุสามเณรไทยเดินทางไปอินเดียบ้างแล้ว เช่นในปี พ.ศ. ๒๔๗๖ ที่พระโลกนาถ พระภิกษุชาวอิตาเลี่ยนได้พาภิกษุสามเณรไทยไปศึกษาและเผยแผ่ในอินเดียก็ตาม แต่ก็จัดเป็นเฉพาะกลุ่มบุคคล ไม่ได้ไปในนามของคณะสงฆ์หรือการอุปถัมภ์ของพระเถระผู้ใหญ่

---

[๔๙] บรรจง โสดาดี, **การเผยแผ่และการนับถือพระพุทธศาสนาในทวีปเอเชีย**, หน้า ๗.[ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www www.mcutac.com [๑๓ เมษายน ๒๕๖๒].

[๕๐] มองพระพุทธศาสนาในศรีลังกาและเกาหลีใต้สะท้อนปัญหาพระพุทธศาสนาไทย, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www cybervanaram.net [๑๓ เมษายน ๒๕๖๒].

การไปเผยแผ่ของพระภิกษุสงฆ์ไทยอย่างเป็นทางการในประเทศอินเดีย ในฐานะพระธรรมทูตไทย เริ่มต้นขึ้นเมื่อครั้งที่รัฐบาลอินเดียภายใต้การนำของ ฯพณฯ ศรีเยาวหราล เนรูห์ นายกรัฐมนตรี ได้จัดฉลองพุทธชยันตีขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๙๙ และได้เชิญประเทศที่มีประชากรส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนารวมทั้งประเทศไทยให้ร่วมฉลองและสร้างวัดที่เมืองคยา รัฐบาลไทยได้ตอบรับไปในนามของประชาชนชาวไทยที่นับถือพระพุทธศาสนา เพื่อถวายเป็นพุทธบูชาและเป็นอนุสรณ์การฉลองครบรอบ ๒๕ พุทธศตวรรษ (๒๕๐๐ ปี) รัฐบาลไทย โดยการนำของจอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้ตกลงสร้างวัดไทย ภายใต้พระบรมราชูปถัมภ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ ณ มณฑลพุทธคยา เมืองคยา รัฐพิหาร (Bodh-Gaya, Gaya District, Bihar State) บนเนื้อที่ ๔.๘๗ เอเคอร์ เป็นที่ดินที่รัฐบาลอินเดียจัดสรรให้สร้าง โดยให้เช่าระยะยาว ๙๙ ปี และต่อสัญญาได้คราวละ ๕๐ ปี ต่อมาเมื่อปีพ.ศ. ๒๕๑๐ ได้ซื้อเพิ่มอีก ๒๐๐ ตารางวา โดยทุนอุปถัมภ์ของคุณหญิงละเอียด พิบูลสงคราม รวมเป็น ๕ เอเคอร์ (๑๒ ไร่)

วัตถุประสงค์ของการสร้างวัดไทยพุทธคยานั้น ก็เพื่อน้อมถวายเป็นพุทธบูชา ในโอกาสครบรอบ ๒๕ พุทธศตวรรษ และเพื่อเป็นศูนย์กลางการเผยแผ่ฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในแดนพุทธภูมิ อีกทั้งเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีไทย และสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างประเทศ และเพื่อรองรับพุทธศาสนิกชนที่เดินทางมาแสวงบุญ ณ สถานที่ตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ในช่วงแรกเป้าหมายคือการเผยแผ่พระพุทธศาสนากลับสู่ชาวอินเดียดูจะมีความสำคัญเป็นอันดับต้น ๆ ดัง ในหนังสือ “๕๐ ปี วัดไทยพุทธคยา อินเดีย” ระบุถึงเหตุผลเริ่มแรกที่รัฐบาลตกลงใจสร้างวัดไทยพุทธคยาและจัดสมณทูตไปเผยแผ่ไว้ว่า

(๑) ประเทศอินเดียเป็นสถานที่กำเนิดของพระพุทธศาสนา

(๒) ประเทศอินเดียมีประชาชนยังคงนับถือพระพุทธศาสนาเพียง ๑๘๑,๒๖๘ คน คิดเป็น ๐.๐๖ % ของประชากรทั้งประเทศ

(๓) ประเทศอินเดียเป็นประเทศที่ชาวพุทธไทยควรได้สนองพระคุณน้อมเป็นพุทธบูชาโดยการจัดสงฆ์ “ปัญจวรรค” เป็นอย่างน้อยมาบำเพ็ญสมณกิจอยู่ประจำ[๕๑]

วัดไทยพุทธคยาสร้างเสร็จระยะแรก พร้อมให้พระภิกษุสงฆ์ไปจำพรรษาในปี พ.ศ.๒๕๐๒ พระธรรมทูตไทยชุดแรกที่รัฐบาลไทยคัดเลือกเป็นผู้แทนคณะสงฆ์และประชาชนไทย เพื่อปฏิบัติหน้าที่ฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในดินแดนพุทธภูมิเรียกว่า “สังฆปัญจวรรค” หรือ “คณะปัญจวรรค” มีจำนวน ๕ รูป ทุกรูปมีความรู้ภาษาอังกฤษที่สามารถสื่อสารงานเผยแผ่ได้ คณะปัญจวรรคมีลักษณะเหมือนปัญจวัคคีย์พุทธสาวกเมื่อครั้งพุทธกาล ในทางปฏิบัตินั้นคณะสงฆ์คงคำนึงถึง จำนวนสงฆ์ครบ

---

[๕๑] พระสมุทร ถาวรธมฺโม และคณะ, **๕๐ ปี วัดไทยพุทธคยา อินเดีย**, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแดนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๐), หน้า ๑๐๕.

องค์ที่จะทำสังฆกรรมได้ทุกอย่าง ดังที่ สมเด็จพระธีรญาณมุนี (ธีร์ ปุณณกมหาเถร) เมื่อดำรงสมณศักดิ์ที่พระธรรมธีรราชมหามุนี หัวหน้าพระธรรมทูตชุดแรก ได้ให้ความเห็นว่า

"ข้าพเจ้าเองเข้าใจว่า ท่านผู้ใหญ่คงจะมุ่งให้คณะสงฆ์ไทยที่มาประจำอยู่ที่วัดไทยพุทธคยาชุดนี้ มีจำนวนครบองค์สงฆ์ สามารถทำสังฆกรรมได้ทุกอย่าง เว้นแต่อุปสมบทกรรมในมัชฌิมประเทศและอัพภาณกรรม ซึ่งต้องการสงฆ์ทศวรรษและวีสติวรรคโดยลำดับเท่านั้น มากกว่า"[๕๒]

คณะพระธรรมทูตไทยชุดแรกปฏิบัติงานระหว่าง พ.ศ. ๒๕๐๒-๒๕๐๖ ประกอบด้วย

๑. พระธรรมธีรราชมหามุนี (ธีร์ ปุณฺณโก ป.ธ.๙) วัดจักรวรรดิราชาวาส พระนคร เป็นหัวหน้าคณะ (สมณศักดิ์สูงสุดภายหลัง คือ สมเด็จพระธีรญาณมุนี)

๒. พระครูประสิทธิ์พุทธศาสน์ (บุญศรี น.ธ.เอก) วัดพันเตา เชียงใหม่

๓. พระครูวิบูลธรรมศาสน์ (สำราญ น.ธ.เอก, ป.ธ.๔) วัดกระโดงทองพระนครศรีอยุธยา

๔. พระมหาเกียรติ สุกิตฺติ (ป.ธ.๗) วัดจักรวรรดิราชาวาส พระนคร

๕. พระมหาชวินทร อคฺคธมฺโม (น.ธ.เอก, M.A.) วัดเบญจมบพิตร พระนคร

คณะพระธรรมทูตไทยชุดที่สองปฏิบัติงานระหว่าง พ.ศ. ๒๕๐๖-๒๕๓๑ ประกอบด้วย

๑. พระเทพวิสุทธิโมลี (บุญเลิศ ทตฺตสุทฺธิ ป.ธ.๘) วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ พระนคร เป็นหัวหน้าคณะ (สมณศักดิ์สูงสุดภายหลัง คือ พระสุเมธาธิบดี)

๒. พระเมธีธรรมาจารย์ (เกษม อํสุการี ป.ธ.๗) วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ พระนคร

๓. พระภิกษุสีลานันทะ (วง สีลานนฺโท) วัดชลประทานรังสฤษฎิ์ นนทบุรี

๔. พระภิกษุวิเวกานันทะ (สหัส ปริสุทฺโธ) วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม พระนคร

๕. พระมหาพีร สุชาโต (พีร ผองสุภาพ ป.ธ.๕) วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ พระนคร

คณะพระธรรมทูตไทยชุดที่สามปฏิบัติงานระหว่าง พ.ศ. ๒๕๓๒–๒๕๕๔ ประกอบด้วย

๑. พระศรีสุธรรมมุนี (ทองยอด ภูริปาโล ป.ธ.๙, M.A., Ph.D.) วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ กรุงเทพมหานคร เป็นหัวหน้าคณะ (สมณศักดิ์สูงสุดภายหลังคือ พระเทพโพธิวิเทศ)

๒. พระครูพิบูลสรกิจ (วีรยุทธ วีรยุทฺโธ น.ธ.เอก, M.A., Ph.D.) วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ กรุงเทพมหานคร

๓. พระมหาฉลอง จนฺทสิริ (น.ธ.เอก, ป.ธ.๔, M.A., Ph.D.) วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ กรุงเทพมหานคร

๔. พระวิญญา อภิชาโต (น.ธ.เอก, M.A., Ph.D.) วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ กรุงเทพมหานคร

๕. พระครูวิชัยธรรมธารี (น.ธ.เอก, M.A., Ph.D.) วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร

---

[๕๒] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๖.

อนึ่ง จำนวนพระธรรมทูตที่ปรากฏนี้เป็นรายชื่อคณะปัญจวรรคที่เริ่มเดินทางไปพร้อมคณะเป็นครั้งแรก สำหรับพระสงฆ์ที่มิใช่หัวหน้าพระธรรมทูตนั้นอาจปรับเปลี่ยนในเวลาต่อมา ด้วยมีการเดินทางกลับประเทศไทยและมีพระสงฆ์รูปใหม่เดินทางมารับหน้าที่แทนเป็นระยะ อีกทั้งในทางปฏิบัติแล้วยังมีพระภิกษุอื่นที่อาสามาช่วยงานด้วย จึงทำให้บางช่วงมีจำนวนพระภิกษุสงฆ์ที่เข้ามาช่วยงานพระธรรมทูตมากกว่า ๕ รูป

สำหรับคณะพระธรรมทูตไทยชุดที่สี่ปฏิบัติงานตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๕๔ ถึงปัจจุบัน มีพระธรรมโพธิวงศ์ (วีรยุทธ วีรยุทฺโธ น.ธ.เอก, M.A., Ph.D.) วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ เป็นหัวหน้าพระธรรมทูต และได้มีการขยายพื้นที่รับผิดชอบไปถึงเขตประเทศเนปาล จึงมีชื่อเรียกว่า พระธรรมทูตไทยสายประเทศอินเดีย-เนปาล จากนั้นมามีการสร้างวัดไทยขึ้นอีกหลายแห่ง โดยเฉพาะบริเวณใกล้เคียงและเส้นทางระหว่างสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในดินแดนต้นกำเนิดและช่วยอำนวยความสะดวกให้แก่พุทธศาสนิกชนที่เดินทางไปแสวงบุญในประเทศอินเดีย-เนปาล จนถึงปัจจุบันนี้ วัดไทยในประเทศอินเดีย มีจำนวน ๒๑ แห่ง เนปาล ๔ แห่ง[๕๓]

ในบรรดาพระธรรมทูตสายต่างประเทศทั้งหมด มีสายพระธรรมทูตสายประเทศอินเดีย-เนปาล พบว่ามีผลงานโดดเด่น เป็นที่ประจักษ์และมีการสื่อสารอย่างต่อเนื่อง จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจว่าพระธรรมทูตสายอินเดีย-เนปาลมีลักษณะหรือรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกอย่างไร ในฐานะที่ปฏิบัติศาสนกิจในแดนพุทธภูมิ ที่มีความหลากหลายทั้งเชื้อชาติ ความเชื่อ นับตั้งแต่สร้างวัดไทยพุทธคยาเมื่อปี ๒๕๐๑ งานพระธรรมทูตสายอินเดีย-เนปาลก็ได้ดำเนินมา เป็นเวลา ๖๐ ปี จึงถือว่ายาวนานและหนาแน่นไปด้วยองค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่องานพระศาสนา และจะได้เป็นแนวทางให้กับการพัฒนาพระธรรมทูตไทยเพื่อไปประกาศพระศาสนาในต่างแดนเช่นกัน เกือบ ๖๐ ปี คณะพระธรรมทูตไทยสายประเทศอินเดียทุกชุดได้ปฏิบัติหน้าที่ ในการทำนุบำรุงและเผยแผ่พุทธศาสนาในอินเดียและส่งเสริมความสัมพันธ์และความร่วมมือ ระหว่างคณะสงฆ์ไทยและคณะสงฆ์นานาชาติในอินเดียอย่างแข็งขันและได้ผลดียิ่ง การดำเนินงานเผยแผ่พุทธศาสนาของวัดไทยในอินเดียมีทั้งเรื่องการจัดการ อุปบรรพชา อุปสมบท การศึกษาพระปริยัติ และการเผยแผ่พุทธศาสนาของพระภิกษุสามเณร ตลอดจนการปกครอง ดูแลคณะสงฆ์ แม่ชี และเจ้าหน้าที่ของวัดที่พำนักอยู่ที่วัด รวมถึงการต้อนรับและจัดที่พัก อาหาร และการรักษาพยาบาลให้แก่พระภิกษุสงฆ์และพุทธศาสนิกชนชาวไทยที่มาจาริกแสวงบุญเป็นจำนวนมาก ด้วยการทำงานอย่างขันแข็งของพระธรรมทูตไทยสายประเทศอินเดีย ทำให้เกิดการจัดสร้างวัดไทยในอินเดียอีกจำนวนมาก อาทิ วัดไทยพุทธคยา

---

[๕๓] [ออนไลน์] แหล่งที่มา: newdelhi.thaiembassy.org/th/thai-temple-in-india-th.[๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒].

วัดไทยสิริราชคฤห์ วัดไทยนาลันทา วัดไทยไวสาลี วัดไทยเชตวัน เป็นต้น ปัจจุบันรัฐบาลอินเดียให้ความสำคัญกับพุทธศาสนามากขึ้น มีบุคคลต่าง ๆ ในวงราชการและการเมืองที่นับถือพุทธศาสนา มีโครงการฟื้นฟูมหาวิทยาลัยนาลันทาให้กลับมาเป็นมหาวิทยาลัยพุทธศาสนาที่ยิ่งใหญ่เช่นในอดีต รวมทั้งโครงการพัฒนาสังเวชนียสถานให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในรัฐพิหาร รัฐอุตตรประเทศ และรัฐต่าง ๆ ในอินเดีย ซึ่งเป็นดินแดนต้นกำเนิดพุทธศาสนา ซึ่งมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมของรัฐต่าง ๆ ดังกล่าว อย่างยิ่ง[๕๔]

วิธีการเผยแผ่ของพระธรรมทูตเป็นไปในลักษณะของเชิงรุก คือก้าวไปหาชุมชนและ สังคม การเผยแผ่เชิงรุกของพระธรรมทูต โดยใช้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยการสื่อสารในแบบต่าง ๆ ที่มากกว่าการเทศน์ ประกอบด้วย การบรรยายนำแสวงบุญ การสนทนาธรรม การเขียนหนังสือ การนำ เสนอผ่านสื่อสิ่งพิมพ์และโทรทัศน์ การสื่อสารผ่านสื่อออนไลน์ การสัมมนาเชิงปฏิบัติการ งานสังคมสงเคราะห์ และงานศาสนสัมพันธ์ พระธรรมทูตที่ดีควรมีคุณสมบัติพระธรรมทูต กล่าวคือ สิ่งที่พระธรรมทูตต้องมีถือเป็นคุณลักษณะพื้นฐานที่จำเป็นต่อการปฏิบัติศาสนกิจในการเป็นพระธรรมทูตในประเทศอินเดีย เนปาล ประกอบไปด้วย มีจริยาวัตรงดงาม ปณิธานแน่วแน่ มีองค์แห่งพระธรรมกถึกและทักษะ ภาษาดี[๕๕]

ศาสนากิจในประเทศอินเดีย

พระธรรมทูตไทยสายประเทศอินเดีย-เนปาล ได้ปฏิบัติศาสนกิจ ดังนี้

๑) การสาธารณสงเคราะห์เพื่อมนุษยธรรม เป็นการสงเคราะห์แก่คนในพื้นถิ่นประเทศอินเดียและเนปาล โดยการจัดเป็นกองทุน มูลนิธิ จากผู้มีศรัทธาจากประเทศไทย และต่างประเทศ ลักษณะโครงการสาธารณสงเคราะห์ประเภทนี้ ประกอบด้วย โรงพยาบาล ผ้าห่มศพ อุปกรณ์การศึกษาแก่นักเรียน มอบของขวัญให้แก่เจ้าหน้าที่ท้องถิ่น สนับสนุนกีฬาท้องถิ่น

๒) การสาธารณสงเคราะห์เพื่อพระพุทธศาสนา เป็นการสงเคราะห์ให้ความช่วยเหลือประชาชนพร้อมกับเผยแผ่พระพุทธศาสนาจัดอยู่ในรูปพิธีกรรมและความศรัทธาแก่ชาวพุทธผู้มาแสวงบุญ มีศูนย์อำนวยการตั้งอยู่ที่วัดไทยกุสินาราเฉลิมราชย์ วัดไทยลุมพินี และวัดอัปสรสวรรค์วรวิหาร เพื่อเป็นศูนย์กลางรับบริจาคและจัดส่งไปให้แก่เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานในประเทศอินเดียและเนปาล เป็นผู้ดำเนินการจ่ายแจกให้แก่ประชาชนในท้องถิ่น การจัดโครงการสาธารณสงเคราะห์ประเภทนี้

---

[๕๔] สถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงนิวเดลี, **ประวัติพุทธศาสนาในอินเดีย ๒๕๖๐**, [ออนไลน์] แหล่งที่มา: http://newdelhi.thaiembassy.org/th/useful-knowledgeth/pilgrimag-wat- thai-th/buddhism-history-in-india-th. [๖ มิถุนายน ๒๕๖๐].

[๕๕] พระครูนรนาถเจติยาภิรักษ์ (ชูศรี), สิริวัฒน์ ศรีเครือดง, ลำพอง กลมกลู, “รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกของพระธรรมทตู สายอินเดีย-เนปาลตามหลักพุทธจิตวิทยา”, **วารสารมหาจฬุานาครทรรศน์** ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – มีนาคม ๒๕๖๒): ๓๘๒.

ประกอบด้วย การแจกยาฟรีในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การนำคณะศรัทธาไปแจกผ้าห่มกันหนาว การแจกทานในวันนักขัตฤกษ์ และการส่งเสริมวัฒนธรรมไทย กิจกรรมประกอบด้วย

(๑) การรักษาพยาบาล โดยจัดสร้างคลินิก เปิดบริการ ๖ วัน ปิด ๑ วัน มีคนมารักษาเดือนละ ๙,๐๐๐ คน

(๒) จัดหาผ้าห่มศพ ไม้เผาศพ ผู้มรณกรรม ไร้ญาติขาดมิตร ดูแลศพอนาถาตามหมู่บ้านและโรงพยาบาล มีผ้าห่มศพ และเงินช่วยเหลือบางส่วนให้ในเบื้องต้น

(๓) จัดหายาฟรีในวันพระ เพื่อให้คนรู้จักวันประกาศพระพุทธศาสนา และวันพระพุทธเจ้า

(๔) จัดหาผ้าห่มหน้าหนาว โดยมีผู้ศรัทธานัดหมายมาแจกผ้าตามหมู่บ้านยากจน

(๕) จัดหาข้าวสารอาหารแห้งแก่คนจน ในงานนักขัตฤกษ์ จัดมหาทานแจกจ่าย

(๖) จัดหาอุปกรณ์การศึกษาแก่นักเรียนยากจน ตามโรงเรียนที่วัดดูแล รวมทั้งครูผู้สอนด้วย

(๗) มอบของขวัญให้เจ้าหน้าที่ ให้กำลังใจ ความคุ้นเคย ความเป็นมิตร

(๘) ให้ความช่วยเหลือสนับสนุนการกีฬาท้องถิ่น เช่น วิ่งมาราธอน มวยปล้ำ ฮ๊อกกี้เป็นต้น

(๙) ส่งเสริมวัฒนธรรม นาฏศิลป์ ให้โรงเรียนฝึกการแสดง แลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับนักเรียนไทย[๕๖]

๓.๕.๑.๓ ประเทศอินโดนีเซีย

สำหรับในประเทศอินโดนีเซียเป็นประเทศหนึ่งที่คณะสงฆ์ไทยได้ส่งพระธรรมทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา จากสภาพของประเทศที่มีพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นเกาะกว่า ๑๗,๕๐๘ เกาะ มีพื้นที่เป็นทะเลมากกว่าพื้นดิน มีประชากรประมาณ ๒๔๕ ล้านคน โดยชาวอินโดนีเซีย ร้อยละ ๘๗ นับถือศาสนาอิสลาม ร้อยละ ๑๐ นับถือศาสนาคริสต์ (ศาสนาคริสต์นิกาย โปรแตสแตนท์ ร้อยละ ๖ และศาสนาคริสต์นิกายแคทอลิก ร้อยละ ๓.๕) ที่เหลืออีกร้อยละ ๓ นับถือศาสนาฮินดูและพุทธศาสนา ซึ่งแบ่งสัดส่วนได้คือร้อยละ ๑.๘ นับถือศาสนาฮินดู และร้อยละ ๑.๒ นับถือศาสนาพุทธ[๕๗]

แม้ว่าปัจจุบันประเทศอินโดนีเซียจะเป็นประเทศนับถือศาสนาอิสลาม แต่ในอดีตเคยมีพระพุทธศาสนาแบบมหายานเข้ามาประดิษฐานอยู่ พระพุทธศาสนาได้รุ่งเรืองมาก ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๒ มีโบราณสถานที่สำคัญอยู่ในอินโดนีเซีย คือ โบโรบุดูร์ หรือ บรมพุทโธ ตั้งอยู่ที่ราบเกตุ (Kedu) ในภาคกลางของชวา[๕๘] ต่อมาเมื่ออิสลามได้ขยายอำนาจครอบงำอินโดนีเซียใน

---

[๕๖] พระราชรัตนรังษี (วีรยุทธ์ วีรยุทฺโธ), ประธานสงฆ์วัดไทยกุสินาราเฉลิมราชย์ประเทศอินเดีย และปฏิบัติหน้าที่เจ้าอาวาสวัดไทยลุมพินี ประเทศเนปาล, ๒๕ มกราคม ๒๕๔๘. (บทสัมภาษณ์).

[๕๗] เพ็ชรี สุมิตร, **ประวัติศาสตร์อินโดนีเซีย,** (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโตโยต้า ประเทศไทย, ๒๕๕๒), หน้า ๙๐.

[๕๘] เรื่องเดียวกัน,หน้า ๙๓.

ปีพุทธศักราช ๒๐๑๒ นับตั้งแต่นั้นชาวอินโดนีเซียส่วนใหญ่จึงเปลี่ยนมานับถือศาสนาอิสลาม ซึ่งต่อมาในภายหลังยังมีพุทธศาสนิกชนส่วนหนึ่งที่พยายามรักษาธรรมเนียมปฏิบัติของชาวพุทธ ด้วยการสวดมนต์ตามสถานที่สำหรับสวดมนต์ ซึ่งมีอยู่จำนวนมากทั่วประเทศ ทั้งนี้ ชาวพุทธในประเทศอินโดนีเซียที่อาศัยอยู่ในชนบทจะเป็นชาวชวาเป็นส่วนใหญ่ และชาวจีนส่วนใหญ่จะเป็นชาวพุทธที่อาศัยอยู่ในเมืองใหญ่ ถึงแม้ว่า จะเป็นพุทธที่ผสมผสานกับความเชื่อของบรรพบุรุษคือลัทธิเต๋าและขงจื้อก็ตาม การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศอินโดนีเซีย จึงเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปสู่เจ้าของประเทศโดยตรง รัฐบาลไทยได้จัดส่งพระธรรมทูตไปเพื่อส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศอินโดนีเซีย ตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๕๑๒ กว่า ๔๘ ปี ของการดำเนินงานของคณะสงฆ์ไทย[๕๙]

ผลจากการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศอินโดนีเซียสามารถจัดเป็นด้านศาสนวัตถุ มีการสนับสนุนสร้างวัดในพระพุทธศาสนาเพิ่มมากขึ้น ด้านศาสนบุคคล มีองค์กรคณะสงฆ์พุทธเถรวาท ๓ องค์กร ได้แก่ คณะสงฆ์เถรวาทอินโดนีเซีย(STI) คณะสงฆ์สังฆะอากุง (SAGIN) และคณะสงฆ์พระธรรมทูตไทย (STT) และยังมีชาวพุทธส่วนหนึ่งที่ไม่เป็นพระสงฆ์แต่ดำเนินกิจกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยการจัดตั้งเป็นวัด เป็นสมาคม เป็นมูลนิธิ ซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมากองค์กรต่าง ๆ เหล่านี้มีแนวโน้มที่จะเพิ่มมากขึ้นทั้งในด้านจำนวน บุคลากร ศาสนวัตถุ และจำนวนพุทธบริษัท นอกจากคณะสงฆ์เถรวาทแล้ว การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศอินโดนีเซีย ยังมีคณะสงฆ์มหายาน คณะสงฆ์ตันตระยาน และคณะสงฆ์จากประเทศต่าง ๆ หลายประเทศ

ผลกระทบที่มาจากการมีองค์การชาวพุทธหลายองค์กร ทำให้มีปัญหาระหว่างองค์กรชาวพุทธหลายประการ เช่น การไม่เป็นเอกภาพในการดำเนินงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา การนำเสนอหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาที่ขัดแย้งกันทำให้พุทธศาสนิกชนเกิดความสับสน การดำเนินกิจกรรมเผยแผ่ซ้ำซ้อนกันเพราะขาดการประสานงานระหว่างองค์กรชาวพุทธ และการไม่ให้ความร่วมมือกับองค์กรชาวพุทธอื่น ๆ เพราะคิดว่าไม่ใช่องค์กรชาวพุทธที่ตนเองเป็นสมาชิก เป็นต้น เมื่อพิจารณาถึงการเพิ่มขึ้นของจำนวนองค์กรชาวพุทธ ศาสนวัตถุ และพุทธบริษัท ย่อมแสดงถึงความเจริญและมั่นคงของพระพุทธศาสนาในประเทศอินโดนีเซีย แต่เมื่อพิจารณาให้ลึกเข้าไปอีก จะพบว่า หากไม่มีการบริหารจัดการในองค์กรและการประสานงานระหว่างองค์กรที่ดี ก็ย่อมเป็นสิ่งบั่นทอนความเจริญและความมั่นคงของพระพุทธศาสนาในประเทศอินโดนีเซียด้วยเช่นกัน

กล่าวโดยสรุปสถานการณ์ของพระธรรมทูตผู้ปฏิบัติงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศอินโดนีเซีย พบว่า คณะสงฆ์ไทยเริ่มงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศอินโดนีเซียเมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๑๒ ผลจากการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีพุทธศาสนิกชนอินโดนีเซียอุปสมบทเพิ่มขึ้น

---

[๕๙] สำนักฝึกอบรมพระธรรมทูตไปต่างประเทศ (ธรรมยุต), **พระธรรมทูตไปต่างประเทศ (ธรรมยุต) รุ่นที่ ๑๓.** (กรุงเทพมหานคร: พิฆเณศพริ้นท์ติ้งเซ็นเตอร์, ๒๕๕๐, หน้า ๕๐.

เป็นเหตุให้มีการจัดตั้งองค์กรคณะสงฆ์เถรวาทในประเทศอินโดนีเซียขึ้น ๓ องค์กร คือคณะสงฆ์เถรวาทอินโดนีเซีย (STI) คณะสงฆ์สังฆะอากุง (SAGIN) และคณะสงฆ์พระธรรมทูตไทย (STT)

ด้านศาสนวัตถุ มีการสร้างวัด และสถานที่สำหรับประกอบกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาเพิ่มมากขึ้น และในด้านศาสนธรรม พุทธศาสนิกชนอินโดนีเซียมีความสนใจในคำสอนพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทมากแต่ยังเข้าใจไม่ชัดเจนนัก

ด้านนโยบายการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบว่าคณะสงฆ์ไทยยังไม่มีรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศอินโดนีเซียที่เหมาะสม พระธรรมทูตนำรูปแบบการเผยแผ่ในประเทศไทยมาเป็นแนวทางในการเผยแผ่ซึ่งยังไม่สอดคล้องกับบริบททางวัฒนธรรมของประเทศอินโดนีเซีย ส่วนพระธรรมทูตที่ผ่านการอบรมหลักสูตรพระธรรมทูตไปต่างประเทศยังขาดทักษะการแสดงธรรมเป็นภาษาอินโดนีเซีย

ในด้านการปฏิบัติงานเผยแผ่ พระธรรมทูตยังขาดรูปแบบการปฏิบัติงานเชิงรุก ในด้านการขยายปริมาณพระสงฆ์ในอินโดนีเซีย นโยบายคณะสงฆ์ไทยยังไม่เอื้อต่อการขยายปริมาณพระธรรมทูตชาวไทยและพระธรรมทูตชาวอินโดนีเซีย

ด้านการบริหารจัดการองค์กรพุทธศาสนิกชน พุทธศาสนิกชนอินโดนีเซียมีความศรัทธาเข้มแข็งในการสนับสนุนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยการจัดตั้งองค์กรชาวพุทธ แต่องค์กรพุทธศาสนิกชนอินโดนีเซียยังขาดเอกภาพในด้านการจัดการองค์กร[๖๐]

จากการศึกษาจุดเด่น โอกาส จุดด้อยและอุปสรรคของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศอินโดนีเซีย พบว่า

ปัจจัยจุดแข็งและโอกาส คือ พระสงฆ์ไทยได้รับการยอมรับและสนับสนุนในด้านอาคารสถานที่และการจัดกิจกรรมทางศาสนาจากพุทธศาสนิกชนอินโดนีเซีย การจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีความเข้มแข็งขององค์กรพระพุทธศาสนา พุทธศาสนิกชนอินโดนีเซียมีความศรัทธาเข้มแข็งในคำสอนของพระพุทธศาสนา พุทธศาสนิกชนที่เป็นเยาวชนอินโดนีเซียมีความเข้มแข็งในการดำเนินกิจกรรมเผยแผ่พระพุทธศาสนา การแผ่ขยายของพระพุทธศาสนาในกลุ่มชาวท้องถิ่นและชาวจีนในประเทศอินโดนีเซีย รัฐบาลอินโดนีเซียส่งเสริมให้ทุกศาสนาเผยแผ่คำสอนศาสนาได้อย่างเสมอภาค วัฒนธรรมชาวอินโดนีเซียสอดคล้องกับคำสอนในพระพุทธศาสนา ชาวพุทธอินโดนีเซียมีความสามารถในการเข้าถึงเทคโนโลยีและสื่อสังคมออนไลน์

ส่วนปัจจัยที่เป็นจุดอ่อนและอุปสรรคพบว่า โครงสร้างองค์กรการเผยแผ่พุทธศาสนายังไม่ชัดเจน บุคลากรด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา (พระสงฆ์-ฆราวาส) ไม่เพียงพอ องค์กร

---

[๖๐] ไพฑูรย์ ตรงเที่ยง, เกษมชาติ นเรศเสนีย์, และภาณุวัฒน์ ภักดีวงศ์, **การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศอินโดนีเซีย : รูปแบบที่ควรจะเป็น,** รายงานสืบเนื่องการประชุมสัมมนาวิชาการ (Proceedings) การนำเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ เครือข่ายบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏภาคเหนือ ครั้งที่ ๑๗, หน้า ๗.

พุทธศาสนิกชนขาดเอกภาพในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระธรรมทูตขาดทักษะในด้านการสื่อสารธรรมะเป็นภาษาอินโดนีเซีย นโยบายการส่งเสริมการเพิ่มปริมาณของพระธรรมทูตของคณะสงฆ์ไทยยังไม่สอดคล้อง ยังไม่สามารถขยายปริมาณพระภิกษุเถรวาทในอินโดนีเซียทั้งชาวไทยและชาวอินโดนีเซีย หลักสูตรการอบรมพระธรรมทูตไปต่างประเทศยังไม่เพียงพอต่อการนำไปใช้ปฏิบัติงานเผยแผ่ในประเทศอินโดนีเซีย[๖๑]

๓.๕.๑.๔ ประเทศสิงคโปร์

ประเทศสาธารณรัฐสิงคโปร์ (Republic of Singapore) ตั้งอยู่บนเกาะในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Southeast Asia) ตั้งอยู่ทางใต้สุดของคาบสมุทรมาเลย์ติดกับรัฐยะโฮห์ของประเทศมาเลเซีย และอยู่ทางเหนือของเกาะสุมาตราประเทศอินโดนีเซีย[๖๒] มีประชากรที่ถือว่าหนาแน่นที่สุดในภูมิภาค เป็นอันดับที่ ๒ ของโลก เมื่อเทียบกับจำนวนพื้นที่ของประเทศ เพราะประเทศสิงคโปร์มีประชากรทั้งสิ้น ๕,๐๗๙,๗๐๐ คน แต่มีพื้นที่เพียง ๗๑๐.๒ ตารางกิโลเมตร[๖๓] สำหรับประชากรของประเทศสิงคโปร์ เป็นชาวจีน ร้อยละ ๗๖.๕ มาเลย์ ร้อยละ ๑๓.๘ อินเดีย ร้อยละ ๘.๑ และอื่น ๆ ร้อยละ ๑.๖[๖๔] มีความหลากหลายทางศาสนา คือพุทธ ฮินดู คริสต์ และลัทธิเต๋า เป็นต้น ความหลากหลายทางเชื้อชาติ ทำให้สิงคโปร์มีวัฒนธรรมและศาสนาที่หลากหลาย อย่างไรก็ตาม ชาวสิงคโปร์ส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา โดยในปี ค.ศ.๑๙๘๐ สำรวจพบว่า มีผู้นับถือพระพุทธศาสนาจำนวนถึงร้อยละ ๓๔.๓[๖๕] และต่อมาได้มีผู้สำรวจอีก พบว่าชาวสิงคโปร์ส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนานิกายมหายาน ร้อยละ ๔๒.๕ นิกายเถรวาท ร้อยละ ๑๔.๕ กลุ่มที่เหลือก็นับถือศาสนาและลัทธิอื่น ๆ และกลุ่มที่ไม่นับถือศาสนาใดเลย (Free Thinking) ร้อยละ ๒๕[๖๖] การที่พระพุทธศาสนาเถรวาทตั้งมั่นอยู่ในประเทศสิงคโปร์จนถึงปัจจุบัน อาจเพราะพระพุทธศาสนามีหลักการสำคัญ คือ ให้ละเว้นความชั่วทั้งปวง ทำแต่ความดี และชำระจิตใจให้ผ่องใส โดยการปฏิบัติ

---

[๖๑] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘.

[๖๒] Joseph S.G., **ความรู้เบื้องต้นกลุ่มประเทศอาเซียน**, (กรุงเทพมหานคร: ดวงกมลพับลิชชิ่ง, ๒๕๕๕), หน้า ๒๕.

[๖๓] **รายชื่อประเทศเรียงตามความหนาแน่นประชากร**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: th.wikipedea.org/wiki/ com, [๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒].

[๖๔] อัศวิทย์ เรืองรอง. **สารานุกรมรอบรู้ประชาคมอาเซียน สาธารณรัฐสิงคโปร์**, (กรุงเทพมหานคร: เอส.พี.อินเตอร์เอ็คคูชั่น, ๒๕๕๖), หน้า ๓๗.

[๖๕] Lee, Wong Yuen, Thai Buddhism In Singapore, **An Academic Exercise**, (Department of Sociology National University of Singapore, 1985/86), p.7.

[๖๖] พระพุทธศาสนาในประเทศสิงคโปร์ [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https//www.siamzone.com/board/view. [๒ กุมภาพันธ์.๒๕๖๒].

ตามหลักไตรสิกขา คือศีล สมาธิ และปัญญา เพื่อเป้าหมายสูงสุด คือพระนิพพาน นอกจากนี้ยังเป็นศาสนาที่มีองค์ประกอบสมบูรณ์ทั้ง ๔ ด้าน คือ ศาสนบุคคล ศาสนธรรม ศาสนวัตถุ และศาสนพิธี

อัตลักษณ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับชาวสิงคโปร์มีคุณูปการต่อกัน พระพุทธศาสนามีหลักการเพื่อการดับทุกข์และเป็นที่พึ่งทางใจแก่ชาวโลก ชาวสิงคโปร์ก็มีอุปนิสัยให้เกียรติและพร้อมที่จะยอมรับทุกศาสนา แม้ส่วนใหญ่จะนับถือพระพุทธศาสนานิกายมหายานซึ่งมีแนวปฏิบัติต่างจากเถรวาท แต่มีเป้าหมายและองค์ประกอบที่คล้ายคลึงกัน ชาวสิงคโปร์ยึดถือบุคคลเป็นประมาณ เถรวาทก็มีพระสงฆ์เป็นที่พึ่งได้ ผู้ที่ถือธรรมเป็นประมาณ เถรวาทก็มีพระธรรมคำสอนเป็นที่พึ่งได้ ผู้ที่ถือวัตถุเป็นประมาณ เถรวาทก็มีศาสนวัตถุเป็นที่พึ่งได้ ผู้ที่ถือพิธีกรรมเป็นประมาณ เถรวาทก็มีพิธีกรรมให้เลือกปฏิบัติตามอัธยาศัย

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาทไปสู่ประเทศสาธารณรัฐสิงคโปร์ของพระสงฆ์ไทยเริ่มปรากฏชัดเจนครั้งแรก ในปี ค.ศ. ๑๙๒๐ (พ.ศ. ๒๔๖๓) โดยหลวงพ่อหงส์ (พระธรรมรัตนบัณฑิต) ได้สร้างวัดไทย ชื่อวัดอานันทเมตยาราม ซึ่งสำเร็จเป็นวัดสมบูรณ์ในปี ค.ศ. ๑๙๒๓ (พ.ศ. ๒๔๖๖)[๖๗]

ต่อมาได้มีวัดไทยในสิงคโปร์อีกหลายวัด ปัจจุบันมีทั้งสิ้น ๓๐ วัด[๖๘] และมีสมัชชาสงฆ์ไทยในประเทศสิงคโปร์ดูแลโดยกำหนดนโยบายให้วัดกำหนดรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตและอัตลักษณ์ของชาวสิงคโปร์ กำหนดให้นำเอารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พุทธวิธีการสอนและรูปแบบการปฏิบัติงานของพระธรรมทูต ๑๐ ประการ ซึ่งได้แก่ “การเทศน์ บรรยาย สนทนา ธรรมีกถา นำฝึกสมาธิ นำเป็นพุทธมามกะ เยี่ยมเยียน นำพัฒนาท้องถิ่น สาธิต นำจัดกิจกรรม” มาเป็นบรรทัดฐานในการจัดรูปแบบการเผยแผ่

ปัญหาและอุปสรรคต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบว่า มีทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง แต่ที่สำคัญที่สุด คือด้านศักยภาพของพระสงฆ์ซึ่งส่วนใหญ่ไม่สามารถพูดภาษาอังกฤษหรือภาษาจีนได้ ตลอดถึงภาพลักษณ์ของพระสงฆ์จำนวนมากที่มุ่งเน้นด้านวัตถุประพฤติผิดพระธรรมวินัย ซึ่งมีผลกระทบต่อความศรัทธาของชาวสิงคโปร์ที่มีอัตลักษณ์แตกต่างกัน ๓ กลุ่ม คืออนุรักษ์นิยม ธรรมนิยม และวัตถุนิยม ส่วนรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบัน พบว่า มีทั้งเชิงรับและเชิงรุก

รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เหมาะสมนั้น คณะสงฆ์และรัฐบาลไทยต้องร่วมกันกำหนดนโยบาย แผนงาน แผนคน และแผนเงิน เน้นการสร้างบุคลากรที่มีศักยภาพด้านภาษาอังกฤษและภาษาจีน และมีจริยาวัตรงดงาม เพื่อเป็นผู้นำในการเผยแผ่ซึ่งเป็นรูปแบบผสมผสานกันทั้งเชิงรับและเชิงรุก เชิงรับมี ๕ รูปแบบ ได้แก่ ประเพณีนิยม พิธีกรรมหรือศาสนพิธี การสร้างกำลังใจ บุคลิกภาพ และทัศนาจร ในส่วนเชิงรุกมี ๖ รูปแบบ ได้แก่ สังคมสงเคราะห์ การให้ความรู้ผ่านสื่อ

---

๖๗ Souvenir magazine, **Wat Ananda Metyaram of the new extension**, (Singapore, 1997), p. 13.

๖๘ เอกสารเผยแพร่, **วัดไทยที่อยู่ในเครือสมัชชาสงฆ์ไทยในประเทศสิงคโปร์**, (พ.ศ. ๒๕๔๗).

เทคโนโลยี การเรียนการสอน โครงการอบรม การให้ความรู้นอกสถานที่ และการสร้างปฏิสัมพันธ์กับรัฐและศาสนาอื่น[๖๙]

ปัญหาที่สำคัญอีกประการคือ ประเทศสิงคโปร์ไม่อนุญาตให้พระเดินบิณฑบาตเพราะผิดกฎหมาย พระสงฆ์จะทำหน้าที่กวาดลานวัด ปัจจเวกคือการพิจารณา เป็นกิจกรรมปกติ และมีกิจกรรมที่ต้องทำ เช่น เสกพระ เสกน้ำมนต์ เนื่องจากชาวจีนเข้าวัด ชอบทำบุญหยอดตู้ เสร็จแล้วพระภิกษุต้องพรมน้ำมนต์ให้ ปัจจัยที่ได้รับจากการทำบุญต่าง ๆ จะใช้สำหรับจ่ายค่าสาธารณูปโภค (ค่าน้ำค่าไฟ) ค่าวัตถุดิบประกอบอาหาร (มีโรงครัว) เพราะไม่สามารถออกบิณฑบาตได้[๗๐]

๓.๕.๒ ทวีปยุโรป

๓.๕.๒.๑ ประเทศอังกฤษ

ในปีพุทธศักราช ๒๕๐๗ กรมการศาสนาได้ขออนุมัติคณะรัฐมนตรีจัดตั้งโครงการฝึกอบรมพระธรรมทูตไปต่างประเทศ เพื่อปฏิบัติศาสนากิจในวัดที่จัดตั้งในต่างประเทศ ซึ่งคณะรัฐมนตรีได้อนุมัติในหลักการให้กรมการศาสนา จัดตั้งสำนักฝึกอบรมพระธรรมทูตไปต่างประเทศ ภายใต้ความร่วมมือของฝ่ายสงฆ์ทั้งสองนิกาย[๗๑] โดยมีวัตถุประสงค์ คือเพื่อเลือกเฟ้นและฝึกอบรมพระสงฆ์ไทย ให้สามารถประกาศพระพุทธศาสนาในต่างประเทศ เพื่อเผยแผ่เกียรติคุณของชาติไทย เพื่อสงเคราะห์ทางด้านจิตใจแก่คนไทยในต่างประเทศ และเพื่อให้เกิดศาสนสัมพันธ์อันดีระหว่างพุทธศาสนิกชนกับองค์การศาสนาอื่น

พระพุทธศาสนา (Buddhism) เข้าสู่อังกฤษครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๘ โดย J.R. Jackson เป็นผู้ก่อตั้งพุทธสมาคมในอังกฤษ และ Charles Henry Allen Bernett ผู้ซึ่งต่อมาบวชเป็นพระภิกษุในพม่า มีฉายาว่า “อานันทเมตเตยยะ” เป็นพระภิกษุชาวอังกฤษคนแรก คณะสงฆ์ไทยส่งคณะพระธรรมทูตไปเผยแผ่ครั้งแรก เมื่อพ.ศ.๒๕๐๗ และได้สร้างวัดไทยชื่อ วัดพุทธปทีป ในกรุงลอนดอน โดยเมื่อวันที่ ๒๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๐๗ ซึ่งตรงกับวันวิสาขบูชา พระราชสิทธิมุนี (โชดก ญาณสิทธิ ป.ธ. ๙) และ พระมหาวิจิตร ติสฺสทตฺโต วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ กรุงเทพมหานคร ได้รับอาราธนาเดินทางไปสอนวิปัสสนากรรมฐาน ณ พุทธวิหารแฮมสเตท กรุงลอนดอน โดยสังฆสมาคมแห่งประเทศ

---

[๖๙] พระศรีรัตนโมลี (สมคิด สุรเตโช/เหลาฉลาด), **รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย ในประเทศสาธารณรัฐสิงคโปร์,** “วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์” ปีที่ ๑๓ ฉบับพิเศษ เล่ม ๒ มิถุนายน ๒๕๖๐, หน้า ๖.

[๗๐] พระราชสิทธิวิเทศ, สภาพปัญหาและแนวทางแก้ไข วัดไทยและคณะสงฆ์ไทยในสิงคโปร์และมาเลเซีย, พระมหาวิหาร พุทฺธญาโณ, บก., **พระธรรมทูตสายต่างประเทศ รุ่นที่ ๗**, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๑๐๑-๑๐๖.

[๗๑] สำนักฝึกอบรมพระธรรมทูตไปต่างประเทศ (ธรรมยุต, ๒๕๕๐) [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: www.tidga.net/component/content. [๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๑].

อังกฤษ เป็นฝ่ายดำเนินการ และครั้งนั้นนับเป็นครั้งประวัติศาสตร์ที่พระพุทธศาสนาสายปฏิบัติ ได้ถูกนำไปประดิษฐานในโลกตะวันตกเป็นครั้งแรก ในเดือนตุลาคมปีเดียวกัน ได้มีการประชุมกลุ่มคนไทยและนักเรียนไทยในกรุงลอนดอน เพื่อปรึกษาหาแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มั่นคงยั่งยืน ที่ประชุมมีมติเป็นเอกฉันท์ เรื่องจัดตั้งวัดไทยขึ้นที่กรุงลอนดอน โดยต่อมามหาเถรสมาคมและรัฐบาลไทยเห็นด้วยในหลักการ จึงได้ระดมทุนทรัพย์จัดสร้างวัดไทยในกรุงลอนดอนขึ้น[๗๒] โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

๑. เพื่อประดิษฐานพระพุทธศาสนาในประเทศอังกฤษ
๒. เพื่อสงเคราะห์คนไทยในทางศาสนกิจ
๓. เพื่อเผยแผ่เกียรติคุณของคณะสงฆ์ไทยและประเทศไทย
๔. เพื่อเป็นศูนย์กลางการเผยแผ่ การศึกษาวัฒนธรรมไทยในสหราชอาณาจักร
๕. เพื่อการส่งเสริมการศึกษาธรรมะ และปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ทั้งแก่ชาวไทยและชาวต่างชาติ

ความโดดเด่นของวัดแห่งนี้ คือพระอุโบสถทรงไทยหลังแรกในทวีปยุโรป ลักษณะเป็นอาคารจตุรมุขแบบกึ่งตรีมุขตามอย่างศิลปะสถาปัตยกรรมไทย ขนาดกว้าง ๗ เมตร ยาว ๑๙ เมตร และมีกำแพงแก้วรอบอุโบสถ มีห้องใต้ดินเป็นโถงใหญ่สำหรับใช้เป็นห้องสมุด และประกอบพิธีกรรมทางศาสนา การออกแบบอาคาร สถาปนิกได้คำนึงถึงสภาพภูมิอากาศและกฎหมายการก่อสร้างอาคารของประเทศอังกฤษ เช่น หน้าต่างออกแบบโดยใช้รูปแบบวิมานเพื่อขยายพื้นที่รับแสงที่สะท้อนงานศิลป์ให้เป็นที่ประจักษ์ต่อชาวต่างชาติ[๗๓]

พันธกิจของคณะพระธรรมทูต วัดพุทธปทีป กรุงลอนดอน

พระสงฆ์ไทยที่ได้รับการอนุมัติจากองค์กรสงฆ์ไทยหรือกรรมการมหาเถรสมาคมให้เดินทางมายังสหราชอาณาจักร เพื่อปฏิบัติศาสนกิจ (Religious Workers) เรียกว่า พระธรรมทูตไทย มีวัตถุประสงค์การปฏิบัติหน้าที่ ดังนี้

๑. งานศาสนสงเคราะห์ (Religious Services)
๒. งานการศึกษาสงเคราะห์ (Education Services)
๓. งานสาธารณูปการ (Facility Services) และ
๔. งานศาสนสัมพันธ์ (Multifaith)[๗๔]

ศาสนกิจที่ดำเนินการ ณ วัดพุทธปทีป ได้แก่

๑. การทำบุญในเทศกาลสำคัญของประเทศไทย เช่น วันขึ้นปีใหม่ วันสงกรานต์
๒. การทำบุญในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา

---

[๗๒] [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.padipa.org [๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒].

[๗๓] [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.padipa.org [๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒].

[๗๔] [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.padipa.org/venerable-monks [๒๓ ตุลาคม ๒๕๖๑].

๓. การปฏิบัติธรรม (วิปัสสนากรรมฐาน) ทั้งในรูปแบบไปเช้าเย็นกลับและเป็นหลักสูตรต่อเนื่องหลายวัน โดยมีกำหนดการแน่นอน

๔. การเทศนาและการสนทนาธรรม

๕. การเปิดโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์

๖. การบวชสามเณรและการบวชศีลจาริณี

๗. การเข้าศึกษาธรรมเป็นกลุ่ม

๘. การเผยแผ่หลักธรรมเพื่อนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

๙. การจัดทำเว็บไซต์ของวัด เพื่อประชาสัมพันธ์กิจกรรมและให้ข้อมูลเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาทั้งในภาคภาษาไทยและภาคภาษาอังกฤษ[๗๕]

๓.๕.๒.๒ ประเทศเนเธอร์แลนด์

วัดพุทธวิหาร อัมสเตอร์ดัม ได้ก่อตั้งขึ้น ปี พ.ศ.๒๕๒๕ โดย พระครูไกรสรวิลาศ (พระมหาธีรพันธ์ เมตฺตาวิหารี อดีตผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดมหาธาตุฯ) ตั้งอยู่ที่ถนน Prinsengracht ใจกลางกรุงอัมสเตอร์ดัม ต่อมามีผู้สนใจในการปฏิบัติกรรมฐานมากขึ้น สถานที่คับแคบเกินไป จึงได้ย้ายไปที่ ถนน St.Pieterspoorsteeg 29 โดย เจ้าประคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถระ) อธิบดีสงฆ์วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ในสมัยนั้นเป็นองค์อุปถัมภ์ ต่อมาเมื่อมีประชาชนสนใจเพิ่มมากขึ้นจึงได้ซื้อฟาร์มขนาดใหญ่ ที่ Den lip อาณาบริเวณทวิสก์ (Twiske) ซึ่งเป็นที่เหมาะในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ โดยได้รับสนับสนุนจาก ชาวไทย ชาวจีน ชาวดัตช์ รวมทั้งชนชาติอื่น ๆ ที่สนใจพระพุทธศาสนา ใน พ.ศ.๒๕๓๘ เกิดอุทกภัยหิมะตกติดต่อกันยาวนาน ๓ เดือน ทำให้อาคารเกิดชำรุดเสียหาย ไม่สามารถซ่อมแซมได้ จึงตัดสินใจขายแล้วซื้อที่แห่งใหม่ ในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ที่ Papaverweg 7C, 1032 KD Amsterdam และได้ดำเนินกิจกรรมทางพุทธศาสนาเรื่อยมาจนถึงปี 2006 (พ.ศ.๒๕๔๙) ได้เกิดอัคคีภัยขึ้นทำให้สิ่งก่อสร้างและสิ่งของภายในเสียหายเป็นอย่างมาก ยากต่อการบูรณปฏิสังขรณ์ได้ ทางวัดจึงได้ตัดสินขายอีกครั้ง แล้วได้มาซื้อที่แห่งใหม่ ณ Zuideinde 120, 1121 DH Landsmeer Amsterdam ซึ่งเป็นที่อยู่ปัจจุบัน ต่อมาพระครูไกรสรวิลาศ (พระมหาธีรพันธ์ เมตฺตาวิหารี) เจ้าอาวาสได้มรณภาพในวันที่ ๒๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๐ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ซึ่งเป็นต้นสังกัดของพระครูไกรสรวิลาศ โดยพระธรรมสุธี อธิบดีสงฆ์วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ กรุงเทพมหานคร แต่งตั้งพระมหาจำเริญ เขมวีโร ป.ธ.๗, พธ.บ.,บศ.ม. (นเรศวร) มาเป็นประธานสงฆ์ เพื่อดูแลวัดพุทธวิหารสืบไป

คณะสงฆ์และคณะกรรมการวัดพุทธวิหาร อัมสเตอร์ดัม ต้องการพลิกฟื้นนำคุณค่าของวัดหรือศาสนสถานมาสร้างให้เกิดมูลค่าเพิ่ม ด้วยการจัดกิจกรรม “ธรรมทูตสัญจร” โดยปรับสภาพศาสน

---

[๗๕] [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.padipa.org [๒๓ ตุลาคม ๒๕๖๑]

สถานปัจจุบัน ให้เป็นศูนย์กลางสร้างกิจกรรมสร้างสรรค์ของชุมชน โดยชุมชนและเพื่อชุมชน จึงได้จัดกิจกรรมโครงการธรรมทูตสัญจรขึ้น เพื่อนำธรรมะออกเผยแพร่สู่ประชาชนทั่วไป ให้เป็นผู้ปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาได้อย่างถูกต้อง มีศรัทธาอันประกอบด้วยปัญญาและมีความใกล้ชิดกับศาสนามากขึ้น มีสภาพจิตใจที่ดีและมีกำลังใจที่จะต่อสู้กับสังคมแวดล้อมด้วยความมั่นใจและเข้มแข็ง พร้อมทั้งมีความมั่นคงในการประกอบสัมมาชีพตลอดไป[๗๖]

ศาสนกิจของพระธรรมทูตไทยในวัดพุทธวิหาร อัมสเตอร์ดัม ประกอบด้วย

๑) วิสัยทัศน์

ส่งเสริมการศึกษาทั้งภาษาดัตช์และไทย ใส่ใจประเพณีวัฒนธรรมไทย ไม่ฝักใฝ่การเมือง ศูนย์กลางการศึกษาและปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน โดยประสานความร่วมมือกับราชการท้องถิ่นและราชการไทย องค์กรภาคเอกชนต่าง ๆ ภายใต้กฎหมายของฮอลแลนด์และความยินดีของเพื่อนบ้าน

๒) วัตถุประสงค์

(๑) เพื่อเป็นศูนย์การศึกษา สืบสาน และส่งเสริมประเพณีและวัฒนธรรมไทย

(๒) เพื่อเป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชนทุกหมู่เหล่า

(๓) เพื่อเป็นศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาทั้งคันถธุระและวิปัสสนาธุระ

(๔) เพื่อเป็นศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาท

(๕) เพื่อเป็นศูนย์ประสานงานช่วยเหลือผู้เดือดร้อนทางด้านร่างกายและจิตใจด้วยใจสาธารณกุศลไม่หวังผลกำไรเครื่องตอบแทน

๓) พันธกิจ

(๑) ส่งเสริมการเรียนการสอนภาษาดัตช์ให้แก่พระสงฆ์ และประชาชนคนไทย และส่งเสริมการเรียนภาษาไทยแก่เด็กลูกครึ่งไทยดัตช์ และชาวดัตช์ที่ต้องการเรียนรู้ภาษาไทย

(๒) จัดกิจกรรมตามวันสำคัญทางศาสนา วันสำคัญของชาติ และวันสำคัญทางประเพณีวัฒนธรรไทย

(๓) ฝึกอบรมวิปัสสนากรรมฐานทั้งในและนอกสถานที่

(๔) ส่งเสริมอาชีพสุจริตแก่แม่บ้าน เช่น ทำอาหารไทย นวดแผนไทย เป็นต้น

(๕) เผยแผ่พระพุทธศาสนาหลากหลายรูปแบบ ทั้งภาษาไทย ดัตช์ และอังกฤษ

(๖) บำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่ประชาชนผู้เดือดร้อนทั่วไป

(๗) ให้ความสำคัญกับเพื่อนบ้าน ทำงานร่วมกับองค์กรการกุศลอื่น ๆ หน่วยงานเอกชนต่าง ๆ หน่วยงานราชการไทยและฮอลแลนด์[๗๗]

---

[๗๖] [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.watbuddhavihara. [๑๓ ธันวาคม ๒๕๖๑]

[๗๗] ประวัติวัดพุทธวิหาร, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: www.watmetta.nl/menu/doo_menu. [๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒].

๓.๕.๒.๓ ประเทศนอร์เวย์

วัดไทยนอร์เวย์ เริ่มก่อตั้งเป็นองค์กรการกุศลในรูปของสมาคมชาวพุทธ ดำเนินการเกี่ยวกับกิจกรรมทางพุทธศาสนา มีวัตถุประสงค์ชัดเจนคือการสร้างวัดไทยในประเทศนอร์เวย์ โดยกลุ่มคนไทยที่เดินทางเข้ามาทำงานได้รับสิทธิ์ตามกฎหมายให้พักอาศัยอยู่ถาวรในประเทศนอร์เวย์ ส่วนมากเป็นสุภาพสตรี ร่วมด้วยชาวนอร์เวย์ที่แต่งงานมีครอบครัวเป็นคนไทยและชื่นชอบวัฒนธรรมประเพณีไทย พุทธศาสนาและความเชื่อถือ แม้จะไม่ประกาศตัวต่อสาธารณะอย่างเปิดเผยแต่ไม่ได้ปฏิเสธ พร้อมให้ความร่วมมือสนับสนุนต่อเนื่องเป็นอย่างดี ได้ปรึกษากันเรื่องการสร้างวัดไทย

เริ่มด้วยการจัดตั้งเป็นสมาคมมีคณะกรรมการบริหาร จดทะเบียนเป็นนิติบุคคลกับสหภาพชาวพุทธในประเทศนอร์เวย์ถูกต้องตามกฎหมาย เมื่อวันที่ ๓๑ สิงหาคม ๒๕๓๔ ใช้ชื่อว่า “สมาคมชาวพุทธไทย” มีรูปวงล้อธรรมจักรเป็นตราสัญลักษณ์ มีจำนวนสมาชิกเริ่มต้นในวันจดทะเบียนจำนวน ๑๖ คน ปัจจุบัน มีสมาชิกทั่วประเทศทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศมากกว่า ๔,๐๐๖ คน การบริหารดำเนินงานของสมาคมฯ มีความก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว ได้รับการยอมรับส่งเสริมสนับสนุนตอบรับเป็นอย่างดียิ่งจากสถานเอกอัครราชทูตไทย ณ กรุงออสโล ประชาชนชาวไทยและชาวต่างประเทศในประเทศนอร์เวย์ ที่มีความประสงค์อยากจะให้มีวัดไทยเกิดขึ้น อีกส่วนหนึ่งได้รับการสนับสนุนด้านการเงินจากรัฐบาลประเทศนอร์เวย์ ตามอัตราส่วนของประชาชนที่อาศัยอยู่ถาวรในประเทศนอร์เวย์ สมัครเข้าเป็นสมาชิกกับสมาคมฯเพื่อนำเสนอขอรับเงินช่วยเหลือจากรัฐบาลตามสิทธิ์ทางกฎหมาย เป็นรายได้หลักสนับสนุนให้วัดมีความเจริญได้อย่างมั่นคงถาวร

พ.ศ. ๒๕๓๗ เป็นปีที่ ๓ สมาคมฯได้เช่าอาคารชุดและบ้านเป็นที่พักชั่วคราว อาราธนาพระธรรมทูตเดินทางเข้าประเทศนอร์เวย์อยู่จำพรรษาช่วงฤดูกาลพรรษา ๓ เดือน เพื่อที่ทั้งสองฝ่ายจะหารือกันได้อย่างใกล้ชิดรอบคอบในเรื่องการสร้างวัดให้มีความสมบูรณ์เหมาะสมโดยยึดแนวทางแห่งพระธรรมวินัย ซึ่งสอดคล้องกับข้อตกลงระหว่างประเทศไทยกับประเทศนอร์เวย์เกี่ยวกับกฎระเบียบการตรวจคนเข้าเมืองในขณะนั้น อนุญาตให้ผู้ถือหนังสือเดินทางไทยสามารถเข้าประเทศนอร์เวย์อยู่ไม่เกิน ๙๐ วัน ไม่ต้องขอประทับวีซ่าที่สถานเอกอัครราชทูต

พ.ศ. ๒๕๓๙ สถานภาพทางการเงินของสมาคมฯ มีความมั่นคงพอซื้อผ่อนบ้านพร้อมที่ดิน ๑๑๒๒ ตารางเมตร ที่อยู่ถนน Torstad?sen 16, Billingstad.ราคา ๑,๓๒๐,๐๐๐.๐๐ โครน (หนึ่งล้านสามแสนสองหมื่นโครน) เพื่อเป็นวัดไทยนอร์เวย์ถาวร เจ้าประคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์ ประธานคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช ได้เมตตาประทานนามว่า **“วัดไทยนอร์เวย์”**

พ.ศ. ๒๕๓๙ มหาเถรสมาคมได้อนุมัติให้พระครูวิเทศธรรมวิทิต (สำรวจ กมโล) สังกัดวัดพระพุทธบาทตากผ้า อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน พระธรรมทูตสายต่างประเทศประจำวัดพุทธารามประเทศสวีเดน ย้ายเข้าประจำประเทศนอร์เวย์เพื่อปฏิบัติศาสนกิจถาวร

พ.ศ. ๒๕๔๑ ได้อนุมัติให้พระมหาคำสิงห์ คเวสโก สังกัดวัดเศวตฉัตรวรวิหาร เขตคลองสาน กรุงเทพฯ เป็นพระธรรมทูตช่วยงานประจำวัดไทยนอร์เวย์เพิ่มอีก ๑ รูป การปฏิบัติศาสนกิจของพระธรรมทูตเป็นไปตามปกติ เพื่อพัฒนาวัดไทยนอร์เวย์ให้เกิดความสมบูรณ์มีความคืบหน้าโดยลำดับ ปัญหาและอุปสรรคได้รับการปรับปรุงแก้ไขอย่างถูกทาง ตามครรลองแห่งพระธรรมวินัย เจ้าประคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์ พร้อมด้วยคณะสงฆ์จากประเทศไทยจำนวน ๙ รูป ได้เมตตาเดินทางตรวจเยี่ยมและประกอบพิธีเปิดวัดไทยนอร์เวย์อย่างเป็นทางการในวันที่ ๒๖ มิถุนายน ๒๕๔๒

พ.ศ. ๒๕๔๖ เป็นปีที่ ๑๒ ของการสร้างและพัฒนาวัดไทยนอร์เวย์ วันที่ ๒๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๖ โดยสมาคมชาวพุทธไทย ได้ลงนามซื้อที่ขยายวัดใหม่เนื้อที่ ๑๖,๘๐๐. ตารางเมตร (๑๐ ไร่เศษ) ราคารวมค่าธรรมเนียมโอนกรรมสิทธิ์ผู้ถือครอง ๒,๐๐๐,๕๒๖.๐๐ โครน (สองล้านห้าร้อยยี่สิบหกโครน) อยู่ที่ถนน Trondheimsvegen 582, 2016 Frogner.ห่างจากกรุงออสโล ๓๒ กิโลเมตร อยู่ระหว่างกรุงออสโล เมืองหลวง กับท่าอากาศยานนานาชาติกรุงออสโล ห่างจากท่าอากาศยานฯ ๑๙ กิโลเมตร เป็นฟาร์มขนาดเล็ก อยู่กลางทุ่งนา ไม่ติดบ้านพักเพื่อนบ้านข้างเคียงโดยรอบทั้งสี่ทิศ ติดถนนสายรอง ยวดยานสัญจรผ่านไปมาไม่พลุกพล่าน อยู่ในพื้นที่ทำเลและสิ่งแวดล้อมที่เงียบสงบเป็นปฏิรูปเทศ เหมาะสมที่จะพัฒนาให้เป็นวัดได้โดยสมบูรณ์

ทางวัดได้ทำโครงการพัฒนาให้เป็นศูนย์กลางการศึกษาเผยแผ่พระพุทธศาสนา ปฏิบัติธรรมสำหรับชาวไทยและชาวต่างประเทศ การเผยแพร่ประเพณีวัฒนธรรมไทยในประเทศนอร์เวย์ เสนอขออนุญาตต่อทางการประเทศนอร์เวย์ และได้รับอนุมัติให้ดำเนินการได้ตามที่เสนอขอ ซึ่งมีความสอดคล้องกับสถิติหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นที่เคยนำเสนอข่าวการสร้างวัดไทยนอร์เวย์ในปีแรกที่ย้ายเข้ามาอยู่ มีผู้สนับสนุนให้ดำเนินการได้ร้อยละ ๔๙ แม้ในการขออนุญาตจากเพื่อนบ้านข้างเคียงบริเวณรัศมีโดยรอบต่างเห็นด้วย ไม่มีคัดค้าน นับเป็นมติยอมรับสถานภาพความเป็นวัดไทยอย่างสมบูรณ์จากประชาคมท้องถิ่นซึ่งเกิดขึ้นได้ยาก อาจถือเป็นกรณีพิเศษสำคัญยิ่งสำหรับวัดไทยและงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ อันเป็นส่วนหนึ่งของงานคณะสงฆ์ไทย

การสร้างวัดไทยนอร์เวย์และมีพัฒนาการคืบหน้ามาโดยลำดับ มีเอกลักษณ์โดดเด่นปรากฏชัดบ่งบอกความเป็นวัดไทยที่สมบูรณ์สามารถเชิดชูพุทธศาสนา วัฒนธรรมประเพณีไทยแก่ชาวต่างชาติได้อย่างสง่างาม ได้รับอนุมัติจากทางการประเทศนอร์เวย์ ให้ดำเนินการเป็นพุทธสถานได้ตามวัตถุประสงค์โดยไม่ขัดต่อหลักกฎหมาย ถึงบัดนี้ทรัพย์สินของวัดไทยนอร์เวย์มีมูลค่ารวมประมาณ ๒๕ ล้านโครน (ประมาณ ๑๓๐ ล้านบาท)

กิจกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของวัดไทยนอร์เวย์ ได้แก่ การจัดบรรพชาอุปสมบทเยาวชนเพื่อสืบอายุพระพุทธศาสนาในช่วงโรงเรียนปิดภาคเรียนฤดูร้อนปีละ ๑ ครั้ง หรือเมื่อกุลบุตรผู้มีศรัทธาถึงพร้อม ทั้งที่เป็นคนไทยหรือมีมารดาบิดาเป็นคน ๒ สัญชาติหรือคนสัญชาตินอร์เวย์ การจัด

อบรมปฏิบัติธรรมสำหรับอุบาสกอุบาสิกาในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การประกอบพิธีประเพณี เผยแพร่วัฒนธรรมไทยตามเทศกาลสำคัญในรอบปีตามกำหนดในปีปฏิทิน

ในปี พ.ศ. ๒๕๕๕ ถือเป็นเหตุการณ์พิเศษที่ควรบันทึกไว้เป็นประวัติศาสตร์ของงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศเมื่อพระครูวิเทศธรรมวิทิต เจ้าอาวาสวัดไทยนอร์เวย์ ได้เข้ารับการอบรมและได้รับการแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์สายต่างประเทศได้ มีคณะพนักงานบริษัทการบินไทย จำกัด (มหาชน) จำนวน ๑๐ คน เกิดศรัทธาพร้อมใจกันลาหยุดงานเดินทางจากประเทศไทยมาขอรับการบรรพชาอุปสมบทเป็นเวลา ๒ สัปดาห์ ได้รับเป็นปฐมนาคเป็นพระภิกษุรุ่นแรก เป็นที่ปีติยินดีอย่างยิ่งสำหรับชาวพุทธในต่างประเทศที่ได้เข้าร่วมงาน ทำให้เกิดความคิดโครงการบรรพชาอุปสมบทหมู่เพื่อการส่งเสริมสนับสนุนงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศสนองงานคณะสงฆ์ไทยต่อไป

ศาสนากิจอื่น ๆ คือการสอนธรรมสำหรับเยาวชนนักเรียนที่เข้าเยี่ยมชมวัดของโรงเรียนเป็นคณะในช่วงเปิดเทอม การเปิดสอนภาษาไทยและวัฒนธรรมไทยแก่ชาวต่างประเทศประจำสัปดาห์ ได้รับความสนใจจากชาวนอร์เวย์สมัครเข้าเรียนทั้งที่มีภรรยาเป็นคนไทยและไม่มีครอบครัวเป็นคนไทย หากแต่สนใจเข้าเรียนเพื่อการเตรียมตัวเดินทางเข้ามาเที่ยวชมวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามในประเทศไทย การสงเคราะห์อนุเคราะห์ที่พักอาศัยสำหรับคนเดินทางไกล การให้ความร่วมมือกับสถานเอกอัครราชทูตไทยในการจัดกิจกรรมสำคัญในโอกาสวันสำคัญของชาติ ฯลฯ[๗๘]

๓.๕.๓ ทวีปอเมริกา

คณะสงฆ์ไทยเริ่มเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศสหรัฐอเมริกา ใน พ.ศ. ๒๕๑๒ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) ได้จัดส่งพระสงฆ์ไปต่างแดนเพื่อฉลองศรัทธาญาติโยมที่ต้องการที่พึ่งทางใจ และใน พ.ศ. ๒๕๑๕ รัฐบาลของประเทศสหรัฐอเมริกาได้นิมนต์พระสงฆ์ไทย จำนวน ๓ รูป ไปบรรยายธรรมและเผยแผ่คำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้แก่ พระเทพคุณาภรณ์ (สมเด็จพระพุฒาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ) พระราชวรเวที (สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ (ช่วง วรปุญฺโญ) และพระศรีวิสุทธิโมลี (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต)[๗๙] คนไทยในลอสแองเจลิส ซึ่งถือเป็นชุมชนที่ใหญ่ที่สุดในสหรัฐอเมริกาได้สร้างวัดไทยลอสแองเจลิสขึ้นเป็นวัดแรกในสหรัฐอเมริกา ในช่วง พ.ศ. ๒๕๑๔-๒๕๑๕[๘๐]

---

[๗๘] วัดไทยนอร์เวย์ [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.watthainorway.net/Thai/history.php [๒๓ ตุลาคม ๒๕๖๑]

[๗๙] บิ๊กป๋วย ใจไทย, ผู้เรียบเรียง, **3³ พระไทยไปนอกเพื่อให้ฝรั่งไหว้**, (กรุงเทพมหานคร: เซเว่น โมชั่น เทคโนโลยี, ๒๕๕๖), หน้า คำนำ.

[๘๐] มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **พระพุทธศาสนาในประเทศไทย**, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๑๙๒-๑๙๗.

วัดไทยกรุงวอชิงตัน ดี.ซี. วัดไทยวัดแรกในเมืองหลวงของประเทศสหรัฐอเมริกา สร้างในราว พ.ศ. ๒๕๑๗ จากศรัทธาของพุทธศาสนิกชนไทยและต่างชาติ ซึ่งต้องการศูนย์รวมแห่งจิตวิญญาณ โดยมีพระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นผู้นำแห่งจิตวิญญาณและเป็นที่พึ่งทางใจแก่ชาวไทยและชาติอื่น ๆ ที่จากประเทศบ้านเกิดมาอยู่ในสหรัฐอเมริกา วัดไทยต่างแดนแห่งนี้มีการพัฒนาทางศาสนวัตถุและได้ทำหน้าที่หล่อหลอมสังคมไทยในสหรัฐอเมริกา พุทธศาสนิกชนไทยมีวัตถุประสงค์ในการเดินทางมาวัดที่แตกต่างกัน ได้แก่เพื่อศึกษาและปฏิบัติธรรมตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา เพื่อเรียนภาษาไทยและศึกษาวัฒนธรรมไทย และเพื่อบำเพ็ญบุญกุศลในโอกาสต่าง ๆ ศาสนกิจในวัดไทยกรุงวอชิงตัน ดี.ซี. ประกอบด้วยการเผยแผ่พระธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา จัดการศึกษาให้แก่เยาวชนลูกหลานไทยที่เกิดและเติบโตภายใต้สังคมอเมริกัน ด้วยการเปิดโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ สอนภาษาไทย วัฒนธรรมไทยและพระพุทธศาสนา โดยมีพระสงฆ์และอาสาสมัครในเขตพื้นที่กรุงวอชิงตัน ดี.ซี. ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้และสร้างจิตสำนึกในความเป็นไทยและเอกลักษณ์ความเป็นคนไทย[๘๑]

วัตถุประสงค์ของวัดไทยกรุงวอชิงตัน ดี.ซี ได้แก่ เพื่อสนับสนุนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อส่งเสริมและรักษาวัฒนธรรมและประเพณีไทย เพื่อให้ข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมของคณะสงฆ์แก่สาธารณะ เพื่อรักษาและสนับสนุนความปรองดองในเชิงของความเป็นพี่เป็นน้อง เพื่อเป็นศูนย์ประชาสัมพันธ์แก่ชาวพุทธที่อาศัยอยู่ในสหรัฐอเมริกา เพื่อช่วยให้เกิดความสงบสันติภายในจิตใจ ไม่เกี่ยวข้องใด ๆ กับกิจกรรมทางการเมือง

กิจกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่พบ ได้แก่ การจัดทำเว็บไซต์ภาคภาษาอังกฤษของวัด เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์กิจกรรมของวัด ประกอบด้วย หลักสูตรวิปัสสนากรรมฐาน (Vipassana Meditation) การทำวัตรเช้า-เย็นเป็นกิจวัตร พระธรรมเทศนาและปฏิบัติธรรมและสนทนาธรรมทุกวันอาทิตย์ ในภาคภาษาไทย การปฏิบัติกรรมฐานทุกวันอาทิตย์สัปดาห์ที่ ๒ และสัปดาห์ที่ ๔ ของทุกเดือน ในภาคภาษาอังกฤษ การเรียนภาษาไทยสำหรับผู้ใหญ่ทุกวันจันทร์และวันพุธ การฝึกสมาธิด้วยโยคะ (yoka-meditation) ทุกวันพุธ การเรียนดนตรีไทยทุกวันเสาร์และอาทิตย์ การเรียนรำไทยทุกวันอาทิตย์ การเรียนภาษาไทยสำหรับเยาวชนทุกวันเสาร์และอาทิตย์ การจัดกิจกรรมในเทศกาลสำคัญต่าง ๆ โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ โรงเรียนภาคฤดูร้อน[๘๒]

---

[๘๑] พระมหาถนัด อตฺถจารี, ดร., **บทบาทพระธรรมทูตไทยในต่างแดน**, หน้า ๗-๘. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www. eBooks.in.th. [๑ พ.ย. ๒๕๖๑]

[๘๒] [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: **Objectives**, https://www.watthaidc.org/meditation-groups/ [๑ พ.ย. ๒๕๖๑]

ปัญหาและอุปสรรคที่พบในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศสหรัฐอเมริกา ได้แก่ พระธรรมทูตยังไม่เข้าใจภาษาและวัฒนธรรมของประเทศสหรัฐอเมริกาดีพอ ทำให้สื่อสารกับคนในประเทศนั้นได้ไม่ดีเท่าที่ควร ด้านองค์กรสงฆ์ที่มีส่วนในการดูแลพระธรรมทูตยังไม่เข้มแข็งพอ จึงให้การสนับสนุนและดูแลได้ไม่ทั่วถึง แม้ปัจจุบันจะมีหลายหน่วยงานที่กำกับดูแลโดยตรงแต่ก็ยังครอบคลุมได้ไม่ทั่วถึง เช่น ศูนย์ควบคุมดูแลพระไปต่างประเทศก็ทำหน้าที่อย่างหนึ่ง สำนักฝึกอบรมพระธรรมทูตก็ทำหน้าที่อีกอย่าง เมื่ออบรมพระธรรมทูตแล้วแต่การคัดเลือกว่าพระสงฆ์รูปใดจะได้เดินทางไปประเทศไหนนั้นเป็นอีกหน่วยงาน เป็นต้น

แนวทางการแก้ไขปัญหาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตในสหรัฐอเมริกา ควรมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านการบริหาร การจัดการและการปกครอง สำหรับผู้เกี่ยวข้องทุกระดับ โดยจัดตั้งสถาบันหรือวิทยาลัยพระธรรมทูต เพื่อพัฒนาบุคลากรด้านงานเผยแผ่พระศาสนาในต่างประเทศ จัดตั้งคณะกรรมการบริหารกิจการพระธรรมทูต ซึ่งคณะกรรมการฯ ชุดนี้ควรได้รับมอบอำนาจจากมหาเถรสมาคม ให้สามารถเข้าไปดูแลเรื่องการคัดเลือก จัดส่งพระธรรมทูตฯ ไปประจำหรือทำงานในต่างประเทศตามความสามารถของแต่ละรูป การดูแลเรื่องสวัสดิการ สุขภาพ การเดินทางไปเผยแผ่ การพิจารณาให้ความดีความชอบ และมาตรการลงโทษ พร้อมกันนี้ก็ควรมีบุคลากร และงบประมาณรับสนองงานด้านนี้อย่างเพียงพอ[๘๓]

๓.๕.๔ ทวีปโซนโอเชียเนีย

๓.๕.๔.๑ ประเทศออสเตรเลีย

ประเทศออสเตรเลียเป็นประเทศที่ตั้งอยู่ในทวีปออสเตรเลีย[๘๔] ซีกโลกตอนใต้ ประเทศออสเตรเลียมีประชากรประมาณ ๒๔ ล้านคน (ปี พ.ศ. ๒๕๕๘) ส่วนใหญ่เป็นชาวยุโรปที่เข้ามาตั้งรกรากตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ ๑๙-๒๐ ปัจจุบัน มีประชากรที่ย้ายถิ่นฐาน เข้าไปอยู่เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชากรที่มาจากเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ประเทศออสเตรเลีย แบ่งเป็น ๖ รัฐ ได้แก่ รัฐนิวเซาท์เวลส์ (New South Wales) รัฐควีนสแลนด์ (Queensland) รัฐเซาท์ออสเตรเลีย (South Australia) รัฐทัสมาเนีย (Tasmania) รัฐวิคตอเรีย (Victoria) และรัฐเวสเทิร์นออสเตรเลีย (Western Australia) นอกจากนี้ยังมีดินแดนหลัก ๆ บนแผ่นดินใหญ่อีก ๒ แห่ง ได้แก่ นอร์ทเทิร์นเทอริทอรี่ (Northern Territory) และ ออสเตรเลียแคปพิทอลเทอริทอรี่ (Australia Capital Territory)

---

[๘๓] พระมหาสุริยา วรเมธี, **สำรวจการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยในสหรัฐอเมริกา,** วารสาร มจร มนุษยศาสตร์ปริทรรศน์ ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๘, หน้า ๗๐.

[๘๔] ศรีภูมิ อัครมาส, **หน้าต่างสู่โลกกว้าง ออสเตรเลีย,** (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์หน้าต่างสู่โลกกว้าง จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๓๙-๔๙.

ซึ่งเป็นเขตเมืองหลวง และดินแดนเล็กน้อยอื่น ๆ อีก โดยส่วนใหญ่แล้ว ดินแดนนั้นมีลักษณะเดียวกับรัฐ

ประเทศออสเตรเลียไม่มีศาสนาแห่งรัฐ มาตรา ๑๑๖ ของรัฐธรรมนูญของออสเตรเลีย ห้ามไม่ให้รัฐบาลกลางออกกฎหมายใด ๆ ที่จะสร้างศาสนาใด ๆ กำหนดพิธีทางศาสนาใด ๆ หรือห้ามกิจกรรมอิสระใด ๆ ในการสำรวจสำมะโนประชากรปี ๒๐๑๑ พบว่า ชาวออสเตรเลีย นับถือศาสนาคริสต์ ร้อยละ ๖๘ นับถือพระพุทธศาสนา ร้อยละ ๒.๘ นับถือศาสนาอิสลาม ร้อยละ ๒.๔ นับถือศาสนาฮินดู ร้อยละ ๑.๔ นับถือศาสนายูดาย ร้อยละ ๐.๖ และไม่มีศาสนา ร้อยละ ๒๔.๘ เปอร์เซ็นต์ จะเห็นได้ว่า มีผู้นับถือพระพุทธศาสนาเพียงร้อยละ ๒.๘ แต่ที่น่าสนใจคือกลุ่มที่ไม่มีศาสนา ซึ่งมีถึงร้อยละ ๒๔.๘

พระพุทธศาสนาได้เผยแผ่เข้ามาในออสเตรเลีย ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๕๓ โดยพระภิกษุชาวอังกฤษ ชื่อ ศาสนชะ (มร.อี.สตีเวนสัน) ท่านผู้นี้ได้อุปสมบท ที่ประเทศพม่า และเดินทางเข้าสู่ประเทศออสเตรเลีย และเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แก่ ชาวออสเตรเลีย โดยแนะนำแต่เพียงว่า พระพุทธศาสนา เน้นการพัฒนาจิตใจ หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ เป็นต้นมา พระพุทธศาสนาในประเทศออสเตรเลีย มีการเคลื่อนไหวอย่างคึกคัก ในปี พ.ศ. ๒๔๙๖ รัฐควีนสแลนด์ รัฐนิวเซาท์เวลส์ และรัฐวิกตอเรีย ได้จัดตั้งพุทธสมาคมขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแผ่หลักธรรมในพระพุทธศาสนา ในปี พ.ศ. ๒๔๙๗ พุทธสมาคมแห่งรัฐนิวเซาท์เวลส์ ได้จัดพิมพ์วารสารเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาออกเผยแพร่ให้กับผู้สนใจ และในปี พ.ศ. ๒๔๙๘ มีการจัดตั้งพุทธสมาคมแห่งรัฐแทสเมเนียขึ้น

ในช่วงปี พ.ศ. ๒๔๙๗–๒๔๙๙ เป็นระยะเวลาที่ประเทศพม่าได้ทำการสังคายนาครั้งที่ ๖ พระเถระชาวพม่าชื่อ อูฐิติละ ได้ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ที่ประเทศออสเตรเลีย มีผู้สนใจฟังการบรรยายธรรมเป็นอันมาก ท่านอูฐิติละ ได้จัดอบรมกรรมฐาน แก่ชาวออสเตรเลียด้วยมีผู้บริจาคเงินซื้อที่ดินจะสร้างวัด เพื่อให้มีวัดและพระสงฆ์อยู่ประจำ แต่ท่านอูฐิติละ ไม่ได้กลับไปออสเตรเลียอีก การสร้างวัดจึงไม่เป็นผลสำเร็จ

ในเวลาต่อมาพุทธสมาคมต่าง ๆ ทั่วประเทศออสเตรเลีย ได้ร่วมกัน จัดตั้งสหพันธ์พระพุทธศาสนาแห่งออสเตรเลียขึ้น โดยมีสำนักงานใหญ่อยู่ที่ กรุงแคนเบอร์รา ทั้งนี้เพื่อจะทำการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างมีระบบ โดยสหพันธ์แห่งนี้ ถูกกำหนดให้เป็นสถานที่ จัดแสดงปาฐกถาธรรม สัมมนาทางวิชาการ อภิปรายธรรม และใช้เป็นศูนย์รวมในการประกอบศาสนกิจ ตามประเพณีของพระพุทธศาสนา ทำให้มีผู้หันมานับถือพระพุทธศาสนามากขึ้น เป็นลำดับ

ในปัจจุบันมีพุทธศาสนิกชนทั้งชาวไทยและชาติอื่น ๆ ได้ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในทวีปออสเตรเลียมากขึ้น ชาวออสเตรเลีย ได้มาอุปสมบทในประเทศไทยและประเทศอื่นที่นับถือพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท มีการสร้างวัดไทยขึ้น เพื่อเป็นศูนย์กลางเผยแผ่พระพุทธศาสนา เช่น

วัดธรรมรังษี วัดรัตนประทีป วัดป่าพุทธรังษี วัดป่าสุญญตาราม บันดานูน วัดธรรมธารา วัดพระธรรมกาย เป็นต้น ในปัจจุบันชาวตะวันตกได้หันมานับถือพระพุทธศาสนา ทั้งนี้เป็นเพราะ[๙๕]

๑) พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เปิดอิสระ ให้ใช้สติปัญญาพิจารณา ก่อนที่จะศรัทธานับถือ ต่างจากศาสนาเดิม ที่เขานับถือ ห้ามถามคำถามโดยให้เชื่อก่อนสิ่งอื่นใด แล้วรอผลของความเชื่อรอจากพระผู้เป็นเจ้าจะประทานพร

๒) ได้ศึกษาประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนาแล้ว พบว่า คำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นไปเพื่อสันติ เริ่มที่ตนเองก่อน แล้วแผ่ไปสู่คนรอบข้าง และคนทั้งโลก รวมถึง สรรพสัตว์ทั้งหลายด้วย ซึ่งศาสนาอื่น มีไม่ครบถ้วน เหมือนพุทธศาสนา

๓) ชาวพุทธในอดีต ถึงปัจจุบัน ไม่เคยไปเบียดเบียน หรือทำร้ายคนต่างศาสนา มีแต่การช่วยเหลือ เผื่อแผ่ เมตตา โอบอ้อมอารี ต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน

๔) ศาสนาเดิมที่พวกเขานับถืออยู่ไม่ให้ทิศทางเดินในอนาคตที่ชัดเจนได้ แต่พระพุทธศาสนาบอกได้ว่า จะเลือกเดินสู่จุดมุ่งหมายใด เช่น จะตั้งตนในปัจจุบันให้ดีอย่างไร จะไปสวรรค์ หรือจะไปนิพพาน หรือจะไปสู่ภพภูมิแห่งเดรัจฉาน หรือสู่ทุคติ อบายภูมิอย่างไร ก็อยู่ที่บุคคลจะเลือกปฏิบัติเอง กำหนดอนาคตได้จากปัจจุบันด้วยตนเอง ไม่ต้องรอคำตัดสินจากพระผู้เป็นเจ้า

๕) ในท่ามกลางลัทธิต่าง ๆ ในโลกปัจจุบัน เช่น ลัทธิการก่อการร้าย ลัทธิแบ่งแยกดินแดนที่ใช้อาวุธก่อสงครามต่าง ๆ ทั่วโลกนี้ พวกเขามองไม่ออกว่า จะหาสันติได้อย่างไร..

ชีวิตมนุษย์บนโลกนี้เริ่มไม่ปลอดภัยขึ้นทุกวัน ๆ สิ่งที่จะช่วยได้ก็คือการเสาะแสวงหาศาสนาที่เน้นคำสอนนำปฏิบัติเพื่อสันติอย่างแท้จริง นั่นคือพระพุทธศาสนาอันเป็นความหวังสุดท้ายของพวกเขาเหล่านี้นั่นเอง กล่าวได้ว่า สถิติจำนวนผู้นับถือศาสนาในประเทศออสเตรเลียในปัจจุบันข้างต้น จะเห็นว่าผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาในประเทศออสเตรเลียมีจำนวนน้อยมาก เมื่อเทียบกับประชากรทั้งประเทศ แต่พบว่ายังมีประชาชนที่ไม่นับถือศาสนาใดจำนวนมาก อาจเป็นโอกาสในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี

วัดไทยวัดแรกที่สร้างขึ้นในประเทศออสเตรเลีย ได้แก่ วัดพุทธรังษี สแตนมอร์ เป็นวัดแห่งแรกและเป็นวัดต้นแบบของพุทธศาสนาแบบเถรวาทในประเทศออสเตรเลีย เป็นวัดในนิกายธรรมยุต พ.ศ. ๒๕๑๕ สมาคมชาวพุทธแห่งรัฐนิวเซ้าธ์เวลส์ (Buddhist Society of NSW) ได้มีหนังสือถึงมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพมหานคร อาราธนาให้นำพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทและสร้างวัดเพื่อเป็นศาสนสถานที่เคารพสักการะบูชา และปฏิบัติธรรมของชาวพุทธทั่วไปในประเทศออสเตรเลีย โดยท่านทูตแห่งกรุงแคนเบอร์รา ในขณะนั้น คือ ฯพณฯ เอกอัครราชทูตคุณประสงค์ บุญเจิม ได้ทำหนังสือกราบทูลเจ้าพระคุณฯ สมเด็จพระญาณสังวร ซึ่งเป็นองค์ประธานนายกกรรมการมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย ในสมัยนั้นในปี พ.ศ. ๒๕๑๖ มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย

---

[๙๕] ศรีภูมิ อัครมาส, **หน้าต่างสู่โลกกว้าง ออสเตรเลีย,** หน้า ๓๙-๔๙.

และวัดบวรนิเวศ จึงได้ส่งพระสองรูป คือพระปริยัติกวี (ปัจจุบันคือพระเดชพระคุณฯ พระสาสน โสภณ) และพระขันติปาโล (พระสงฆ์ชาวอังกฤษ ที่บวชในพระพุทธศาสนา) มาพักอยู่จำพรรษา ณ ประเทศออสเตรเลีย โดยได้รับความช่วยเหลือจากชาวพุทธทั้งที่เป็นชาวไทยและต่างประเทศ พร้อมทั้งพุทธสมาคมแห่งรัฐนิวเซ้าธ์เวลล์ ประมาณเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๗ คณะพระสงฆ์ และชาวพุทธทั่วไปประกอบด้วยชาวออสเตรเลีย ไทย พม่า ศรีลังกา และอื่น ๆ ได้ประชุมตกลงกันและเห็นควรที่จะตั้งวัดหรือหาสถานที่ตั้งวัดกันใหม่ จึงตัดสินใจซื้อบ้านหลังหนึ่งอยู่ที่สแตนมอร์ ซึ่งได้รับเงินบริจาคช่วยเหลือโดย คุณหญิงละมูน มีนะนันท์ ผ่านทางมูลนิธิมหามกุฎราชวิทยาลัย วัดบวรนิเวศ บริจาคทุนทรัพย์ในการสร้างวัดและซื้อที่ดิน และต่อมาภายหลัง เจ้าพระคุณฯ สมเด็จพระญาณสังวร ทรงประทานนามวัดที่สแตนมอร์ว่า วัดพุทธรังษี และได้เปิดวัดอย่างเป็นทางการเมื่อวันวิสาขบูชา วันอาทิตย์ที่ ๒๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๘ โดยมีเจ้าพระคุณฯ สมเด็จพระญาณสังวร ทรงเป็นประธานฝ่ายสงฆ์ และสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร (พระยศในเวลานั้น) ทรงเป็นประธานฝ่ายฆราวาส

กิจกรรมที่ดำเนินการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้แก่ การปฏิบัติศาสนกิจบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมทั้งทางตรง และทางอ้อม โดยดำเนินพิธีกรรมให้แก่ชาวพุทธตั้งแต่แรกเกิดจนกระทั่งวายชนม์ นักเรียนตั้งแต่ชั้นประถม ถึงระดับชั้นมัธยม ได้ศึกษาพระพุทธศาสนา เป็นความรู้พื้นฐานเบื้องต้น จัดการสอนภาษาไทยภาคฤดูร้อนโดยความร่วมมือกับโรงเรียนวัดพุทธรังษี อบรมจริยธรรมและทำกิจกรรมร่วมกันอื่น ๆ เช่น การทำบุญตักบาตรในวันขึ้นปีใหม่ เป็นต้น กิจกรรมทำบุญทุกวันอาทิตย์สุดท้ายของเดือน (การไหว้พระ นมัสการพระรัตนตรัย สมาทานศีล รับศีล (โดยส่วนมากจะรับศีล ๕ ในวันพระหรือวันธรรมสวนะจะรับอุโบสถศีล) พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ จากนั้น พระสงฆ์ทั้งหมดออกเดินรับบิณฑบาต ภายในบริเวณวัด) รวมถึงการปฏิบัติศาสนกิจในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาและวัดสำคัญอื่น ๆ ของประเทศไทย และกิจกรรมเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมบำเพ็ญเจริญจิตภาวนา สาธยายพระพุทธมนต์ รักษาอุโบสถศีล และร่วมประกอบพิธีเวียนเทียนกันตามปกติ เพื่อให้พุทธศาสนิกชนชาวไทยได้ร่วมประกอบพิธีให้สอดคล้องกับวิถีไทยวิถีพุทธ เพื่อเป็นการรักษาขนบธรรมเนียมอันดีงามของชาวไทย[๘๖]

ส่วนวัดไทยฝ่ายมหานิกาย ในออสเตรเลียที่น่าสนใจ ได้แก่ วัดไทยนครเมลเบิร์น สร้างขึ้นจากความดำริของพระมหาเถระ พระพุทธศาสนาฝ่ายมหานิกายจำนวน ๕ รูป โดยมี เจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ปฏิบัติการแทนสมเด็จพระสังฆราช วัดสามพระยา กรุงเทพฯ เป็นประธานการสร้างวัด ใน ปี พ.ศ. ๒๕๒๗ พระเดชพระคุณท่านได้นำคณะพระเถระจากเมืองไทย

---

[๘๖] ประวัติวัดพุทธรังษี [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.watbuddharangsee.org. [๒๒ ตุลาคม ๒๕๖๑].

จำนวน ๑๒ รูป (คณะสงฆ์ประกอบด้วยพระธรรมปัญญาบดี วัดปากน้ำ,พระวิสุทธาธิบดี วัดสุทัศนเทพวราราม, พระพรหมโมลี วัดยานนาวา, พระราชปริยัติสุธี วัดดอนเจดีย์, พระมหาจำรัส วิริยานนฺโท วัดราชนัดดา เป็นต้น) เดินทางสู่ ประเทศออสเตรเลีย เพื่อสำรวจความเป็นไปได้ที่จะนำพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่ การเดินทางได้ผลเป็นที่น่าพอใจ ทั้งคณะได้ตกลงใจที่จะเริ่มก่อตั้งวัดไทยในเมืองเมลเบิร์น รัฐวิคทอเรีย เป็นเบื้องแรก โดยมีคุณณรงค์ศักดิ์ จันมีศรี นายกสมาคมคนไทยในรัฐวิคทอเรีย คุณปิติ สุวรรณศร และคนไทยอีกหลายคนเป็นหัวแรงในฝ่ายฆราวาส และในฝ่ายพระสงฆ์นั้น ท่านได้ดำเนินการขออนุญาตต่อมหาเถรสมาคม ส่ง ดร.พระมหาจำรัส วิริยานนฺโท จากวัดราชนัดดาราม กรุงเทพมหานคร ไปอยู่จำพรรษา ระยะแรกคณะกรรมการได้ตกลงเช่าบ้านให้เป็นสำนักสงฆ์ก่อน ต่อมาในวันที่ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๒๙ ได้ทำสัญญาซื้อบ้านด้วยราคา ๙๕,๐๐๐ เหรียญออสเตรเลีย และเข้าจำพรรษา เมื่อวันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๐ และเมื่อวันที่ ๑๙ พฤษภาคม ๒๕๓๐ จึงได้จดทะเบียนเป็นองค์กรการกุศลไม่แสวงหากำไร ในชื่อ The Melbourne Thai Buddhist Temple Inc. (Wat Thai Nakorn Melbourne) ซึ่งปัจจัยส่วนมากได้รับจากประเทศไทย โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้เป็นสถานที่ประกอบกิจทางศาสนา และกิจกรรมชุมชนต่างๆ รวมถึงกิจกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านเว็บไซต์ ได้แก่ การให้ความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา การเจริญสมาธิ การสวดมนต์ การส่งข่าวสารแจ้งกำหนดการการปฏิบัติศาสนกิจและพิธีกรรมต่าง ๆ ทั้งภาคภาษาอังกฤษและภาคภาษาไทยผ่านจดหมายข่าว เป็นต้น[๘๗]

๓.๕.๔.๒ ประเทศนิวซีแลนด์

วัดพุทธสามัคคี ตั้งอยู่เกาะใต้ของประเทศนิวซีแลนด์ สร้างขึ้นด้วยความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชนหลายเชื้อชาติ ภาษา เมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๕๔๑ มีชาวไทยคนหนึ่งซึ่งตั้งรกรากอยู่ที่นครไครส์ทเชิร์ช ประเทศนิวซีแลนด์ ได้เสียชีวิตลง ญาติมิตรพี่น้องต้องนิมนต์พระภิกษุจากกรุงเวลลิงตัน ซึ่งเป็นเมืองที่ห่างไกลมาประกอบกุศลพิธี จากครั้งนั้นได้เกิดเป็นแรงบันดาลใจแรงศรัทธาอย่างยิ่งต่อชาวไทยกลุ่มนี้ ที่ปรารถนาจะมีวัดไทยในนครไครส์ทเชิร์ชเพื่อใช้ประกอบศาสนพิธี จึงตกลงร่วมกันว่าจะสร้างวัดขึ้น จนวันที่ ๖ พฤศจิกายน ๒๕๔๑ พระครูธรรมธรเศรษฐกิจ สมาหิโต (ปัจจุบันเป็น พระกิตติโสณวิเทศ) ได้รับนิมนต์ให้ไปสอนกัมมัฏฐานที่วัดพุทธมหายานของชาวจีนในนครโอ๊คแลนด์ และในขณะที่ผ่านมายังนครไครส์ทเชิร์ช ชาวไทยกลุ่มนี้ได้เห็นท่าน ทำให้เกิดความปีติ จึงได้รีบตามไปกราบนมัสการ และนิมนต์ท่านไปยังร้านอาหารไทย เพื่อประสงค์จะทำบุญ และเมื่อได้ปรารภถึงเรื่องการสร้างวัด ซึ่งท่านให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์อย่างมาก ชาวไทยกลุ่มนั้นจึงขอให้ท่านเป็นธุระในการสร้างวัด ด้วยเมตตาจิตอย่างสูง ท่านจึงรับเป็น

---

[๘๗] วัดไทยนครเมลเบิร์น [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.watthaimelbourne.com. [๒๒ ตุลาคม ๒๕๖๑].

ภาระในการสร้างวัด และได้กราบอาราธนาพระเดช พระคุณพระโสภณธรรมวงศ์ เจ้าอาวาสวัดอินทรวิหาร (ปัจจุบัน พระเทพวิสุทธาภรณ์) เป็นประธานสร้างวัด โดยตั้งชื่อวัดว่า “วัดพุทธสามัคคี” หรือเรียกว่า องค์กรชาวพุทธไทยในนครไครส์ทเชิร์ช (The Thai Buddhist Trust of Christchurch) และมีมติให้พระครูธรรมธรเศรษฐกิจ สมาหิโต เป็นเจ้าอาวาสรูปแรก เพื่อบริหารจัดการให้วัดพุทธสามัคคีเป็นสถานที่ประกอบศาสนพิธี ให้เป็นที่พึ่งทางกายและใจให้กับชาวไทย และผู้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนาทั้งที่อาศัยอยู่ในนครไครส์ทเชิร์ชและใกล้เคียง ตลอดถึงใช้เป็นศูนย์กลางการเผยแผ่วัฒนธรรมไทยสู่สากล และใช้เป็นพุทธสถานเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้แผ่ไพศาลในดินแดนที่หนาวเหน็บแถบขั้วโลกใต้ เสมือนการ “ปลูกบัวบนลานหิมะ”[๘๘]

จากสถานการณ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศในทวีปต่าง ๆ ได้แก่ ทวีปเอเชีย ทวีปอเมริกา ทวีปยุโรป และ ทวีปโซนโอเชียเนีย ในเบื้องต้นจะเห็นได้ว่าการสร้างวัดและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างแดนซึ่งมิใช่เมืองพุทธมาแต่เดิมนั้น มักจะประสบกับปัญหาต่าง ๆ ไม่มากก็น้อยตามสถานการณ์ของแต่ละประเทศ และปัญหาอีกส่วนหนึ่งมาจากความไม่พร้อมของตัวพระธรรมทูตเองซึ่งเป็นผู้ที่ไปเผยแผ่พระศาสนา เช่น ทักษะในด้านการสื่อสารภาษาประจำถิ่นกับคนในท้องถิ่น และการไม่เข้าใจในวัฒนธรรมในพื้นที่นั้น ๆ ประเด็นนี้ถ้าเผยแผ่เฉพาะในกลุ่มของคนไทยในต่างแดนเท่านั้น ปัญหาอาจจะไม่ค่อยมีมากนัก

๓.๖ ปัญหาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ

ปัญหาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ซึ่งทำหน้าที่เผยแผ่หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา และทำหน้าที่เสมือนเป็นตัวแทนของคณะสงฆ์ไทยพบปัญหาการเผยแผ่ดังต่อไปนี้คือ

๓.๖.๑ ประเทศสหรัฐอเมริกา

ประเทศสหรัฐอเมริกาพบปัญหาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจากการทำงานพระธรรมทูตเกือบสิบปีที่ผ่านมา (ประมาณก่อน พ.ศ. ๒๕๕๓) คือ ในประเทศสหรัฐอเมริกา เริ่มมีพระพุทธศาสนาแบบเถรวาท (แบบไทย) เข้าไปเผยแผ่ งานเผยแผ่ในช่วงเวลานั้นเป็นไปในลักษณะต่างคนต่างทำ ไม่มีระบบที่ชัดเจน และพระสงฆ์ผู้เดินทางไปปฏิบัติศาสนกิจนั้น เดินทางไปเพื่อฉลองศรัทธาของพุทธศาสนิกชนไทยที่มีถิ่นฐานอยู่ที่นั่นเป็นชุมชนและปรารถนาที่จะให้มีวัดไทย พระสงฆ์ทำหน้าที่หลักในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และเดินทางมาตามที่ครูบาอาจารย์มอบหมายเท่านั้น แม้ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๘ จะมีการอบรมพระธรรมทูตอย่างเป็นทางการเพื่อส่งมาปฏิบัติศาสนกิจในต่างประเทศ ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นในงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศก็ยังคง

---

[๘๘] วัดพุทธสามัคคี นครไครส์ทเชิร์ช ประเทศนิวซีแลนด์ [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://uto.org.nz/category. [๒๒ ตุลาคม ๒๕๖๑].

เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยปัญหาและอุปสรรคที่พบ ได้แก่ พระธรรมทูตในสหรัฐอเมริกามุ่งการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่พุทธศาสนิกชนไทยมากกว่าชาวต่างชาติ วัดไทยมีไว้สำหรับเป็นตัวแทนทางวัฒนธรรมไทย (พิธีกรรม) มากกว่าการสื่อหลักธรรมเข้าสู่จิตใจของพุทธศาสนิกชน[๘๙]

๓.๖.๒ ประเทศออสเตรเลีย

ประเทศออสเตรเลียพบปัญหาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้แก่ ปัญหาเรื่องพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของพระสงฆ์ และปัญหาความขัดแย้งในเรื่องการบริหารการเงินและการบริหารจัดการวัดของพระสงฆ์กับคณะกรรมการวัด[๙๐] และในเมืองเมลเบิร์น พระภิกษุไม่ได้รับอนุญาตให้ออกบิณฑบาต เรื่องภัตตาหารยังคงต้องรอการถวายจากพุทธศาสนิกชนภายในวัด ทำให้การแสดงออกในวัตรปฏิบัติแก่ผู้อยู่ในท้องถิ่นนั้นไม่กว้างขวางเท่าที่ควร

๓.๖.๓ ประเทศนิวซีแลนด์

วัดปากน้ำ พบการร้องเรียนจากชาวนิวซีแลนด์ที่อยู่รอบ ๆ วัด ในเรื่องต่าง ๆ เช่นให้จำกัดจำนวนรถที่เข้าออกวัดในแต่ละวัน การใช้เสียงดังได้ไม่เกิน ๘๐ เดซิเบล การจัดงานแต่ละครั้ง ต้องทำเรื่องเสนอทางการล่วงหน้า ทำให้การจัดงานที่วัดมีความยากลำบาก เป็นต้น[๙๑]

๓.๖.๔ ประเทศสิงคโปร์

พบปัญหา ได้แก่ พระภิกษุสงฆ์ที่เดินทางไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศสิงคโปร์ถือว่าเป็นตัวแทนของชาติและศาสนา การปฏิบัติตัวต้องสมควรแก่สมณเพศ ปฏิปทาใดที่นำไปสู่ความเสื่อมควรปฏิบัติ การปฏิบัติดีปฏิบัติชอบเป็นการแสดงความกตัญญูต่อศาสนา ปฏิปทาและปณิธานที่พระธรรมทูตต้องมี คือ ซื่อสัตย์ต่อตนเอง สุจริตต่อตนเอง ทำจริง เรียนจริง เป็นตัวแทนของศาสนาจริง ๆ มีความอดทน มีขันติ มีสติ และเมตตา ให้อดทนต่ออารมณ์ทั้งวิสภาคารมณ์และสภาคารมณ์[๙๒]

---

[๘๙] พระมหาถนัด อตฺถจารี, ดร., **บทบาทพระธรรมทูตไทยในต่างแดน**, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www. eBooks.in.th. [๑ พ.ย. ๒๕๖๑] หน้า ๕-๖.

[๙๐] ธนวิทย์ สิงหเสนี, บทบาทของกระทรวงการต่างประเทศกับการส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ”, **รายงานการศึกษาส่วนบุคคล,** การฝึกอบรมหลักสูตรนักบริหารการทูต รุ่นที่ ๑ สถาบันการต่างประเทศเทวะวงศ์วโรปการ กระทรวงการต่างประเทศ, ๒๕๕๒, หน้า ๓.

[๙๑] สรุปรายงานการประชุมสหภาพพระธรรมทูตไทยในโอเชียเนีย ครั้งที่ ๑/๒๕๕๙ วันที่ ๒๖ มีนาคม ๒๕๕๙ ณ วัดพุทธสามัคคี เมืองไครส์ทเชิร์ช ประเทศนิวซีแลนด์, การประชุมสหภาพพระธรรมทูตไทยในโอเชียเนีย ๒๐๑๗, หน้า ๑๔.

[๙๒] พระราชสิทธิวิเทศ, **สภาพปัญหาและแนวทางแก้ไข วัดไทยและคณะสงฆ์ไทยในสิงคโปร์และมาเลเซีย,** ใน พระมหาวิหาร พุทฺธญาโณ, บก., พระธรรมทูตสายต่างประเทศ รุ่นที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๑๐๑-๑๐๖.

๓.๖.๕ ประเทศอินเดีย

พบปัญหาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้แก่ จำนวนพระธรรมทูตมีน้อย การทำงานไม่เป็นทีม ขาดการมีส่วนร่วม ไม่มีเครือข่ายชาวพุทธระดับนานาชาติและองค์การอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง แต่ละวัดยังไม่ได้สร้างเครือข่ายศูนย์การศึกษาเพื่อประสานงานกับองค์การภายนอก ผู้สอนไม่มีทักษะด้านภาษาท้องถิ่น การจัดสรรงบประมาณสนับสนุนในภารกิจทุกด้านยังไม่เพียงพอ พระธรรมทูตปฏิบัติภารกิจไม่ต่อเนื่อง ท้อแท้ หมดกำลังใจ รู้สึกเบื่อต่อภาระที่รับผิดชอบ และรู้สึกว่าการปฏิบัติหน้าที่พระธรรมทูตทำให้ความรู้ความสามารถลดลง และขาดความเชื่อมั่นในตัวเอง[๙๓]

๓.๖.๖ ประเทศอินโดนีเซีย

ปัญหาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้แก่โครงสร้างองค์กรการเผยแผ่พุทธศาสนายังไม่ชัดเจน บุคลากรด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา (พระสงฆ์-ฆราวาส) ไม่เพียงพอ องค์กรพุทธศาสนิกชนขาดเอกภาพในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระธรรมทูตขาดทักษะในด้านการสื่อสารธรรมะเป็นภาษาอินโดนีเซีย นโยบายการส่งเสริมการเพิ่มปริมาณของพระธรรมทูตของคณะสงฆ์ไทยยังไม่สอดคล้องและไม่สามารถขยายปริมาณพระภิกษุเถรวาทในอินโดนีเซียทั้งชาวไทยและชาวอินโดนีเซีย หลักสูตรการอบรมพระธรรมทูตไปต่างประเทศยังไม่เพียงพอต่อการนำไปใช้ปฏิบัติงานเผยแผ่ในประเทศอินโดนีเซีย

๓.๖.๗ ประเทศในกลุ่มยุโรป

พบปัญหาต่าง ๆ จากการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้แก่ การร้องเรียนเรื่องพฤติกรรมไม่เหมาะสมของพระสงฆ์ ความขัดแย้งระหว่างพระสงฆ์และคณะกรรมการวัดในเรื่องการเงินและการบริหารจัดการวัด อันนำมาซึ่งความแตกแยกของชุมชนไทย และมีการฟ้องร้องดำเนินคดีในศาล ส่งผลในเชิงลบต่อภาพลักษณ์ของพระพุทธศาสนาในสายตาคนท้องถิ่น จำนวนวัดไทยมีมากขึ้น ในขณะที่หน่วยงานในส่วนกลางของไทยไม่สามารถกำกับดูแลได้อย่างทั่วถึง พระธรรมทูตบางรูปไม่ได้รับการต่อใบอนุญาตให้พำนักต่อ ต้องโยกย้ายไปยังประเทศอื่น แต่ไม่แจ้งข้อมูลให้สถานทูตหรือสถานกงสุลทราบ ทำให้ประสบปัญหาการเข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย มีการแอบอ้างตั้งวัด สำนักสงฆ์ หรือศูนย์ปฏิบัติธรรม โดยเรียกเก็บเงินบริจาคจากพุทธศาสนิกชนเพื่อประโยชน์ส่วนตัว[๙๔]

---

[๙๓] พระครูปลัดสุวัฒนวชิรคุณ และคณะ, การศึกษาวิเคราะห์ยุทธศาสตร์หลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยในอินเดีย, **รายงานการวิจัย** คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒, บทคัดย่อ.

[๙๔] ธนวิทย์ สิงหเสนี, "บทบาทของกระทรวงการต่างประเทศกับการส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ", **รายงานการศึกษาส่วนบุคคล,** หน้า ๓.

๓.๖.๘ ประเทศเนเธอร์แลนด์

ส่วนประเทศเนเธอร์แลนด์ พบปัญหาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้แก่ พระสงฆ์ยังไม่เข้าใจภาษาและวัฒนธรรมของประเทศที่ตนไปเผยแผ่ดีพอ ทำให้สื่อสารกับบุคคลในประเทศนั้นได้ไม่ดีเท่าที่ควร ด้านหน่วยงานของสงฆ์ที่มีส่วนในการดูแลพระสงฆ์ยังไม่เข้มแข็งพอและไม่ครอบคลุมการทำงานของหน่วยงานที่มีหน้าที่เกี่ยวกับพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ขาดการประสานงานกัน และได้เสนอแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศเนเธอร์แลนด์ว่า ควรมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านการบริหาร ควรมีการฝึกอบรมพระสงฆ์ให้มีความรู้ความสามารถในการใช้ภาษาเพื่อพัฒนาบุคลากรด้านงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ สร้างพลังศรัทธาให้เกิดมีในการปฏิบัติ เพื่อให้เห็นเป็นรูปธรรมในการเดินทางไปเผยแผ่ การพิจารณาพระสงฆ์ที่มีความเหมาะสมทำงานให้เป็นทีมเพื่อให้เกิดความสุขด้วยการใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนาในการดำเนินชีวิตได้[๙๕]

เมื่อสรุปปัญหาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศโดยภาพรวม แบ่งได้เป็น ๒ ประเด็นใหญ่ ๆ คือ ปัญหาจากภายนอก ได้แก่ ปัญหาความขัดแย้งในเรื่องการบริหารจัดการวัดและการบริหารการเงินของพระสงฆ์กับคณะกรรมการวัด เนื่องจากในหลายประเทศ การจัดตั้งวัดจะต้องดำเนินการในนามของนิติบุคคล จึงต้องมีคณะกรรมการซึ่งเป็นฆราวาสมาร่วมบริหารจัดการด้วย หรือจำนวนวัดไทยที่มีเพิ่มขึ้น แต่หน่วยงานในส่วนกลางของไทยไม่สามารถกำกับดูแลได้อย่างทั่วถึง และปัญหาจากพระธรรมทูต ได้แก่ ความไม่พร้อมในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านการใช้ภาษาท้องถิ่น ความไม่เข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่น การประพฤติตนไม่เหมาะสมกับสมณสารูป มีปัญหาเรื่องการเงิน และบางรูป ลาสิกขาเมื่อได้รับใบอนุญาตให้ทำงานและพำนักได้ถาวร เป็นต้น แต่ปัญหาบางประการอาจคาบเกี่ยวทั้งปัญหาภายนอกและภายใน เช่น ระยะเวลาในการพำนักอยู่ในแต่ละประเทศนั้น เป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับระเบียบปฏิบัติของสถานทูตในประเทศนั้น แต่อาจได้รับความสะดวกมากขึ้น ถ้ากระทรวงการต่างประเทศเข้ามามีส่วนร่วมในการอำนวยความสะดวกให้แก่พระธรรมทูต หรือปัญหาการบริหารจัดการวัดระหว่างคณะกรรมการซึ่งมีฆราวาสร่วมอยู่ด้วย ตัวอย่างปัญหาและอุปสรรคที่พบเหล่านี้ เป็นเพียงส่วนหนึ่งที่พบและรอการจัดการทั้งจากตัวพระธรรมทูตเองและจากหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการกำกับดูแลและสนับสนุนการปฏิบัติหน้าที่ของพระธรรมทูตในต่างประเทศ

---

[๙๕] พระมหาอำนวย มีราคา, “แนวทางในการเผยแพร่พุทธศาสนาในต่างประเทศ : กรณีศึกษาประเทศเนเธอร์แลนด์”, **วารสารบริหารการศึกษาบัวบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี,** ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – เมษายน ๒๕๕๙): ๑๗๐-๑๗๖.

๓.๗ สรุปความ

จากการศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ สามารถสรุปความได้ในประเด็นดังต่อไปนี้

ประเด็นที่ ๑ ความเป็นมาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศของประเทศไทยกล่าวคือการส่งพระธรรมทูตไทยไปเผยแผ่พระศาสนาในต่างประเทศ มีหลักฐานชัดเจนว่าเริ่มในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี รัชสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกษฐ์ ได้ส่งพระธรรมทูตไปที่ประเทศลังกา ๒ คณะ ได้แก่ คณะของพระอุบาลีและพระอริยมุนี และคณะของพระวิสุทธาจารย์และพระวรญาณมุนี รวมระยะเวลาในการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในประเทศลังกาประมาณ ๗ ปี จนทำให้นิกายสยามวงศ์หรืออุบาลีวงศ์ได้รับการฟื้นฟูขึ้นในประเทศศรีลังกา และในยุคกรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานี รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ ได้ส่งคณะสงฆ์ไปที่ประเทศศรีลังกาอีกครั้งหนึ่งโดยมีระยะเวลาประมาณ ๑ ปี และในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ช่วงก่อน พ.ศ. ๒๕๐๐ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) ได้รับอาราธนาไปประเทศพม่า อินเดีย ยุโรปและอเมริกาเพื่องานพระธรรมทูต และท่านได้ส่งอาจารย์และนิสิตของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ไปศึกษาต่อที่ประเทศพม่า ศรีลังกาและอินเดีย และเริ่มมีการส่งพระธรรมทูตไทยไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศต่าง ๆ

ส่วนในประเด็นของพระธรรมทูตในปัจจุบัน หมายถึง พระสงฆ์สาวกที่ทำหน้าที่เผยแผ่หลักธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนเป็นอันมาก และพระธรรมทูตไทยยุคใหม่ คือ ผู้แทนของคณะสงฆ์ไทยที่ได้รับการฝึกฝนอบรมในหลักการและวิธีการเพื่อมอบหมายให้ไปทำงานเผยแผ่ธรรมะแก่ประชาชนทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ

ในปัจจุบันพระภิกษุที่จะไปปฏิบัติหน้าที่เป็นพระธรรมทูตสายต่างประเทศได้นั้นต้องได้รับคัดเลือกจากสำนักฝึกอบรมให้เดินทางไปปฏิบัติหน้าที่พระธรรมทูตในต่างประเทศและต้องมีคุณสมบัติตามที่สำนักฝึกอบรมกำหนดไว้ด้วย

ประเด็นที่ ๒ ระเบียบปฏิบัติสำหรับพระธรรมทูตสายต่างประเทศในปัจจุบันซึ่งเป็นผู้แทนของคณะสงฆ์ไทยที่ได้ผ่านการอบรมตามหลักสูตรโครงการอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ และได้รับมอบหมายให้นำหลักธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่แก่ประชาชนในต่างประเทศภายใต้การกำกับดูแลของคณะสงฆ์ไทยและองค์กรร่วมมือต่าง ๆ ต้องได้วุฒิบัตรการฝึกอบรม พร้อมทั้งปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับของสำนักงานกำกับดูแลพระสงฆ์ไทยไปต่างประเทศ

ประเด็นที่ ๓ นโยบายการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทย การเผยแผ่พระพุทธศาสนานับว่า เป็นนโยบายสำคัญของคณะสงฆ์ไทยโดยมียุทธศาสตร์ในด้านการเผยแผ่โดยคณะกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแห่งชาติได้ประกาศแผนแม่บทด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พ.ศ. ๒๕๕๔-๒๕๕๙ ขึ้น โดยมียุทธศาสตร์หลัก ๔ ด้าน

ยุทธศาสตร์ที่ ๑ อุปถัมภ์ ส่งเสริม สนับสนุนการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ยุทธศาสตร์ที่ ๒ พัฒนาบุคลากรผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มีศักยภาพและขีดความสามารถในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ยุทธศาสตร์ที่ ๓ จัดกิจกรรมการเผยแผ่หลักพุทธธรรมด้วยรูปแบบและวิธีการที่หลากหลาย

ยุทธศาสตร์ที่ ๔ สร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ด้านพระธรรมทูต การจัดส่งพระธรรมทูตไปเผยแผ่แก่ประชาชนในพื้นที่เป้าหมายต่าง ๆ นั้น คณะสงฆ์ได้ดำเนินการมานานแล้ว แต่เป็นไปตามสถานการณ์ที่จำเป็นและตามความเสียสละของภิกษุแต่ละรูป โดยอยู่ในการกำกับดูแลขององค์การเผยแผ่ ตามพ.ร.บ. คณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ ต่อมาถึง พ.ศ. ๒๕๐๕ ได้มีการประกาศใช้ พ.ร.บ. คณะสงฆ์ฉบับใหม่ ทำให้ในระยะเวลา ๒ ปีแรก งานพระธรรมทูตได้สะดุดหยุดลงเป็นบางส่วน แต่ยังมีพระสงฆ์ดำเนินการอยู่บ้าง โดยใช้ชื่อนักเผยแผ่บ้าง พระธรรมจาริกบ้าง ต่างรูปต่างก็ทำไปตามความศรัทธาเป็นที่ตั้ง จึงยังไม่เป็นเอกภาพ ทั้งยังไม่ได้รับการสนับสนุนอย่างเป็นทางการ จนมาถึง พ.ศ. ๒๕๐๗ กรมการศาสนา โดยพันเอกปิ่น มุทุกันต์ อธิบดีกรมการศาสนาในเวลานั้น ได้ฟื้นฟูงานพระธรรมทูตขึ้นด้วยการจัดตั้งโครงการพระธรรมทูตขึ้นมา และได้ทดลองดำเนินงานโดยอาราธนาพระเถระผู้ใหญ่เป็นหัวหน้าคณะอำนวยการ จัดส่งพระสงฆ์ออกจาริกประกาศพระศาสนาในถิ่นต่าง ๆ ต่อมามหาเถรสมาคม มีมติให้รับงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบของพระธรรมทูตนี้เป็นกิจกรรมถาวร โดยตั้งเป็นกองงานพระธรรมทูตขึ้นดำเนินการตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๙ เป็นลำดับมา มีฐานะเทียบเท่ากองธรรมสนามหลวงและกองบาลีสนามหลวง

ประเด็นที่ ๔ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศซึ่งเป็นภารกิจหลักของพระธรรมทูตสายต่างประเทศโดยตรงคือต้องมีหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนา กล่าวคือ การดำเนินงานเพื่อให้หลักธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาแพร่หลายออกไปในทุกสารทิศ มีผู้ศรัทธาเลื่อมใส เคารพ ยำเกรง ในพระรัตนตรัยน้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติ ด้วยหลักประโยชน์ ๓ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยยึดหลักประโยชน์และความสุขของมหาชนเป็นที่ตั้งถือเป็นวัตถุประสงค์หลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ดังที่พระพุทธเจ้าทรงประทานโอวาทให้แก่เหล่าพระสาวกชุดแรกที่ทรงส่งไปประกาศพรหมจรรย์ ซึ่งเป็นเครื่องชี้ชัดถึงบทบาทสำคัญของการสื่อหลักธรรมในพระพุทธศาสนา โดยเป็นหลักการและนโยบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของเหล่าพุทธสาวกตราบถึงปัจจุบัน ทั้งนี้เพื่อประโยชน์สุขแก่มนุษย์ โดยหลักการคือ ให้เกิดประโยชน์สุขตามพุทธประสงค์ ๓ ประการ คือ

๑) ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ ประโยชน์ในชาตินี้

๒) สัมปรายิกัตถประโยชน์ ประโยชน์ในชาติหน้า

๓) ปรมัตถประโยชน์ ประโยชน์อย่างยิ่ง

ประเด็นที่ ๕ สถานการณ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศในทวีปต่าง ๆ ได้แก่ ทวีปเอเชีย ทวีปอเมริกา ทวีปยุโรป และทวีปโซนโอเชียเนีย จะเห็นได้ว่า การสร้างวัดและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างแดนซึ่งมิใช่เมืองพุทธมาแต่เดิมนั้นมักจะประสบกับปัญหาต่าง ๆ ไม่มากก็น้อยตามสถานการณ์ของแต่ละประเทศ และปัญหาอีกส่วนหนึ่งมาจากความไม่พร้อมของตัวพระธรรมทูตเองซึ่งเป็นผู้ที่จะไปเผยแผ่พระศาสนา เช่นทักษะในด้านการสื่อสารภาษาประจำถิ่นกับคนในท้องถิ่น และการไม่เข้าใจในวัฒนธรรมในพื้นที่นั้น ๆ ประเด็นนี้ถ้าเผยแผ่เฉพาะในกลุ่มของคนไทยในต่างประเทศเพียงอย่างเดียว ปัญหาก็อาจจะมีไม่มากนัก

ประเด็นที่ ๖ ปัญหาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศยังคงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง เมื่อสรุปปัญหาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศโดยภาพรวม แบ่งได้เป็น ๒ ประเด็นใหญ่ ๆ คือ ปัญหาจากภายนอก ได้แก่ ปัญหาความขัดแย้งในเรื่องการบริหารจัดการวัดและการบริหารการเงินของพระสงฆ์กับคณะกรรมการวัด เนื่องจากในหลายประเทศ การจัดตั้งวัด จะต้องดำเนินการในนามของนิติบุคคล จึงต้องมีคณะกรรมการซึ่งเป็นฆราวาสมาร่วมบริหารจัดการด้วย หรือจำนวนวัดไทยที่มีเพิ่มขึ้น แต่หน่วยงานในส่วนกลางของไทยไม่สามารถกำกับดูแลได้อย่างทั่วถึง และปัญหาจากพระธรรมทูต ได้แก่ ความไม่พร้อมในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านการใช้ภาษาท้องถิ่นยังไม่สามารถสื่อสารภาษาต่างประเทศได้อย่างคล่องแคล่ว จึงมุ่งการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่พุทธศาสนิกชนไทยมากกว่าชาวต่างชาติ ความไม่เข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่น มุ่งเน้นด้านวัตถุนิยม การประพฤติตนไม่เหมาะสมกับสมณสารูป ซึ่งเป็นปฏิปทาที่ไม่นำความเลื่อมใสมาสู่ชาวไทยในต่างประเทศหรือพุทธศาสนิกชนชาติอื่น ๆ มีปัญหาเรื่องการเงิน และบางรูปลาสิกขาเมื่อได้รับใบอนุญาตให้ทำงานและพำนักได้ถาวร เป็นต้น อย่างไรก็ดีปัญหาบางประการอาจคาบเกี่ยวทั้งปัญหาภายนอกและภายใน เช่น ระยะเวลาในการพำนักอยู่ในแต่ละประเทศนั้น เป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับระเบียบปฏิบัติของสถานทูตในประเทศนั้น แต่อาจได้รับความสะดวกมากขึ้น ถ้ากระทรวงการต่างประเทศเข้ามามีส่วนร่วมในการอำนวยความสะดวกให้แก่พระธรรมทูต หรือปัญหาการบริหารจัดการวัดระหว่างคณะกรรมการซึ่งมีฆราวาสร่วมอยู่ด้วย ตัวอย่างปัญหาและอุปสรรคที่พบเหล่านี้ เป็นเพียงส่วนหนึ่งที่พบและรอการจัดการทั้งจากตัวพระธรรมทูตเองและจากหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการกำกับดูแลและสนับสนุนการปฏิบัติหน้าที่ของพระธรรมทูตในต่างประเทศ ซึ่งส่งผลต่อความสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในการทำให้ชาวท้องถิ่นเข้าถึงหลักธรรมและน้อมนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้

บทที่ ๔

เสนอกลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ

ในบทนี้จะได้นำการเสนอกลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ เป็นการนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการวางแผนกลยุทธ์ประกอบกับข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก ของผู้ทรงคุณวุฒิที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ พร้อมด้วยพระธรรมทูตที่ไปปฏิบัติหน้าที่ในต่างประเทศและนักวิชาการที่มีทัศนะ อันเป็นประโยชน์ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ในประเด็นดังต่อไปนี้

๔.๑ แนวคิดเกี่ยวกับกลยุทธ์

๔.๒ ความสอดคล้องระหว่างแนวคิดการวางแผนกลยุทธ์กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ

๔.๓ วิเคราะห์ปัญหาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ

๔.๔ กลยุทธ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ

๔.๕ สังเคราะห์กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ

๔.๖ เสนอกลยุทธ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ

๔.๑ แนวคิดเกี่ยวกับกลยุทธ์

๔.๑.๑ ความหมายของกลยุทธ์

ในประเด็นของแนวคิดเรื่องกลยุทธ์นี้ได้มีผู้ให้ความหมายของคำว่า “กลยุทธ์” ไว้ดังนี้

พจนานุกรมอ๊อกซ์ฟอร์ด ให้ความหมายของ strategy ว่า แผนดำเนินการที่ออกแบบมาเพื่อให้บรรลุเป้าหมายระยะยาวหรือเป้าหมายรวม หรือหมายถึง แผนซึ่งแสดงการดำเนินการที่ออกแบบเพื่อทำให้บรรลุเป้าหมายระยะยาวหรือเป้าหมายรวม หรือหมายถึง ศิลปะของการวางแผนและการสั่งการการปฏิบัติการและการเคลื่อนไหวทางทหารในภาพรวมในสงครามหรือการต่อสู้ [๑]

พจนานุกรมเคมบริดจ์ อธิบาย strategy ว่า แผนซึ่งแสดงรายละเอียดสำหรับบรรลุความสำเร็จในสถานการณ์ต่าง ๆ เช่น สงคราม การเมือง ธุรกิจ อุตสาหกรรม หรือกีฬา หรือทักษะของการวางแผนในสถานการณ์เหล่านั้น หรือหมายถึง แผนระยะยาวเพื่อบรรลุเป้าหมายหรือประสบความสำเร็จในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือในความหมายทางการบริหาร อธิบายว่า แนวทางซึ่งธุรกิจ รัฐบาล

---

[๑] **พจนานุกรมอ๊อกซ์ฟอร์ด.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://en.oxforddictionaries.com/definition/strategy. [๑ พฤษภาคม ๒๕๖๒].

หรือองค์การอื่น ๆ วางแผนปฏิบัติการอย่างรอบคอบในช่วงระยะเวลาหนึ่งเพื่อปรับปรุงสถานะหรือตำแหน่งของตนเองและเพื่อบรรลุถึงสิ่งที่ตนเองต้องการ[๒]

พจนานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน อธิบายคำว่า กลยุทธ์ คือการรบที่มีเล่ห์เหลี่ยม, วิธีการที่ต้องใช้กลอุบายต่าง ๆ เล่ห์เหลี่ยมในการต่อสู้ และอธิบายคำว่า ยุทธศาสตร์ คือวิชาว่าด้วยการพัฒนาและการใช้อำนาจทางการเมือง เศรษฐกิจ จิตวิทยา และกำลังรบทางทหารตามความจำเป็นทั้งในยามสงบและยามสงคราม[๓]

กิ่งพร ทองใบ อธิบายว่า กลยุทธ์ หมายถึง วิธีการที่องค์การเลือก เพื่อจะดำเนินการจากจุดที่เป็นอยู่ในปัจจุบันไปยังจุดหมายปลายทางในอนาคตที่องค์การกำหนดไว้ [๔]

ริว และไบอาร์ (Rue and Byars) อธิบายเกี่ยวกับ กลยุทธ์ หมายถึงการแสดงถึงขั้นตอนพื้นฐานซึ่งฝ่ายจัดการวางแผนดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายหรือชุดของเป้าหมาย หรือการแสดงถึงวิธีการบริหารเพื่อบรรลุเป้าหมายขององค์การ โดยกล่าวถึง กลยุทธ์ในองค์การว่า แบ่งได้เป็น ๓ ระดับ ได้แก่

๑) กลยุทธ์องค์การ หมายถึง สิ่งที่ระบุว่าองค์การจะเข้าไปดำเนินการในธุรกิจใดและทรัพยากรจะมีการจัดสรรอย่างไรในธุรกิจเหล่านั้น หรืออธิบายถึง แนวทางที่จะช่วยให้องค์การบรรลุวัตถุประสงค์ ซึ่งกลยุทธ์องค์การ แบ่งได้เป็น ๔ ประเภท ได้แก่

(๑) กลยุทธ์ก้าวหน้า หมายถึง กลยุทธ์ที่ใช้เมื่อองค์การพยายามที่จะขยายกิจการโดยวัดจากยอดขาย ผลผลิต จำนวนพนักงาน หรือตัววัดในทำนองเดียวกัน

(๒) กลยุทธ์มั่นคง หมายถึงกลยุทธ์ที่ใช้เมื่อองค์การมีความพอใจต่อสถานการณ์ที่เป็นอยู่ในช่วงเวลานั้น (ปัจจุบัน)

(๓) กลยุทธ์ป้องกันหรือลดทอน หมายถึง กลยุทธ์ที่ใช้เมื่อองค์การต้องการหรือจำเป็นต้องลดขนาดการปฏิบัติการลง

(๔) กลยุทธ์ผสมผสาน หมายถึง กลยุทธ์ที่องค์กรใช้เมื่อนำกลยุทธ์ที่แตกต่างกันหลาย ๆ กลยุทธ์มาใช้กับหน่วยงานต่าง ๆ ในองค์การพร้อม ๆ กัน

๒) กลยุทธ์ธุรกิจ หมายถึง กลยุทธ์ซึ่งเน้นไปที่วิธีการแข่งขันของแต่ละธุรกิจ

---

[๒] พจนานุกรมเคมบริดจ์, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://dictionary.cambridge.org /dictionary/english/strategy.[๑ พฤษภาคม ๒๕๖๒].

[๓] พจนานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.royin.go.th/dictionary. [๑ พฤษภาคม ๒๕๖๒].

[๔] กิ่งพร ทองใบ, **กลยุทธ์และนโยบายธุรกิจ**, พิมพ์ครั้งที่ ๕ แก้ไขเพิ่มเติม, (นนทบุรี: สุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๙), หน้า ๔.

๓) กลยุทธ์ปฏิบัติการ หมายถึง กลยุทธ์ที่สัมพันธ์กับกิจกรรมของหน่วยงานที่ทำหน้าที่เชิงปฏิบัติการของธุรกิจ ได้แก่ การผลิต การเงิน การตลาด ทรัพยากรมนุษย์ และที่เกี่ยวข้อง[๕]

โรเจอร์ (Rogers) กล่าวถึงคำว่า กลยุทธ์ หมายถึงวิธีหรือแผนปฏิบัติการที่เกี่ยวข้องกับการแบ่งสรรทรัพยากรที่มีอยู่จำกัด เพื่อให้เกิดผลดีที่เป็นข้อได้เปรียบ และสามารถบรรลุถึงวัตถุประสงค์ใดวัตถุประสงค์หนึ่งหรือหลาย ๆ วัตถุประสงค์พร้อมกัน โดยให้มีความเสี่ยงน้อยที่สุด ณ ระดับที่ยอมรับได้[๖]

ธงชัย สันติวงษ์ กล่าวถึงคำว่า กลยุทธ์ เพื่อที่จะบอกให้ทราบว่าจะไปถึงปลายทางได้อย่างไร ปลายทางนั้นเรียกว่า วัตถุประสงค์ ซึ่งหมายถึงจุดมุ่งหมายปลายทางที่ต้องการจะไปให้ถึง[๗]

ศิริวรรณ เสรีรักษ์ และคณะ ได้ให้ความหมายของคำว่ากลยุทธ์ คือเป็นแผนปฏิบัติการซึ่งอธิบายถึงการจัดสรรทรัพยากรและกิจกรรมอื่น ๆ ให้เหมาะสมกับสิ่งแวดล้อม และช่วยให้องค์การบรรลุเป้าหมายในระยะยาว[๘]

แดฟท์ (Daft) กล่าวถึงความหมายของคำว่ากลยุทธ์ประเภทต่าง ๆ ไว้ดังนี้

๑. กลยุทธ์หลัก หมายถึง แผนดำเนินการหลักซึ่งองค์การมีแนวโน้มที่จะบรรลุเป้าหมายระยะยาวขององค์การ

๒. กลยุทธ์พหุภายในประเทศ หมายถึง กลยุทธ์ที่ปรับเปลี่ยนไปตามลักษณะเฉพาะของแต่ละประเทศ

๓. กลยุทธ์ข้ามชาติ (transnational strategy) หมายถึง แผนกลยุทธ์ซึ่งต้องการบรรลุเป้าหมายทั้งระดับโลกและระดับประเทศในเวลาเดียวกัน

๔. กลยุทธ์ (strategy) หมายถึง แผนปฏิบัติการ ซึ่งระบุถึงการจัดสรรทรัพยากรและกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อจัดการกับสภาพแวดล้อมและการบรรลุเป้าหมายขององค์การ[๙]

---

[๕] Rue, Leslie W. and Byars, Lloyd L., **Management: Skills and Application**, 13rd ed., (New York: McGraw-Hill, 2009), pp. 137-140.

[๖] Rogers, David C.D., **Corporate Strategy and Long-Range Planning**, (Ann Arbor, Mich: The Landis Press, 1973), p. ๑๐, อ้างถึงใน ธงชัย สันติวงษ์, **การวางแผน**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๐), หน้า ๔๙.

[๗]ธงชัย สันติวงษ์, **การวางแผน**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๐, หน้า ๔๙.

[๘] ศิริวรรณ เสรีรักษ์ และคณะ, **องค์การและการจัดการ ฉบับมาตรฐาน**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พัฒนาศึกษา, ๒๕๓๙), หน้า ๑๐๐.

[๙] Daft, Richard L., **Management**, (Florida: The Dryden Press, 2000), pp. 235-240.

ธอมพ์สัน สตริคแลนด์และเกมเบิล (Thompson, Strickland, and Gamble) อธิบายว่า กลยุทธ์บริษัท คือ แผนปฏิบัติการของฝ่ายบริหาร สำหรับการดำเนินธุรกิจและสำหรับการดำเนินการของฝ่ายปฏิบัติการ กลยุทธ์จึงประกอบด้วยความเคลื่อนไหวในเชิงการแข่งขันและการเข้าไปสู่ธุรกิจซึ่งผู้บริหารนำมาใช้เพื่อให้ธุรกิจเจริญเติบโต ดึงดูดใจและสร้างความพึงพอใจแก่ลูกค้า แข่งขันอย่างประสบความสำเร็จ การดำเนินงานของสายปฏิบัติการ และบรรลุผลดำเนินการขององค์กรที่ตั้งไว้ตามเป้าหมายของแต่ละระดับ กลยุทธ์จึงเกี่ยวข้องกับคำว่า “อย่างไร” เช่น ฝ่ายบริหาร (ผู้บริหาร) มีความมุ่งมั่นที่จะสร้างความเติบโตในธุรกิจอย่างไร ธุรกิจจะสร้างลูกค้าที่ยึดมั่นต่อธุรกิจและมีชัยชนะเหนือคู่แข่งอย่างไร หน่วยปฏิบัติการ (วิจัยและพัฒนา จัดหาวัตถุดิบหรือวัตถุดิบตั้งต้นของสินค้าหรือบริการ ผลิต ขายและการตลาด การกระจายสินค้า การเงิน และทรัพยากรมนุษย์) จะถูกวางแผนดำเนินการอย่างไร ผลดำเนินการจะเพิ่มขึ้นได้อย่างไร เป็นต้น หัวใจและจิตวิญญาณของกลยุทธ์ใด ๆ ก็คือ การดำเนินการและการเคลื่อนไหวในตลาดซึ่งผู้บริหารดำเนินการอยู่เพื่อทำให้ตัวเลขทางการเงินเพิ่มขึ้น เพิ่มความมั่นคงในตำแหน่งที่แข่งขันได้ในระยะยาวและมีโอกาสทางการแข่งขันเหนือคู่แข่ง[๑๐]

เมื่อกล่าวถึงกลยุทธ์ มีคำที่เกี่ยวข้องอีกคำหนึ่ง ได้แก่ แผนที่กลยุทธ์ (strategy map) หรือที่หลาย ๆ หน่วยงานใช้คำว่า แผนยุทธศาสตร์ หรือแผนที่ยุทธศาสตร์ จึงขออธิบายถึงคำนี้ ซึ่ง **Nuttall** กล่าวถึง แผนกลยุทธ์ว่า ควรมีในทุกระดับขององค์การ ตั้งแต่ระดับองค์การ (corporate level) ระดับหน่วยธุรกิจ (business unit level) ระดับแผนก (department level) ระดับทีม (team level) และระดับบุคคล (individual level) โดยให้คำอธิบายแต่ละระดับ ไว้ว่า

๑. ระดับองค์การ: กลยุทธ์ซึ่งต้องระบุขอบเขตและเป้าหมายในภาพรวมขององค์การเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการและความคาดหวังของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

๒. ระดับหน่วยธุรกิจ: กลยุทธ์ซึ่งต้องระบุว่าองค์การวางแผนที่จะแข่งขันให้ประสบความสำเร็จในตลาดที่ลงไปทำธุรกิจนั้นอย่างไร

๓. ระดับแผนก: กลยุทธ์ซึ่งต้องระบุว่าแต่ละแผนกในหน่วยธุรกิจวางแผนอย่างไรที่จะสนับสนุนให้กลยุทธ์ระดับองค์การและระดับหน่วยธุรกิจประสบผลสำเร็จ

๔. ระดับทีม: กลยุทธ์ซึ่งต้องระบุว่าแต่ละทีมในแต่ละแผนกในหน่วยธุรกิจวางแผนอย่างไรที่จะสนับสนุนให้กลยุทธ์ระดับองค์การและระดับหน่วยธุรกิจประสบผลสำเร็จ

---

[๑๐] Thompson, Arthur A. Jr, Strickland, A.J., III, and Gamble, John E., **Crafting and Executing Strategy**, 17th ed., (USA: McGraw-Hill/Irwin, 2010), pp. 6-9.

๕. ระดับบุคคล: กลยุทธ์ซึ่งต้องระบุว่าแต่ละบุคคลในแต่ละทีมในแต่ละแผนกในหน่วยธุรกิจวางแผนอย่างไรที่จะสนับสนุนให้กลยุทธ์ระดับองค์การและระดับหน่วยธุรกิจประสบผลสำเร็จ[๑๑]

พระพรหมบัณฑิต, ศ. ดร. (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)[๑๒] บรรยายเกี่ยวกับกลยุทธ์ไว้ ดังนี้

๑. ยุทธศาสตร์ หมายถึง การวางแผนระยะยาว ในภาพกว้าง ส่วนกลยุทธ์ หมายถึง การวางแผนระยะสั้น แก้ปัญหาเฉพาะหน้า แผนปฏิบัติการประจำปี หรือ ๑ ปี ๓ ปี ๕ ปี ก็ได้ ซึ่งต้องใช้สิ่งแวดล้อมในปัจจุบันเฉพาะหน้ามาปรับแผนให้สอดคล้องกัน กลยุทธ์เป็นคำที่ใช้เมื่อลงมือดำเนินการจริงในการเผยแผ่ เป็นแผนชนิดหนึ่ง แต่เป็นแผนที่พลิกแพลงเพื่อบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ หรือวางแผนเฉพาะหน้าก็ใช้ได้ ถ้าเป็นภาพรวมสำหรับองค์การใหญ่ใช้คำว่ายุทธศาสตร์ กลยุทธ์มีทั้งระดับใหญ่ที่เรียกว่ายุทธศาสตร์ และมีกลยุทธ์ระดับอื่นที่เป็นกลยุทธ์ในเชิงการดำเนินการ และกล่าวถึง กลยุทธ์ระดับบุคคล โดยเฉพาะสำหรับผู้ต้องดำเนินการใด ๆ ควรมีการกำหนดกลยุทธ์ของตนเองหรือที่เรียกว่ากลยุทธ์ระดับบุคคล สำหรับพระธรรมทูตนั้น โดยเฉพาะผู้ต้องเดินทางไปต่างประเทศต้องมีการวางแผนก่อนที่จะเดินทางไปต่างประเทศ เช่น จะไปประเทศไหน ประเทศนั้นมีวัฒนธรรมประเพณีอย่างไร จะไปทำอะไร จะไปที่ไหน ตั้งแต่เมื่อไรและทำอย่างไร มีการวางแผนและหาข้อมูลล่วงหน้า สรุปคือ พระธรรมทูตจะต้องรู้ก่อนว่า จะต้องไปทำอะไร เมื่อได้วีซ่าอนุญาตให้เข้าประเทศนั้น จะเป็นพระธรรมทูต ไปทำอะไร อยู่ที่วัดไหน เมื่อไร อย่างไร ถ้ายังไม่รู้ จัดว่าไปตายเอาดาบหน้า

๒. วิสัยทัศน์ (Vision) หรือ เป้าหมาย คือภาพแห่งความสำเร็จที่ต้องการจะให้เกิดขึ้นในอนาคตแต่ตอนนี้ยังไม่มี แต่ต้องการจะมีจะเป็น เป็นการมองการณ์ไกล

๓. การวางแผนคือการเดินทางจากจุดที่เป็นอยู่ไปสู่เป้าหมายที่ต้องการว่าจะต้องทำอะไรเพื่อไปถึงเป้าหมายที่ต้องการ ซึ่งการวางแผนมีทั้งวางแผนล่วงหน้าว่า จะทำอะไรที่ไหนเมื่อไรในระยะยาว เราเรียกว่า ยุทธศาสตร์ ส่วนระยะสั้นแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ๑ ปี ๓ ปี ๕ ปี เรียกว่า กลยุทธ์

๔. กลยุทธ์เฉพาะหน้าเป็นการปรับแผนให้สอดคล้องกับสถานการณ์จริง

---

[๑๑] **Josh Nuttall**, Should Individuals, or Individual Teams, Have a Strategy? https://cmoe.com/blog/individual-and-team-strategy.

[๑๒] พระพรหมบัณฑิต, ศ. ดร., อดีตอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, คำบรรยายเรื่อง ยุทธศาสตร์ และกลยุทธ์ในการบริหารการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ในโครงการฝึกอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ รุ่นที่ ๑๙, วันศุกร์ที่ ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗ (ภาคค่ำ) เวลา ๑๘.๐๐–๒๑.๐๐ น.

๕. การบริหารเชิงกลยุทธ์ หมายถึง ทำงานให้สำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ด้วยการใช้แผนการอย่างพลิกแพลงตามสถานการณ์ ทำงานให้สำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ มีแผนชัดเจน แต่ต้องใช้แผนการอย่างพลิกแพลงตามสถานการณ์

๖. การกำหนดกลยุทธ์ ต้องมีวิสัยทัศน์หรือแผนรวม ๆ กับแผนกลยุทธ์ โดยใช้ข้อมูลประกอบการดำเนินการ ซึ่งข้อมูลเหล่านั้นได้มาจากวิธีที่เรียกว่า การวิเคราะห์ SWOT คือการวิเคราะห์ว่า อะไรคือจุดแข็ง (จุดแข็งหมายถึงองค์ประกอบภายในองค์การ หรือ ภายในเกี่ยวกับตัวสมาชิกในองค์การที่ดีหรือเชี่ยวชาญ) อะไรคือจุดอ่อน อะไรคือโอกาส อะไรคือสิ่งคุกคาม และเมื่อวิเคราะห์ดูแล้ว ให้ทำในสิ่งที่เป็นจุดแข็งที่มาพร้อมกับโอกาส โดยในการเผยแผ่นั้นให้คิดคำนึงถึงกลยุทธ์ในการเผยแผ่ด้วย

พิทส์ และเล (Pitts and Lei) ได้ให้ความหมายคำว่า กลยุทธ์ หมายถึง แนวคิดและแผนงานต่าง ๆ ที่องค์การนำมาใช้เพื่อให้เกิดความสำเร็จเหนือคู่แข่ง กลยุทธ์จะถูกออกแบบเพื่อช่วยให้องค์การบรรลุผลสำเร็จโดยมีความได้เปรียบและมีประสิทธิภาพในการดำเนินงานขององค์การ ดังนั้น กลยุทธ์จึงเป็นตัวกำหนดทิศทางการดำเนินงานที่มีการเปลี่ยนแปลงและได้รับผลกระทบโดยคำนึงผลที่จะเกิดขึ้น ทั้งในระยะสั้นและระยะยาวที่มีต่อองค์กรได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิผล รวมทั้งเป็นแนวทางการใช้ทรัพยากรที่มีให้บรรลุเป้าหมายได้อย่างยั่งยืน[๑๓]

วิรัช จงอยู่สุข กล่าวว่า กลยุทธ์ (Strategy) หมายถึง วิธีการที่จัดอยู่ในประเภทของแผน (Type of Plan) เป็นผลที่ได้จากกระบวนการวางแผน เป็นคำที่มีความหมายกว้างและมักใช้ในความหมายที่แตกต่างกันไปตามวัตถุประสงค์และบทบาทหน้าที่ขององค์การ[๑๔]

ฮิวเซอร์ (Heuser) กล่าวถึงคำว่า กลยุทธ์ มาจากภาษาอังกฤษ คือ Strategy อาจใช้คำว่า ยุทธศาสตร์ เป็นศัพท์ที่มีกำเนิดในทางทหาร หมายถึง แผนการปฏิบัติ ซึ่งวางเพื่อให้บรรลุเป้าประสงค์จำเพาะ ยุทธศาสตร์จะประสบความสำเร็จน้อยครั้งหากไม่แสดงความสามารถในการดัดแปลง[๑๕]

---

[๑๓] Pitts, R.A. and Lei, D. **Strategic Management: Building and Sustaining Competitive Advantage,** (Ohio: Thomson South-Western, 2000), p.9.

[๑๔] วิรัช จงอยู่สุข, “**ภาวะผู้นำการบริหารการศึกษาในโลกการเปลี่ยนแปลงกระบวนการสร้างวิสัยทัศน์และกลยุทธ์ในการบริหารทั่วไปและการศึกษา,** (นครสวรรค์: ศูนย์บัณฑิตศึกษา มจร, ๒๕๕๙), หน้า ๑.

[๑๕] Heuser, Beatrice, **The Evolution of Strategy : Thinking War from Antiquity to the Present,** (Cambridge University Press, 2010), p. 27.

สมชาย ภคภาสน์วิวัฒน์ ได้กล่าวว่า กลยุทธ์ หมายถึง วิธีการสำหรับยุทธศาสตร์ เพื่อไปตอบสนองต่อภาพใหญ่ที่ประเทศตั้งไว้[๑๖]

วีแลนและฮังเกอร์ (Wheelen and Hunger) กล่าวว่า กลยุทธ์ หมายถึง แบบแผนหรือรูปแบบ (Strategy is a Patern) เป็นเรื่องเกี่ยวกับแบบแผนด้านพฤติกรรมในการปฏิบัติงานที่เป็นไปอย่างต่อเนื่องในแต่ละช่วงเวลา (Consistency in Behavior Overtime) อันสะท้อนให้เห็นในการวางแผนงานในอนาคต โดยต้องคำนึงถึงวิวัฒนาการขององค์การ และความสามารถความคาดหวังของผู้ปฏิบัติด้วย เพราะในหลายกรณีเจตนารมณ์หรือสิ่งที่ผู้บริหารตั้งใจทำ (Intended Strategies) อาจเป็นไปไม่ได้ แต่ผู้ปฏิบัติอาจใช้ความชำนาญด้านต่าง ๆ ปรับกลยุทธ์ในระหว่างปฏิบัติ (Emergent Strategies) จนแปรเปลี่ยนเป็นกลยุทธ์ที่เกิดขึ้นจริง (Realized Strategies) ก็ได้[๑๗]

ไรท์ และคณะ (Wright and others) ได้กล่าวถึงความหมายของกลยุทธ์ว่า แผนของผู้บริหารระดับสูงที่จะนำไปสู่ผลลัพธ์ต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับภารกิจและเป้าประสงค์ขององค์การ[๑๘]

เซอโต และ ปีเตอร์ (Certo and Peter) ได้ให้ความหมายของคำว่ากลยุทธ์ คือวิธีการดำเนินงานที่คาดว่าจะนำไปสู่ความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ขององค์การ[๑๙]

แฮคซ และ เมจัฟ (Hax และ Majuf) ได้กล่าวถึงแนวคิดเกี่ยวกับความหมายของกลยุทธ์ ตามแนวคิดของนักการศึกษาหรือนักวิชาการอีกหลายท่านในหนังสือ The Strategy Concept and Process โดยนำมากล่าวหลากหลายแนวคิดเกี่ยวกับกลยุทธ์ ซึ่งเป็นของ Glueck และ Mintzberg ทั้งสองคนได้ให้ความหมายของกลยุทธ์ คือ รูปแบบการตัดสินใจที่มีเหตุผลชัดเจน และรวมหลายสิ่งหลายอย่างเข้าด้วยกันเป็นหนึ่งเดียว ในมุมมองนี้กลยุทธ์จึงเปรียบเหมือนแผนการดำเนินงานที่สำคัญที่จะนำไปสู่การบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายขององค์การ[๒๐]

มินทซเบิก (Mintzberg) ได้กล่าวถึงความหมายกลยุทธ์ไว้ในหลัก 5Ps หรือ อักษร P ห้าตัว แทนความหมายต่าง ๆ ของกลยุทธ์ดังนี้

---

[๑๖] สมชาย ภคภาสน์วิวัฒน์, **การบริหารเชิงกลยุทธ์,** พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อมรินทร์, ๒๕๔๓), หน้า ๖.

[๑๗] Wheelen, Thomas L.and David J.Hunger, **Strategic Management and Business Policy,** 8 th ed, (New Jersey: Prentice-Hall, 2002), p. 9.

[๑๘] Wright, P., Reingle, C.D. and Kroll, M.J. **Strategic Management: Text and Case,** (Massachusetts: Alyn and Bacon, 1992), p. 15.

[๑๙] Certo, S.c. and Peter, J.P. **Strategic Management: Concept and Application,** (Singapore: McGraw-Hill, 1991), p.17.

[๒๐] Hax, A.C. and Majuf, N.S. **The Strategic Management.** 5th ed, (Florida: The Dryden Press, 1993), pp. 2-6.

๑) กลยุทธ์ คือแผน (Strategy is a plan = P1) หมายถึง กิจการทั้งหลายกำหนดกลยุทธ์ขึ้น เพื่อใช้เป็นสิ่งที่กำหนดทิศทางหรือเป็นแนวทางการดำเนินงานในอนาคต

๒) กลยุทธ์ คือ แบบแผนหรือรูปแบบ (Strategy in pattern = P2) หมายถึง แบบ แผนด้านพฤติกรรมในการปฏิบัติงานที่เป็นไปอย่างต่อเนื่องในแต่ละช่วงเวลา ซึ่งชี้ให้เห็นว่าการวางแผนในอนาคตจำเป็นต้องคำนึงถึงวิวัฒนาการขององค์กรที่สืบต่อจากอดีต และขณะเดียวกัน บทบาทของผู้บริหารในการวางแผนเรื่องใดเรื่องหนึ่ง จำเป็นต้องคำนึงถึงความสามารถ หรือความคาดหวังของผู้ปฏิบัติด้วย เพราะในหลายกรณีเจตนารมณ์เชิงกลยุทธ์ในระหว่างปฏิบัติกลายเป็นกลยุทธ์ที่เกิดขึ้นจริง

๓) กลยุทธ์ คือ การกำหนดฐานะ หรือตำแหน่ง (Strategy is Position=P3) หมายถึงการเน้นไปที่ความสำคัญของฐานะ หรือตำแหน่งของกิจการในสถานที่แข่งขัน ดังนั้น สินค้า หรือบริการที่เสนอออกไป จำเป็นต้องเหมาะสมกับความต้องการของลูกค้าแต่ละประเภท

๔) กลยุทธ์ คือ มุมมอง (Strategy is perspective = P4) หมายถึงการเน้น ความสำคัญของการพิจารณาสภาพที่แท้จริงภายในองค์กร คือ คุณลักษณะที่น่าจะเป็นขององค์การ ดังนั้น มุมมองหมายถึงวิธีการดำเนินงานที่ต้องการให้คนในองค์กรยึดถือร่วมกัน

๕) กลยุทธ์ คือ กลวิธีในการเดินหมาก (Strategy is a ploy = P5) ในสถานการณ์ที่ มีการต่อสู้หรือการแข่งขัน สิ่งที่ทุกคนต้องการคือ การเอาชนะ ซึ่งทุกฝ่ายจะต้องวางกลยุทธ์ โดยคำนึงถึงการใช้อุบายในการดำเนินงาน ไม่ว่าจะเป็นกุศโลบาย หรือเล่ห์เหลี่ยม หรือกลวิธี เพื่อเอาชนะฝ่ายตรงข้ามให้ได้[๒๑]

คริสเตนเซน และคณะ (Christensen and others) ได้ให้ความหมายของกลยุทธ์ไว้ว่า แบบแผนของวัตถุประสงค์ ความมุ่งหมาย หรือเป้าหมาย หรือนโยบายหลักรวมทั้งแผนงานต่าง ๆ ที่จะช่วยองค์การให้อยู่รอด หรือควรจะอยู่ในธุรกิจประเภทใด และองค์การควรจะเป็นประเภทใดจึงจะมีความเหมาะสมและดีที่สุด[๒๒]

คูลสวิทซ (Clausewitz) อ้างในวิรัช จงอยู่สุข ได้พูดถึงนักทฤษฎีด้านยุทธศาสตร์แห่งศตวรรษที่ ๑๙ ซึ่งอธิบายถึงความหมายของกลยุทธ์ไว้ว่า “กลยุทธ์เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวกับการวางแผนการทำศึกสงคราม และการกำหนดรูปแบบการต่อสู้ในแต่ละสมรภูมิ ซึ่งจะต้องตัดสินใจว่าจะเข้ายึดสมรภูมิแต่ละแห่งด้วยวิธีใด[๒๓]

---

[๒๑] Mintzberg, H. **The Rise and Fall of Strategic Planning,** (New York: Prentice Hall 1994), pp. 23-32.

[๒๒] Christensen, C. Roland and others, **Bussiness Policy: Text and Cases**, (Illinois: Richard, D. 1973), p. 107.

[๒๓] วิรัช จงอยู่สุข, **ภาวะผู้นำการบริหารการศึกษาในโลกการเปลี่ยนแปลงกระบวนการสร้างวิสัยทัศน์และกลยุทธ์ในการบริหารทั่วไปและการศึกษา,** หน้า ๘๖.

จากความหมายของกลยุทธ์ จะพบว่า คำว่า กลยุทธ์ ซึ่งภาษาอังกฤษใช้ว่า strategy มีความหมายเดียวกับคำว่า ยุทธศาสตร์ แผนยุทธศาสตร์ หรือแผนที่ยุทธศาสตร์ ซึ่งเป็นคำที่ใช้ในวงการธุรกิจหรือวงการทหารเป็นหลัก โดยมีความหมายกว้าง ๆ ว่า แนวทางหรือวิธีการที่ใช้ เพื่อให้ภารกิจบรรลุเป้าหมายตามที่ตั้งไว้ ซึ่งกลยุทธ์สามารถมีได้ทุกระดับ ตั้งแต่ระดับองค์การ ระดับหน่วยงาน ระดับทีมงานและระดับบุคคลที่เป็นสมาชิกขององค์การ หน่วยงานหรือทีมงาน

๔.๑.๒ การวางแผนกลยุทธ์

เรื่องการวางแผนกลยุทธ์ นักวิชาการอธิบายความหมายไว้ดังต่อไปนี้

เอกชัย ไชยดา อธิบายว่า การวางแผนเชิงกลยุทธ์ เป็นกระบวนการของการพัฒนาและธำรงรักษาความพอดีเชิงกลยุทธ์ระหว่างเป้าหมายและความสามารถโดยรวมของสถาบันทางพระพุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงโอกาสการตลาดของสถาบัน การวางแผนเชิงกลยุทธ์เชื่อมั่นต่อการพัฒนาพันธกิจที่ชัดเจน การสนับสนุนเป้าหมายและวัตถุประสงค์ กลยุทธ์ที่สมบูรณ์ และการนำไปปฏิบัติที่เหมาะสม การระบุและการวิเคราะห์แนวโน้มสภาพแวดล้อม การเริ่มต้นของการวางแผนเชิงกลยุทธ์เริ่มต้นที่การวิเคราะห์สภาพแวดล้อม เพราะการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมมักเรียกร้องให้เกิดการพัฒนาใหม่ ๆ ของสถาบัน การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมจะต้องตอบคำถาม ๓ ข้อ ได้แก่

(๑) อะไรเป็นแนวโน้มสำคัญในสภาพแวดล้อม

(๒) อะไรเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องของแนวโน้มเหล่านี้สำหรับสถาบัน

(๓) อะไรเป็นโอกาสและภัยคุกคามที่มีระดับนัยสำคัญ

คำถามเหล่านี้ ทำให้สถาบันต้องวิเคราะห์สภาพแวดล้อมสำคัญของสถาบันแต่ละประเภท ได้แก่ สภาพแวดล้อมภายในสถาบัน และสภาพแวดล้อมภายนอกสถาบัน ตลาดของสถาบัน สาธารณชนของสถาบัน การแข่งขันของสถาบันและสภาพแวดล้อมโดยรวม

เป้าหมายของการวิเคราะห์สภาพแวดล้อม ได้แก่ การสร้างภาพรวมเชิงเอกสารของการพัฒนาสภาพแวดล้อมที่มีระดับนัยสำคัญมากที่สุด ที่สถาบันนั้นต้องพิจารณาในการกำหนดเป้าหมายในอนาคต กลยุทธ์ โครงสร้างและระบบต่าง ๆ ของสถาบัน ผลการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมจะทำให้เห็นภัยคุกคามและโอกาสในอนาคตที่สถาบันต้องตรวจสอบ ภัยคุกคามเชิงสภาพแวดล้อมเป็นแนวโน้มหรือเหตุการณ์ที่เป็นไปได้ที่จะทำให้เกิดอันตรายกับสถาบันหรือหลักสูตรของสถาบันนอกจากว่าสถาบันจะแสดงการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งออกมา โอกาสการตลาดเป็นสิ่งที่สถาบันจะพอใจเพราะเป็นความได้เปรียบในเชิงแข่งขันที่ดีกว่า การประเมินทรัพยากรสถาบัน ควรทำเมื่อวิเคราะห์สภาพแวดล้อมแล้ว สถาบันนั้นควรจะระบุทรัพยากรสำคัญที่สถาบันมีอยู่ (จุดแข็ง) และขาดไป (จุดอ่อน) ในกรณีของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยมีทรัพยากรสำคัญคือบุคลากร ได้แก่ คณาจารย์ ผู้มีความชำนาญทางด้านพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดีและมีเจ้าหน้าที่ฝ่ายสนับสนุนที่มีจิตบริการ เป็นต้น การกำหนดเป้าหมายและพันธกิจของสถาบัน เป็นการ

วิเคราะห์ทรัพยากรและสภาพแวดล้อมของสถาบัน (องค์การ) ทำให้ได้ข้อมูลพื้นฐานและเป็นการกระตุ้นให้คิดเกี่ยวกับเป้าหมายและวัตถุประสงค์พื้นฐานของสถาบัน (องค์การ)

กระบวนการสร้างเป้าหมาย ประกอบด้วย ๓ ขั้นตอน ได้แก่

(๑) การกำหนดพันธกิจของสถาบัน

(๒) การกำหนดเป้าหมายระยะสั้นและระยะยาว และ

(๓) การกำหนดวัตถุประสงค์เฉพาะในปัจจุบัน

ส่วนพันธกิจ (mission) เป็นเป้าหมายบางอย่างที่สถาบันจะทำให้ประสบความสำเร็จ ซึ่งการตรวจสอบพันธกิจของสถาบัน (องค์กร) ทำโดยตอบคำถามต่อไปนี้

(๑) หน้าที่ของสถาบัน (องค์กร) ในสังคมคืออะไร

(๒) สถาบัน (องค์กร) นำเสนออะไรให้กับสังคม

(๓) ใครเป็นผู้ที่สถาบัน (องค์กร) จะต้องให้บริการ

(๔) สถาบัน (องค์กร) นำเสนออะไรให้กับผู้ที่สถาบัน (องค์การ) ให้บริการเหล่านั้น

(๕) สถาบัน (องค์กร) จะนำเสนออะไร

(๖) สถาบัน (องค์กร) ควรจะนำเสนออะไร

เป้าหมาย (goals) เป็นตัวแปรที่สถาบันต้องเน้น แต่ละสถาบันควรมีกลุ่มเป้าหมายที่เป็นไปได้ที่เกี่ยวข้องจากกลุ่มเป้าหมายที่เลือก เช่นมหาวิทยาลัยอาจสนใจในการเพิ่มชื่อเสียงระดับประเทศ ดึงดูดนักศึกษาที่มีคุณภาพมากขึ้น การปรับปรุงการสอน เป็นต้น แต่มหาวิทยาลัยไม่สามารถทำให้เกิดความสำเร็จได้ทั้งหมด ดังนั้น จึงควรเลือกในสิ่งที่ต้องการเน้นมาดำเนินการ

วัตถุประสงค์ (objectives) ของสถาบัน เป็นเป้าหมายที่จะมาถึงในปีหน้าแล้วนำเสนอออกมาในรูปแบบเชิงการดำเนินการ และค่าเชิงจำนวนที่วัดเป็นตัวเลขได้ เช่น เมื่อเปลี่ยนเป้าหมายของการเพิ่มจำนวนผู้ลงทะเบียนเป็นวัตถุประสงค์ โดยกล่าวว่าในปีการศึกษาต่อไปนี้จำนวนนักศึกษาที่ลงทะเบียนจะต้องเพิ่มขึ้นร้อยละ ๑๕ ของปีการศึกษานี้ เป็นต้น การกำหนดกลยุทธ์และการนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติ การวางแผนเชิงกลยุทธ์ทำให้ได้กลยุทธ์รวมของสถาบันหรือหน่วย การวางแผน (คณะวิชา, หลักสูตรและอื่นๆ) กลยุทธ์เชิงสถาบันประกอบด้วย การตัดสินใจเกี่ยวกับหลักสูตรปัจจุบันของสถาบัน (หลักสูตรใดควรเก็บไว้ หลักสูตรใดควรสร้างขึ้นใหม่ และหลักสูตรใดควรยกเลิก) รวมถึงหลักสูตรใหม่ในอนาคต และโอกาสทางการตลาดของสถาบัน

การกำหนดกลยุทธ์ไม่ใช่สิ่งเดียวกับการกำหนดเป้าหมาย กลยุทธ์เกิดขึ้นและสะท้อนถึงขั้นตอนการกำหนดเป้าหมาย เครื่องมือเชิงวิเคราะห์ที่ช่วยนักวางแผนทางการศึกษาจัดกลยุทธ์ ได้แก่

(๑) กลยุทธ์กลุ่มการลงทุนทางวิชาการ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการทบทวนหลักสูตรปัจจุบันเพื่อการดึงดูดตลาด คุณภาพหลักสูตร และมีศูนย์กลางที่พันธกิจของสถาบัน

(๒) กลยุทธ์โอกาสผลิตภัณฑ์/ตลาด เป็นการระบุการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรและตลาดที่เป็นไปได้ สุดท้ายสถาบันจะต้องมีโครงสร้าง คนและวัฒนธรรมเพื่อนำกลยุทธ์เหล่านี้ไปใช้งาน หรืออาจต้องมีการออกแบบองค์การใหม่ หรือทำการปรับปรุงองค์การเดิมให้เหมาะสมกับการนำกลยุทธ์ที่กำหนดไว้ไปปฏิบัติ[๒๔]

เพ็ญจันทร์ สังข์แก้ว ได้ให้แนวคิดในการวางแผนกลยุทธ์ด้วยการวิเคราะห์ SWOT (SWOT Analysis) เป็นการระบุถึงจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ที่กระทบต่อสายผลิตภัณฑ์ ได้แก่ (๑) จุดแข็ง (Strengths) เป็นความแข็งแกร่งที่เกิดจากสิ่งแวดล้อมภายใน เช่น จุดแข็งด้านส่วนประสมการตลาด/การเงิน/การผลิต/บุคลากร/การบริหารงาน และการจัดองค์การ (๒) จุดอ่อน (Weakness) เป็นปัญหาที่เกิดจากสิ่งแวดล้อมภายในด้านต่าง ๆ ของบริษัท บริษัทจะต้องหาวิธีการแก้ปัญหานั้น (๓) โอกาส (Opportunities) เป็นข้อได้เปรียบซึ่งวิเคราะห์จากสิ่งแวดล้อมภายนอกที่บริษัทแสวงหาโอกาสเพื่อมากำหนดกลยุทธ์การตลาดที่เหมาะสมกับสิ่งแวดล้อมนั้น ประกอบด้วยสิ่งแวดล้อมจุลภาค (ลูกค้า คู่แข่ง ผู้ผลิต คนกลาง) และสิ่งแวดล้อมมหภาค (ประชากรศาสตร์ เศรษฐกิจ เทคโนโลยี สังคมวัฒนธรรม การเมือง กฎหมาย ทรัพยากรธรรมชาติ) (๔) อุปสรรค (Threats) เป็นอุปสรรคที่เกิดจากสิ่งแวดล้อมภายนอก ซึ่งธุรกิจจำเป็นต้องกำหนดกลยุทธ์การตลาดให้สอดคล้องและแก้ปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น[๒๕]

ฉัตรชัย ลอยฤทธิวุฒิไกร ได้กล่าวถึงการวางแผนกลยุทธ์ด้วยการวิเคราะห์ SWOT และการเลือกส่วนตลาด เป็นการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมทั้งภายนอกและภายในโดยใช้ SWOT เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอกทำให้ทราบโอกาสและอุปสรรค ในขณะที่ประสิทธิภาพในการใช้ทรัพยากรทำให้เกิดจุดแข็งและจุดอ่อนของบริษัทซึ่งเป็นสภาพแวดล้อมภายใน ผลจากการวิเคราะห์สถานการณ์จะเป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุดคือ การเลือกส่วนตลาดที่จะเข้าไปดำเนินการ การกำหนดกลยุทธ์ จะต้องให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมภายในว่า จะเป็นวิสัยทัศน์ ปรัชญา พันธกิจ ค่านิยมและทรัพยากรของบริษัท ความสอดคล้องระหว่างกลยุทธ์ที่เลือกกับสภาพแวดล้อมภายในจะเป็นตัวเพิ่มประสิทธิภาพให้องค์การ จุดมุ่งหมายของกลยุทธ์คือ การสร้างความได้เปรียบเชิงการแข่งขัน ซึ่งตามแนวคิดของ Michael Porter แบ่งเป็น ๓ กลยุทธ์ คือ

---

[๒๔] เอกชัย ไชยดา, “**การพัฒนากลยุทธ์การตลาดสำหรับสถาบันทางพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษาบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**”, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๔๑-๔๒.

[๒๕] เพ็ญจันทร์ สังข์แก้ว, **การพัฒนาการตลาดสำหรับมหาวิทยาลัยราชภัฏภาคเหนือตอนล่าง: กรณีศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์. รายงานการวิจัย,** (เพชรบูรณ์: มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๕๓), หน้า ๒๑.

๑. กลยุทธ์ด้านผู้นำต้นทุน กลยุทธ์นี้จะต้องพยายามลดต้นทุนการผลิต การกระจายสินค้าและต้นทุนการตลาด เพื่อให้สามารถใช้ราคาเป็นเครื่องมือการแข่งขันโดยไม่กระทบกับกำไรของธุรกิจ แนวคิดนี้จะมุ่งตลาดทั้งหมดด้วยผลิตภัณฑ์ที่เป็นแบบมาตรฐาน โดยหาแหล่งวัตถุดิบที่มีต้นทุนต่ำ หรือต่างประเทศที่มีค่าแรงงานต่ำ หรือตั้งในแหล่งที่ใกล้ตลาด

๒. กลยุทธ์ด้านความแตกต่าง เป็นกลยุทธ์ที่สร้างความแตกต่างจากคู่แข่งขันที่เกิด จากมุมมองของลูกค้า กลยุทธ์นี้ทำให้ธุรกิจสามารถตั้งราคาได้สูงและลูกค้ายินดีจ่าย ความสำเร็จของกลยุทธ์นี้เกิดจากความเข้าใจตลาด รู้สึกคุณค่าลูกค้า และส่งมอบคุณค่าให้แตกต่างจากคู่แข่งที่อยู่ในอุตสาหกรรมเดียวกัน นั่นคือ นิยามตลาดได้ถูกต้อง แบ่งส่วนตลาดได้ชัดเจนและเลือกตลาดเป้าหมายได้ถูกต้อง โดยทุกส่วนสอดรับกับแผนเชิงกลยุทธ์

๓. กลยุทธ์ด้านมุ่งเน้น กลยุทธ์นี้จะมุ่งเน้นส่วนตลาดเฉพาะ โดยนิยามตลาดและแบ่งส่วนตลาดแคบยิ่งขึ้น อาจจะมุ่งที่ต้นทุนต่ำหรือสร้างความแตกต่าง หลีกเลี่ยงการตอบสนองเป็นแบบเดียวกัน แม้ว่าจะอยู่ในตลาดส่วนเดียวกัน เช่น รถปิกอัพของจีนและอินเดียที่เน้นพื้นกระบะแบบเรียบเจาะตลาด kios เปิดท้ายขายของหรือการบรรทุกที่ต้องการพื้นเรียบ ซึ่งเจาะลูกค้าเป้าหมายที่เป็นตลาดสถาบัน[๒๖]

ศิริวรรณ เสรีรัตน์ ได้กล่าวถึงการวางแผนกลยุทธ์ด้วยการวิเคราะห์สิ่งแวดล้อมทางการตลาดและ SWOT ของ 7-ELEVEN ดังนี้

๑. การวิเคราะห์จุดแข็ง (Strengths) เป็นการพิจารณาข้อดีเด่นหรือจุดแข็งของผลิตภัณฑ์หรือของบริษัทโดยวิเคราะห์จาก 4Ps ของบริษัท และสิ่งแวดล้อมภายในอื่น ๆ การวิเคราะห์จุดแข็งจึงพิจารณา 4Ps ฐานะการเงิน ความแข็งแกร่งด้านการผลิต บุคลากร และชื่อเสียงของบริษัท จุดแข็งของบริษัทใช้ในการกำหนดกลยุทธ์การตลาดและใช้เป็นจุดขาย

๒. การวิเคราะห์จุดอ่อน (Weaknesses) เป็นการวิเคราะห์ข้อเสียหรือปัญหาที่เกิดจาก 4Ps และสิ่งแวดล้อมภายในบริษัท การทราบถึงจุดอ่อนจะช่วยให้บริษัทหาวิธีการแก้ปัญหานั้นมีหลายบริษัทที่สามารถเปลี่ยนจากจุดอ่อนให้เป็นจุดแข็งได้ 7-ELEVEN มีจุดอ่อนดังนี้

(๑) สินค้ามีให้เลือกน้อยเมื่อเทียบกับซุปเปอร์มาร์เก็ตชั้นนำ

(๒) ราคาสินค้าสูงกว่าร้านซุปเปอร์มาร์เก็ตของห้างสรรพสินค้าแบบลูกโซ่

(๓) สถานที่ไม่กว้างขวางเท่ากับซุปเปอร์มาร์เก็ตในห้างสรรพสินค้า วางสินค้าได้น้อย

(๔) จุดรับเงินมีเพียงจุดเดียวทำให้การบริการล่าช้าและลูกค้าเกิดความเบื่อหน่าย

(๕) ผู้บริโภคต้องบริการและเลือกสินค้าด้วยตัวเอง

(๖) ไม่มีที่จอดรถให้ลูกค้า

---

[๒๖] ฉัตรชัย ลอยฤทธิวุฒิไกร, **การตลาดเป้าหมายของสถาบัน**, (นนทบุรี: สุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๘), หน้า ๓-๙.

๓. การวิเคราะห์โอกาส (Opportunities) เป็นการวิเคราะห์ข้อได้เปรียบหรือปัจจัยที่เอื้ออำนวยให้แก่บริษัทโดยวิเคราะห์จากสิ่งแวดล้อมภายนอก การวิเคราะห์ถึงโอกาสจะช่วยให้บริษัทกำหนดกลยุทธ์การตลาดให้สอดคล้องกับโอกาสนั้น โอกาสของ 7-ELEVEN มีดังนี้

(๑) พฤติกรรมผู้บริโภคในปัจจุบันใช้เวลาในการทำงานไม่แน่นอนโดยเฉพาะที่ทำงานเป็นช่วงเวลา กลุ่มนี้สะดวกที่จะซื้อสินค้าเวลาใดก็ได้

(๒) การจราจรที่ติดขัดในกรุงเทพมหานคร ซึ่งอาจถือว่ามีการจราจรคับคั่ง เกือบ ๒๔ ชั่วโมง เหล่านี้ถือว่าเป็นโอกาสทางการตลาด

(๓) ความหนาแน่นของประชากรในเขตกรุงเทพมหานครเป็นตัวกำหนดลักษณะความต้องการซื้อ

(๔) ค่านิยมในวัฒนธรรมของผู้บริโภคเปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือ นิยมที่จะซื้อของในร้านที่มีเครื่องปรับอากาศเพราะเย็นสบาย เป็นผู้ที่มีรสนิยมทันสมัย และไม่ต้องเสียเวลาในการต่อรองราคา

๔. การวิเคราะห์อุปสรรค (Threats) เป็นการวิเคราะห์ข้อจำกัดซึ่งเนื่องมาจากสิ่งแวดล้อมภายนอก การทราบถึงอุปสรรคบริษัทจะได้ปรับปรุงกลยุทธ์การตลาดเพื่อเอาชนะอุปสรรคที่เกิดขึ้น อุปสรรคของ 7-ELEVEN มีดังนี้

(๑) ภาวะการแข่งขันรุนแรงมากขึ้นทั้งซุปเปอร์มาร์เก็ตในห้างสรรพสินค้า ร้านมินิมาร์ท ร้านค้าสะดวกซื้อ ซุปเปอร์สโตร์ ร้านขายของชำทั่วไป จะเห็นว่า การแข่งขันทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ

(๒) กลยุทธ์การตลาดของซุปเปอร์มาร์เก็ตในห้างสรรพสินค้าแบบลูกโซ่มีความแข็งแกร่งที่เหนือกว่าไม่ว่าจะเป็นการมีสินค้าให้เลือกมาก มีที่จอดรถ ราคาสินค้าต่ำกว่า การโฆษณาและการส่งเสริมการขายมีมากกว่า[๒๗]

กู๊ดสไตนและคณะ (Goodstein and others) กล่าวถึง การวางแผนกลยุทธ์ว่าเป็นการตอบคำถาม พื้นฐานที่สำคัญ ๓ ประการ คือ

๑) องค์การจะก้าวไปในทิศทางใด

๒) สภาพแวดล้อมขององค์การมีอะไรบ้าง และ

๓) องค์การจะต้องทำอะไรบ้างจึงจะไปถึงเป้าหมาย

และสรุปว่าการวางแผนกลยุทธ์ก็คือ แบบจำลองของการบริหารจัดการกลยุทธ์[๒๘]

วีเลนและฮังเกอร์ (Wheelen and Hunger) ได้กล่าวถึงการวางแผนกลยุทธ์ว่าเป็นการบริหารเชิงกลยุทธ์ว่า หมายถึง การกำหนด การดำเนินการขององค์การเพื่อบรรลุผลงานใน

---

[๒๗] ศิริวรรณ เสรีรัตน์, **กลยุทธ์การตลาดการบริหารการตลาดและกรณีตัวอย่าง,** (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พัฒนาศึกษา, ๒๕๓๗), หน้า ๒๓-๒๔.

[๒๘] Goodstein, L.D. and others, **Applied Strategic Planning : A comprehensive guide,** (New York: McGraw-Hill, 1993), p. 5.

ระยะยาวขององค์การรวมถึงการวิเคราะห์ศึกษาสภาพแวดล้อม การกำหนดกลยุทธ์ การนำกลยุทธ์ไปสู่การปฏิบัติ การประเมินผล และการควบคุมกลยุทธ์ การศึกษาการจัดการเชิงกลยุทธ์ ต้องมีการตรวจสอบและประเมินผล[๒๙]

ธงชัย สันติวงษ์ ได้กล่าวถึงการวางแผนกลยุทธ์แตกต่างจากแผนระยะยาวแบบที่เคยทำมาในอดีต คือการวางแผนกลยุทธ์เป็นการวางแผนที่มุ่งมั่นในการปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่กำลังจะเกิดขึ้นในสภาพแวดล้อม โดยจะวางแผนพัฒนาให้องค์การปรับการดำเนินงานเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลตลอดเวลาที่ก้าวไปในอนาคต ดังนั้น กลยุทธ์จึงมี ๓ ประการ คือ

๑) เป็นการวางแผนเพื่อปรับทิศทางขององค์การไปสู่วัตถุประสงค์ใหม่ที่จะสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง

๒) เป็นการวางแผนการใช้ทรัพยากรขององค์การเพื่อพัฒนาระบบการทำงาน ระบบการผลิต และการนำเทคโนโลยีมาใช้

๓) เป็นการวางแผนที่มีการวิเคราะห์พิจารณาในเชิงกลยุทธ์ต่าง ๆ ที่มุ่งจะให้องค์การประสบความสำเร็จมากที่สุด ดีที่สุดโดยประหยัดการใช้ทรัพยากรได้มากที่สุด[๓๐]

ทศพร ศิริสัมพันธ์ ได้กล่าวไว้ว่าการวางแผนกลยุทธ์ เป็นเครื่องมือที่สำคัญของผู้บริหารในการเปลี่ยนแปลงองค์การให้สอดรับกับการเปลี่ยนแปลงในสภาพแวดล้อม เพื่อช่วยให้องค์การสามารถอยู่รอดและเจริญเติบโตต่อไป และกล่าวว่า การวางแผนกลยุทธ์เป็นประโยชน์ หลายประการต่อการบริหารงานในองค์การต่าง ๆ ดังนี้

๑. ช่วยทำให้ผู้บริหารงานของแต่ละหน่วยงานหันมาให้ความสนใจอย่างแท้จริงในเรื่องขององค์การมากขึ้น

๒. กระตุ้นให้ผู้บริหารทราบถึงปัญหาอุปสรรคตลอดจนการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่ อาจจะเกิดขึ้นและเตรียมมาตรการรองรับไว้ล่วงหน้า อันเป็นการลดความเสี่ยงและความเสียหายที่เกิดขึ้น

๓. ช่วยทำให้ผู้บริหารเกิดความเข้าใจในธรรมชาติของการดำเนินงานอย่างชัดเจนขึ้น และมองเห็นภาพของการพัฒนางานในอนาคต

๔. ช่วยระบุถึงในโอกาสและลู่ทางในการดำเนินงานในอนาคตให้การปรับเปลี่ยน ทิศทางและภารกิจงานขององค์การเป็นไปอย่างถูกต้อง

๕. ช่วยทำให้การกำหนดวัตถุประสงค์ แผนงาน/โครงการ และการใช้ทรัพยากรขององค์การเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

---

[๒๙] Wheelen, T.L. and Hunger, D.J., **Strategic Management and Business Policy,** 5th ed, (New York: Addison Wesley, 1995), p.3.

[๓๐] ธงชัย สันติวงษ์, **การบริหารเชิงกลยุทธ์**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๗), หน้า ๕๖.

๖. ช่วยสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องร่วมกันระหว่างสมาชิกขององค์การและทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับทิศทางและการดำเนินงาน ตลอดจนความคาดหวังต่าง ๆ

๗. ช่วยก่อให้เกิดการประสานงานและบูรณาการทางด้านความคิดการดำเนินงานกิจกรรมต่าง ๆ อันเป็นการผนึกกำลังภายในขององค์การ[๓๑]

ศักดิ์ศรี ปาณะกูล ให้ความหมายของการวางแผนกลยุทธ์ไว้ว่า กระบวนการวางแผนกลยุทธ์ เป็นกระบวนการวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างสิ่งที่ควรจะเป็นและสิ่งที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน หากมีความขัดแย้งระหว่างความแตกต่างที่พบเห็นหรือที่จะชี้ให้เห็นถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในองค์การ หรือหน่วยงาน ผู้บริหารวิเคราะห์ความต้องการและความจำเป็นเพื่อหาความสามารถที่ต้องพัฒนาของบุคลากรโดยนำความสามารถมาตรฐานในการดำเนินงาน ลบด้วยความสามารถที่บุคคลมีอยู่จริง จะได้ความสามารถที่ต้องการพัฒนา ซึ่งจะนำไปสู่การจัดการหลักสูตรฝึกอบรมบุคลากรต่อไป[๓๒]

พฤทธิ์ ศิริบรรณพิทักษ์ อธิบายถึงการวางแผนที่เรียกว่า กลยุทธ์หรือที่ในทางทหารถูกเรียกว่า ยุทธศาสตร์ หมายถึงแนวทางเชิงรุกในการที่จะบรรลุเป้าหมาย ทั้งนี้ ในหนึ่งกลยุทธ์จะประกอบด้วยวิธีการเชิงรุกหลาย ๆ วิธีการ กลยุทธ์จึงเป็นกลุ่มหรือชุดของวิธีการเชิงรุก โดยการวางแผนกลยุทธ์เป็นส่วนหนึ่งของการบริหารเชิงกลยุทธ์ (Strategic Management) ซึ่งประกอบไปด้วยกระบวนการวางแผน ๔ ขั้นตอน คือ ๑. การวิเคราะห์สถานการณ์ ๒. การวางแผนเชิงกลยุทธ์หรือการกำหนดกลยุทธ์ ๓. การปฏิบัติตามกลยุทธ์ ๔. การควบคุมเชิงกลยุทธ์และการประเมินผล[๓๓]

จะเห็นได้ว่า การวางแผนกลยุทธ์เป็นการตอบคำถามพื้นฐานที่จะรู้ว่าองค์การจะก้าวเดินไปทางไหน อย่างไร องค์กรมีอะไรบ้าง องค์การจะต้องทำอะไรบ้างจึงจะไปถึงเป้าหมาย หรือองค์การต้องการกำหนดทิศทางที่จะให้การบรรลุผลของงานด้วยการกำหนดกลยุทธ์ การนำกลยุทธ์ไปสู่การปฏิบัติ การประเมินผล และการควบคุมกลยุทธ์ การจัดการ การตรวจสอบ และเป็นการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกขององค์การ การกำหนดทิศทางขององค์การ การกำหนดกลยุทธ์ไปปฏิบัติและการควบคุมกลยุทธ์ กระบวนการวางแผนกลยุทธ์เป็นกระบวนการวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างสิ่งที่ควรจะเป็นและสิ่งที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน หากมีความขัดแย้งระหว่างความแตกต่างที่พบที่จะชี้ให้เห็นถึงปัญหาที่เกิดขึ้น การวางแผนกลยุทธ์จะเกิดขึ้นได้จากกระบวนการพัฒนาและธำรงรักษา กลยุทธ์ที่สมบูรณ์จะนำไปสู่การปฏิบัติ ด้วยการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมจะต้องตอบคำถาม ๓ ข้อว่า อะไรเป็นแนวโน้มสำคัญ อะไรเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องของแนวโน้ม อะไรเป็นโอกาสและภัยคุกคาม

---

[๓๑] ทศพร ศิริสัมพันธ์, **การวางแผนกลยุทธ์,** (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดี, ๒๕๓๙), หน้า ๕๗.

[๓๒] ศักดิ์ศรี ปาณะกูล, “การประเมินความต้องการจำเป็นของหลักสูตร”, **วารสารรามคำแหง ปีที่ ๒๔, ฉบับที่ ๑** (ม.ค.-มี.ค. ๒๕๕๐) : ๑๗๔-๑๙๓.

[๓๓] พฤทธิ์ ศิริบรรณพิทักษ์, **การบริหารและจัดการศึกษาเพื่อโลกใบเล็ก,** (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดี, ๒๕๕๒), หน้า ๑๘-๒๑.

ระบุทรัพยากรสำคัญที่มีอยู่ (จุดแข็ง) การขาดไป (จุดอ่อน) นำมากำหนดเป้าหมาย พันธกิจของสถาบัน และวิเคราะห์ทรัพยากรและสภาพแวดล้อม ประกอบด้วยขั้นตอน (๑) การกำหนดพันธกิจของสถาบัน (๒) การกำหนดเป้าหมายระยะสั้นและระยะยาว (๓) กำหนดวัตถุประสงค์ จุดสำคัญที่จะทำให้ได้กลยุทธ์ด้วยการวิเคราะห์ (SWOT) เป็นการระบุถึงจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค เป็นต้น

๔.๒ ความสอดคล้องระหว่างแนวคิดการวางแผนกลยุทธ์กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ

ในประเด็นนี้ผู้วิจัยจะเสนอความสอดคล้องกันระหว่างแนวคิดการวางแผนกลยุทธ์ สำหรับองค์การในวิทยาการสมัยใหม่ กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ตามทัศนะของผู้ทรงคุณวุฒิทางพระพุทธศาสนา ดังนี้

พันธ์ศักดิ์ พลสารัมย์ อธิบายการวางแผนกลยุทธ์ขององค์การ มีขั้นตอนต่าง ๆ ๖ ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ ๑ การพิจารณาโอกาสและภัยคุกคาม (Opportunities and Threats) หมายถึง การวิเคราะห์โอกาสและภัยคุกคามที่องค์การประสบอยู่ โดยการตรวจสอบสภาพแวดล้อมที่ครอบคลุมทุกเรื่อง ตั้งแต่นโยบายขององค์การ สภาวะการแข่งขัน การประมาณการขนาดการเสี่ยงของสิ่งที่เป็นโอกาสและภัยคุกคาม โดยจะต้องคาดการณ์ถึงความเป็นไปได้ของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น พร้อมทั้งประเมินถึงผลกระทบของสิ่งที่จะเกิดขึ้นด้วย ถ้าหากเหตุการณ์ใดคาดหมายได้แน่ชัดว่าจะมีทางเกิดขึ้นได้มาก แต่กระทบองค์การได้เล็กน้อยก็จะมีผลทำให้เสี่ยงหรือกระทบองค์การเพียงเล็กน้อย จะมีผลทำให้การเสี่ยงหรือภัยคุกคามขององค์การมีไม่มากนัก ในทางตรงกันข้ามถ้าเหตุการณ์ใดมีโอกาสเกิดขึ้นได้พอประมาณ แต่จะมีผลกระทบต่อองค์การได้มาก ก็จะทำให้ระดับการเสี่ยงหรือภัยคุกคามต่อองค์การอยู่ในระดับสูงไปด้วย

ขั้นที่ ๒ การประเมินทรัพยากรที่มีอยู่ หมายถึง การประเมินจุดแข็ง (Strength) และจุดอ่อน (Weakness) ขององค์การ โดยต้องดูว่าจุดแข็งขององค์การที่มีอยู่คืออะไร บุคลากรที่มีอยู่และทรัพยากรอื่น ๆ มีมากน้อยและมีคุณภาพอย่างไร กลยุทธ์ที่ดี มักสร้างขึ้นจากการใช้ประโยชน์จากจุดแข็งที่องค์การมีอยู่ และต้องสามารถลดขนาดของปัญหาที่เป็นจุดอ่อนให้เหลือน้อยที่สุด

ขั้นที่ ๓ การพัฒนาทางเลือกกลยุทธ์ คือการนำข้อมูลเกี่ยวกับโอกาสและภัยคุกคามของสภาพแวดล้อมขององค์การ มาพิจารณาร่วมกับข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรที่มีอยู่ โดยวิธีการจับคู่ระหว่างโอกาสและความสามารถหรือจุดแข็งที่มีอยู่เพื่อให้มีการใช้ประโยชน์ข้อดี หรือผลดีต่อการทำงานขององค์การมากที่สุด ซึ่งจะช่วยให้การทำงานสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ได้ โดยมีระดับการเสี่ยงน้อยที่สุด กระบวนการในขั้นตอนของการพัฒนากลยุทธ์นี้ เป็นกระบวนการที่มักเกี่ยวข้องกับ

ผู้บริหาร ซึ่งต้องมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และอาศัยการคิดที่มีทัศนวิสัยที่กว้าง มองการณ์ไกลที่สามารถเห็นถึงสิ่งที่ต้องเปลี่ยนแปลงให้สอดคล้องกับองค์การด้วย

ขั้นที่ ๔ การกำหนดกลยุทธ์หลักเป็นกระบวนการวางแผนกลยุทธ์ในขั้นตอนที่ทำได้ยาก และต้องใช้ดุลยพินิจอย่างสูง ทั้งนี้เพราะผู้บริหารองค์การยังไม่มีข้อมูลที่สมบูรณ์

ขั้นที่ ๕ การดำเนินตามกลยุทธ์คือขั้นตอนการนำกลยุทธ์ที่ได้พัฒนาแล้วมาดำเนินการ โดยการพัฒนาแผนงานต่าง ๆ ขึ้น เพื่อนำไปปฏิบัติให้เกิดผลตามกลยุทธ์ที่วางไว้

ขั้นที่ ๖ การประเมินกลยุทธ์เป็นสิ่งจำเป็นต้องกระทำตลอดเวลา เพื่อป้องกันมิให้กลยุทธ์ที่ใช้อยู่ล้าสมัย ไม่เข้ากับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นใหม่ นอกจากนี้ จัดให้มีการพิจารณาทบทวนกลยุทธ์ที่ใช้อยู่เสมอ ย่อมจะทำให้สามารถเห็นถึงจุดอ่อนที่จะต้องแก้ไขได้ตลอดเวลา และสามารถปรับกลยุทธ์ได้ทันตามสถานการณ์[๓๔]

ในประเด็นนี้ สอดคล้องกับทัศนะของผู้ทรงคุณวุฒิ โดยพระมหาศักดิ์ชาย โกวิโท ได้ให้ความเห็นต่อการวางแผนในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาว่า ก่อนการประกาศพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ทรงดำริถึงผู้ที่รับฟังพระธรรมของพระองค์ได้ ซึ่งมี ๓ กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่สามารถเข้าใจได้ทันที กลุ่มที่เข้าใจเมื่ออธิบายเพิ่มเติมเล็กน้อย และกลุ่มที่สามารถเข้าใจได้แต่ต้องอธิบายขยายความเพิ่มเติม และเริ่มจาริกไปในที่ที่บุคคลนั้นอยู่ พร้อมกับเลือกธรรมะที่เหมาะสมกับบุคคลนั้น และประเมินว่า บุคคลเหล่านั้นมีความพร้อมต่อการฟังธรรมในระดับใด ทรงรอจนเมื่อมีความพร้อมหรือเวลาเหมาะสมแล้ว จึงแสดงธรรมที่พอเหมาะแก่ภูมิหลัง จนบุคคลเหล่านั้น สามารถเข้าถึงพระธรรมคำสอนได้อย่างรวดเร็ว ดังนั้น การวางแผนจะช่วยให้พระธรรมทูตสามารถเตรียมความพร้อมก่อนการจาริกไปเผยแผ่พระธรรมหรือแสดงธรรม เพื่อให้สามารถปรับเปลี่ยนหรือแก้ไขสถานการณ์เฉพาะหน้าที่อาจเกิดขึ้นโดยไม่ได้คาดการณ์ไว้[๓๕]

คอตเลอร์และเมอร์ฟี่ (Kotler & Murphy) กล่าวถึงการวางแผนกลยุทธ์ในระดับอุดมศึกษาไว้ ๕ ขั้นตอน ประกอบด้วย

๑. การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและภายนอกขององค์การ (Environment and Resource analysis) ซึ่งในขั้นตอนนี้มีองค์ประกอบที่ควรนำมาวิเคราะห์ ๔ ประการด้วยกันคือ

๑) ธรรมชาติของสถาบัน ค่านิยม และความหวังของสถานศึกษา ซึ่งองค์ประกอบนี้สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามความเหมาะสม

---

[๓๔] พันธ์ศักดิ์ พลสารัมย์, “การพัฒนากระบวนการบริหารงานอุดมศึกษาตามแนวคิดการบริหารงานแบบมุ่งคุณภาพทั้งองค์กร: กรณีศึกษาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต,** ภาควิชาอุดมศึกษา คณะครุศาสตรจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๔๐.

[๓๕] สัมภาษณ์ พระมหาศักดิ์ชาย โกวิโท, รักษาการผู้อำนวยการสำนักงานวิทยาลัย วิทยาลัยพระธรรมทูต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๒.

๒) วิเคราะห์จุดแข็งและจุดอ่อนภายใน ซึ่งในส่วนนี้จะประกอบไปด้วยปัจจัย ทางด้านของบุคลากร งบประมาณ หลักสูตร และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ

๓) วิเคราะห์ความสามารถของผู้นำ

๔) วิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอก ซึ่งเป็นปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อองค์การ มีทั้งสิ้น ๔ ด้าน ได้แก่ ด้านสังคมและวัฒนธรรม ด้านเทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจ และด้านการเมืองและกฎหมาย

๒. การตั้งเป้าหมาย (Goal Formulation) โดยทำการกำหนดภารกิจ วัตถุประสงค์และเป้าหมายให้ชัดเจน

๓. การจัดทำแผนกลยุทธ์ (Strategy Formulation) โดยใช้เทคนิควิธีต่าง ๆ

๔. การออกแบบองค์การ (Organization Design) หมายถึง การจัดองค์การให้ สนับสนุนต่อภารกิจต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับองค์การ บุคลากร รวมไปถึงวัฒนธรรมองค์การ[๓๖]

ในประเด็นนี้ สอดคล้องกับทัศนะของพระวิเทศรัตนาภรณ์, ดร. (ถนัด อตฺถจารี) ซึ่งกล่าวไว้ในวันจัดประชุมเพื่อหารือการจัดการทำหลักสูตรพระธรรมทูตและโครงการอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ รุ่นที่ ๒๕ ณ ห้อง ๒๐๕ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดมหาธาตุฯ กรุงเทพมหานครว่า ควรดำเนินการวิเคราะห์สถานการณ์แวดล้อม เพื่อศึกษาปัจจัยทางบวกและปัจจัยทางลบทั้งจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จากท้องถิ่นเป้าหมายที่จะไปเผยแผ่ ครอบคลุมสถานการณ์ทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม เพื่อหาแนวทางที่เหมาะสมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนเหล่านั้น และหาแนวทางป้องกันและเตรียมการรับมือได้อย่างเหมาะสม ถ้าสถานการณ์แวดล้อมไม่เป็นไปตามความคาดหวัง เช่น สถานการณ์ทางเศรษฐกิจที่ตกต่ำ อาจเกิดผลกระทบต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการจัดสรรทรัพยากรในการทำงานด้านพระพุทธศาสนาให้แก่วัดหรือพระธรรมทูต หรือกระทบกับพุทธศาสนิกชนในการเข้าวัดทำบุญบริจาคทรัพย์หรือสิ่งของต่าง ๆ เพื่อช่วยในกิจการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระธรรมทูตสายต่างประเทศจึงต้องเตรียมพร้อมรับมือกับสถานการณ์เหล่านี้ หรือถ้ากรณีที่มีสถานการณ์ทางบวก เช่น ได้รับงบประมาณหรือเงินทำบุญจากการบริจาคจำนวนมาก จะนำมาใช้ดำเนินการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างไรให้เกิดประโยชน์และเกิดความคุ้มค่าต่อพระพุทธศาสนาและพุทธศาสนิกชนมากที่สุด เป็นต้น[๓๗]

สุวิมล ว่องวานิช ได้กล่าวว่า กระบวนการวางแผนกลยุทธ์ เป็นกิจกรรมหรือขั้นตอนแรกของการดำเนินโครงการหลังจากนั้นขั้นตอนต้องมีแผนงานหรือโครงการ การนำแผนสู่การปฏิบัติจริง

---

[๓๖] Kotler, P., & Murphy, P.E. **Strategic planning for higher education**, (The Journal of Higher Education, 1981), pp. 470-489.

[๓๗] สัมภาษณ์ พระวิเทศรัตนาภรณ์, ดร. (ถนัด อตฺถจารี), เลขาธิการสมัชชาสงฆ์ไทยในสหรัฐอเมริกา, ๕ ธันวาคม ๒๕๖๑.

และการกำกับติดตามการประเมินผล สาระการประเมินความต้องการจำเป็นสามารถนำไปใช้ประโยชน์กับการบริหารในองค์การต่าง ๆ ได้หลายประการ เช่นการวางแผน กลยุทธ์ การพัฒนาบุคลากร การฝึกอบรม นอกจากนั้นการวางแผนกลยุทธ์ยังเป็นกระบวนการที่ใช้กำหนดเป้าหมายขององค์การ และยุทธวิธีในการทำงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ตลอดจนการระบุตัวบ่งชี้หรือหลักเทียบที่ใช้ในการกำหนดความสำเร็จ การวางแผนกลยุทธ์เป็นกลไกสำคัญของผู้บริหารที่ช่วยกำหนดวิสัยทัศน์ขององค์การซึ่งมีทั้งยุทธวิธีระยะสั้น ระยะยาว และยังเป็นกระบวนการที่ช่วยขจัดความสับสนต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นในองค์การ และช่วยสร้างโอกาสในการนำไปสู่ความสำเร็จโดยมีจุดเน้นที่การใช้ทรัพยากรได้ อย่างมีประสิทธิภาพ[๓๘]

ในประเด็นนี้ สอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของดร.ปณัชญา ลีลายุทธ รองประธานบริหารหนังสือพิมพ์ พิมพ์ไทยรายวัน[๓๙] ที่กล่าวว่า สิ่งที่บ่งบอกตัวชี้วัด คือเป้าหมายของงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ชัดเจนในการทำหน้าที่เป็นตัวแทนพระพุทธศาสนาในการเผยแผ่เพื่อประโยชน์สุขของชาวโลก และสามารถทำให้ชาวโลกอยู่ได้อย่างสันติสุข พระธรรมทูตต้องมีความมุ่งมั่น ปณิธานที่แน่วแน่ที่จะทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยยึดแนวทางคำสอนของพระพุทธองค์ มุ่งเน้นการแก้ปัญหาต่าง ๆ ด้วยสติปัญญาเพื่อสร้างสันติแก่ชนทุกหมู่เหล่าโดยไม่แบ่งแยก เชื้อชาติ ภาษา วัฒนธรรม

ศักดิ์ศรี ปาณะกูล กล่าวว่า การวางแผนกลยุทธ์ เป็นกระบวนการวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างสิ่งที่ควรจะเป็นและสิ่งที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน หากพบความแตกต่างจะชี้ให้เห็นถึงปัญหาที่เกิดขึ้น เช่น ในองค์การหรือหน่วยงาน ผู้บริหารวิเคราะห์ความต้องการจำเป็น เพื่อหาความสามารถที่บุคลากรต้องพัฒนาโดยนำความสามารถมาตรฐานในการดำเนินงานลบด้วยความสามารถที่บุคคลมีอยู่จริงจะได้ความสามารถที่ต้องการพัฒนา ซึ่งจะนำไปสู่การจัดการหลักสูตรฝึกอบรมบุคลากรต่อไป[๔๐]

พฤทธิ์ ศิริบรรณพิทักษ์ กล่าวถึงการวางแผนกลยุทธ์ว่าประกอบไปด้วยกระบวนการ ๔ ขั้นตอน คือ ๑. การวิเคราะห์สถานการณ์ ๒. การกำหนดกลยุทธ์ ๓. การปฏิบัติตามกลยุทธ์ และ ๔. การควบคุมเชิงกลยุทธ์และการประเมินผล[๔๑]

---

[๓๘] สุวิมล ว่องวานิช, **การวิจัยประเมินความต้องการจำเป็น,** พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมกาเพรส, ๒๕๕๘), หน้า ๔๐.

[๓๙] สัมภาษณ์ ดร.ปณัชญา ลีลายุทธ, รองประธานบริหารหนังสือพิมพ์ พิมพ์ไทยรายวัน, ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๒.

[๔๐] ศักดิ์ศรี ปาณะกูล, การประเมินความต้องการจำเป็นของหลักสูตร, **วารสารรามคำแหง ปีที่ ๒๔, ฉบับที่ ๑** (ม.ค.-มี.ค. ๒๕๕๐): ๑๗๔-๑๙๓.

[๔๑] พฤทธิ์ ศิริบรรณพิทักษ์, **การบริหารและจัดการศึกษาเพื่อโลกใบเล็ก.** (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดี, ๒๕๕๒), หน้า ๑๘-๒๑.

ในประเด็นนี้ย่อมสอดคล้องกับแนวคิดของพระมงคลธีรคุณ, ดร., (อินศร จินฺตาปญฺโญ) ผู้อำนวยการวิทยาลัยพระธรรมทูต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย[๔๒] ที่ให้สัมภาษณ์ถึงตัวชี้วัดความสำเร็จของการที่พระธรรมทูตออกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศคือได้รับการต้อนรับเข้าถึงชุมชนแบบสง่างาม มีวัดเป็นสัดส่วน ประชาชนมีท่าทีที่ดีต่อกัน ชาวต่างชาติยอมรับถือพระพุทธศาสนามากขึ้น

กล้า ทองขาว เสนอกระบวนการวางแผนกลยุทธ์ทางการศึกษาไว้ ๕ ขั้นตอน ดังนี้ ขั้นตอนที่ ๑ การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกขององค์การ ในขั้นตอนนี้เป็นกระบวนการของการสร้างความเข้าใจเพื่อให้ทุกฝ่ายรับรู้โอกาสและภาวะคุกคามจาก สภาพแวดล้อมภายนอก ขั้นตอนที่ ๒ การจัดวางทิศทางในอนาคตขององค์การ สามารถทำได้โดยกำหนด วิสัยทัศน์ พันธกิจ วัตถุประสงค์ และเป้าหมายในอนาคต ขั้นตอนที่ ๓ การกำหนดกลยุทธ์ระดับองค์การและระดับหน่วยงาน โดยพิจารณาจากความเหมาะสม รวมถึงความสามารถในการนำไปปฏิบัติได้จริงของแผนงาน ขั้นตอนที่ ๔ การนำแผนกลยุทธ์ไปสู่การปฏิบัติ เป็นการดำเนินการตามแผนที่กำหนดไว้โดยพิจารณาถึงโครงสร้างและวัฒนธรรมขององค์การ ขั้นตอนที่ ๕ การควบคุมเชิงกลยุทธ์ เป็นขั้นตอนของการติดตามการปฏิบัติงานการประเมินผลกระทบการทำงาน การประเมินผลสำเร็จซึ่งเป็นผลผลิต และผลลัพธ์[๔๓]

ในประเด็นนี้สอดคล้องกับแนวคิดของพระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ. ดร. ผู้อำนวยการ, วิทยาลัยพุทธศาสตร์นานาชาติ ที่ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า ต้องเข้าใจบริบททางสังคม วัฒนธรรม ประเพณีของทุกประเทศที่ไปเผยแผ่ อย่าแทรกแซงวัฒนธรรมเขา ต้องมีการวางแผนในกลยุทธ์ในทุกด้าน เรียนรู้วัฒนธรรมของประเทศนั้น ๆ นำเสนอในสิ่งใหม่ที่เขาไม่รู้ ต้องพัฒนาภาษา พัฒนาองค์การ ต้องเป็นผู้ให้ความรู้แก่คนต่างประเทศทุก ๆ กลุ่ม อย่ามุ่งเผยแผ่เฉพาะแต่กลุ่มคนไทยในต่างแดนเท่านั้น[๔๔]

ในขณะเดียวกัน ประเด็นนี้ก็สอดคล้องกับแนวคิดของพระเทพสุวรรณเมธี, ดร. (สุชาติ กิตฺติปญฺโญ) ที่กล่าวว่า กระบวนการวางแผนกลยุทธ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูต พระธรรมทูตควรทำตัวให้กลมกลืนกับประเทศนั้น ๆ ถ้าใจคนไม่เปิดกว้าง บางสังคมก็

---

[๔๒] สัมภาษณ์ พระมงคลธีรคุณ, ดร., (อินศร จินฺตาปญฺโญ) ผู้อำนวยการวิทยาลัยพระธรรมทูต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๕ เมษายน ๒๕๖๒.

[๔๓] กล้า ทองขาว, **แผนกลยุทธ์ทางการศึกษา สารานุกรมวิชาชีพครู เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในวโรกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๘๐ พรรษา,** (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาคุรุสภา, ๒๕๕๒), หน้า ๒๙๗.

[๔๔] สัมภาษณ์ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ. ดร., ผู้อำนวยการวิทยาลัยพุทธศาสตร์นานาชาติ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๑๕ เมษายน ๒๕๖๒.

เข้ากันไม่ได้ อย่าเอาศาสนาพุทธขึ้นอ้างอย่างเดียว ต้องใช้วิธีการค่อย ๆ แทรกซึมค่อยเป็นค่อยไปในการข้าไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา[๔๕]

พัฒนชัย กุลศิริสวัสดิ์ กล่าวถึง กระบวนการในการวางแผนยุทธศาสตร์ ๔ ขั้นตอน ได้แก่

๑. การวิเคราะห์ทางยุทธศาสตร์ (Strategic Analysis) เป็นการวิเคราะห์สภาวะแวดล้อมทั้งภายนอกและภายในองค์การด้วยเครื่องมือต่าง ๆ ที่เหมาะสม เพื่อให้ได้ข้อมูลสำหรับการกำหนดทิศทางและยุทธศาสตร์

๒. การกำหนดทิศทางขององค์การ (Strategic Direction Setting) เป็นการกำหนดทิศทางที่องค์การต้องการมุ่งไปสู่ เปรียบเสมือนเป็นผลลัพธ์ระดับสูงที่องค์การต้องการที่จะบรรลุ ได้แก่ การกำหนด ทิศทาง วิสัยทัศน์ ค่านิยม เป้าประสงค์ระยะสั้นและระยะยาวขององค์การ การกำหนดทิศทางขององค์การ จะเป็นการบ่งชี้ว่าองค์การจะมุ่งไปในทิศทางใด

๓. การวางยุทธศาสตร์ (Strategy Development) การกำหนดยุทธศาสตร์ เป็นการกำหนด แนวทาง วิธีการ และเป็นสิ่งที่องค์การจะมุ่งเน้นให้ความสำคัญ วางแผน เพื่อช่วยให้องค์การสามารถบรรลุในทิศทางหรือผลลัพธ์ที่องค์การต้องการ

๔. การสื่อสารและถ่ายทอดยุทธศาสตร์ (Strategy Communication and Translation) เป็นการสื่อสารและถ่ายทอดยุทธศาสตร์ ให้อยู่ในรูปที่สามารถทำความเข้าใจได้ง่ายสำหรับบุคลากรทุกระดับในองค์การ เพื่อให้เป็นแนวทางสำหรับการแปลงยุทธศาสตร์ไปสู่การปฏิบัติต่อไป[๔๖]

ในประเด็นนี้ สอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิ ดังนี้

พระวิมลศาสนวิเทศ (สำรวจ กมโล) เจ้าอาวาสวัดไทยนอร์เวย์[๔๗] กล่าวว่า การวิเคราะห์แนวโน้มในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอนาคตหลักธรรมใดที่ควรนำเสนอ วิธีการและช่องทางใดที่ควรใช้ให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายแต่ละกลุ่ม เช่น นำเสนอหลักธรรมคำสอนที่สามารถประยุกต์ใช้ได้ทันต่อเหตุการณ์ปัจจุบันและทันสมัยอยู่เสมอ การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเผยแผ่ทางสื่อสังคมออนไลน์ให้กว้างขวาง ให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาสามารถมีอยู่ในทุกที่ทุกเวลา และทุกคนสามารถศึกษาพระพุทธศาสนาได้ทางอินเทอร์เน็ตหรือบนโทรศัพท์มือถือ และยังต้องทำการเผยแผ่ที่วัด เพื่อให้ชุมชนได้มีโอกาสพบปะกันและร่วมมือกันทำกิจกรรมสร้างสรรค์และจรรโลงใจ

---

[๔๕] สัมภาษณ์พระเทพสุวรรณเมธี, ดร. (สุชาติ กิตฺติปญฺโญ), เจ้าอาวาสวัดสุวรรณาราม รองเจ้าคณะกรุงเทพมหานคร, ๒๐ เมษายน ๒๕๖๒.

[๔๖] พัฒนชัย กุลศิริสวัสดิ์, **แนวคิดการพัฒนาคุณภาพการจัดการที่ทุกคนมีส่วนร่วม**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานส่งเสริมสุขภาพกรมอนามัย, ๒๕๖๐), หน้า ๕๙.

[๔๗] สัมภาษณ์ พระวิมลศาสนวิเทศ (สำรวจ กมโล), รองประธานสหภาพพระธรรมทูตไทยในทวีปยุโรป, ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๒.

เพื่อประโยชน์ของชุมชนโดยรวม และหลักธรรมที่เป็นหลักการสำคัญและเป็นความโดดเด่นของพระพุทธศาสนา ได้แก่ วิปัสสนากรรมฐาน และอริยสัจ ๔ ซึ่งเป็นหลักการที่พระธรรมทูตสายต่างประเทศต้องมีการถ่ายทอดให้พุทธศาสนิกชนได้รับรู้ เข้าใจและปฏิบัติตามได้

พระราชสิทธิมุนี วิ., ดร. (บุญชิต ญาณสํวโร) ผู้อำนวยการสถาบันวิปัสสนาธุระ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย[๔๘] กล่าวว่า กระบวนการวางแผนกลยุทธ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ต้องมีการเตรียมความพร้อม ในด้านปริยัติ ปฏิบัติ และต้องมีประสบการณ์ในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน สามารถสอนธรรมนำปฏิบัติได้ ต้องปรับตัวให้เข้ากับสภาพทางสังคมนั้นให้ได้ ต้องพัฒนาในด้านการสื่อสารด้วยภาษาท้องถิ่น ให้ชำนาญ การเผยแผ่ที่ไม่ประสบความสำเร็จ มาจากพระธรรมทูตขาดการประเมินและวิเคราะห์สถานการณ์อย่างสม่ำเสมอ

สุธี ปิงสุทธิวงศ์ กล่าวถึง การวางแผนกลยุทธ์ คือ การกำหนดสิ่งที่องค์การต้องการจะบรรลุ และกำหนดวิธีการที่เหมาะสมที่จะบรรลุเป้าหมายดังกล่าว รวมทั้งตัดสินใจว่า จะใช้ทรัพยากรขององค์การอย่างไร โดยองค์การต้องเตรียมการถึงภาพรวมของการวางแผนว่าควรเป็นอย่างไร ผู้รับผิดชอบคือใคร กรอบเวลาในการวางแผน งบประมาณ และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจึงเริ่มการวางแผนกลยุทธ์ ซึ่งโดยทั่วไปแบ่งออกเป็น ๔ ขั้นตอนหลัก ๆ คือ

ขั้นตอนที่ ๑ การวิเคราะห์กลยุทธ์ ประกอบด้วย การกำหนดทิศทาง วิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าประสงค์ และวิเคราะห์สภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอก รวมทั้งวิเคราะห์ว่ากลุ่มลูกค้ามีลักษณะอย่างไร แต่ละกลุ่มมีความต้องการอะไร

ขั้นตอนที่ ๒ การกำหนดกลยุทธ์ สามารถกำหนดได้หลายระดับ เช่น กลยุทธ์ระดับองค์การ (Corporate Strategy) กลยุทธ์ระดับธุรกิจ (Business Strategy) กลยุทธ์ระดับปฏิบัติการ (Functional Strategy)

ขั้นตอนที่ ๓ การถ่ายทอดกลยุทธ์ไปสู่การปฏิบัติ โดยแปลงกลยุทธ์ให้เป็นวัตถุประสงค์เชิงกลยุทธ์ กำหนดตัวชี้วัดเป้าหมาย และแผนปฏิบัติการ พร้อมทั้งถ่ายทอดสู่หน่วยงานในระดับต่างๆ

ขั้นตอนที่ ๔ การทบทวนกลยุทธ์ เพื่อปรับเปลี่ยนแผนตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป ผลของตัวชี้วัดแผนปฏิบัติ จะนำมาทบทวนในที่ประชุมผู้บริหารเพื่อวิเคราะห์ว่าเป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้หรือไม่ เมื่อครบรอบ ๑ ปี ต้องมีการทบทวนใหญ่ในกระบวนการวางแผนกลยุทธ์รอบถัดไปอีกครั้ง[๔๙]

---

[๔๘] สัมภาษณ์ พระราชสิทธิมุนี วิ., ดร., (บุญชิต ญาณสํวโร) ผู้อำนวยการสถาบันวิปัสสนาธุระ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๔ เมษายน ๒๕๖๒.

[๔๙] สุธี ปิงสุทธิวงศ์, **Essential Management Tools for Performance Excellence**, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ, ๒๕๔๘), หน้า ๕๔.

ในประเด็นนี้จะเห็นได้ว่า สอดคล้องกับแนวคิดของพระโสภณวชิราภรณ์ รองอธิการบดีฝ่ายกิจการต่างประเทศ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่กล่าวว่า การวิเคราะห์ตนเองเป็นการวิเคราะห์คุณลักษณะต่าง ๆ ของตัวพระธรรมทูต ให้ทราบจุดแข็งและจุดอ่อนในการเป็นพระธรรมทูตสายต่างประเทศ เพื่อให้รู้จักตนเองอย่างแท้จริงว่า มีจุดแข็งด้านใดบ้าง และมีจุดอ่อนที่ต้องการการฝึกฝนและพัฒนาด้านใดบ้าง โดยพิจารณาจากคุณสมบัติด้านต่าง ๆ ที่ต้องใช้ในการทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการวางแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนา รวมถึงการพัฒนาตนเองให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ของพระธรรมทูตสายต่างประเทศได้ตามเป้าหมายในการประดิษฐานพระพุทธศาสนาในต่างประเทศของคณะสงฆ์ไทย รวมถึงเป้าหมายส่วนตัวของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ เช่นมีความรู้ในพระธรรมคำสอนอย่างลึกซึ้ง มีความสามารถในการสอนวิปัสสนากรรมฐาน ความรู้ในวิชาการทางโลก เช่น ภาษาอังกฤษ ภาษาท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ภูมิศาสตร์ โปรแกรมคอมพิวเตอร์ เป็นต้น ที่จำเป็นต่อการปฏิบัติหน้าที่ และท่านได้กล่าวถึงพระธรรมทูตสายต่างประเทศว่าควรมีความรู้ ๖ ภาษา ดังนี้คือ ภาษาที่ ๑ ได้แก่ ภาษาไทย ภาษาที่ ๒ ได้แก่ ภาษาพระพุทธศาสนาเถรวาทแบบไทยคือภาษาบาลี ภาษาที่ ๓ ได้แก่ภาษาท้องถิ่นของประเทศนั้น ภาษาที่ ๔ ได้แก่ภาษาอังกฤษเป็นภาษากลาง ภาษาที่ ๕ ได้แก่ภาษาคอมพิวเตอร์ และ ภาษาที่ ๖ ได้แก่ภาษาในกลุ่มประเทศอาเซียน ๑ ภาษา[๕๐]

ทอมสัน และ สตริคแลนด์ (Thompson and Strickland) กล่าวถึงการวางแผนกลยุทธ์ว่ามี ๔ ประการ ได้แก่

๑) การกำหนดข้อความวิสัยทัศน์

๒) การกำหนดกลยุทธ์ (Strategy Formulation) หรือการวางแผนกลยุทธ์ (Strategic Planning)

๓) การปฏิบัติตามกลยุทธ์ (Strategy Implementation)

๔) การประเมินผลและการควบคุมเชิงกลยุทธ์ (Evaluation and Strategic Control)[๕๑]

---

[๕๐] พระโสภณวชิราภรณ์, ผู้แทนมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **วารสารสหภาพพระธรรมทูตไทยในทวีปยุโรป**, ฉบับที่ ๒, (กันยายน ๒๕๕๘): ๓๒-๓๕.

[๕๑] Thompson, Arthur A. Jr. and A.J.**Strickland, Strategic Management : Concept and Cases,** 8 th ed, (New York: Business, 1995), p.4.

เบทแมน และ สเนล (Bateman and Snell) กล่าวถึงการวางแผนกลยุทธ์ว่าเป็นกิจกรรมต่อเนื่องที่ผู้จัดการทุกคนจะได้รับการกระตุ้นให้คิดอย่างมีกลยุทธ์ ในประเด็นปัญหาต่าง ๆ ในระยะยาว ตลอดจนประเด็นปัญหาเกี่ยวกับยุทธวิธีในระยะสั้น[๕๒]

วีแลน และ ฮังเกอร์ (Wheelen and Hunger) กล่าวถึง รูปแบบการวางแผนกลยุทธ์ว่ามีองค์ประกอบ ๔ ประการ ดังนี้

๑) การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมขององค์การ

๒) การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมทางการแข่งขัน

๓) การจัดทำกลยุทธ์

๔) การปฏิบัติตามกลยุทธ์[๕๓]

ในประเด็นนี้ สอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของ ดร.ปณัชญา ลีลายุทธ รองประธานบริหารหนังสือพิมพ์ พิมพ์ไทยรายวัน ที่กล่าวว่า กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศที่มองว่าจะช่วยทำให้ประสบผลสำเร็จได้นั้นยังนำมาใช้อยู่ น่าจะมีวิธีการลักษณะน้ำซึมบ่อทรายที่ค่อยเป็นค่อยไป ใช้คนของเขาเป็น Presenter ว่าการได้ร่วมกิจกรรมแล้วได้ผลลัพธ์เป็นอย่างไร โดยให้เข้าร่วมกิจกรรมส่งเสริมทางด้านการปฏิบัติธรรมนั่งสมาธิเพื่อเป็นการบำบัดร่างกาย และจิตใจที่เห็นได้ชัดเจน ชาวตะวันตกจะสนใจในเรื่องของการนั่งสมาธิ เดินจงกรมเพราะให้ผลทางการแพทย์ที่ดีในการรักษาโรคต่าง ๆ เช่น โรคเครียด โรคนอนไม่หลับ โรควิตกกังวล ซึ่งทางการแพทย์ทางตะวันตกให้การยอมรับถึงประโยชน์จากการนั่งสมาธิเพื่อการบำบัดได้จริง การนั่งสมาธิได้ประโยชน์ทั้งทางร่างกายและจิตใจ ซึ่งสอดคล้องกับหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าที่สอนให้ฝึกปฏิบัตินั่งสมาธิ เดินจงกรม[๕๔]

สมชาย ภคภาสน์วิวัฒน์ กล่าวถึงองค์ประกอบในการวางแผนกลยุทธ์ไว้ ๕ ประการ ดังนี้[๕๕]

๑) การวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม ตลอดจนอุตสาหกรรมธุรกิจ อันจะส่งผลต่อการดำเนินธุรกิจทั้งในปัจจุบันและในอนาคต ทั้งใน

---

[๕๒] Bateman, Thomas S.and Scott A. Snell, **Management Building Competitive Advantage,** (International Edition : McGraw-Hill,Inc, 1999), p.131

[๕๓] Wheelen, Thomas L.and David J.Hunger, **Strategic Management and Business Policy,** 8th ed. (New Jersey: Prentice-Hall, 2002), p.9.

[๕๔] สัมภาษณ์ ดร.ปณัชญา ลีลายุทธ, รองประธานบริหารหนังสือพิมพ์ พิมพ์ไทยรายวัน, ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๒.

[๕๕] สมชาย ภคภาสน์วิวัฒน์, **การบริหารเชิงกลยุทธ์ คัมภีร์สู่ความเป็นเลิศในการบริหารการจัดการ,** พิมพ์ครั้งที่ ๙, หน้า ๖-๑๕.

ทางบวกและทางลบ ถ้าในทางบวกเรียกว่า“โอกาส” ถ้าในทางลบเรียกว่า “ภยันตราย” โดยมีเป้าหมายเพื่อปรับตัว และเตรียมพร้อมในการแก้ไขสถานการณ์

๒) การวิเคราะห์สภาพภายในขององค์การไม่ว่าจะเป็นเรื่องของบุคลากร ระบบการเงิน คอมพิวเตอร์ โครงสร้างองค์การ ระบบการสื่อสาร ค่านิยม และอื่นๆ เพื่อหา “จุดอ่อน” สำหรับแก้ไข ปรับปรุง และ “จุดแข็ง”เพื่อคงไว้หรือเพิ่มศักยภาพยิ่งขึ้นไปเรื่อย ๆ

๓) ต้องมีทั้งแผนระยะยาว แผนระยะกลาง และแผนระยะสั้น แต่ละขั้นตอนมีความสอดคล้องสัมพันธ์กัน แผนระยะสั้น และแผนระยะกลางจะมีความเป็นรูปธรรม (Concrete) มากกว่า เพราะอยู่ในขั้นตอนการปฏิบัติจริง ส่วนแผนระยะยาวมีความเป็นนามธรรม (Abstract) มากกว่า เพราะยังห่างไกลจากการปฏิบัติ ตามหลักการถือว่าเป็นแผนทิศทางที่เรียกว่า “ทิศทางกลยุทธ์”

๔) ต้องวางแผนอย่างมีขั้นตอนและเป็นระบบ (Systematic) โดยทุก ๆ ส่วนจะมีความสัมพันธ์และผูกพันกันอย่างมีโครงสร้าง ทุกเวลาและทุกส่วนของกิจการที่จะทำ จะมีความสัมพันธ์และเสริมสร้างในลักษณะที่ผลักดันไปสู่การบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้

๕) ต้องเป็นการวางแผนที่สามารถปฏิบัติได้ (Realistic) ถือเป็น “แผนที่ทำได้” ไม่ใช่เป็น “แผนที่อยากได้” คือ เป็นแผนอุดมคติ (Idealistic) ที่ปฏิบัติตามได้

สมชาย ภคภาสน์วิวัฒน์ ยังชี้ถึงปัจจัยกำหนดความสำเร็จและความล้มเหลวในการวางแผนกลยุทธ์ไว้ ๔ ประการ คือ[๕๖]

๑. ต้องเป็นแผนที่มีการประสานกันระหว่างผู้บริหารกับพนักงาน คือ มีลักษณะที่เป็นทั้งจากบนสู่ล่าง (Top-down) และมีการระดมความคิด (Brainstorming) หรือเป็นลักษณะจากล่างสู่บน (Bottom-up)

๒. ความสมบูรณ์ของข้อมูลข่าวสาร เพื่อจะวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมทั้งขององค์การหรือของคู่แข่งขัน และสำหรับคาดการณ์ล่วงหน้าระยะยาว ๕-๑๐-๑๕ ปี

๓. การวิเคราะห์จุดอ่อนหรือจุดแข็งขององค์การนั้น ต้องตรงตามสภาพเป็นจริง

๔. การจัดทำแผนเป็นลักษณะแบบวัฒนธรรมเปิด คือผู้บริหารเปิดโอกาสให้ผู้ปฏิบัติงานระดับล่างมีส่วนร่วม เพราะปัจจัยข้อนี้ย่อมส่งผลต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลวของการวางแผนกลยุทธ์ได้

ในประเด็นนี้ สอดคล้องกับแนวคิดของพระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ปัจจุบันคือพระพรหมบัณฑิต, ศ. ดร. ซึ่งบรรยายแก่ว่าที่พระธรรมทูตสายต่างประเทศว่า พระธรรมทูตต้องวิเคราะห์ตัวเอง ใน ๒ ด้าน คือ จุดแข็ง จุดอ่อน และวิเคราะห์สภาพแวดล้อม ๒ ด้าน คือด้านที่เป็นโอกาสและด้านที่อาจเป็นภัยคุกคามในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระธรรมทูตต้องรู้ว่าอะไรคือจุด

---

[๕๖] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕-๑๘.

แข็งของตัวเอง เพื่อใช้จุดแข็งนั้นเป็นตัวนำในการทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา รู้จุดอ่อนของตัวเอง เพื่อแก้ไขให้ลดลงหรือถ้าไม่สามารถแก้ไขจุดอ่อนได้ในทันที เมื่อทำงานเผยแผ่พระศาสนาต้องหาคนที่มีจุดแข็งตรงกับจุดอ่อนของตนเองและทีมมาช่วยสนับสนุนหรือชดเชยจุดอ่อนนั้น ผ่านการสร้างเครือข่าย (Network) ในยุคปัจจุบัน พระธรรมทูตจะอยู่ลำพังหรือทำงานคนเดียวไม่ได้ ถ้าจะทำงานให้ประสบความสำเร็จ ต้องมีทีมงานมาเสริมซึ่งกันและกัน ถ้าจุดแข็งไม่มีอยู่ในทีม ต้องหาฆราวาสมาช่วย เช่นถ้าไม่เก่งด้านภาษาต่างประเทศ ให้หาอาสาสมัครมาแปลธรรมะเป็นภาษาอังกฤษหรือภาษาท้องถิ่นให้ นั่นคือ ใช้คนที่มีจุดแข็งมาเสริมจุดอ่อนของเรา ตรงไหนเป็นจุดอ่อน ให้หาคนอื่นมาช่วยเสริม แต่ขณะเดียวกันต้องดำเนินการลดหรือขจัดจุดอ่อนเหล่านั้น ตามหลักการซึ่งพระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ในเรื่องไตรสิกขา ซึ่งพระธรรมทูตต้องมีการพัฒนาตนเองตามหลักไตรสิกขาด้วย ส่วนการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมด้านโอกาสนั้น ถ้าพระธรรมทูตสายต่างประเทศสามารถสร้างโอกาสในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจะทำงานในเชิงรุกได้ เช่นถ้าวัดที่ตนไปพำนักอยู่มีชาวต่างชาติ โดยเฉพาะชาวอาเซียน เช่น ลาว กัมพูชาหรือพม่า ซึ่งมีพื้นฐานทางด้านพระพุทธศาสนา และสามารถสื่อสารภาษาถิ่นกับพวกเขาได้ จะสามารถสร้างโอกาสในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้เช่นกัน หรือถ้ามีกฎระเบียบใหม่ให้วัดหรือพระธรรมทูตสามารถทำกิจกรรมที่เคยไม่ได้รับอนุญาต ก็ต้องมองหาโอกาสเหล่านั้นไว้เสมอ ส่วนภัยคุกคามนั้น เป็นเรื่องที่อยู่เหนือการจัดการของตนเอง จึงต้องรู้ไว้เพื่อหลีกเลี่ยงหรือหาแนวทางป้องกันให้เกิดผลกระทบทางลบน้อยที่สุด หรือถ้าสามารถพลิกเป็นโอกาสได้ ก็จะเกิดประโยชน์มากขึ้น เช่น ในสังคมต่างชาติ โดยเฉพาะประเทศที่มีความเจริญทางวัตถุหรือวัตถุนิยมมักจะมีปัญหาทางจิตใจ ถ้าพระธรรมทูตสามารถให้หลักธรรมที่ตรงกับปัญหาและสามารถประยุกต์ใช้ได้ทันที ก็สามารถพลิกจากภัยคุกคามเป็นโอกาสได้[๕๗]

ในขณะเดียวกัน พระราชปริยัติกวี, ศ. ดร. (สมจินต์ สมฺมาปญฺโญ)[๕๘] อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้บรรยายพิเศษ ถวายความรู้แก่ผู้เข้าอบรมในโครงการอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ รุ่นที่ ๒๕ เรื่องประสบการณ์ทำงานวิธีคิดแนวทางการเผยแผ่และการสร้างศรัทธาของพระธรรมทูต ได้กล่าวถึง หลักการแนวคิดของนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศว่า ต้องมีปณิธานแน่วแน่ต่อการเผยแผ่ต้องมีจิตอาสาจริง ๆ ค้นหาตัวเองให้พบและสร้างเอกลักษณ์ ตั้งกุศลเจตนามุ่งมั่นไม่หวั่นไหว ในการศึกษา ปฏิบัติ เผยแผ่ คุ้มครองพระพุทธศาสนา การสอนอย่างเดียวที่จะทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองต่อไปได้

---

[๕๗] พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **บรรยายในการฝึกอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ** จัดโดยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ณ พุทธมลฑล นครปฐม วันที่ ๙ พฤษภาคม ๒๕๔๖.

[๕๘] พระราชปริยัติกวี, ศ. ดร. (สมจินต์ สมฺมาปญฺโญ) อธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, บรรยายพิเศษ **“เรื่องประสบการณ์ทำงานวิธีคิดแนวทางการเผยแผ่และการสร้างศรัทธาของพระธรรมทูต”,** ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วังน้อย พระนครศรีอยุธยา, ๖ พฤษภาคม ๒๕๖๒.

ต้องวิเคราะห์จุดอ่อนจุดแข็ง ในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า วิชาที่จะนำไปใช้ได้อย่างเป็นธรรมคือนวกรรมและวิชากรรมฐาน

จะเห็นได้ว่า การวางแผนหรือการกำหนดกลยุทธ์ คือการพิจารณาโอกาส และภัยคุกคาม การประเมินทรัพยากร การพัฒนาทางเลือก หรือเงื่อนไขระหว่างโอกาส เป็นการตอบคำถามพื้นฐานที่จะรู้ว่า องค์การจะก้าวเดินไปทางไหน องค์การมีอะไรบ้าง จะต้องทำอะไรบ้าง จึงจะไปถึงเป้าหมาย หรือการกำหนดทิศทางที่จะทำให้บรรลุผล และมักใช้ข้อมูลจากการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกองค์การเป็นพื้นฐาน หรือเป็นการวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างสิ่งที่ควรจะเป็นและสิ่งที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน หากมีความแตกต่างจะชี้ให้เห็นถึงปัญหาที่เกิดขึ้น เช่น ในองค์การ หรือหน่วยงาน ซึ่งจะมีการดำเนินการแก้ไขโดยการกำหนดกลยุทธ์หรือปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ที่ใช้อยู่

๔.๓ วิเคราะห์ปัญหาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ

การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก ทำให้ทราบปัญหาต่าง ๆ ที่เป็นสาเหตุหรือองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้เกิดปัญหาต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ ดังนี้

๔.๓.๑ ปัญหาด้านทัศนคติค่านิยมและความเชื่อ

๑. ปัญหาของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศด้านทัศนคติ เช่นชาวอเมริกันที่มีทัศนคติแตกต่างจากชาวไทยในหลายเรื่อง คือความเป็นคนมุ่งมั่นและรักอิสรภาพ มีเสรีภาพสูง มีชีวิตอยู่ในโลกวัตถุนิยมสูง และชอบแสวงหาความสุขจากการท่องเที่ยว การกินและการดื่ม ถือกฎหมายเป็นหลักเคร่งครัด จึงมีวิถีชีวิตและความเชื่อแบบที่เป็นรูปธรรมมากกว่านามธรรมเน้นหนักไปทางวัตถุนิยม และไม่ค่อยมีความสงบสุขทางใจ ซึ่งเป็นที่ต้องการของชาวอเมริกัน การนำคำสอนไปเผยแผ่ให้เขาต้องพิจารณาให้เหมาะสม เนื่องจากชาวต่างชาติมีความเชื่อว่า พวกตนมีความใฝ่รู้และเรียนรู้มามากและมีอารยธรรมมากกว่าชาวเอเชีย การนำหลักปริยัติไปสอนจึงต้องดูความเหมาะสม สิ่งสำคัญที่ชาวต่างชาติต้องการคือแก่นของธรรมะโดยเฉพาะเรื่องการปฏิบัติสมถวิปัสสนากรรมฐาน[๕๙]

๒. ลักษณะที่เหมือนกันของคนทวีปยุโรปกับทวีปอเมริกา คือไม่ใช่ลักษณะทำบุญทำทานแบบคนไทย เพราะคนไทยทำทานเพื่อให้ไปสวรรค์ ส่วนการทำบุญทำทานของชาวต่างชาติ คือเพื่อการสงเคราะห์ เพราะเป็นวัฒนธรรมของเขาอยู่ก่อนแล้ว การทำมูลนิธิหรือการทำสาธารณสงเคราะห์ต่าง ๆ มีอยู่แล้ว การประยุกต์เพิ่มเติมในด้านการทำบุญ เป็นการสร้างจิตใจให้สบายขึ้น สิ่งที่ต่างกันคือ ความเป็นสิทธิส่วนตัวแบบอเมริกันจะมีมากกว่า และมีความเป็นส่วนตัวสูงมาก[๖๐]

---

[๕๙] สัมภาษณ์ พระราชสิทธิมุนี วิ., ดร., (บุญชิต ญาณสํวโร), ผู้อำนวยการ สถาบันวิปัสสนาธุระ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๔ เมษายน ๒๕๖๒.

[๖๐] สัมภาษณ์ พระวิเทศรัตนาภรณ์, ดร. (ถนัด อตฺถจารี), เลขาธิการสมัชชาสงฆ์ไทยในสหรัฐอเมริกา, ๕ ธันวาคม ๒๕๖๑.

๓. ทัศนะคติและความแตกต่างกัน (๑) ชาวต่างชาติไม่นิยมการช่วยเหลือด้วยการบริจาคทาน คือใช้ชีวิตอยู่แบบพึ่งพาตัวเอง คือต่างคนต่างอยู่ในวิถีชีวิตของตนเป็นสังคมเชิงเดี่ยว ซึ่งแตกต่างจากสังคมไทยที่ยังมีการพึ่งพาอาศัยกันและกันอยู่ (๒) เรื่องพิธีกรรม ชาวต่างชาติมีความเชื่อว่าชาติตนมีอารยธรรมแล้ว จึงไม่ค่อยสนใจพิธีกรรมและรู้สึกต่อต้าน เช่น การสอนให้ไหว้หรือทำพิธีกรรมบางอย่างแบบไทย และมองชาวเอเชียว่า เต็มไปด้วยวัฒนธรรม ประเพณีที่หลากหลาย และพิธีกรรมมากมาย (๓) เรื่องคำสอนทางศาสนา ชาวต่างชาติที่นับถือพระเจ้าและสอนเรื่องสวรรค์ เห็นว่าศาสนาพุทธแตกต่างในเรื่องที่สอนโดยเฉพาะเรื่องนิพพาน จึงสงสัยว่าอยู่ที่ไหน หรือเป็นอย่างไร[๖๑] จึงทำให้เกิดการไม่ยอมรับ ต่อต้านและพยายามขัดขวางไม่ให้ทำงานได้สำเร็จ เหมือนที่พบในช่วงแรกของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ คือ (๑) การถูกต่อต้าน ถูกกลั่นแกล้งจากกลุ่มคนที่ต้องการขับไล่ให้ออกจากพื้นที่ เช่น เรื่องการปลูกต้นไม้ ก็ถูกถอนทิ้ง เอาก้อนอิฐก้อนปูนปากระจกบ้าง เป็นต้น[๖๒]

สรุปปัญหาของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ เกิดจากปัจจัยด้านทัศนคติ ค่านิยม ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ ที่แตกต่างกันทำให้ชาวต่างชาติไม่เข้าใจและไม่ยอมรับ เนื่องจากมุมมองในหลายเรื่องที่มีความเห็นต่างกัน เช่น ในเรื่องการทำบุญ เรื่องพิธีกรรม เรื่องศาสดา เรื่องคำสอนทาง ศาสนา วิถีชีวิต ประเพณี และวัฒนธรรม

๔.๓.๒ ปัญหาด้านงบประมาณการสร้างวัดและการทำงานร่วมกับผู้อื่น

๑. ปัญหาด้านงบประมาณ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ ไม่มีคนทำหรือจัดสรรงบประมาณมาให้ แต่ต้องไปหาเองต้องไปหางบประมาณข้างหน้า ไม่ใช่มีคนตั้งงบประมาณไว้ให้เรียบร้อย เช่นเรื่องสร้างศาลา เราไปเทศน์อย่างเดียวไม่มีทาง แต่เราต้องไปทำต้องไปสร้างใหม่ ไปทำใหม่ ส่วนความร่วมมือชาวไทยถือว่าร่วมมือดี เพราะคนไทยอยากทำบุญอยู่แล้ว[๖๓]

๒. ปัญหาการสร้างวัดในต่างประเทศ (๑) สาเหตุที่เกิดปัญหาเพราะขาดแคลนบุคลากรที่รู้เรื่องกฎหมาย ระเบียบปฏิบัติที่ถูกต้องจึงทำให้เกิดข้อพิพาทขึ้นในการดำเนินการสร้างวัดในต่างประเทศ (๒) เรื่องสถานที่ในการสร้างวัดเป็นเรื่องสำคัญ เนื่องจากต้องเป็นสถานที่ที่รัฐอนุญาตให้

---

[๖๑] สัมภาษณ์ พระวิมลศาสนวิเทศ (สำรวจ กมโล), รองประธานสหภาพพระธรรมทูตไทยในทวีปยุโรป, ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๒.

[๖๒] สัมภาษณ์ พระกิตติโสภณวิเทศ (เศรษฐกิจ สมาหิโต), ประธานสหภาพพระธรรมทูตไทยในโอเชียเนีย, ๑๕ เมษายน ๒๕๖๒.

[๖๓] สัมภาษณ์ พระวิมลศาสนวิเทศ (สำรวจ กมโล), รองประธานสหภาพพระธรรมทูตไทยในทวีปยุโรป, ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๒.

สร้าง และได้รับอนุญาตให้เป็นสถานที่ประกอบศาสนกิจได้ ตามกรอบของตัวบทกฎหมายของแต่ละประเทศ จะมีข้อจำกัด ซึ่งทางคณะสงฆ์หรือทางวัดต้องทำให้ถูกต้องตามกฎหมายบ้านเมือง[๖๔]

๓. ปัญหาร่วมมือการทำงานเผยแผ่กับผู้อื่นไม่เป็นเอกภาพ เช่น โครงการต่าง ๆ ที่ต้องติดต่อและมีการดำเนินงานในต่างประเทศ มีอุปสรรคที่ประสบเป็นหลัก คือ (๑) สถานที่อยู่ไกลเกินไป (๒) งบประมาณไม่มี อยากให้รัฐบาลให้ความสนใจ เอาใจใส่มากยิ่งขึ้น ปัจจุบันรัฐบาลเพียงแค่รับรู้ว่ามีการสร้างวัด มีพระอยู่ประจำวัดเพื่อปฏิบัติศาสนกิจ ซึ่งแตกต่างจาก missionary ผู้เผยแผ่ศาสนาของต่างประเทศ ที่ทำการเผยแผ่ศาสนาไปทั่วโลก เพราะว่ามีงบประมาณและมีนโยบายการทำงานแบบเชิงรุก[๖๕]

สรุปว่า ปัญหาที่ผู้ทรงคุณวุฒิมีความเห็นสอดคล้องกัน คืองบประมาณไม่เพียงพอ บุคลากรขาดแคลน ความร่วมมือในการทำงานที่ยังไม่เป็นเอกภาพ และความไม่สะดวกเนื่องจากสถานที่อยู่ไกลเกินไป

๔.๓.๓ ปัญหาด้านการสอนธรรมด้วยภาษาอังกฤษ

๑. ปัญหาด้านการสอนการสื่อสารการเผยแผ่ธรรมด้วยภาษาอังกฤษเกิดจาก (๑) ข้อจำกัดเรื่องภาษาและศาสนาดั้งเดิมที่ชนประเทศนั้นนับถือ (๒) รูปแบบของเรื่องวัฒนธรรม เรื่องขนบธรรมเนียมประเพณี เรื่องศาสนพิธีและเรื่องพิธีกรรม (๓) การสอนธรรมพื้นฐานในเชิงปริยัติ ไม่ได้เน้นเรื่องวิปัสสนากรรมฐาน[๖๖] (ซึ่งไม่ถูกกับจริตของชาวต่างประเทศ)

๒. บุคลากรคือพระธรรมทูตไม่เชี่ยวชาญเรื่องภาษา จำเป็นต้องมีการฝึกอบรม และต้องเรียนรู้ภาษาถิ่นของผู้ที่อาศัยอยู่ในถิ่นนั้น ๆ เป็นอีกภาษาหนึ่งด้วย เพราะจำเป็นต้องใช้ภาษาท้องถิ่นในการสื่อสารมากขึ้น เพราะฉะนั้น ก็ต้องไปเรียนภาษาท้องถิ่นเพิ่มเติม เพื่อที่จะสื่อสาร ต้องใช้ ๒ ภาษาสำหรับการเผยแผ่ เช่น การเทศน์ธรรมะให้น่าสนใจ และมีประโยชน์ต่อผู้ฟัง[๖๗]

๓. ปัญหาหลักในการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมทูตคือภาษาต่างประเทศเป็นปัญหาสำคัญ เนื่องจากหาบุคลากรที่เก่งภาษาอังกฤษค่อนข้างยาก การใช้ภาษาอังกฤษได้ดีจะช่วยให้สื่อสารได้ดีขึ้น เหมือนติช นัท ฮันห์ ภิกษุชาวเวียดนามที่เก่งภาษาและสอนกรรมฐานแนวสติสัมปชัญญะ ส่วน

---

[๖๔] สัมภาษณ์ พระมหาศักดิ์ชาย โกวิโท, รักษาการผู้อำนวยการสำนักงานวิทยาลัย วิทยาลัยพระธรรมทูต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๖ มีนาคม, ๒๕๖๒.

[๖๕] สัมภาษณ์ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ. ดร., ผู้อำนวยการวิทยาลัยพุทธศาสตร์นานาชาติ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๑๕ เมษายน ๒๕๖๒.

[๖๖] สัมภาษณ์ พระกิตติโสภณวิเทศ (เศรษฐกิจ สมาหิโต), ประธานสหภาพพระธรรมทูตไทยในโอเชียเนีย, ๑๕ เมษายน ๒๕๖๒.

[๖๗] สัมภาษณ์ พระวิเทศรัตนาภรณ์, ดร. (ถนัด อตฺถจารี), เลขาธิการสมัชชาสงฆ์ไทยในสหรัฐอเมริกา, ๕ ธันวาคม ๒๕๖๑.

หลักการและคำสอน ชาวต่างชาติถือว่าได้ศึกษาอ่านตำรามากกว่า จึงไม่ค่อยสนใจเรื่องปริยัติมากนัก สิ่งที่ขาดอยู่และชาวต่างชาติต้องการคือ “การปฏิบัติกรรมฐาน”[๖๘]

อีกอย่างหนึ่ง ปัญหาสำคัญของพระธรรมทูตในการเผยแผ่ธรรมะคือเรื่องภาษาที่สื่อสารกับเขาไม่ได้ ไม่สามารถสนทนาภาษาท้องถิ่นได้ การแก้ปัญหาคือการจัดอบรมเรื่องภาษาให้ใช้ได้ดีก่อนที่จะไปเผยแผ่ธรรมะในต่างประเทศ[๖๙]

๔.๓.๔ ปัญหาด้านศาสนาประเพณีและวัฒนธรรม

ส่วนปัญหาที่เกิดจากปัจจัยด้านประเพณี พวกเขามองว่า ศาสนาพุทธเต็มไปด้วยวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรมมาก สิ่งที่พวกเขาต้องการอยากจะรู้มากกว่าคือ สัจจะคือความจริงของชีวิต (สัจธรรมแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา) [๗๐]

ปัญหาในการเผยแผ่ธรรมะโดยภาพรวมเกี่ยวข้องกับปัญหา ๔ ด้าน คือ (๑) สังคม ประเพณี วัฒนธรรม สภาพความเป็นอยู่ในแต่ละท้องถิ่น ในต่างประเทศล้วนแล้วแต่มีอุปสรรคต่อการเผยแผ่ต่างกัน เมื่อวัดตั้งอยู่ในสังคมที่เป็นชนชาติอเมริกัน ซึ่งเป็นสังคมผู้นับถือศาสนาอื่นนอกจากพระพุทธศาสนา ชนชาติดั้งเดิมที่นับถือศาสนาอื่น เช่น คริสต์ศาสนา เป็นต้น ก็ยังมีความเชื่อและประเพณีแนบแน่น การที่จะให้หันมานับถือพระพุทธศาสนาต้องใช้เวลาเป็นข้อพิสูจน์ (๒) สถานที่ สถานที่ที่ใช้ตั้งเป็นวัดทางพระพุทธศาสนาจะต้องได้รับอนุญาตจากทางเมืองนั้น ๆ (๓) ด้านบุคลากรการเผยแผ่พระพุทธศาสนา วัดในต่างประเทศยังขาดผู้นำทางด้านจิตวิญญาณเป็นอย่างมาก ซึ่งชนชาติอเมริกัน หรือแม้แต่ชนชาติอื่น ๆ ให้ความสนใจเป็นอย่างยิ่ง บุคลากรด้านนี้ต้องมีความรู้ในด้านภาษาเป็นอย่างดี และมีความรู้ความเข้าใจในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน อันจะสามารถตอบปัญหาข้อธรรมได้เป็นอย่างดี (๔) ด้านงบประมาณ การบำรุงพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ ต้องอาศัยการสนับสนุนงบประมาณหรือการบริจาคทานต่าง ๆ เพื่อเป็นแรงขับเคลื่อนในการใช้จ่ายต่าง ๆ เช่น ค่าประกัน ค่าไฟ ค่าน้ำ เป็นต้น[๗๑]

สรุปว่า ปัญหาการเผยแผ่ธรรมะของพระธรรมทูตสายต่างประเทศเกิดจาก (๑) ข้อจำกัดเรื่องภาษาและศาสนาดั้งเดิมที่เขานับถือ (๒) ความเห็นต่างในเรื่องวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม

---

[๖๘] สัมภาษณ์ พระราชสิทธิมุนี วิ., ดร., (บุญชิต ญาณสํวโร), ผู้อำนวยการสถาบันวิปัสสนาธุระ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๔ เมษายน ๒๕๖๒.

[๖๙] สัมภาษณ์ พระครูนรนาถเจติยาภิรักษ์ (สมพงศ์ ญาณธีโร), พระธรรมทูตไทยสายประเทศอินเดีย-เนปาล, ๑๖ พฤษภาคม ๒๕๖๒.

[๗๐] สัมภาษณ์ พระราชสิทธิมุนี วิ.,ดร., ผู้อำนวยการสถาบันวิปัสสนาธุระ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๔ เมษายน ๒๕๖๒.

[๗๑] สัมภาษณ์ พระมหาศักดิ์ชาย โกวิโท, รักษาการผู้อำนวยการสำนักงานวิทยาลัย วิทยาลัยพระธรรมทูต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๒.

ประเพณีและศาสนพิธี (๓) การสอนธรรมยังไม่ถูกจริตของชาวต่างชาติ และต้องสอนให้ง่าย น่าสนใจ ให้มีความบันเทิงใจ เร้าให้นำไปปฏิบัติและยกตัวอย่างให้เข้าใจชัดเจน และชาวต่างชาติมักไม่นิยมปริยัติ แต่จะสนใจในเรื่องปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานมากกว่า (๔) ภาษาในการสื่อสาร จำเป็นต้องศึกษาภาษาเพิ่มเติม เช่น ภาษาท้องถิ่น เพื่อใช้ในการสื่อสาร

๔.๓.๕ ปัญหาด้านบุคลากรคือพระธรรมทูตสายต่างประเทศ

ผู้ให้สัมภาษณ์ได้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับพระธรรมทูตสายต่างประเทศและกระบวนการในการทำงานไว้ดังนี้

๑. บุคลากรคือพระธรรมทูตบางรูป มีความพร้อมในด้านของภาษาอังกฤษหรือภาษาท้องถิ่น บางรูปก็ไม่มีแต่มีความหนักแน่นในพระธรรมวินัย บางรูปสามารถสอนกรรมฐานเป็นภาษาไทยได้ แต่ไม่สามารถสอนเป็นภาษาอังกฤษได้ บางรูปเก่งพูดภาษาอังกฤษ แต่กรรมฐานไม่เข้าใจไม่รู้เรื่อง ก็ถือว่าเป็นปัญหาและอุปสรรค ถ้ามีการพัฒนาบุคลากรให้มีความชำนาญก็จะสามารถแก้ปัญหาเหล่านี้ได้[๗๒]

๒. ทางองค์กรไม่สามารถแต่งตั้งเจ้าหน้าที่บุคลากร ผู้ทำหน้าที่ต่าง ๆ ให้ชัดเจนได้ เนื่องจากไม่มีงบประมาณจ้างงาน การสร้างวัดนั้นไม่ใช่เฉพาะให้ชาวเอเชียเท่านั้น แต่สร้างเพื่อให้ทุกคนได้มาเรียนรู้พระพุทธศาสนา แต่กลับไม่มีบุคลากรที่เพียงพอต่อการทำหน้าที่ บางทีปัญหาก็อาจจะมาจากตัวพระสงฆ์เอง สิ่งสำคัญคือต้องเปิดใจยอมพูดคุยและยอมที่จะรับฟังจากทุกฝ่ายให้มากขึ้น พระธรรมทูตคือผู้ปฏิบัติหน้าที่โดยตรงในด้านการเผยแผ่คำสอน ดังนั้น จึงต้องมีคุณสมบัติและความประพฤติดี รวมทั้งมีความสามารถด้านภาษาอังกฤษ มีประสบการณ์ด้านการสอน มีปฏิภาณไหวพริบในการแก้ปัญหา และรอบรู้ในวิชาปฏิบัติกรรมฐาน ปัญหาและอุปสรรคจึงเกิดจากการขาดแคลนบุคลากรที่มีความพร้อมในการปฏิบัติหน้าที่ สาระสำคัญคือคุณสมบัติผู้สอนที่รู้จริงในการปฏิบัติ ซึ่งอาจไม่ต้องจบเปรียญธรรมสูงสุด แต่ต้องมีความรู้รอบสถานการณ์ของโลกปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงเพื่อเป็นประโยชน์กับงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ต้องมีความแตกฉานหรือเชี่ยวชาญในเรื่องเหตุเรื่องผล การใช้ภาษา และมีปฏิภาณไหวพริบในการแก้ปัญหาธรรม ปัญญาแตกฉานในเรื่องเหตุ ปัญญาแตกฉานในเรื่องผล ปัญญาแตกฉานในเรื่องการใช้ภาษา[๗๓]

๓. บทบาทพระสงฆ์ไทยในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาควรปฏิบัติตนให้มีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม สามารถเผยแผ่ธรรมได้ดีทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ และมีอาจาระคือความ

---

[๗๒] สัมภาษณ์ พระวิเทศรัตนาภรณ์, ดร. (ถนัด อตฺถจารี), เลขาธิการสมัชชาสงฆ์ไทยในสหรัฐอเมริกา, ๕ ธันวาคม ๒๕๖๑.

[๗๓] สัมภาษณ์ พระวิมลศาสนวิเทศ (สำรวจ กมโล), รองประธานสหภาพพระธรรมทูตไทยในทวีปยุโรป, ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๒.

ประพฤติที่ดี และต้องเป็นพระกรรมฐานที่แท้จริง หรือรู้ชัดเจนโดยเฉพาะคือให้ปฏิบัติเองรู้เองและสอนผู้อื่นได้[๗๔]

กล่าวโดยสรุป การแก้ไขปัญหาด้านบุคลากรคือพระธรรมทูตสายต่างประเทศที่เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่โดยตรงในด้านการเผยแผ่คำสอนต้องมีคุณสมบัติคือวิชชาและจรณะดี รวมทั้งมีความสามารถด้านภาษาอังกฤษ มีประสบการณ์ด้านการสอน มีปฏิภาณไหวพริบในการแก้ปัญหา และรอบรู้ในวิชาปฏิบัติกรรมฐาน

จากการศึกษาปัญหาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ จะเห็นได้ว่า มีปัญหาในการเผยแผ่ของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ได้แก่ ทัศนคติ ค่านิยม ความเชื่อ ศาสนา สภาพทางสังคม ประเพณี วัฒนธรรม ภาษาท้องถิ่น ที่แตกต่างกัน สถานที่ก่อสร้างวัด งบประมาณที่ต้องใช้เป็นค่าใช้จ่ายต่าง ๆ และบุคลากรหรือพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ซึ่งสามารถแบ่งเป็นปัญหาที่เกิดจากสภาพแวดล้อมภายนอก และปัญหาที่เกิดจากสภาพแวดล้อมภายในองค์กรทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ งบประมาณที่ต้องใช้เป็นค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ในการบริหารจัดการวัดในด้านต่าง ๆ และบุคลากรหรือพระธรรมทูตสายต่างประเทศ

๔.๔ กลยุทธ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ

ในประเด็นของกลยุทธ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ จะเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลต่าง ๆ จากการศึกษาเอกสารและข้อมูลการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้พบกลยุทธ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาดังนี้

๔.๔.๑ เป้าหมายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

เป้าหมายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ควรยึดตามหลักการที่พระพุทธเจ้าทรงประทานไว้ โดยเฉพาะเมื่อครั้งส่งพุทธสาวกที่เป็นพระธรรมทูตชุดแรกไปประกาศพระพุทธศาสนา และเมื่อครั้งแสดงโอวาทปาฏิโมกข์แก่พระอรหันต์ ๑,๒๕๐ รูป ที่เวฬุวัน เป็นสิ่งที่ต้องใช้เป็นหลักการใหญ่ในการเผยแผ่พระศาสนา คือ เพื่อประโยชน์สุขแก่พหูชน และยึดหลักการของพระพุทธศาสนาคือ ละชั่ว ทำดี ทำจิตใจให้ผ่องใส มุ่งให้ผู้ที่เข้ามาที่วัดสามารถนำหลักธรรมไปใช้ในการพัฒนาชีวิตตนเอง และอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข จนสามารถพัฒนาไปสู่การศึกษาที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น สู่การปฏิบัติเพื่อพ้นทุกข์อย่างสิ้นเชิงได้ แต่เมื่อไปพบเจอสถานการณ์จริง พระธรรมทูตสายต่างประเทศต้องสามารถปรับประยุกต์ใช้หลักธรรมให้เข้ากับสถานการณ์ต่าง ๆ ให้ได้ โดยหลักการใหญ่ทางพระพุทธศาสนาต้องยังคงอยู่ และ

[๗๔] สัมภาษณ์ พระราชสิทธิมุนี วิ., ดร. (บุญชิต ญาณสํวโร), ผู้อำนวยการสถาบันวิปัสสนาธุระ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๔ เมษายน ๒๕๖๒.

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแนวทางนี้จะช่วยให้หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาไม่ถูกเปลี่ยนแปลงไปจากหลักการตามพุทธประสงค์นั่นเอง[๗๕]

๔.๔.๒ กลุ่มเป้าหมายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

กลุ่มเป้าหมายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ที่จะทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศประสบความสำเร็จได้นั้น ต้องให้คนท้องถิ่นเจ้าของประเทศยอมรับพระพุทธศาสนา กลุ่มเป้าหมาย จึงได้แก่ คนท้องถิ่นเจ้าของประเทศทั้งที่มีความสนใจพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานเดิม และกลุ่มคนที่สนใจแต่ไม่ประกาศตัวต่อสาธารณะ รวมถึงกลุ่มชนชาติใด ๆ ที่ไม่ใช่คนท้องถิ่นแต่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นนั้นด้วย และกลุ่มที่สำคัญคือพุทธศาสนิกชนไทยที่อยู่ในท้องถิ่นนั้นทั้งกลุ่มที่ไปทำงานในประเทศนั้น และกลุ่มที่มีครอบครัวเป็นคนท้องถิ่นนั้น เพราะนอกจากจะช่วยเป็นสื่อกลางในการส่งต่อพระพุทธศาสนาไปสู่คู่สมรสและบุตรหลานต่อไปแล้ว ในช่วงเริ่มต้นการจาริกไปต่างประเทศของพระธรรมทูตนั้น ส่วนหนึ่งเกิดจากความต้องการของชุมชนไทยในต่างประเทศ และเป้าหมายคือคนท้องถิ่น เพื่อให้พระพุทธศาสนากลายเป็นศาสนาของคนท้องถิ่นและในอนาคตคนท้องถิ่นจะเป็นผู้ที่ดูแลพระพุทธศาสนาสืบต่อไป และทำให้พระพุทธศาสนาสามารถประดิษฐานในท้องถิ่นนั้นได้อย่างแท้จริง ถือว่าพระธรรมทูตไทยได้ปฏิบัติหน้าที่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศนั้นได้อย่างสมบูรณ์ สามารถจัดกลุ่มเป้าหมายได้เป็นกลุ่มต่าง ๆ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

๑) จัดกลุ่มตามวัย แบ่งได้เป็น ๕ กลุ่ม คือ ๑. วัยเด็ก ๒. วัยรุ่น ๓. วัยหนุ่มสาว ๔. วัยผู้ใหญ่ และ ๕. วัยชรา

๒) จัดกลุ่มตามความต้องการหรือความรู้สึกของผู้ฟังธรรมะ แบ่งได้เป็น ๓ กลุ่ม คือ ๑. พวกที่อยากจะฟังอยู่แล้ว ๒. พวกที่รู้สึกเป็นกลาง และ ๓. พวกที่ไม่อยากฟัง แต่ถูกเกณฑ์หรือบังคับมาฟังธรรมะ

๔.๔.๓ การวิเคราะห์ตนเอง

พระธรรมทูตต้องรู้จักตนเอง ด้วยการวิเคราะห์ตนเอง เป็นการวิเคราะห์คุณลักษณะต่าง ๆ ของตัวพระธรรมทูต เพื่อให้ทราบจุดแข็งและจุดอ่อนในการเป็นพระธรรมทูตสายต่างประเทศ เพื่อให้รู้จักตนเองอย่างแท้จริงว่า มีจุดแข็งด้านใดบ้าง และมีจุดอ่อนที่ต้องการการฝึกฝนและพัฒนาด้านใดบ้าง โดยพิจารณาจากคุณสมบัติด้านต่าง ๆ ที่ต้องใช้ในการทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการวางแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

---

[๗๕] พระทินวัฒน์ สุขสง, แนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโลกตะวันตก”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร มหาบัณฑิต,** คณะศิลปศาสตร์ สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา ภาควิชาปรัชญา (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๘), หน้า บทคัดย่อ.

รวมถึงการพัฒนาตนเองให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ของพระธรรมทูตสายต่างประเทศได้สอดคล้องตามเป้าหมายของพระพุทธองค์ และเป้าหมายในการประดิษฐานพระพุทธศาสนาในดินแดนต่าง ๆ ตามเป้าหมายของคณะสงฆ์ไทยและผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหมด รวมถึงเป้าหมายส่วนตัวของพระธรรมทูตสายต่างประเทศด้วย เช่น มีความรู้ในพระธรรมคำสอนอย่างลึกซึ้ง มีความสามารถในการสอนวิปัสสนากรรมฐานหรือไม่ หรือความรู้ในวิชาการทางโลก เช่น ภาษาอังกฤษ ภาษาท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ภูมิศาสตร์ โปรแกรมคอมพิวเตอร์ เป็นต้น ที่จำเป็นต่อการปฏิบัติหน้าที่ ดังที่พระโสภณวชิราภรณ์ รองอธิการบดีฝ่ายกิจการต่างประเทศได้กล่าวถึงพระธรรมทูตควรมีความรู้ ๖ ภาษา คือ ๑. ภาษาไทย ๒. ภาษาพระพุทธศาสนาเถรวาทแบบไทย คือภาษาบาลี ๓. ภาษาท้องถิ่นของประเทศนั้น ๔. ภาษาอังกฤษ เป็นภาษาสากล ๕. ภาษาคอมพิวเตอร์ ๖. ภาษาในกลุ่มประเทศอาเซียน ๑ ภาษา[๗๖]

๔.๔.๔ วิเคราะห์สถานการณ์แวดล้อม

พระธรรมทูตต้องรู้จักชุมชนและสถานการณ์แวดล้อมอื่น ๆ ด้วยการวิเคราะห์สถานการณ์แวดล้อม เพื่อศึกษาปัจจัยทางบวกและปัจจัยทางลบ ทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ท้องถิ่นเป้าหมายที่จะไปเผยแผ่ ครอบคลุมสถานการณ์ทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม เพื่อหาแนวทางที่เหมาะสมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนเหล่านั้น และหาแนวทางป้องกันและเตรียมการรับมือได้อย่างเหมาะสม ถ้าสถานการณ์แวดล้อมไม่เป็นไปตามความคาดหวัง เช่น สถานการณ์ทางเศรษฐกิจที่ตกต่ำ อาจเกิดผลกระทบต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการจัดสรรทรัพยากรในการทำงานด้านพระพุทธศาสนาให้แก่วัดหรือพระธรรมทูต หรือกระทบกับพุทธศาสนิกชนในการเข้าวัดทำบุญบริจาคทรัพย์หรือสิ่งของต่าง ๆ เพื่อช่วยในกิจการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระธรรมทูตสายต่างประเทศจึงต้องเตรียมพร้อมรับมือกับสถานการณ์เหล่านี้ หรือถ้ากรณีที่มีสถานการณ์ทางบวก เช่น ได้รับงบประมาณหรือเงินทำบุญจากการบริจาคจำนวนมาก จะนำมาใช้ดำเนินการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างไรให้เกิดประโยชน์และเกิดความคุ้มค่าต่อพระพุทธศาสนาและพุทธศาสนิกชนมากที่สุด เป็นต้น

๔.๔.๕ วิเคราะห์แนวโน้มในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอนาคต

พระธรรมทูตสายต่างประเทศต้องวิเคราะห์แนวโน้มในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอนาคตว่า หลักธรรมใดที่ควรนำเสนอ วิธีการและช่องทางใดที่ควรใช้ให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายแต่ละกลุ่ม เช่น นำเสนอหลักธรรมคำสอนที่สามารถประยุกต์ใช้ได้ทันต่อเหตุการณ์ปัจจุบันและทันสมัยอยู่เสมอ การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเผยแผ่ทางสื่อสังคมออนไลน์ให้กว้างขวาง ให้การเผย

---

[๗๖] พระโสภณวชิราภรณ์, ผู้แทนมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **วารสารสหภาพพระธรรมทูตไทยในทวีปยุโรป**, ฉบับที่ ๒, (กันยายน ๒๕๕๘): ๓๒-๓๕.

แผ่พระพุทธศาสนาสามารถมีอยู่ในทุกที่ทุกเวลา และทุกคนสามารถศึกษาพระพุทธศาสนาได้ทางอินเทอร์เน็ตหรือบนโทรศัพท์มือถือ และยังต้องทำการเผยแผ่ที่วัด เพื่อให้ชุมชนได้มีโอกาสพบปะกันและร่วมมือกันทำกิจกรรมสร้างสรรค์และจรรโลงใจ เพื่อประโยชน์ของชุมชนโดยรวม และหลักธรรมที่เป็นหลักการสำคัญและเป็นความโดดเด่นของพระพุทธศาสนา ได้แก่ วิปัสสนากรรมฐาน อริยสัจ ๔ และไตรสิกขาเป็นต้น ซึ่งเป็นหลักการที่พระธรรมทูตสายต่างประเทศต้องมีการถ่ายทอดให้พุทธศาสนิกชนได้รับรู้ เข้าใจและปฏิบัติตามได้

๔.๔.๖ การเผยแผ่ทางสื่อสังคมออนไลน์

พระธรรมทูตสายต่างประเทศควรใช้ช่องทางเผยแผ่หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ให้เหมาะสมกับกลุ่มผู้บริโภค ซึ่งปัจจุบันเป็นเครือข่ายสังคมออนไลน์ พระธรรมทูตสายต่างประเทศต้องเผยแผ่หลักธรรมคำสอนแบบเชิงรุก โดยการประยุกต์หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาให้ทันต่อเหตุการณ์ปัจจุบันและให้ทันสมัยอยู่เสมอ ประเด็นที่ถือว่า มีความสำคัญมากในยุคปัจจุบันที่พระธรรมทูตสายต่างประเทศควรตระหนักว่า เป็นกลยุทธ์ที่จะขาดมิได้ นั่นคือ การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเผยแผ่ทางสื่อสังคมออนไลน์ให้กว้างขวางและการมีกฎระเบียบที่ชัดเจน จะทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาสามารถมีอยู่ในทุกที่ ทุกเวลา ทุกคนสามารถศึกษาพระพุทธศาสนาได้ทางอินเทอร์เน็ตหรือการเรียนผ่านโทรศัพท์มือถือ นอกจากนั้น คณะสงฆ์สามารถถ่ายทอดสดการแสดงธรรม การประชุมองค์การทางพระพุทธศาสนาไปทั่วโลก มีเว็บไซต์ทางพระพุทธศาสนาแพร่กระจายมากยิ่งขึ้น มีองค์การของคณะสงฆ์ไทยดูแลการใช้อินเทอร์เน็ต และมีระบบเครือข่ายของคณะสงฆ์ไทยและจะกลายเป็นเครือข่ายสังคมพระพุทธศาสนาออนไลน์ ที่สามารถศึกษาได้ทุกหนทุกแห่งและตลอดเวลา สอดคล้องกับพระธรรมคุณข้อหนึ่งว่า “อกาลิโก” หมายถึง ธรรมของพระพุทธเจ้าไม่ขึ้นอยู่กับกาลเวลา ใช้ได้ทุกยุคทุกสมัยตราบใดที่มีผู้ปฏิบัติธรรมอยู่ ตราบนั้นก็มีผู้บรรลุธรรมอยู่เช่นกัน บุคคลปฏิบัติเมื่อใดเห็นผลเมื่อนั้น ถือเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศที่พึงประสงค์ [๗๗]

๔.๔.๗ การวางแผนในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การวางแผนในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในครั้งพุทธกาลก่อนที่พระพุทธเจ้าจะประกาศพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ทรงดำริถึงผู้ที่รับฟังพระธรรมของพระองค์ได้ ซึ่งมี ๓ กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่สามารถเข้าใจได้ทันที กลุ่มที่เข้าใจเมื่ออธิบายเพิ่มเติมเล็กน้อย และกลุ่มที่สามารถเข้าใจได้แต่ต้องอธิบายขยายความเพิ่มเติม และเริ่มจาริกไปในที่ที่บุคคลนั้นอยู่ พร้อมกับเลือกธรรมะที่เหมาะสม

---

[๗๗] พระครูวรญาณวิเทศ วิ. (พิพัฒนพร กิตฺติสุโภ), “กลยุทธ์บริหารการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในประเทศออสเตรเลีย”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐), หน้า ๖๐ .

กับบุคคลนั้น และประเมินว่า บุคคลเหล่านั้นมีความพร้อมต่อการฟังธรรมในระดับใด ทรงรอจนเมื่อมีความพร้อมหรือเวลาเหมาะสมแล้ว จึงแสดงธรรมที่พอเหมาะแก่ภูมิหลัง จนบุคคลเหล่านั้น สามารถเข้าถึงพระธรรมคำสอนได้อย่างรวดเร็ว ดังนั้น การวางแผนเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจะช่วยให้พระธรรมทูตสามารถเตรียมความพร้อมก่อนการจาริกไปเผยแผ่พระธรรมหรือแสดงธรรม เพื่อให้สามารถปรับเปลี่ยนหรือแก้ไขสถานการณ์เฉพาะหน้าที่อาจเกิดขึ้นโดยไม่ได้คาดการณ์ไว้ก่อน

๔.๔.๘ การใช้สื่อสมัยใหม่ในการสอนธรรมะ

การใช้สื่อสมัยใหม่ในการสอนธรรมะ เพื่อให้เข้า เข้าถึงได้แบบรวดเร็ว กระชับ ฉับไว และสะดวก ในการศึกษาทุกที่ทุกเวลาเนื่องจากพระพุทธศาสนาอยู่ในสังคมโลกมานานหลายศตวรรษ ผ่านกาลเวลาที่มีความเจริญมาได้จนถึงทุกวันนี้ เพราะการเผยแผ่ที่ประยุกต์เข้ากับสังคมที่มีความหลากหลายแตกต่างกันได้ ในยุคปัจจุบันเมื่อเทคโนโลยีเจริญก้าวหน้าไปมาก หากดูผิวเผินพระพุทธศาสนาจะขัดแย้งกับกระแสของเทคโนโลยี เพราะเป็นลักษณะสังคมแบบทุนนิยมซึ่งมีวัตถุนิยมเป็นหลัก แต่หากดูอีกด้านหนึ่งความเจริญทางเทคโนโลยีมิใช่ความเลวร้ายอยู่ที่ผู้ใช้ต่างหาก ถ้าผู้ใช้มีภูมิต้านทานทางจิตที่มั่นคงแล้ว เทคโนโลยีก็จะกลายเป็นเครื่องมือที่ทำให้พระพุทธศาสนากระจายไปยังกลุ่มชนได้อีกมาก[๗๘]

๔.๔.๙ ยุทธวิธีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ยุทธวิธีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ต้องเผยแผ่ทางเว็บไซต์ ใช้ภาษาร่วมสมัย อาจทำเป็นสิ่งพิมพ์เล่มเล็ก ๆ ที่สะดวกในการหยิบอ่าน ศึกษาวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อการสร้างเครือข่ายกระจายการเผยแผ่ไปยังจุดต่าง ๆ โดยยึดหลักอุดมการณ์ของพระพุทธเจ้าที่ว่า พวกเธอจงเที่ยวจาริกไป เพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขของมหาชน ส่วนพระธรรมทูตจะต้องมีศีลาจารวัตร เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ มีความอดทน และควรมีเมตตา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกันและกัน ไปอยู่ที่ไหนสามารถอยู่ร่วมกับหมู่คณะด้วยความสงบสุข พร้อมที่จะเสียสละเพื่องานพระพุทธศาสนา มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีสามารถสื่อสารด้วยภาษาต่างประเทศได้ มีความรู้แตกฉานในพระไตรปิฎก เชื่อมั่นในพระรัตนตรัย เข้าใจในจิตภาวนา มีอุดมการณ์ที่จะเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แก่ชาวต่างประเทศ พระธรรมทูตจะต้องผ่านการอบรมหลักสูตรพระธรรมทูตสายต่างประเทศมาโดยตรง[๗๙]

---

[๗๘] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๐ .

[๗๙] พระมหามนตรี ศรีบุญฮุง, แนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศในทรรศวรรษหน้า (พ.ศ. ๒๕๕๑-๒๕๖๐)", **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต,** (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร) ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา สาขาวิชาพัฒนศึกษา, ๒๕๕๐, บทคัดย่อ.

จากการศึกษาและวิเคราะห์กลยุทธ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ผู้วิจัยจะสรุปกลยุทธ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศจากทัศนะของผู้ทรงคุณวุฒิดังนี้

พระวิเทศรัตนาภรณ์, ดร. (ถนัด อตฺถจารี)[๘๐] เลขาธิการสมัชชาสงฆ์ไทยในสหรัฐอเมริกา บรรยายแก่พระธรรมทูตรุ่นที่ ๒๕ เรื่องพัฒนาการของพระธรรมทูตไทยสายประเทศสหรัฐอเมริกา ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วังน้อย พระนครศรีอยุธยา ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๖๒ ว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนของพระธรรมทูตในปัจจุบันต้องใช้การสื่อสารที่ทันสมัยให้สอดคล้องกับบริบททางสังคม เป็นการเผยแผ่ในเชิงรุก เพราะว่าศาสนาอื่น ๆ ล้วนเผยแผ่ในเชิงรุกทั้งสิ้น การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างแดนไม่เจาะจงเฉพาะพระสงฆ์เท่านั้น ต้องให้กลุ่มอุบาสกอุบาสิกามีส่วนร่วมด้วย ต้องไปตามสถานที่ต่าง ๆ เช่น โรงเรียน ห้างสรรพสินค้า สวนสาธารณะ เป็นต้น การสื่อสารสนเทศ นับว่าเป็นจุดเด่นของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ท่ามกลางโลกตะวันตกที่หลากหลายทางวัฒนธรรม ต้องเชื่อมโยงกับสังคมที่เปลี่ยนแปลงต้องเข้าถึงประชน ต้องพัฒนาศักยาภาพของพระธรรมทูต รวมถึงถึงประชาสัมพันธ์งานพระธรรมทูตสายต่างประเทศด้วยการเผยแผ่ต้องมีการวางแผนพัฒนาอย่างชัดเจน

พระครูนรนาถเจติยาภิรักษ์ (สมพงศ์ ญาณธีโร) พระธรรมทูตไทยสายประเทศอินเดีย-เนปาล[๘๑] กล่าวว่า กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือการเข้าถึงคนในชุมชน องค์กรต่าง ๆ เพื่อเรียนรู้ว่า เขาต้องการอะไร เราต้องการอะไร เป้าหมายของเราคืออะไร เราจะต้องจะทำสิ่งนั้น ๆ ให้สำเร็จ สิ่งสำคัญคือการเป็นผู้ให้ก่อนทำอย่างไร จึงจะให้เขาเชื่อมั่นในการทำงานของเรา ต้องพยายามให้เขาก่อนเพราะว่าคนอินเดียยังขาดแคลนในเรื่องปัจจัยสี่อยู่มาก

พระครูโสภณพุทธิคุณ (คองเหียน มหาวีโร) วัดพุทธิคุณ รองประธานสมัชชาสงฆ์ไทยในประเทศสิงคโปร์ รูปที่ ๑ [๘๒] กล่าวว่า เป้าหมายหลักคือต้องเรียนนรู้วัฒนธรรมเขา ต้องประยุกต์เข้ากับเขาให้ได้ ต้องมีความรู้เรื่องภาษาที่ดีในการสอนธรรมะ และการสอนกรรมฐานให้เขา กลยุทธ์ที่ให้ประสบความสำเร็จต้องยอมรับวัฒนธรรมของเขาได้ ต้องกล้าพูด กล้าทำ ต้องปรับตัวให้เข้ากับสังคมเขาให้ได้ ปัญหาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอยู่ที่วัฒนธรรมที่แตกต่างกัน

---

[๘๐] พระวิเทศรัตนาภรณ์, ดร. (ถนัด อตฺถจารี), เลขาธิการสมัชชาสงฆ์ไทยในสหรัฐอเมริกาบรรยายแก่พระธรรมทูตรุ่นที่ ๒๕ **เรื่องพัฒนาการของพระธรรมทูตไทยสายประเทศสหรัฐอเมริกา**, ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วังน้อย พระนครศรีอยุธยา, ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๖๒.

[๘๑] สัมภาษณ์ พระครูนรนาถเจติยาภิรักษ์ (สมพงศ์ ญาณธีโร), พระธรรมทูตไทยสายประเทศอินเดีย-เนปาล, ๑๖ พฤษภาคม ๒๕๖๒.

[๘๒] สัมภาษณ์พระครูโสภณพุทธิคุณ (คองเหียน มหาวีโร), วัดพุทธิคุณ รองประธานสมัชชาสงฆ์ไทยในประเทศสิงคโปร์ รูปที่ ๑, ๔ พฤษภาคม ๒๕๖๒.

ศ. ดร.บุญทัน ดอกไธสง คณะสังคมสาตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย[๘๓] กล่าวว่า กลยุทธ์ที่เป็นเป้าหมายหลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาขององค์กรพระธรรมทูต ต้องมีความเข้มแข็ง สร้างองค์กรแห่งสังฆะ นำเอาสันติภาพจากใจสู่ใจ เห็นคุณค่าของมนุษย์เท่าเทียมกัน หัวใจของพุทธศาสนา คือมุ่งมั่นเสียสละ ให้การเคารพในชีวิต ในสิทธิเสรีภาพ ทุกคนต้องเคารพในแผ่นดินหลักของตน ประพฤติดีด้วยกายวาจาใจ พอใจในสถานะของตนเอง พระธรรมทูตต้องไม่เสพสิ่งเสพติด แนวทางที่ทำให้ประสบความสำเร็จ คือคล้อยตามวัฒนธรรมเขา ไม่แทรกแซงเขา

นพ. อรุณ สวนศิลป์พงศ์ ผู้อุปถัมภ์วัดไทยวอชิงตัน ดี.ซี. ประเทศสหรัฐอเมริกา[๘๔] กล่าวว่า กลยุทธ์การเผยแผ่ของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ คือเรื่องภาษาอังกฤษ ถ้าสามารถสื่อสารภาษาอังกฤษในการแสดงธรรมแก่คนต่างชาติได้ ควรใช้ภาษาเพื่อให้คนเข้าใจได้ง่าย ถ้าเขาเข้าใจแล้วสามารถแก้ปัญหาชีวิตให้เขาได้ ก็จะทำให้เขาเกิดความเชื่อมั่นศรัทธาในพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ การรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์พระธรรมทูตสายต่างประเทศรุ่น ๒๕ เมื่อวันที่ ๑๖ เมษายน ๒๕๖๒[๘๕] จำนวน ๒๕ รูป สรุปเป็นประเด็นเสนอเป็นกลยุทธ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศได้ดังนี้

๑. เป้าหมายหลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศคือสงเคราะห์คนไทยในต่างแดนในการทำบุญบำเพ็ญกุศลต่าง ๆ เผยแพร่วัฒนธรรมชาวพุทธสู่ต่างแดน เผยแผ่การเจริญวิปัสสนากรรมฐานสู่ต่างแดน เผยแผ่ประกาศธรรมะแก่ชาวต่างประเทศ

๒. ปัจจัยหลักที่มีผลต่อความสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ คือความชำนาญในการใช้ภาษาอังกฤษ มีความเข้าใจด้านหลักธรรม มีความศรัทธาในการทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๓. จุดแข็งของพระธรรมทูตไทยในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศคือมีความศรัทธาในการทำงานเผยแผ่ มีความรู้ในหลักธรรม มีความรู้ในด้านการปฏิบัติกรรมฐาน

จุดอ่อนของพระธรรมทูตไทยในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศคือเรื่องภาษาอังกฤษสำหรับใช้ในการสื่อสาร ทำให้เกิดปัญหาในการสื่อสารธรรมะแก่ชาวต่างประเทศ

---

[๘๓] สัมภาษณ์ ศ. ดร.บุญทัน ดอกไธสง, คณะสังคมสาตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๙ พฤษภาคม ๒๕๖๒.

[๘๔] สัมภาษณ์นพ. อรุณ สวนศิลป์พงศ์, ผู้อุปถัมภ์วัดไทยวอชิงตัน ดี.ซี. ประเทศสหรัฐอเมริกา, ๑๖ พฤษภาคม ๒๕๖๒.

[๘๕] การประชุมสัมมนาพระธรรมทูตสายต่างประเทศ, ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา, วันที่ ๑๖ เมษายน ๒๕๖๒.

๔. ปัญหาของพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ คือ วัฒนธรรมประเพณีที่แตกต่าง สภาพอากาศ ภูมิศาสตร์ที่แตกต่างกัน ความอดทนที่มีขีดจำกัด ความศรัทธาในการอยู่ในเพศบรรพชิตไม่มั่นคง

๕. สภาพสังคม กฎหมาย การเมือง ศาสนา และศิลปวัฒนธรรมของต่างประเทศ ซึ่งมีความแตกต่างจากประเทศไทยถือว่าเป็นโอกาสหรือเป็นอุปสรรคในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศมาก แต่ต้องอนุโลมตามมหาปเทส ๔ ข้อด้วย แต่มีปัญหาบางประการที่คนไทยอาจรับไม่ได้ เมื่อเห็นพระธรรมทูตประพฤติตัวไม่เหมือนอยู่ในประเทศไทย

๖. กลยุทธ์ที่ใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศที่ทำให้ประสบความสำเร็จได้แก่ การสอนกรรมฐานให้คนไทยในระดับผู้นำในต่างแดน เช่นประธานคณะกรรมการสมาคม ต้องฝึกกรรมฐาน เมื่อมีศรัทธามากขึ้นกลับมาไทยก็ไปเข้ากรรมฐาน

๗. กลยุทธ์หรือแนวทางที่ใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศแล้วไม่ประสบความสำเร็จ มีสาเหตุจากเวลาที่อยู่ในพื้นที่นั้น ๆ มีน้อย ขาดการติดตามผล ความขัดแย้งระหว่างพระด้วยกันและฆราวาสที่เป็นคณะกรรมการบริหารวัด

๘. กลยุทธ์ในการส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศที่ดี ควรใช้กุสโลบายที่เหมาะสม ดึงเข้าสู่การภาวนา รักษาสมณสารูปให้เป็นที่ตั้งแห่งศรัทธา ไม่ติดในลาภยศสรรเสริญ มีความรู้ความเข้าใจในด้านปริยัติ ปฏิบัติให้ครบถ้วน จะมีผลดีมาก

๙. สิ่งที่บ่งบอกหรือตัวชี้วัดถึงความสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตในต่างประเทศคือมีประชาชนชาวต่างชาติหันมาสนใจพระพุทธศาสนามากขึ้นโดยเฉพาะการปฏิบัติธรรม ทั้งสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน ปัจจัยมาจากสมณสารูปที่ดีของพระธรรมทูต

๑๐ ข้อเสนอแนะคือมีศีลาจริยาวัตรที่ดี มีความตั้งมั่นในการทำงานด้วยอุดมการณ์ มีปฏิภาณในการสอนธรรมะ ใช้กรรมฐานเป็นเครื่องมือช่วยให้คลายจากความทุกข์กาย ทุกข์ใจ

๔.๔.๑๐ กลยุทธ์ในการจัดการกับปัญหาในเผยแผ่พระพุทธศาสนา

แนวทางการแก้ปัญหาและพัฒนางานเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตในต่างประเทศ ควรพิจารณาเหตุ ปัจจัยและช่องทางในการแก้ปัญหาและพัฒนางาน ดังนี้

๑) ความแตกต่างทางทัศนคติ ภาษา ศาสนาและวัฒนธรรม แนวทางแก้ไขและพัฒนาควรศึกษาหาความรู้ทางธรรมและทางโลกให้พร้อมอยู่เสมอ เพราะจะเป็นปัจจัยสนับสนุนให้การทำงานเผยแผ่มีประสิทธิภาพ ควรหาความรู้ใหม่อยู่เสมอ เพื่อนำไปปรับประยุกต์ใช้ในการเผยแผ่ ควรศึกษาเรียนรู้ด้านภาษา เช่น โครงการสอนภาษาต่าง ๆ ควรศึกษา ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรมประเพณี กฎหมายบ้านเมืองของประเทศนั้น ๆ ประกอบ และปฏิบัติตามกรอบของกฎหมายอย่างเคร่งครัด

๒) การสร้างบุคลากรคุณภาพด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ แนวทางแก้ไขและพัฒนา เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอนาคต ถือว่าเป็นสิ่งมีประโยชน์ต่อการแก้ปัญหาและพัฒนาให้งานเผยแผ่เกิดประสิทธิภาพมากขึ้น

กล่าวโดยสรุปแนวทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา แบ่งเป็น ๒ ด้านคือ ด้านบุคลากรและด้านองค์กร

แนวทางการแก้ไขด้านบุคลากรนั้น พระธรรมทูตต้องวิเคราะห์ตัวเองให้พบว่า จุดแข็งของตัวเองคืออะไร แล้วใช้จุดแข็งนั้นเป็นตัวนำในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จุดอ่อนของตัวเองคืออะไร ถ้าจุดอ่อนนั้นไม่สามารถแก้ไขได้ ต้องหาผู้ที่มีจุดแข็งตรงกับจุดอ่อนของตนเองหรือทีมมาช่วยสนับสนุน อีกประเด็นคือพระธรรมทูตในยุคปัจจุบันจะอยู่ลำพังหรือทำงานคนเดียวไม่ได้ ถ้าจะทำงานให้ประสบความสำเร็จทันเวลา ต้องใช้ทีมงานมาเสริม ถ้าจุดแข็งไม่มีอยู่ในทีม ต้องดึงฆราวาสมาช่วย เช่น หาอาสาสมัครมาช่วยแปลธรรมะเป็นภาษาอังกฤษ เป็นต้น

แนวทางการแก้ไขด้านองค์กร ปัญหาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตในต่างประเทศ ส่วนหนึ่งมีสาเหตุมาจากสถาบันหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สิ่งที่ควรดำเนินการ ได้แก่ จัดให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านการบริหารจัดการสำหรับผู้เกี่ยวข้องทุกระดับในรูปแบบต่างๆ อย่างต่อเนื่องเท่าที่จะเป็นไปได้ การจัดการความรู้เกี่ยวกับการทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศในทุกด้าน เพื่อเป็นคลังความรู้แก่พระธรรมทูตรุ่นหลังใช้เป็นแนวทางการทำงานหรือแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างทันท่วงที การจัดตั้งสถาบันหรือวิทยาลัยพระธรรมทูต เพื่อพัฒนาบุคลากรด้านงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ การจัดตั้งคณะกรรมการบริหารกิจการพระธรรมทูต บางแนวทางที่เสนออยู่ในระหว่างการดำเนินการ และบางแนวทางมีข้อจำกัดหลายประการ ทำให้ไม่สามารถดำเนินการได้ทันทีหรือดำเนินการแล้วแต่ยังไม่เกิดผลเป็นรูปธรรมชัดเจน ปัญหาเหล่านี้ จึงถูกมองว่าไม่มีใครสนใจ ทั้งที่ในความเป็นจริง การจัดการกับบางปัญหาต้องใช้ระยะเวลาในการดำเนินการ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นกลวิธีที่แสดงให้ประชาชนได้รับทราบเรื่องราวต่าง ๆ จากการดำเนินงานของพระธรรมทูต เช่น การสอนธรรม การเทศน์ บรรยาย เพื่อสื่อให้เห็นถึงความสำคัญของพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ประกอบไปด้วยกระบวนการต่าง ๆ ตั้งแต่ การวางแผน การสร้างบุคลากรผู้เผยแผ่ การพัฒนาบุคลากร การสนับสนุน ภายใต้วิธีการเผยแผ่ ที่ผสมผสานกันระหว่างเนื้อสาระที่บรรยายกับคุณสมบัติของผู้บรรยาย เพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๔.๕ สังเคราะห์กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ

จากการศึกษาข้อมูลกลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ สภาพปัญหาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ การสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ทรงคุณวุฒิ และการสัมภาษณ์พระธรรมทูต

สายต่างประเทศและผู้เข้าอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ รุ่นที่ ๒๕ ทำให้ได้องค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการกำหนดกลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่มีลักษณะสำคัญ ๓ ด้าน คือ กลยุทธ์ด้านความเข้าใจสภาพปัญหาและอุปสรรค กลยุทธ์ด้านนโยบายและการวางแผน กลยุทธ์ด้านการพัฒนาและปรับปรุงแก้ไข ดังนี้คือ

๔.๕.๑ กลยุทธ์ด้านความเข้าใจสภาพปัญหา

จากการศึกษาข้อมูล ทำให้ทราบสาเหตุของปัญหาที่เป็นอุปสรรคต่อการทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้แก่ ๑) สาเหตุที่เกิดจากความแตกต่างกันของประชาชนที่มีทัศนคติ ค่านิยมและความเชื่อ รวมทั้งมุมมองการใช้ชีวิตที่แตกต่างกัน ทั้งในทวีปเอเชีย อเมริกา ยุโรป หรือโซนโอเชียเนียกับพระธรรมทูตไทย เช่น พฤติกรรมของชาวต่างชาติโดยเฉพาะในอเมริกา ไม่นิยมการบริจาคทานแบบชาวไทย และในเรื่องอื่น ๆ เช่น พิธีกรรม เรื่องศาสดา เรื่องคำสอนทางศาสนา เป็นต้น ๒) สาเหตุจากความไม่พร้อมหรือขาดแคลนปัจจัยสนับสนุน เช่น สถานที่ไม่เป็นสัปปายะ ขาดงบประมาณ เป็นต้น ๓) สาเหตุจากทรัพยากรบุคคลที่ไม่มีความพร้อมในการเผยแผ่หรือขาดผู้ช่วยเหลือดูแลการงานต่างๆ และสาเหตุจากข้อจำกัดเรื่องภาษาที่ใช้ในการสื่อสารธรรมะกับชาวต่างประเทศ

สรุปว่าสภาพปัญหาและอุปสรรคเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับทัศนคติและค่านิยมของบุคคลในท้องถิ่น บุคลากรทางพุทธศาสนา สถานที่ งบประมาณ ภาษา ศาสนา กฎหมาย รูปแบบวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ศาสนพิธี และพิธีกรรม

๔.๕.๒ กลยุทธ์ด้านนโยบายและการวางแผน

จากการศึกษากลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า และแนวคิดเกี่ยวกับกลยุทธ์ในปัจจุบัน สามารถสรุปประเด็นได้ดังนี้คือ

๑) กลยุทธ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าในยุคแรกเน้นไปที่กลุ่มเป้าหมายคือชนชั้นนำของสังคม และผู้มีอุปนิสัยที่จะบรรลุธรรมได้ หลังจากนั้นให้หมู่พุทธสาวกช่วยกันเผยธรรมะแก่พหูชน มีการวางตำแหน่งให้พุทธสาวกที่มีความเชี่ยวชาญด้านต่าง ๆ มาเป็นผู้ช่วยในการบริหารจัดการองค์กร โดยใช้พระธรรมวินัยเป็นหลักในการปกครองคณะสงฆ์

๒) กลยุทธ์การบริหารและปกครองตามระบอบของคณะสงฆ์ไทย เน้นบทบาทสำคัญ ๖ ด้าน คือ (๑) ด้านการปกครอง (๒) ด้านการศาสนศึกษา (๓) ด้านศึกษาสงเคราะห์ (๔) ด้านการเผยแผ่ (๕) ด้านสาธารณูปการ (๖) สาธารณะสงเคราะห์

๓) กลยุทธ์ด้านการดำเนินงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศของคณะสงฆ์ไทยประกอบด้วยภาระหน้าที่สำคัญหลายประการ คือ

(๑) การวางรากฐานพระพุทธศาสนาในต่างประเทศ โดยการจัดตั้งโครงการสร้างวัดในประเทศต่าง ๆ

(๒) โครงการส่งเสริมและพัฒนาการศึกษา เช่น โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์เพื่อสอนธรรมะ โครงการภาคฤดูร้อน โครงการอบรมศีลธรรมจริยธรรม และการส่งเสริมการศึกษาภาษาไทยแก่เยาวชนในประเทศต่าง ๆ

(๓) โครงการด้านสาธารณสงเคราะห์ เช่น การดำเนินงานโครงการที่เกี่ยวกับกับการให้บริการทั่วไป ในลักษณะให้การช่วยเหลือ และให้คำแนะนำปรึกษาประชาชนที่ประสบปัญหาชีวิต รวมทั้งเป็นกำลังใจ เพื่อให้ประชาชนมีที่พึ่งและมีพลังใจในการดำรงชีวิตต่อไป

(๔) การก่อตั้งชมรมในเครือสมัชชาสงฆ์ไทยและสถานศึกษาในต่างประเทศ

๔.๕.๓ กลยุทธ์ด้านการพัฒนาและปรับปรุงแก้ไข

จากข้อสรุปการศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบว่ามีแนวทางการปฏิบัติที่สามารถนำไปปรับปรุงกระบวนการทำงานที่เกี่ยวข้องให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลเพื่อการพัฒนา ดังนี้

๑) การสร้างฉันทะและศรัทธาของประชาชนทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติยิ่ง ๆ ขึ้นไป

๒) การทำความเข้าใจในทัศนคติและค่านิยม ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อทางศาสนาที่แตกต่างกัน ให้ประสานกันได้และอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข โดยยึดหลักธรรม เช่น เมตตา กรุณา และความเสียสละ เป็นต้น

๓) เน้นจุดเด่นด้านการสอนวิปัสสนากรรมฐาน ประกอบกับให้การศึกษาในแง่ปริยัติที่จำเป็นกับชีวิตจริง ๆ

๔) พัฒนาหรือปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ สถานที่ที่เอื้ออำนวยต่อการศึกษาและปฏิบัติธรรม

๕) พัฒนาศักยภาพของพระธรรมทูตและทรัพยากรบุคคลทางพระพุทธศาสนา ให้มีความรู้ความสามารถและมีความพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงในโลกยุคใหม่

๖) พัฒนาและส่งเสริมพระธรรมทูตให้มีศักยภาพด้านภาษาต่างประเทศเพื่อการสื่อสารและเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๗) พัฒนาและปรับปรุงการใช้ เทคโนโลยีเพื่อการสื่อสาร โดยมีพระสงฆ์หรือบุคคลที่มีบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านสื่อ เทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น วิทยุโทรทัศน์ อินเตอร์เน็ต เป็นต้น

๘) รักษามาตรฐานของความเป็นชาวพุทธที่ดี คือ ด้านความประพฤติดี ยิ้มแย้มแจ่มใส การปฏิบัติตนให้เป็นผู้เข้าถึงง่าย ไม่ถือตัว หรือรักศักดิ์ศรี มีการปรับตัวดี อยู่ง่าย เลี้ยงง่าย รู้จักประยุกต์ใช้ รู้เหตุผล รู้ตน รู้ประมาณ รู้กาล รู้ชุมชน รู้บุคคล

๔.๖ เสนอกลยุทธ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ

ในประเด็นนี้ผู้วิจัยขอนำเสนอกลยุทธ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ เป็น ๒ ระดับ คือ กลยุทธ์ระดับหน่วยงาน และกลยุทธ์ระดับบุคคล ดังนี้

๔.๖.๑ กลยุทธ์ระดับหน่วยงาน

กลยุทธ์ระดับหน่วยงาน ได้แก่ กลยุทธ์ในระดับที่ครอบคลุมตั้งแต่หน่วยงานที่กำกับดูแลงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ และที่เกี่ยวข้องทุกระดับที่ไม่ใช่ตัวพระธรรมทูต มีข้อเสนอแนะกลยุทธ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ดังนี้

(๑) การกำหนดเป้าหมายหลักและแนวทางในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ชัดเจนและประชาสัมพันธ์ให้ทั่วถึง

(๒) การจัดทำฐานข้อมูลของวัดในต่างประเทศและพระธรรมทูตสายต่างประเทศที่เป็นปัจจุบัน

(๓) กาสร้างฐานข้อมูลกลางในการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับประวัติของประเทศต่าง ๆ

(๔) การจัดทำฐานข้อมูลเกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสองภาษา เช่น ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ หรือภาษาบาลีและภาษาอังกฤษ

(๕) การจัดสรรงบประมาณในการบริหารจัดการงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศอย่างต่อเนื่องเป็นประจำทุกปี

๔.๖.๒ กลยุทธ์ระดับบุคคล

กลยุทธ์ระดับบุคคล ได้แก่ กลยุทธ์ที่เกี่ยวกับพระธรรมทูตแต่ละรูปโดยตรง มีข้อเสนอแนะกลยุทธ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ดังนี้

(๑) การรู้จักตนเอง ด้วยการวิเคราะห์ตนเอง ประเทศที่จะไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา

(๒) การพัฒนาตนเองด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา ทั้งปริยัติ ปฏิบัติและปฏิเวธ โดยเฉพาะด้านการสอนกรรมฐาน ด้านจริยวัตร และความรู้ทางโลกตามความจำเป็นต่อการปฏิบัติหน้าที่พระธรรมทูต โดยเฉพาะภาษาอังกฤษและภาษาท้องถิ่น ความรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นที่จะไปปฏิบัติหน้าที่

(๓) การรู้ชุมชนซึ่งเป็นการวิเคราะห์แนวโน้มการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอนาคต รู้เท่าทันสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นตามสภาพสังคมในปัจจุบัน

(๔) การพัฒนาคุณสมบัติอื่นที่พระพุทธเจ้าทรงกำหนดให้มีในพระธรรมทูตผู้จะทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา

๔.๗ สรุปความ

จากการเสนอกลยุทธ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ สามารถสรุปประเด็นต่าง ๆ ได้ดังนี้

ประเด็นที่ ๑ แนวคิดเรื่องกลยุทธ์ กลยุทธ์ถูกมองว่าเป็นส่วนหนึ่งในการวางแผนวิธีดำเนินการอย่างมีระบบและเป็นแนวทางนำไปสู่การบรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายขององค์กร เพื่อให้องค์กรนั้นสามารถดำรงอยู่ได้ท่ามกลางสภาพแวดล้อมทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ซึ่งการจะจัดทำกลยุทธ์ได้นั้นควรจะมีข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้จากการวิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็ง โอกาสและอุปสรรคขององค์กร ข้อมูลวิสัยทัศน์และพันธกิจ เพราะส่วนใหญ่ การกำหนดกลยุทธ์มักสอดคล้องกับพันธกิจ วิสัยทัศน์ และวัตถุประสงค์พื้นฐานทั้งหลายขององค์กร รวมถึงกำหนดแผนงานหลักต่าง ๆ ที่ได้มีการจัดทำขึ้นมาเพื่อจะนำมาปฏิบัติให้บรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ต่าง ๆ ตลอดจนมีวิธีการที่สำคัญเกี่ยวกับการแบ่งสรรทรัพยากรทั้งหลายที่นำมาใช้เพื่อทำให้องค์กรปรับตัวได้สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อม

การวางแผนหรือการกำหนดกลยุทธ์ คือ การพิจารณาโอกาส และภัยคุกคาม การประเมินทรัพยากร การพัฒนาทางเลือก หรือเงื่อนไขระหว่างโอกาส เป็นการตอบคำถามพื้นฐานที่จะรู้ว่าองค์การจะก้าวเดินไปทางไหน องค์การมีอะไรบ้าง จะต้องทำอะไรบ้าง จึงจะไปถึงเป้าหมาย หรือการกำหนดทิศทางที่จะทำให้บรรลุผล และมักใช้ข้อมูลจากการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกองค์การเป็นพื้นฐาน หรือเป็นการวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างสิ่งที่ควรจะเป็นและสิ่งที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน หากมีความแตกต่างจะชี้ให้เห็นถึงปัญหาที่เกิดขึ้น เช่น ในองค์การ หรือหน่วยงาน ซึ่งจะมีการดำเนินการแก้ไขโดยการกำหนดกลยุทธ์หรือปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ที่ใช้อยู่

ประเด็นที่ ๒ ความสอดคล้องระหว่างแนวคิดการวางแผนกลยุทธ์กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา กล่าวคือ แนวคิดการวางแผนกลยุทธ์เป็นการวางแผนที่มุ่งมั่นในการปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่กำลังจะเกิดขึ้นในสภาพแวดล้อม โดยจะวางแผนพัฒนาให้องค์กรปรับการดำเนินงานเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลตลอดเวลาที่ก้าวไปในอนาคต ส่วนการวางแผนในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศก็เช่นกัน จะต้องวางแผนพัฒนาให้งานพระธรรมทูตปรับการดำเนินงานเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลตามเป้าหมายที่ตั้งไว้คือมีชาวต่างชาติหันมานับพระพุทธศาสนามากขึ้น

ประเด็นที่ ๓ วิเคราะห์ปัญหาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ จากทัศนะของผู้ทรงคุณวุฒิเกี่ยวกับปัญหาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมสายต่างประเทศ ได้แก่ ทัศนคติ ค่านิยม ความเชื่อ ศาสนา สภาพทางสังคม ประเพณี วัฒนธรรม ภาษาท้องถิ่น ที่แตกต่างกัน สถานที่ก่อสร้างวัด งบประมาณที่ต้องใช้เป็นค่าใช้จ่ายต่าง ๆ และ

บุคลากรหรือพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ซึ่งสามารถแบ่งเป็นปัญหาที่เกิดจากสภาพแวดล้อมภายนอกหรือประเทศที่ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้แก่ ทัศนคติ ค่านิยม ความเชื่อ ศาสนา สภาพทางสังคม ประเพณี วัฒนธรรม ภาษาท้องถิ่น ที่แตกต่างกัน สถานที่ก่อสร้างวัด และปัญหาที่เกิดจากสภาพแวดล้อมภายในองค์การทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ งบประมาณที่ต้องใช้เป็นค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ในการบริหารจัดการวัดในด้านต่าง ๆ และบุคลากรหรือพระธรรมทูตสายต่างประเทศ

ประเด็นที่ ๔ กลยุทธ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ เป้าหมายหลักของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ พบว่า ยังมีความเห็นที่แตกต่างกันในบางประการ ซึ่งผู้วิจัยมีความเห็นว่า ควรมีการกำหนดเป้าหมายให้ชัดเจนจากหน่วยงานกลาง และประชาสัมพันธ์ให้กับวัดในต่างประเทศและพระธรรมทูตสายต่างประเทศทราบ เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกันและทำหน้าที่ไปในทิศทางเดียวกัน

กลุ่มเป้าหมายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบว่า มีทั้งชาวไทย ชาวท้องถิ่น และชาวต่างชาติอื่น ๆ ที่อยู่ในประเทศนั้น ซึ่งผู้วิจัยมีความเห็นว่า ควรกำหนดให้ชัดเจนว่ากลุ่มเป้าหมายในการไปเผยแผ่คือใคร เพื่อจะสามารถกำหนดแนวทางในการเผยแผ่ให้สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมายที่แตกต่างกัน เช่น กลุ่มคนไทย อาจต้องการพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เคยปฏิบัติในประเทศไทย แต่ถ้าเป้าหมายหลักของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไม่ใช่เพียงการให้คงพิธีกรรมไว้เท่านั้น แต่ต้องการให้คนไทยเริ่มนำหลักธรรมไปสู่การปฏิบัติ พระธรรมทูตจะต้องมีแนวทางหรือกลยุทธ์ที่จะทำให้คนไทยนำหลักธรรมไปปฏิบัติให้ได้ นอกเหนือไปจากการมีพิธีกรรมตามปกติ เป็นต้น

รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีการดำเนินการในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับแต่ละประเทศว่า มีกฎระเบียบปฏิบัติที่แตกต่างกันไปอย่างไร และยังขึ้นอยู่กับเป้าหมายหลักและกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งจะมีความสัมพันธ์กับเรื่องอื่น ๆ ต่อไปด้วย เช่น การวัดความสำเร็จในการเดินทางไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ถ้ากลุ่มเป้าหมายคือคนท้องถิ่น ตัวชี้วัดต้องเป็นคนท้องถิ่น หรือถ้ากลุ่มเป้าหมายคือคนไทย ตัวชี้วัดต้องเป็นคนไทย และรูปแบบการเผยแผ่ก็มักจะมีความแตกต่างกันไปตามกลุ่มเป้าหมาย เป็นต้น

ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีการกล่าวถึงไว้หลายประการ เช่น หน่วยงานหลักในการดูแลกิจการทางพระพุทธศาสนา หน่วยงานต้นสังกัดของพระธรรมทูต หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการฝึกอบรมพระธรรมทูต กระทรวงการต่างประเทศ วัดและเจ้าอาวาสของวัดในต่างประเทศ ประเทศที่ไปปฏิบัติศาสนกิจ และพระธรรมทูต

ประเด็นที่ ๕ สังเคราะห์กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ปัญหาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบว่า สอดคล้องกันไปในทิศทางเดียวกัน คือ พระธรรมทูตยังมีคุณสมบัติที่จำเป็นต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไม่ครบสมบูรณ์ เช่น ความรู้ใน

หลักธรรมที่เป็นแก่นของพระพุทธศาสนา การเจริญกรรมฐาน ภาษาต่างประเทศ ความรู้เกี่ยวกับประเทศที่จะไปปฏิบัติศาสนกิจ เป็นต้น และการสนับสนุนและช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ ที่จำเป็นจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

แนวทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา แบ่งเป็น ๒ ด้านคือ ด้านบุคลากรและด้านองค์การ

แนวทางการแก้ไขด้านบุคลากรนั้น พระธรรมทูตต้องวิเคราะห์ตัวเองให้พบว่า จุดแข็งของตัวเองคืออะไร แล้วใช้จุดแข็งนั้นเป็นตัวนำในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จุดอ่อนของตัวเองคืออะไร ถ้าจุดอ่อนนั้นไม่สามารถแก้ไขได้ ต้องหาผู้ที่มีจุดแข็งตรงกับจุดอ่อนของตนเองหรือทีมมาช่วยสนับสนุน อีกประเด็นคือพระธรรมทูตในยุคปัจจุบันจะอยู่ลำพังหรือทำงานคนเดียวไม่ได้ ถ้าจะทำงานให้ประสบความสำเร็จทันเวลา ต้องใช้ทีมงานมาเสริม ถ้าจุดแข็งไม่มีอยู่ในทีม ต้องมีฆราวาสมาช่วย เช่น หาอาสาสมัครมาช่วยแปลธรรมะเป็นภาษาอังกฤษ เป็นต้น

แนวทางการแก้ไขด้านองค์การ ปัญหาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตในต่างประเทศ ส่วนหนึ่งมีสาเหตุมาจากสถาบันหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สิ่งที่ควรดำเนินการ ได้แก่ จัดให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านการบริหารจัดการสำหรับผู้เกี่ยวข้องทุกระดับในรูปแบบต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องเท่าที่จะเป็นไปได้ การจัดการความรู้เกี่ยวกับการทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศในทุกด้าน เพื่อเป็นคลังความรู้แก่พระธรรมทูตรุ่นหลังใช้เป็นแนวทางการทำงานหรือแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างทันท่วงที การจัดตั้งสถาบันหรือวิทยาลัยพระธรรมทูต เพื่อพัฒนาบุคลากรด้านงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ การจัดตั้งคณะกรรมการบริหารกิจการพระธรรมทูต บางแนวทางที่เสนออยู่ในระหว่างการดำเนินการ และบางแนวทางมีข้อจำกัดหลายประการ ทำให้ไม่สามารถดำเนินการได้ทันทีหรือดำเนินการแล้วแต่ยังไม่เกิดผลเป็นรูปธรรมชัดเจน ปัญหาเหล่านี้ จึงถูกมองว่าไม่มีใครสนใจ ทั้งที่ในความเป็นจริง การจัดการกับบางปัญหาต้องใช้ระยะเวลาในการดำเนินการ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นกลวิธีที่แสดงให้ประชาชนได้รับทราบเรื่องราวต่าง ๆ จากการดำเนินงานของพระธรรมทูต เช่น การสอนธรรม การเทศน์ บรรยาย เพื่อสื่อให้เห็นถึงความสำคัญของพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ประกอบไปด้วยกระบวนการต่าง ๆ ตั้งแต่ การวางแผน การสร้างบุคลากรผู้เผยแผ่ การพัฒนาบุคลากร การสนับสนุน ภายใต้วิธีการเผยแผ่ ที่ผสมผสานกันระหว่างเนื้อสาระที่บรรยายกับคุณสมบัติของผู้บรรยาย เพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ในการเผยแผ่ องค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการกำหนดกลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนามีลักษณะสำคัญ ๓ ด้าน คือ กลยุทธ์ด้านความเข้าใจสภาพปัญหาและอุปสรรค กลยุทธ์ด้านนโยบายและการวางแผน กลยุทธ์ด้านการพัฒนาและปรับปรุงแก้ไข

ประเด็นที่ ๖ เสนอกลยุทธ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ เสนอไว้ ๒ ระดับ คือ กลยุทธ์ระดับหน่วยงาน และกลยุทธ์ระดับบุคคล ดังนี้

๑) กลยุทธ์ระดับหน่วยงาน หมายถึง กลยุทธ์ที่ครอบคลุมตั้งแต่หน่วยงานที่กำกับดูแลงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกระดับที่ไม่ใช่ตัวพระธรรมทูต มีข้อเสนอกลยุทธ์ ดังนี้

(๑) กำหนดเป้าหมายหลักและแนวทางในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ชัดเจนและประชาสัมพันธ์ให้ทั่วถึง

(๒) จัดทำฐานข้อมูลของวัดในต่างประเทศและพระธรรมทูตสายต่างประเทศที่เป็นปัจจุบัน

(๓) สร้างฐานข้อมูลกลางในการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับประวัติของประเทศต่าง ๆ

(๔) จัดทำฐานข้อมูลเกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสองภาษา เช่น ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ หรือภาษาบาลีและภาษาอังกฤษ

๕) จัดสรรงบประมาณในการบริหารจัดการงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศอย่างต่อเนื่องเป็นประจำทุกปี

๒) กลยุทธ์ระดับบุคคล หมายถึง กลยุทธ์ที่เกี่ยวกับพระธรรมทูตแต่ละรูปโดยตรง มีข้อเสนอกลยุทธ์ ดังนี้

(๑) รู้เขารู้เรา ด้วยการวิเคราะห์ตนเอง ประเทศที่จะไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา และแนวโน้มการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอนาคต

(๒) พัฒนาตนเองด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา ทั้งปริยัติ ปฏิบัติและปฏิเวธ โดยเฉพาะด้านการสอนกรรมฐาน ด้านจริยวัตร และความรู้ทางโลกตามความจำเป็นต่อการปฏิบัติหน้าที่พระธรรมทูต โดยเฉพาะภาษาอังกฤษและภาษาท้องถิ่น ความรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นที่จะไปปฏิบัติหน้าที่

(๓) การรู้ชุมชนซึ่งเป็นการวิเคราะห์แนวโน้มการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอนาคต รู้เท่าทันสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นตาม สภาพสังคม

(๔) พัฒนาคุณสมบัติอื่นที่พระพุทธเจ้าทรงกำหนดให้มีในพระธรรมทูตผู้จะทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในคัมภีร์เถรวาท (๒) เพื่อศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ (๓) เพื่อเสนอกลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ สรุปผลการวิจัยได้ดังต่อไปนี้

จากการศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในคัมภีร์เถรวาทสามารถสรุปเป็นประเด็นดังต่อไปนี้

ประเด็นที่ ๑ ความเป็นมาของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในสมัยที่พระพุทธองค์ทรงดำรงพระชนม์ชีพ โดยส่วนมากจะผ่านการถ่ายทอดพระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ไปสู่พระสงฆ์สาวกเป็นหลัก พระสาวกผู้ทำหน้าที่เผยแผ่พระศาสนาหรือเผยแผ่พระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์นั้น ทำหน้าที่ภายใต้หลักการพระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า เพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่มหาชน นั่นคือ เพื่อให้ชนจำนวนมากได้รับประโยชน์จากพระธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนามากที่สุด ผู้ที่จัดว่าเป็นต้นแบบของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จึงได้แก่พระพุทธเจ้าซึ่งเป็นพระศาสดา รวมถึงพระอรหันตสาวกผู้ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยยึดถือหลักการที่พระพุทธองค์ทรงประทานไว้แก่พระสาวกผู้เป็นพระอรหันต ๖๐ รูป ผู้ทำหน้าที่ประกาศพระศาสนาในช่วงแรก ใช้เป็นโอวาทในการทำหน้าที่และเป็นหลักการที่พุทธบริษัทสี่ใช้จนถึงปัจจุบัน

ประเด็นที่ ๒ วิเคราะห์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า ซึ่งพระพุทธเจาะจงกลุ่มเป้าหมายที่ชนชั้นผู้นำทางสังคม คือชนชั้นปกครองหรือตระกูลใหญ่ ๆ เพราะชนชั้นปกครองครอบคลุมถึงเจ้าผู้ครองแคว้น มหาอำมาตย์ราชปุโรหิตย์ผู้ใหญ่ และตระกูลใหญ่ ๆ ไม่ว่าจะเป็นพราหมณ์มหาศาล หรือคหบดีมหาศาล เป็นระดับเศรษฐีที่มั่งคั่ง ถ้าได้บุคคลระดับนี้เข้ามาเป็นพุทธบริษัทจะเป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระศาสนา ทั้งเป็นผู้อุปภัมภ์ช่วยคุ้มครองป้องกันพุทธบริษัทสร้างแรงจูงใจและความสนใจให้ผู้อื่นหันมานับถือพระพุทธศาสนาตามด้วยและที่สำคัญเป็นกำลังบำรุงอุปถัมภ์ค้ำชูภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์ด้วย

ประเด็นที่ ๓ พระสาวกที่ออกไปเผยแผ่พระศาสนาในต่างถิ่น ในรูปแบบของการจัดโครงสร้างองค์กร เป็นการบริหารจัดการคณะสงฆ์ในรูปแบบเป็นโครงสร้างที่มั่นคง มีพระพุทธเจ้าเป็นศูนย์กลางการบริหารจัดการ มีพระมหาสาวกเอตทัคคะทำหน้าที่เป็นบุคลากรฝ่ายต่าง ๆ มีเจ้าคณะ

เจ้าสำนัก อุปัชฌาย์อาจารย์ ควบคุมดูแลภิกษุสงฆ์ลดหลั่นกันไปตามหน้าที่ที่พึงปฏิบัติระหว่างอุปัชฌาย์กับสัทธิวิหาริก และระหว่างอาจารย์กับอันเตวาสิก ไม่มีการแบ่งเขตปกครองหรือมอบหมายให้ภิกษุรูปหนึ่งรูปใดทำหน้าที่ควบคุม ทุกสำนัก (วัด) มีอุปัชฌาย์อาจารย์ดูแลศิษย์ของตน ทุกสำนักเป็นอิสระแก่กัน ขึ้นตรงต่อพระพุทธเจ้า โดยมีพระธรรมวินัยเป็นกรอบของการปฏิบัติ ส่วนหนึ่งของการเผยแผ่พระศาสนาจึงเท่ากับการจัดตั้งองค์กรพระพุทธศาสนา เป้าหมายจึงไม่ได้อยู่เพียงการประกาศพรหมจรรย์ เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลกเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมกระบวนการจัดการพุทธบริษัท ๔ ด้วย เพราะองค์ประกอบศาสนาจะต้องมีศาสดา หลักธรรม สาวก พรตหรือพิธีกรรม ไม่ใช่ตั้งเป้าหมายไว้โดยไร้ทิศทาง ต้องวางแผนกลยุทธ์ต่าง ๆ ควบคู่กันไปด้วย เมื่อมีองค์พระศาสดาพร้อมแล้ว มีหลักธรรมพร้อมแล้ว กำลังสำคัญในการจัดตั้งองค์การพระศาสนาที่ยังขาดอยู่ก็คือสาวก ซึ่งหมายถึงพุทธบริษัท ๔ ซึ่งทำหน้าที่รับรองการตรัสรู้ของพระองค์ มารับรองหลักธรรมของพระองค์ว่าอัศจรรย์จริง มีผลดีแก่ผู้นำไปประพฤติปฏิบัติจริง คนต่อคน กลุ่มต่อกลุ่ม ก็จะเป็นฐานเสียงประกาศพระศาสนาช่วยพระองค์อย่างกว้างขวางอีกทางหนึ่ง ไม่ใช่พระองค์ทรงประกาศพระศาสนาพระองค์เดียว แต่ว่าผู้มาช่วยเหลือเพิ่มขึ้นจาก ๕ เป็น ๖ เป็น ๑๐ เป็น ๖๐ ซึ่งเป็นพระอรหันตสาวกที่จะทรงจัดส่งไปประกาศพระศาสนาในถิ่นต่าง ๆ ได้

ประเด็นที่ ๔ ความเป็นมาของพระธรรมทูตในสมัยพุทธกาล มีการใช้คำว่า ทูต คือบุคคลผู้ทำหน้าที่แทนบุคคลหรือกลุ่มคน ในการนำส่งข่าวสารหรืออื่น ๆ ไปสู่อีกบุคคลหรือกลุ่มบุคคล เป็นบุคคลใดก็ได้ มีสถานภาพใดก็ได้ เช่น ภิกษุ สามเณร ภิกษุณี สิกขมานา สามเณรีหรือคฤหัสถ์ จากพระดำรัสของพระพุทธเจ้าที่ตรัสแก่พระอรหันต์ ๖๐ รูปแรกและส่งพระสาวกออกไปเผยแผ่พระศาสนาในครั้งนั้นคือไปทำงานเป็นพระธรรมทูต

ส่วนคำว่า พระธรรมทูต ที่ใช้ในปัจจุบันนี้หมายถึง ภิกษุที่เดินทางไปแสดงธรรมในที่ต่าง ๆ ทำหน้าที่เหมือนทูตทางธรรมหรือทูตของพระศาสนา อาจใช้คำว่าพระธรรมจาริก มีความหมายเช่นเดียวกับพระธรรมทูตปัจจุบันในประเทศไทย แบ่งพระธรรมทูตเป็น ๒ ประเภท คือ พระธรรมทูตในประเทศกับพระธรรมทูตสายต่างประเทศ

คุณสมบัติของพระธรรมทูตตามแนวโอวาทปาฏิโมกข์มี ๓ ด้านคือ

๑. ด้านบุคลิกภาพ พระธรรมทูตจะต้องเป็นผู้มีความอดทนไม่แสดงกิริยาท่าทีอันจะทำให้เสียบุคลิกภาพ “ความอดทน ความอดกลั้นเป็นตบะอย่างยิ่ง” เป็นผู้รู้จักข่มจิตใจ การปฏิบัติหน้าที่ไม่เห็นแก่ความยากลำบาก ยอมตรากตรำทำงานเพื่อพระศาสนา

๒. ด้านคุณธรรม พระธรรมทูตจะต้องเป็นผู้มีคุณธรรมเป็นอุดมคติประจำตัวซึ่งคุณธรรมพื้นฐานของพระธรรมทูตในโอวาทปาฏิโมกข์ คือ “การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงพร้อม การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว” ถือเป็นคติประจำตัวที่พระธรรมทูตไม่ทำบาปทั้งทางกาย วาจาและใจ เป็น

ผู้ทำแต่ความดี สิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ตนและผู้อื่น เป็นผู้มีจิตใจเบิกบาน มีความเมตตาปราณีต่อทุกคน มีความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นจากความทุกข์

๓. ด้านการดำเนินชีวิต พระธรรมทูตจะต้องดำเนินชีวิตเป็นแบบอย่างแก่ประชาชน มีชีวิตแบบเรียบง่าย ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เป็นผู้สำรวมระวังในการบริโภคใช้สอยเสนาสนะ

ประเด็นที่ ๕ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสาวก กล่าวคือการจาริกไปในที่ต่าง ๆ ของพระสาวก ที่พระพุทธเจ้าทรงส่งไปเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนเป็นอันมาก ตามแต่ความเชี่ยวชาญของแต่ละท่าน ตัวอย่างพระสาวกที่ยกมานี้ เป็นเพียงบางส่วนเท่านั้นเพราะว่าพระสาวกรุ่นแรกมีจำนวน ๖๐ รูป ในการทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งมีพระพุทธเจ้าทรงเป็นต้นแบบของพระธรรมทูต ในประเด็นนี้เมื่อเปรียบเทียบกับการออกไปเผยแผ่พระศาสนาในต่างประเทศของพระธรรมทูตในยุคปัจจุบัน พระอรหันตสาวก ๖๐ รูปแรกที่จาริกประกาศพระศาสนาจัดว่าเป็นพระธรรมทูตชุดแรกในพระพุทธศาสนา สิ่งหนึ่งที่พระสาวกรุ่นต่อมาต้องเข้าใจให้ชัดเจนคือ พระสาวกผู้ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาลนั้น ส่วนใหญ่เป็นพระอรหันต์หรือพระอริยบุคคลระดับรองลงมา การเผยแผ่พระศาสนาจึงสำเร็จผลได้เป็นอย่างดี และพระสาวกผู้ทำหน้าที่เผยแผ่พระศาสนาแต่ละท่านมีความเชี่ยวชาญเฉพาะตัว ไม่ใช่ทุกท่านที่จะมีความเชี่ยวชาญทุกด้านหรือมีความรู้ทุกเรื่อง แต่ทุกท่านมีความรู้ธรรมที่เป็นแก่น หลักสำคัญในพระพุทธศาสนาจึงทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำเร็จได้ในระดับสูง การศึกษาความเป็นมาของการประกาศพระพุทธศาสนาและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทำให้พระภิกษุสงฆ์สาวกในยุคหลังมีต้นแบบและวิธีการที่สามารถใช้เป็นแบบอย่างของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา แม้จะยังไม่มีคุณสมบัติครบถ้วนตามพระธรรมทูตในสมัยพุทธกาลก็ตาม สิ่งที่ต้องมีคือความรู้ในแก่นหรือหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนา โดยสามารถศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยตนเองจากพระคัมภีร์เพื่อนำมาพัฒนาแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของตนเอง และฝึกฝนประพฤติปฏิบัติพัฒนาตนเองให้มีคุณสมบัติที่จำเป็นต่อการทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาต่อไป

ประเด็นที่ ๖ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยหลังพุทธกาล หลังจากการดับขันธปรินิพพานของพระพุทธเจ้า มีพุทธสาวกช่วยกันทำหน้าที่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนามาเป็นลำดับ จนทำให้พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรือง และผู้มีเข้ามาบวชเป็นจำนวนมากจนมาถึงในสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราช ผู้ที่ได้ชื่อว่ามีความสำคัญต่อการประดิษฐานพระพุทธศาสนานอกดินแดนต้นกำเนิด จนทำให้พระพุทธศาสนายังสามารถดำรงมั่นอยู่จนถึงปัจจุบันนี้ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชในช่วงระยะเวลาที่พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองนั้น ได้มีการทำสังคายนาหลายครั้งจนถึงสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราช มีผู้ปลอมตัวเข้ามาบวชเพื่อแสวงหาลาภสักการะในพระพุทธศาสนาจำนวนมาก จนทำให้เกิดมีการสังคายนา ครั้งที่ ๓ และเมื่อการสังคายนาซึ่งพระเจ้าอโศกมหาราชเป็นผู้สนับสนุนสำเร็จลง พระองค์ทรงมีประสงค์ส่งพระภิกษุออก

เผยแผ่พระพุทธศาสนาไปในทิศทางต่าง ๆ และออกไปนอกดินแดนในปกครองของพระองค์ด้วย รวมทั้งหมด ๙ สาย ประกอบด้วยพระธรรมทูตที่เดินทางเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งดินแดนรอบต้นกำเนิดและดินแดนนอกต้นกำเนิดของพระพุทธศาสนา จนในที่สุด พระพุทธศาสนาได้เผยแผ่มาถึงประเทศไทยและเจริญรุ่งเรืองในประเทศไทยจนถึงปัจจุบัน การที่พระเจ้าอโศกมหาราชส่งพระธรรมทูตไปยังทวีปต่าง ๆ ในครั้งนั้นถือเป็นรูปแบบหนึ่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไปต่างประเทศในปัจจุบัน

จากการศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ สามารถสรุปความได้ในประเด็นดังต่อไปนี้

ประเด็นที่ ๑ ความเป็นมาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศของประเทศไทยกล่าวคือการส่งพระธรรมทูตไทยไปเผยแผ่พระศาสนาในต่างประเทศ มีหลักฐานชัดเจนว่าเริ่มในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี รัชสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกษฐ์ ได้ส่งพระธรรมทูตไปที่ประเทศลังกา ๒ คณะ ได้แก่ คณะของพระอุบาลีและพระอริยมุนี และคณะของพระวิสุทธาจารย์และพระวรญาณมุนี รวมระยะเวลาในการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในประเทศลังกาประมาณ ๗ ปี จนทำให้นิกายสยามวงศ์หรืออุบาลีวงศ์ได้รับการฟื้นฟูขึ้นในประเทศศรีลังกา และในยุคกรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานี รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ ได้ส่งคณะสงฆ์ไปที่ประเทศศรีลังกาอีกครั้งหนึ่ง โดยมีระยะเวลาประมาณ ๑ ปี และในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ช่วงก่อน พ.ศ. ๒๕๐๐ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) ได้รับอาราธนาไปประเทศพม่า อินเดีย ยุโรปและอเมริกาเพื่องานพระธรรมทูต และท่านได้ส่งอาจารย์และนิสิตของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ไปศึกษาต่อที่ประเทศพม่า ศรีลังกาและอินเดีย และเริ่มมีการส่งพระธรรมทูตไทยไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศต่าง ๆ

ส่วนในประเด็นของพระธรรมทูตในปัจจุบัน หมายถึง พระสงฆ์สาวกที่ทำหน้าที่เผยแผ่หลักธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนเป็นอันมาก และพระธรรมทูตไทยยุคใหม่ คือ ผู้แทนของคณะสงฆ์ไทยที่ได้รับการฝึกฝนอบรมในหลักการและวิธีการเพื่อมอบหมายให้ไปทำงานเผยแผ่ธรรมะแก่ประชาชนทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ

ในปัจจุบันพระภิกษุที่จะไปปฏิบัติหน้าที่เป็นพระธรรมทูตสายต่างประเทศได้นั้นต้องได้รับคัดเลือกจากสำนักฝึกอบรมให้เดินทางไปปฏิบัติหน้าที่พระธรรมทูตในต่างประเทศและต้องมีคุณสมบัติตามที่สำนักฝึกอบรมกำหนดไว้ด้วย

ประเด็นที่ ๒ ระเบียบปฏิบัติสำหรับพระธรรมทูตสายต่างประเทศในปัจจุบันซึ่งเป็นผู้แทนของคณะสงฆ์ไทยที่ได้ผ่านการอบรมตามหลักสูตรโครงการอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ และได้รับมอบหมายให้นำหลักธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่แก่ประชาชนในต่างประเทศ

ภายใต้การกำกับดูแลของคณะสงฆ์ไทยและองค์กรร่วมมือต่าง ๆ ต้องได้วุฒิบัตรการฝึกอบรม พร้อมทั้งปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับของสำนักงานกำกับดูแลพระสงฆ์ไทยไปต่างประเทศ

ประเด็นที่ ๓ นโยบายการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทย การเผยแผ่พระพุทธศาสนานับว่า เป็นนโยบายสำคัญของคณะสงฆ์ไทยโดยมียุทธศาสตร์ในด้านการเผยแผ่โดยคณะกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแห่งชาติได้ประกาศแผนแม่บทด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พ.ศ. ๒๕๕๔-๒๕๕๙ ขึ้น โดยมียุทธศาสตร์หลัก ๔ ด้าน

ยุทธศาสตร์ที่ ๑ อุปถัมภ์ ส่งเสริม สนับสนุนการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ยุทธศาสตร์ที่ ๒ พัฒนาบุคลากรผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มีศักยภาพและขีดความสามารถในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ยุทธศาสตร์ที่ ๓ จัดกิจกรรมการเผยแผ่หลักพุทธธรรมด้วยรูปแบบและวิธีการที่หลากหลาย

ยุทธศาสตร์ที่ ๔ สร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ด้านพระธรรมทูต การจัดส่งพระธรรมทูตไปเผยแผ่แก่ประชาชนในพื้นที่เป้าหมายต่าง ๆ นั้น คณะสงฆ์ได้ดำเนินการมานานแล้ว แต่เป็นไปตามสถานการณ์ที่จำเป็นและตามความเสียสละของภิกษุแต่ละรูป โดยอยู่ในการกำกับดูแลขององค์การเผยแผ่ ตามพ.ร.บ. คณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ ต่อมาถึง พ.ศ. ๒๕๐๕ ได้มีการประกาศใช้ พ.ร.บ. คณะสงฆ์ฉบับใหม่ ทำให้ในระยะเวลา ๒ ปีแรก งานพระธรรมทูตได้สะดุดหยุดลงเป็นบางส่วน แต่ยังมีพระสงฆ์ดำเนินการอยู่บ้าง โดยใช้ชื่อนักเผยแผ่บ้าง พระธรรมจาริกบ้าง ต่างรูปต่างก็ทำไปตามความศรัทธาเป็นที่ตั้ง จึงยังไม่เป็นเอกภาพ ทั้งยังไม่ได้รับการสนับสนุนอย่างเป็นทางการ จนมาถึง พ.ศ. ๒๕๐๗ กรมการศาสนา โดยพันเอกปิ่น มุทุกันต์ อธิบดีกรมการศาสนาในเวลานั้น ได้ฟื้นฟูงานพระธรรมทูตขึ้นด้วยการจัดตั้งโครงการพระธรรมทูตขึ้นมา และได้ทดลองดำเนินงานโดยอาราธนาพระเถระผู้ใหญ่เป็นหัวหน้าคณะอำนวยการ จัดส่งพระสงฆ์ออกจาริกประกาศพระศาสนาในถิ่นต่าง ๆ ต่อมามหาเถรสมาคม มีมติให้รับงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบของพระธรรมทูตนี้เป็นกิจกรรมถาวร โดยตั้งเป็นกองงานพระธรรมทูตขึ้นดำเนินการตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๙ เป็นลำดับมา มีฐานะเทียบเท่ากองธรรมสนามหลวงและกองบาลีสนามหลวง

ประเด็นที่ ๔ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศซึ่งเป็นภารกิจหลักของพระธรรมทูตสายต่างประเทศโดยตรงคือต้องมีหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนา กล่าวคือ การดำเนินงานเพื่อให้หลักธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาแพร่หลายออกไปในทุกสารทิศ มีผู้ศรัทธาเลื่อมใส เคารพ ยำเกรง ในพระรัตนตรัยน้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติด้วยหลักประโยชน์ ๓ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยยึดหลักประโยชน์และความสุขของมหาชนเป็น

ที่ตั้งถือเป็นวัตถุประสงค์หลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ดังที่พระพุทธเจ้าทรงประทานโอวาทให้แก่เหล่าพระสาวกชุดแรกที่ทรงส่งไปประกาศพรหมจรรย์ ซึ่งเป็นเครื่องชี้ชัดถึงบทบาทสำคัญของการสื่อหลักธรรมในพระพุทธศาสนา โดยเป็นหลักการและนโยบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของเหล่าพุทธสาวกตราบถึงปัจจุบัน ทั้งนี้เพื่อประโยชน์สุขแก่มนุษย์ โดยหลักการคือ ให้เกิดประโยชน์สุขตามพุทธประสงค์ ๓ ประการ คือ

๑) ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ ประโยชน์ในชาตินี้

๒) สัมปรายิกัตถประโยชน์ ประโยชน์ในชาติหน้า

๓) ปรมัตถประโยชน์ ประโยชน์อย่างยิ่ง

ประเด็นที่ ๕ สถานการณ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศในทวีปต่าง ๆ ได้แก่ ทวีปเอเชีย ทวีปอเมริกา ทวีปยุโรป และทวีปโซนโอเชียเนีย จะเห็นได้ว่า การสร้างวัดและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างแดนซึ่งมิใช่เมืองพุทธมาแต่เดิมนั้นมักจะประสบกับปัญหาต่าง ๆ ไม่มากก็น้อยตามสถานการณ์ของแต่ละประเทศ และปัญหาอีกส่วนหนึ่งมาจากความไม่พร้อมของตัวพระธรรมทูตเองซึ่งเป็นผู้ที่จะไปเผยแผ่พระศาสนา เช่นทักษะในด้านการสื่อสารภาษาประจำถิ่นกับคนในท้องถิ่น และการไม่เข้าใจในวัฒนธรรมในพื้นที่นั้น ๆ ประเด็นนี้ถ้าเผยแผ่เฉพาะในกลุ่มของคนไทยในต่างประเทศเพียงอย่างเดียว ปัญหาก็อาจจะมีไม่มากนัก

ประเด็นที่ ๖ ปัญหาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศยังคงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง เมื่อสรุปปัญหาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศโดยภาพรวม แบ่งได้เป็น ๒ ประเด็นใหญ่ ๆ คือ ปัญหาจากภายนอก ได้แก่ ปัญหาความขัดแย้งในเรื่องการบริหารจัดการวัดและการบริหารการเงินของพระสงฆ์กับคณะกรรมการวัด เนื่องจากในหลายประเทศ การจัดตั้งวัด จะต้องดำเนินการในนามของนิติบุคคล จึงต้องมีคณะกรรมการซึ่งเป็นฆราวาสมาร่วมบริหารจัดการด้วย หรือจำนวนวัดไทยที่มีเพิ่มขึ้น แต่หน่วยงานในส่วนกลางของไทยไม่สามารถกำกับดูแลได้อย่างทั่วถึง และปัญหาจากพระธรรมทูต ได้แก่ ความไม่พร้อมในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านการใช้ภาษาท้องถิ่นยังไม่สามารถสื่อสารภาษาต่างประเทศได้อย่างคล่องแคล่ว จึงมุ่งการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่พุทธศาสนิกชนไทยมากกว่าชาวต่างชาติ ความไม่เข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่น มุ่งเน้นด้านวัตถุนิยม การประพฤติตนไม่เหมาะสมกับสมณสารูป ซึ่งเป็นปฏิปทาที่ไม่นำความเลื่อมใสมาสู่ชาวไทยในต่างประเทศหรือพุทธศาสนิกชนชาติอื่น ๆ มีปัญหาเรื่องการเงิน และบางรูปลาสิกขาเมื่อได้รับใบอนุญาตให้ทำงานและพำนักได้ถาวร เป็นต้น อย่างไรก็ดีปัญหาบางประการอาจคาบเกี่ยวทั้งปัญหาภายนอกและภายใน เช่น ระยะเวลาในการพำนักอยู่ในแต่ละประเทศนั้น เป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับระเบียบปฏิบัติของสถานทูตในประเทศนั้น แต่อาจได้รับความสะดวกมากขึ้น ถ้ากระทรวงการต่างประเทศเข้ามามีส่วนร่วมในการอำนวยความสะดวกให้แก่พระธรรมทูต หรือปัญหาการบริหารจัดการวัดระหว่างคณะกรรมการซึ่งมีฆราวาสร่วมอยู่ด้วย ตัวอย่าง

ปัญหาและอุปสรรคที่พบเหล่านี้ เป็นเพียงส่วนหนึ่งที่พบและรอการจัดการทั้งจากตัวพระธรรมทูตเอง และจากหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการกำกับดูแลและสนับสนุนการปฏิบัติหน้าที่ของพระธรรมทูตในต่างประเทศ ซึ่งส่งผลต่อความสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในการทำให้ชาวท้องถิ่นเข้าถึงหลักธรรมและน้อมนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้

จากการเสนอกลยุทธ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ สามารถสรุปเป็นประเด็นต่าง ๆ ได้ดังนี้

ประเด็นที่ ๑ แนวคิดเรื่องกลยุทธ์ถูกมองว่าเป็นส่วนหนึ่งในการวางแผนวิธีดำเนินการอย่างมีระบบและเป็นแนวทางนำไปสู่การบรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายขององค์การเพื่อให้องค์การนั้นสามารถดำรงอยู่ได้ท่ามกลางสภาพแวดล้อมทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ซึ่งการจะจัดทำกลยุทธ์ได้นั้นควรจะมีข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้จากการวิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็ง โอกาสและอุปสรรคขององค์การ ข้อมูลวิสัยทัศน์และพันธกิจ เพราะส่วนใหญ่การกำหนดกลยุทธ์มักสอดคล้องกับพันธกิจ วิสัยทัศน์ และวัตถุประสงค์พื้นฐานทั้งหลายขององค์การ รวมถึงกำหนดแผนงานหลักต่าง ๆ ที่ได้มีการจัดทำขึ้นมาเพื่อจะนำมาปฏิบัติให้บรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ต่าง ๆ ตลอดจนมีวิธีการที่สำคัญเกี่ยวกับการแบ่งสรรทรัพยากรทั้งหลายที่นำมาใช้เพื่อทำให้องค์การปรับตัวได้สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อม

การวางแผนหรือการกำหนดกลยุทธ์ คือการพิจารณาโอกาส และภัยคุกคาม การประเมินทรัพยากร การพัฒนาทางเลือก หรือเงื่อนไขระหว่างโอกาส เป็นการตอบคำถามพื้นฐานที่จะรู้ว่าองค์การจะก้าวเดินไปทางไหน องค์การมีอะไรบ้าง จะต้องทำอะไรบ้าง จึงจะไปถึงเป้าหมาย หรือการกำหนดทิศทางที่จะทำให้บรรลุผล และมักใช้ข้อมูลจากการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกองค์การเป็นพื้นฐาน หรือเป็นการวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างสิ่งที่ควรจะเป็นและสิ่งที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน หากมีความแตกต่างจะชี้ให้เห็นถึงปัญหาที่เกิดขึ้น เช่นในองค์การ หรือหน่วยงานซึ่งจะมีการดำเนินการแก้ไขโดยการกำหนดกลยุทธ์หรือปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ที่ใช้อยู่

ประเด็นที่ ๒ ความสอดคล้องระหว่างแนวคิดการวางแผนกลยุทธ์กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ กล่าวคือ แนวคิดการวางแผนกลยุทธ์เป็นการวางแผนที่มุ่งมั่นในการปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่กำลังจะเกิดขึ้นในสภาพแวดล้อม โดยจะวางแผนพัฒนาให้องค์การปรับการดำเนินงานเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลตลอดเวลาที่ก้าวไปในอนาคต ส่วนการวางแผนในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศก็เช่นกัน จะต้องวางแผนพัฒนาให้งานพระธรรมทูตปรับการดำเนินงานเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลตามเป้าหมายที่ตั้งไว้คือมีชาวต่างชาติหันมานับถือพระพุทธศาสนามากขึ้น

ประเด็นที่ ๓ วิเคราะห์ปัญหาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ จากทัศนะของผู้ทรงคุณวุฒิเกี่ยวกับปัญหาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรม

สายต่างประเทศ ได้แก่ ทัศนคติ ค่านิยม ความเชื่อ ศาสนา สภาพทางสังคม ประเพณี วัฒนธรรม ภาษาท้องถิ่น ที่แตกต่างกัน สถานที่ก่อสร้างวัด งบประมาณที่ต้องใช้เป็นค่าใช้จ่ายต่าง ๆ และบุคลากรหรือพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ซึ่งสามารถแบ่งเป็นปัญหาที่เกิดจากสภาพแวดล้อมภายนอกหรือประเทศที่ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้แก่ ทัศนคติ ค่านิยม ความเชื่อ ศาสนา สภาพทางสังคม ประเพณี วัฒนธรรม ภาษาท้องถิ่น ที่แตกต่างกัน สถานที่ก่อสร้างวัด และปัญหาที่เกิดจากสภาพแวดล้อมภายในองค์การทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ งบประมาณที่ต้องใช้เป็นค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ในการบริหารจัดการวัดในด้านต่าง ๆ และบุคลากรหรือพระธรรมทูตสายต่างประเทศ

ประเด็นที่ ๔ กลยุทธ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ เป้าหมายหลักของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ พบว่า ยังมีความเห็นที่แตกต่างกันในบางประการ ซึ่งผู้วิจัยมีความเห็นว่า ควรมีการกำหนดเป้าหมายให้ชัดเจนจากหน่วยงานกลาง และประชาสัมพันธ์ให้กับวัดในต่างประเทศและพระธรรมทูตสายต่างประเทศทราบ เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกันและทำหน้าที่ไปในทิศทางเดียวกัน

กลุ่มเป้าหมายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบว่า มีทั้งชาวไทย ชาวท้องถิ่น และชาวต่างชาติอื่น ๆ ที่อยู่ในประเทศนั้น ซึ่งผู้วิจัยมีความเห็นว่า ควรกำหนดให้ชัดเจนว่ากลุ่มเป้าหมายในการไปเผยแผ่คือใคร เพื่อจะสามารถกำหนดแนวทางในการเผยแผ่ให้สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมายที่แตกต่างกัน เช่น กลุ่มคนไทย อาจต้องการพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เคยปฏิบัติในประเทศไทย แต่ถ้าเป้าหมายหลักของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไม่ใช่เพียงการให้คงพิธีกรรมไว้เท่านั้น แต่ต้องการให้คนไทยเริ่มนำหลักธรรมไปสู่การปฏิบัติ พระธรรมทูตจะต้องมีแนวทางหรือกลยุทธ์ที่จะทำให้คนไทยนำหลักธรรมไปปฏิบัติให้ได้ นอกเหนือไปจากการมีพิธีกรรมตามปกติ เป็นต้น

รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีการดำเนินการในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งนี้ขึ้นกับแต่ละประเทศว่า มีกฎระเบียบปฏิบัติที่แตกต่างกันไปอย่างไร และยังขึ้นอยู่เป้าหมายหลักและกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งจะมีความสัมพันธ์กับเรื่องอื่น ๆ ต่อไปด้วย เช่น การวัดความสำเร็จในการเดินทางไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ถ้ากลุ่มเป้าหมายคือคนท้องถิ่น ตัวชี้วัดต้องเป็นคนท้องถิ่น หรือถ้ากลุ่มเป้าหมายคือคนไทย ตัวชี้วัดต้องเป็นคนไทย และรูปแบบการเผยแผ่ก็มักจะมีความแตกต่างกันไปตามกลุ่มเป้าหมาย เป็นต้น

ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีการกล่าวถึงไว้หลายประการ เช่น หน่วยงานหลักในการดูแลกิจการทางพระพุทธศาสนา หน่วยงานต้นสังกัดของพระธรรมทูต หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการฝึกอบรมพระธรรมทูต กระทรวงการต่างประเทศ วัดและเจ้าอาวาสของวัดในต่างประเทศ ประเทศที่ไปปฏิบัติศาสนกิจ และพระธรรมทูต

ประเด็นที่ ๕ สังเคราะห์กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ปัญหาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบว่า สอดคล้องกันไปในทิศทางเดียวกัน คือ พระธรรมทูตยังมีคุณสมบัติที่จำเป็นต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไม่ครบสมบูรณ์ เช่นความรู้ในหลักธรรมที่เป็นแก่นของพระพุทธศาสนา การเจริญกรรมฐาน ภาษาต่างประเทศ ความรู้เกี่ยวกับประเทศที่จะไปปฏิบัติศาสนกิจ เป็นต้น การสนับสนุนและช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ ที่จำเป็นจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

แนวทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา แบ่งเป็น ๒ ด้านคือ ด้านบุคลากรและด้านองค์การ

แนวทางการแก้ไขด้านบุคลากรนั้น พระธรรมทูตต้องวิเคราะห์ตัวเองให้พบว่า จุดแข็งของตัวเองคืออะไร แล้วใช้จุดแข็งนั้นเป็นตัวนำในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จุดอ่อนของตัวเองคืออะไร ถ้าจุดอ่อนนั้นไม่สามารถแก้ไขได้ ต้องหาผู้ที่มีจุดแข็งตรงกับจุดอ่อนของตนเองหรือทีมมาช่วยสนับสนุน อีกประเด็นคือพระธรรมทูตในยุคปัจจุบันจะอยู่ลำพังหรือทำงานคนเดียวไม่ได้ ถ้าจะทำงานให้ประสบความสำเร็จทันเวลาต้องใช้ทีมงานมาเสริม ถ้าจุดแข็งไม่มีอยู่ในทีม ต้องมีฆราวาสมาช่วย เช่น หาอาสาสมัครมาช่วยแปลธรรมะเป็นภาษาอังกฤษ เป็นต้น

แนวทางการแก้ไขด้านองค์การ ปัญหาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตในต่างประเทศ ส่วนหนึ่งมีสาเหตุมาจากสถาบันหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สิ่งที่ควรดำเนินการ ได้แก่ จัดให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านการบริหารจัดการสำหรับผู้เกี่ยวข้องทุกระดับในรูปแบบต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องเท่าที่จะเป็นไปได้ การจัดการความรู้เกี่ยวกับการทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศในทุกด้าน เพื่อเป็นคลังความรู้แก่พระธรรมทูตรุ่นหลังใช้เป็นแนวทางการทำงานหรือแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างทันท่วงที การจัดตั้งสถาบันหรือวิทยาลัยพระธรรมทูต เพื่อพัฒนาบุคลากรด้านงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ การจัดตั้งคณะกรรมการบริหารกิจการพระธรรมทูต บางแนวทางที่เสนออยู่ในระหว่างการดำเนินการ และบางแนวทางมีข้อจำกัดหลายประการ ทำให้ไม่สามารถดำเนินการได้ทันทีหรือดำเนินการแล้วแต่ยังไม่เกิดผลเป็นรูปธรรมชัดเจน ปัญหาเหล่านี้ จึงถูกมองว่าไม่มีใครสนใจ ทั้งที่ในความเป็นจริง การจัดการกับบางปัญหาต้องใช้ระยะเวลาในการดำเนินการ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นกลวิธีที่แสดงให้ประชาชนได้รับทราบเรื่องราวต่าง ๆ จากการดำเนินงานของพระธรรมทูต เช่น การสอนธรรม การเทศน์ บรรยาย เพื่อสื่อให้เห็นถึงความสำคัญของพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ประกอบไปด้วยกระบวนการต่าง ๆ ตั้งแต่การวางแผน การสร้างบุคลากรผู้เผยแผ่ การพัฒนาบุคลากร การสนับสนุน ภายใต้วิธีการเผยแผ่ ที่ผสมผสานกันระหว่างเนื้อหาสาระที่บรรยายกับคุณสมบัติของผู้บรรยาย เพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ในการเผยแผ่

องค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการกำหนดกลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนามีลักษณะสำคัญ ๓ ด้าน คือ กลยุทธ์ด้านความเข้าใจสภาพปัญหาและอุปสรรค กลยุทธ์ด้านนโยบายและการวางแผน กลยุทธ์ด้านการพัฒนาและปรับปรุงแก้ไข

ประเด็นที่ ๖ เสนอกลยุทธ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ เสนอไว้ ๒ ระดับ คือ กลยุทธ์ระดับหน่วยงาน และกลยุทธ์ระดับบุคคล ดังนี้

๑) กลยุทธ์ระดับหน่วยงาน หมายถึง กลยุทธ์ที่ครอบคลุมตั้งแต่หน่วยงานที่กำกับดูแลงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกระดับที่ไม่ใช่ตัวพระธรรมทูต มีข้อเสนอกลยุทธ์ ดังนี้

(๑) กำหนดเป้าหมายหลักและแนวทางในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ชัดเจนและประชาสัมพันธ์ให้ทั่วถึง

(๒) จัดทำฐานข้อมูลของวัดในต่างประเทศและพระธรรมทูตสายต่างประเทศที่เป็นปัจจุบัน

(๓) สร้างฐานข้อมูลกลางในการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับประวัติของประเทศต่าง ๆ

(๔) จัดทำฐานข้อมูลเกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสองภาษา เช่น ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ หรือภาษาบาลีและภาษาอังกฤษ

(๕) จัดสรรงบประมาณในการบริหารจัดการงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศอย่างต่อเนื่องเป็นประจำทุกปี

๒) กลยุทธ์ระดับบุคคล หมายถึง กลยุทธ์ที่เกี่ยวกับพระธรรมทูตแต่ตรง มีข้อเสนอกลยุทธ์ ดังนี้

(๑) รู้จักตน ด้วยการวิเคราะห์ตนเอง พัฒนาตนเองด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา ทั้งปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ โดยเฉพาะด้านการสอนกรรมฐาน ด้านจริยวัตร และความรู้ทางโลกตามความจำเป็นต่อการปฏิบัติหน้าที่พระธรรมทูต โดยเฉพาะภาษาอังกฤษและภาษาท้องถิ่น

(๒) การรู้ชุมชนซึ่งเป็นการวิเคราะห์แนวโน้มการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอนาคต รู้เท่าทันสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ในประเทศที่ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามสภาพสังคมปัจจุบัน

(๓) พัฒนาคุณสมบัติด้านอื่น ๆ ที่มีความจำเป็นต่อการทำหน้าที่เป็นพระธรรมทูตโดยไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยในทางพระพุทธศาสนา

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑. สถาบันทางพระพุทธศาสนามีวัดหรือสถานปฏิบัติธรรมตลอดจนสมาคมทางพระพุทธศาสนา จัดให้มีการศึกษาอบรมเรื่องการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสาย

ต่างประเทศ เพื่อเป็นการพัฒนาศักยภาพของพระธรรมทูตสายต่างประเทศให้เข้มแข็งมากยิ่งขึ้น และให้พระภิกษุผู้จะทำหน้าที่พระธรรมทูตมีความมุ่งมั่นและอุดมการณ์อันแน่วแน่ต่อพระพุทธศาสนา

๒. สถาบันการศึกษาทางพระพุทธศาสนา มีมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นต้น ควรส่งเสริมให้มีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศให้มากยิ่งขึ้น เพื่อให้ได้แนวทางการฝึกอบรมพระธรรมทูตที่มีประสิทธิภาพ

๓. หน่วยงานกลางที่กำกับดูแลพระธรรมทูตสายต่างประเทศร่วมกับคณะสงฆ์ไทย มีมหาเถรสมาคมเป็นผู้ดูแลพระสงฆ์ทั่วประเทศ จัดทำคู่มือการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศสำหรับมอบให้พระธรรมทูตสายต่างประเทศใช้เป็นคู่มือประกอบการทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อให้พระธรรมทูตสายต่างประเทศมีแนวทางในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปในทิศทางเดียวกันและอยู่ในแนวทางตามพระธรรมวินัย เพื่อสร้างความเป็นเอกภาพของพระพุทธศาสนา ไม่ว่าพระพุทธศาสนาจะประดิษฐานอยู่แห่งใด โดยคงสาระสำคัญของพระธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาไว้ แต่อาจปรับเปลี่ยนไปตามท้องถิ่นแต่ละประเทศได้บ้าง ส่วนหลักการที่เป็นแก่นแท้ทางพระพุทธศาสนาต้องไม่เปลี่ยนแปลง

๔. หน่วยงานที่ดูแลพระธรรมทูตในแต่ละทวีป มีการอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศรุ่นใหม่ หรือมอบหมายพระธรรมทูตสายต่างประเทศที่มีประสบการณ์ช่วยทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงในการปฏิบัติหน้าที่ของพระธรรมทูตสายต่างประเทศรุ่นใหม่ เพื่อช่วยให้พระธรรมทูตรุ่นใหม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดปัญหาและอุปสรรคน้อยที่สุด

๕. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องรวบรวมข้อมูลความรู้จัดทำเป็นแหล่งความรู้ในการปฏิบัติงานของพระธรรมทูต เพื่อช่วยให้พระภิกษุผู้ทำหน้าที่พระธรรมทูตใช้สำหรับศึกษาทั้งก่อนการไปปฏิบัติหน้าที่ ขณะปฏิบัติหน้าที่หากเกิดปัญหาไม่สามารถขอความช่วยเหลือจากผู้อื่นได้ จะได้มีข้อมูลในการแก้ไขปัญหาต่อไป

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะสำหรับพระธรรมทูตสายต่างประเทศ

๑. การเป็นพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ต้องมีความมุ่งมั่น ตั้งใจ และเสียสละตนเองอย่างมาก หน้าที่ของพระธรรมทูตถือเป็นหน้าที่ที่ยิ่งใหญ่และสำคัญต่อการตั้งมั่นและดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนาในต่างประเทศที่แต่ละรูปเดินทางไป ดังนั้น แต่ละรูปจึงต้องมีคุณสมบัติและคุณลักษณะพื้นฐานของการเป็นพระธรรมทูต โดยเฉพาะความรู้ระดับเชี่ยวชาญในพระพุทธศาสนา ซึ่งมีแหล่งข้อมูลความรู้ให้สามารถค้นคว้าได้มากมาย และความรู้ในเชิงปฏิบัติโดยเฉพาะ ซึ่งต้องใช้เวลาสำหรับการฝึกฝนอย่างต่อเนื่อง เมื่อมีความมุ่งมั่นตั้งใจในการเป็นพระธรรมทูต ต้องพยายามฝึกฝนพัฒนาตนเอง ด้วยการเริ่มต้นที่ตัวเอง โดยไม่รอความช่วยเหลือหรืองบประมาณจากที่ใด ๆ เพราะไม่สามารถกำหนดได้ว่าจะมีงบประมาณมาเมื่อใด

๒. พระธรรมทูตสายต่างประเทศ ต้องมีการพัฒนาความรู้หลาย ๆ ด้าน ในทางโลกที่เป็นไปอยู่ในปัจจุบัน เพื่อสามารถปรับประยุกต์แนวทางและวิธีการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เข้ากันได้กับสถานการณ์เหล่านั้น โดยแต่ละท่านต้องพัฒนาการศึกษาด้วยตนเอง หรือเข้ารับการ

อบรมตามหน่วยงานต่าง ๆ นั่นคือ ทุกอย่างเริ่มต้นที่ตนเองก่อน อย่ารอให้โอกาสมาหา แต่ให้เดินทางไปหาโอกาส

๕.๒.๓ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ผู้วิจัยพบว่ายังมีประเด็นน่าสนใจที่ควรจะมีการทำวิจัยต่อไป ดังนี้

๑. ศึกษารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ประสบความสำเร็จของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ เพื่อสามารถนำมาใช้เป็นข้อมูลประกอบการบริหารจัดการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เหมาะสมต่อไป

๒. ศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตรุ่นบุกเบิกในแต่ละประเทศที่ประสบความสำเร็จในการประดิษฐานพระพุทธศาสนาในประเทศเหล่านั้น เพื่อให้พระธรรมทูตสายต่างประเทศรุ่นหลังใช้เป็นต้นแบบเมื่อมาปฏิบัติหน้าที่ในต่างประเทศและเพิ่มพลังใจให้มีความอดทนอดกลั้นเมื่อต้องประสบกับสถานการณ์ที่ไม่พึงประสงค์ต่อไป

๓. ศึกษาวัดต้นแบบที่ประสบความสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ เพื่อเป็นแนวทางของการบริหารจัดการวัดสำหรับวัดที่ยังไม่ประสบความสำเร็จหรือวัดที่อาจพบปัญหาและอุปสรรคในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี. ฉบับมหาจุฬาเตปิฏกํ, ๒๕๐๐.** กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_________. **พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_________. **อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาอฏฺฐกถา.** กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

_________ .**อรรถกถาภาษาไทย** ฉบับมหาจุฬาอรรถกถา. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

กองบรรณาธิการ คณะพระธรรมทูตรุ่นที่ ๑๑. **พระธรรมทูตสายต่างประเทศ รุ่นที่ ๑๑.** กรุงเทพมหานคร: โมชั่น พรีเพรส, ๒๕๔๘.

_________. คณะพระธรรมทูตรุ่นที่ ๑๕. **พระธรรมทูตสายต่างประเทศ รุ่นที่ ๑๕.** กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๒.

กิ่งพร ทองใบ. **กลยุทธ์และนโยบายธุรกิจ.** พิมพ์ครั้งที่ ๕ แก้ไขเพิ่มเติม. นนทบุรี: สุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๙.

กรมศิลปากร. **มิลินทปัญหา.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: ศิลปาบรรณาคาร, ๒๕๔๙.

กล้า ทองขาว. **แผนกลยุทธ์ทางการศึกษา สารานุกรมวิชาชีพครู เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในวโรกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๘๐ พรรษา.** กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาคุรุสภา, ๒๕๕๒.

คะนึงนิตย์ จันทบุตร. **สถานะและบทบาทของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย.** กรุงเทพมหานคร: กลุ่มประสานงานศาสนาเพื่อสังคม, ๒๕๓๒.

ฉัตรชัย ลอยฤทธิวุฒิไกร.**การตลาดเป้าหมายของสถาบัน**.นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๘.

ชนงกรณ์ กุณฑลบุตร. **การบริหารธุรกิจระหว่างประเทศ.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

ชูศักดิ์ ทิพย์เกษร. **พระพุทธศาสนาในศรีลังกา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: หจก. เชน ปริ้นติ้ง, ๒๕๕๑.

ดนัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์. **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในประเทศศรีลังกา**. กรุงเทพมหานคร: สามลดา, ๒๕๕๕.

ทศพร ศิริสัมพันธ์. **การวางแผนกลยุทธ์.** กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดี, ๒๕๓๙.

ธงชัย สันติวงษ์. **การวางแผน.** พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๐.

__________. **การบริหารเชิงกลยุทธ์**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๗.

นวม สงวนทรัพย์. **พระเจ้าอโศกราชมหาราช**. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

บรรจบ บรรณรุจิ. **เล่มนี้มีปัญหา.** กรุงเทพมหานคร: พรบุญการพิมพ์, ๒๕๓๘.

__________. **อสีติมหาสาวก.** กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

บิ๊กป๋วย ใจไทย. ผู้เรียบเรียง. **3^3 พระไทยไปนอกเพื่อให้ฝรั่งไหว้**. กรุงเทพมหานคร: เซเว่นโมชั่นเทคโนโลยี, ๒๕๕๖.

ประยุทธ์ หลงสมบุญ. **ปทานุกรมบาลี-ไทย.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๑๙.

พงศ์สัณห์ ศรีสมทรัพย์ และ ชลิดา ศรมณี. **หลักการจัดองค์การและการจัดการ**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: แสงจันทร์การพิมพ์, ๒๕๓๑.

พัฒนชัย กุลศิริสวัสดิ์. **แนวคิดการพัฒนาคุณภาพการจัดการที่ทุกคนมีส่วนร่วม.** กรุงเทพมหานคร: สำนักงานส่งเสริมสุขภาพกรมอนามัย, ๒๕๖๐.

พิสิฐ เจริญสุข. **คู่มือการเผยแผ่พระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา, ๒๕๓๙.

พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาโณ). **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ “คำวัด”**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๕๑.

_________. **ศัพท์วิเคราะห์.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เลี่ยงเชียง, ๒๕๕๐.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

__________. **ธรรมนูญชีวิต.** พิมพ์ครั้งที่ ๗๒. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

__________. **นิติศาสตร์แนวพุทธ**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓.

__________. **พระธรรมทูตในต่างประเทศ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

_________. **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

_________. **บทบาทและหน้าที่ของพระธรรมทูตในต่างแดน,** ในอนุสรณ์ พระธรรมทูตสายต่างประเทศ (รุ่นที่ ๑). กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

_________.**พระธรรมทูตไทยเบิกทางสู่อารยธรรมใหม่**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๕.

พระธรรมรินทร์ โภคาภรณ์. **งานพระธรรมทูตอินเดีย - เนปาล พระเทพโพธิวิเทศ(วีรยุทธ์วีรยุทฺโธ)**. พุทธคยา อินเดีย: สำนักงานพระธรรมทูต วัดไทยพุทธคยา อินเดีย, ๒๕๕๖.

พระธรรมวรนายก. "**ประวัติและพัฒนาการของพระธรรมทูต**", ใน **พระธรรมทูตสายต่างประเทศ รุ่นที่ ๑๕**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๒๗. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

_________. **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร: เอส อาร์. พริ้นติ้ง แมส โปรดักส์, ๒๕๕๑.

พระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมงฺกโร). "วิถีแห่งพระธรรมทูต", ใน **พระธรรมทูตสายต่างประเทศ รุ่นที่** ๙. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระมหาถนัด อตฺถจารี และพระปลัดอำพล สุธีโร. **พระธรรมทูตสายต่างประเทศ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). "**อุดมการณ์และบทบาทของพระธรรมทูตสายต่างประเทศในยุค โลกาภิวัตน์",** ในอนุสรณ์พระธรรมทูตสายต่างประเทศ (รุ่นที่ ๑). กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). **พระพุทธศาสนากับสังคมปัจจุบัน**. กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา, ๒๕๑๒.

_________. **สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๗.

_________. **เทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้า**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๐.

พระราชสิทธิวิเทศ. "สภาพปัญหาและแนวทางแก้ไข วัดไทยและคณะสงฆ์ไทยในสิงคโปร์และมาเลเซีย". **พระธรรมทูตสายต่างประเทศ รุ่นที่ ๗.** กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตฺโต). **พุทธศาสตร์ร่วมสมัย ๒**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

พระสมุทร ถาวรธมฺโม และคณะ. **๕๐ ปี วัดไทยพุทธคยา อินเดีย.** กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์ พริ้นติ้งแดนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๐.

พฤทธิ์ ศิริบรรณพิทักษ์. **การบริหารและจัดการศึกษาเพื่อโลกใบเล็ก.** กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดี, ๒๕๕๒.

เพ็ชรี สุมิตร, **ประวัติศาสตร์อินโดนีเซีย.** กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโตโยต้า ประเทศไทย, ๒๕๕๒.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระพุทธศาสนาในประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

__________. **รายงานประจำปี ๒๕๔๘**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **พระธรรมทูตไทยไปต่างประเทศ (ธ) รุ่นที่ ๗ (ธรรมทูตานุสรณ์ รุ่นที่ ๗/๒๕๔๔)**, ๒๕๔๔.

ไมเคิล อี. พอร์ตเตอร์. **ยุทธวิธีการแข่งขัน**. เรียบเรียงจากเรื่อง Competitive Strategy โดย สมคิด จาตุศรีพิทักษ์, สุวินัย ต่อศิริสุข, และอุตตม สาวนายน, ๒๕๔๓.

รังสรรค์ ประเสริฐศรี. **ภาวะผู้นำ.** กรุงเทพมหานคร: ธนธัชการพิมพ์, ๒๕๔๔.

ริชาร์ด เอส. สโลมา. **กลยุทธ์การบริหารแบบเฉียบขาดและฉับพลัน กฎทองคำสู่การเป็นนักบริหารชั้นเยี่ยม.** ธีรนัย แปลเรียบเรียงจากเรื่อง No-Nonsense Management.พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: สร้างสรรค์บุ๊คส์, ๒๕๔๒.

วศิน อินทสระ. **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๓๕.

__________. **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในประเทศอินเดียและประเทศไทย.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๓๕.

__________. **พุทธวิธีในการสอน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๔๕.

__________. **โอวาทปาติโมกข์**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๕.

วัดไทยพุทธคยาอินเดีย. **๕๐ ปีวัดไทยพุทธคยาอินเดีย.** จัดพิมพ์เป็นอนุสรณ์งานฉลองมหามงคลพุทธารามมหาราชชยันตี วัดไทยพุทธคา เมืองคยา รัฐพิหาร ประเทศอินเดีย ๒๔ -๓๐ มีนาคม ๒๕๕๐. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊พ, ๒๕๕๐.

วิรัช จงอยู่สุข. **ภาวะผู้นำการบริหารการศึกษาในโลกการเปลี่ยนแปลงกระบวนการสร้างวิสัยทัศน์และกลยุทธ์ในการบริหารทั่วไปและการศึกษา.** นครสวรรค์: ศูนย์บัณฑิตศึกษามจร, ๒๕๕๙

วิศิษฏ์ พงศ์พัฒนจิต. **คู่มือการเผยแผ่พระพุทธศาสนา.** กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๖.

ศิริวรรณ เสรีรักษ์ และคณะ. **องค์การและการจัดการ ฉบับมาตรฐาน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พัฒนาศึกษา, ๒๕๓๙.

ศิริวรรณ เสรีรัตน์. **กลยุทธ์การตลาดการบริหารการตลาดและกรณีตัวอย่าง.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พัฒนาศึกษา, ๒๕๓๗.

ศรีภูมิ อัครมาส. **หน้าต่างสู่โลกกว้าง ออสเตรเลีย.** กรุงเทพมหานคร: หน้าต่างสู่โลกกว้าง, ๒๕๔๙.

ศูนย์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาแห่งชาติ. **แผนแม่บทการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พ.ศ. ๒๕๕๔-๒๕๕๙**.

สง่า พิมพ์พงษ์. **คู่มือพระธรรมทูต**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๑.

สยาม แสนขัติ. **สยามวงศ์ในลังกา**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สหธรรมิก, ๒๕๔๙.

สมชาย ภคภาสน์วิวัฒน์. **การบริหารเชิงกลยุทธ์.** พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อมรินทร์, ๒๕๔๓.

สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ. **เรื่องประดิษฐานพระสงฆ์สยามวงศ์ในลังกาทวีป**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๖.

สมเด็จพระพุฒาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ). **พระธรรมทูตสายต่างประเทศ รุ่นที่ ๑๔**, กรุงเทพมหานคร: นิติธรรมการพิมพ์, ๒๕๕๑.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ ๓๘. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์, ๒๕๕๙.

__________. **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๓๐. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์, ๒๕๕๙.

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. **ยุทธศาสตร์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.** กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๕.

สำนักฝึกอบรมพระธรรมทูตไปต่างประเทศ (ธรรมยุต). **พระธรรมทูตไปต่างประเทศ (ธรรมยุต) รุ่นที่ ๑๓.** กรุงเทพมหานคร: พิฆเณศพริ้นท์ติ้งเซ็นเตอร์, ๒๕๕๐.

สุชีพ ปุญญานุภาพ, **พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพมหานคร:มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

สุธี ปิงสุทธิวงศ์. Essential Management Tools for Performance Excellence, กรุงเทพมหานคร: สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ, ๒๕๔๘.

สุลักษณ์ ศิวรักษ์. **ศาสนากับสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร: พาสิโก, ๒๕๒๔.

สุรีย์ มีผลกิจและวิเชียร มีผลกิจ. **พระพุทธกิจ ๔๕ พรรษา**.พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร: คอมฟอร์ม, ๒๕๕๑

สุวิมล ว่องวานิช. **การวิจัยประเมินความต้องการจำเป็น.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: ธรรมกาเพรส, ๒๕๕๘.

เสถียร โพธินันทะ. **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย,

แสง จันทร์งาม. **วิธีสอนของพระพุทธเจ้า**. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

__________. **พระธรรมทูตไทยไปต่างประเทศ (ธ) รุ่นที่ ๗ (ธรรมทูตานุสรณ์ รุ่นที่ ๗/๒๕๔๔)**. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

แสวง อุดมศรี. **พระวินัยปิฎก ๑ ว่าด้วยมหาวิภังค์หรือภิกขุนีวิภังค์**. กรุงเทพมหานคร: ประยูรวงศ์พริ้นติ้ง, ๒๕๔๖.

อัควิทย์ เรืองรอง. **สารานุกรมรอบรู้ประชาคมอาเซียน สาธารณรัฐสิงคโปร์**. กรุงเทพมหานคร: เอส.พี.อินเตอร์เอ็คคูชั่น, ๒๕๕๖.

(๒) บทความ-วารสาร:

ธนวิทย์ สิงหเสนี. “บทบาทของกระทรวงการต่างประเทศกับการส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ”. **รายงานการศึกษาส่วนบุคคล**. การฝึกอบรมหลักสูตรนักบริหารการทูต รุ่นที่ ๑ สถาบันการต่างประเทศเทวะวงศ์วโรปการ กระทรวงการต่างประเทศ, ๒๕๕๒.

พระครูนรนาถเจติยาภิรักษ์ (ชูศรี). สิริวัฒน์ ศรีเครือดง. ลำพอง กลมกลู. “รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกของพระธรรมทตู สายอินเดีย-เนปาลตามหลักพุทธจิตวิทยา”. **วารสารมหาจฬุานาครทรรศน์** ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – มีนาคม ๒๕๖๒): ๓๘๒.

พระมหาสุริยา วรเมธี. “**สำรวจการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยในสหรัฐอเมริกา**”. **วารสาร มจร มนุษยศาสตร์ปริทรรศน์** ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๘): ๗๐

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิธิบุณยากร). “ยุคสมัยของความขัดแย้ง: พระสงฆ์ยุคใหม่ควรตีความและเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างไร”. **วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์. ปีที่ ๕** ฉบับที่ ๓ (กรกฎาคม-กันยายน ๒๕๕๒): ๓๖-๓๗.

พระมหาอำนวย มีราคา. “แนวทางในการเผยแพร่พุทธศาสนาในต่างประเทศ: กรณีศึกษาประเทศเนเธอร์แลนด์”.**วารสารบริหารการศึกษาบัวบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี** ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – เมษายน ๒๕๕๙):๑๗๐-๑๗๖.

พสุ เดชะรินทร์. **ยุทธศาสตร์ หรือกลยุทธ์ คืออะไรแน่.** หนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ วันที่ ๑๙ เมษายน พ.ศ. ๒๕๔๘.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **บรรยายในการฝึกอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ**, จัดโดยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ณ พุทธมณฑล นครปฐม วันที่ ๙ พฤษภาคม ๒๕๔๖.

พระพรหมบัณฑิต. อดีตอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **คำบรรยาย เรื่อง ยุทธศาสตร์ และกลยุทธ์ในการบริหารการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ**, ในโครงการฝึกอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ รุ่นที่ ๑๙, วันศุกร์ที่ ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

พระราชปริยัติกวี, ศ. ดร. (สมจินต์ สมฺมาปญฺโญ). อธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, บรรยายพิเศษ **เรื่องประสบการณ์ทำงานวิธีคิดแนวทางการเผยแผ่และการสร้างศรัทธาของพระธรรมทูต,** ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วังน้อย พระนครศรีอยุธยา, ๖ พฤษภาคม ๒๕๖๒.

พระวิเทศรัตนาภรณ์, ดร. (ถนัด อตฺถจารี). เลขาธิการสมัชชาสงฆ์ไทยในสหรัฐอเมริกาบรรยายแก่พระธรรมทูตรุ่นที่ ๒๕ เรื่องพัฒนาการของพระธรรมทูตไทยสายประเทศสหรัฐอเมริกา, ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วังน้อย พระนครศรีอยุธย, ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๖๒.

พระศรีรัตนโมลี (สมคิด สุรเตโช/เหลาฉลาด). “รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยในประเทศสาธารณรัฐสิงคโปร์” **วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ ปีที่ ๑๓** ฉบับพิเศษ เล่ม ๒ มิถุนายน ๒๕๖๐.

ศักดิ์ศรี ปาณะกูล. “การประเมินความต้องการจำเป็นของหลักสูตร”. **วารสารรามคำแหง ปีที่ ๒๔, ฉบับที่ ๑** (ม.ค.-มี.ค. ๒๕๕๐): ๑๗๔-๑๙๓.

สรุปรายงานการประชุมสหภาพพระธรรมทูตไทยในโอเชียเนีย ครั้งที่ ๑/๒๕๕๙ วันที่ ๒๖ มีนาคม ๒๕๕๙ ณ วัดพุทธสามัคคี เมืองไครส์ทเชิร์ช ประเทศนิวซีแลนด์. การประชุมสหภาพพระธรรมทูตไทยในโอเชียเนีย ๒๐๑๗.

อริญญา เถลิงศรี. **ยุทธศาสตร์กับกลยุทธ์มีความแตกต่างกันอย่างไร?,** หนังสือพิมพ์ประชาชาติธุรกิจ, ฉบับวันที่ ๓๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๓, ปีที่ ๓๔, ฉบับที่ ๔๒๗๕, หน้า ๒๑.

เอกสารเผยแพร่.**วัดไทยที่อยู่ในเครือสมัชชาสงฆ์ไทยในประเทศสิงคโปร์** พ.ศ. ๒๕๔๗.

โจเซฟ เอส. จี. (Joseph S.G.). **ความรู้เบื้องต้นกลุ่มประเทศอาเซียน**.กรุงเทพมหานคร: ดวงกมลพับลิชชิ่ง, ๒๕๕๕.

(๓) ดุษฎีนิพนธ์/วิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์:

กฤติยา วโรดม. พัฒนาการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยสายอินเดีย-เนปาล”. **สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

บัญชายุทธ นาคมุจลินท์. “รูปแบบการพัฒนาศาสนทายาทที่พึงประสงค์ในพระพุทธศาสนา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

พระมหาสุริยา วรเมธี และคณะ. “ศึกษาแนวคิดและหลักการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยในสหรัฐอเมริกา”. **รายงานการวิจัย**. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

พระมหาวินัย ปุญฺญาโณ และคณะ, “การศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาทของไทยในประเทศสหรัฐอเมริกา”. **รายงานการวิจัย**. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

พันธ์ศักดิ์ พลสารัมย์. “การพัฒนากระบวนการบริหารงานอุดมศึกษาตามแนวคิดการบริหารงานแบบมุ่งคุณภาพทั้งองค์กร: กรณีศึกษาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต.** ภาควิชาอุดมศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พระครูปลัดสุวัฒนวชิรคุณ และ คณะ. “ศึกษาวิเคราะห์ยุทธศาสตร์หลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยในอินเดีย”. **ทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. คณะพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

พระครูวรญาณวิเทศ วิ. (พิพัฒนพร กิตฺติสุโภ). “กลยุทธ์บริหารการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในประเทศออสเตรเลีย”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

พระครูวิเวกวราภรณ์ (ประสิทธิ์ ฐานวโร). “บทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย, ๒๕๕๕.

พระทินวัฒน์ สุขสง. “แนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโลกตะวันตก”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.** คณะศิลปศาสตร์ สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา ภาควิชาปรัชญา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๘.

พระปรีชา พงษ์พัฒนะ. “การติดตามและประเมินผลโครงการอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ: ศึกษาเฉพาะกรณีพระธรรมทูตไทยในสหรัฐอเมริกา”. **วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔.

พระมหาปราโมทย์ มหาวีริโย (ปีกรม). “ศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชรัตนรังษี (วีรยุทธ์ วีรยุทฺโธ) ในฐานะพระธรรมทูตไทยประจำประเทศอินเดีย”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระมหามนตรี ศรีบุญฮุง. “แนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศในทรรศวรรษหน้า (พ.ศ. ๒๕๕๑-๒๕๖๐)”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา สาขาวิชาพัฒนศึกษา, ๒๕๕๐.

พระมหาสนธิญาณ รักษาภักดี. “การศึกษาความคิดเห็นของผู้เข้ารับการฝึกอบรมหลักสูตรพระธรรมทูตต่อการฝึกอบรมประจำปี พ.ศ. ๒๕๔๑”. **วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๒.

แม่ชีคมคาย คุมพันธ์. “ศึกษาบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ: ศึกษาเฉพาะกรณี พระสุเมธาจารย์ (โรเบิร์ต สุเมโธภิกขุ)”. **ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

ไพฑูรย์ ตรงเที่ยง, เกษมชาติ นเรศเสนีย์, และภาณุวัฒน์ ภักดีวงศ์. **การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศอินโดนีเซีย: รูปแบบที่ควรจะเป็น.** รายงานสืบเนื่องการประชุมสัมมนาวิชาการ (Proceedings) การนำเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ เครือข่ายบัณฑิตศึกษา หาวิทยาลัยราชภัฏภาคเหนือ ครั้งที่ ๑๗.

เพ็ญจันทร์ สังข์แก้ว. **การพัฒนาการตลาดสำหรับมหาวิทยาลัยราชภัฏภาคเหนือตอนล่าง: กรณีศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์. รายงานการวิจัย.** เพชรบูรณ์: มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๕๓.

เอกชัย ไชยดา. “**การพัฒนากลยุทธ์การตลาดสำหรับสถาบันทางพระพุทธศาสนา: กรณีศึกษาบัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**”. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

(๔) สื่อออนไลน์ :

ความเป็นมา (History). [ออนไลน์] แหล่งที่มา: http://www.padipa.org/ [๑ พ.ย.๒๕๖๑].

ประวัติวัดพุทธรังสี. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.watbuddharangsee.org/watbhudharangsri-annadale.php [๒๒ ตุลาคม ๒๕๖๑]

บรรจง โสดาดี, **การเผยแผ่และการนับถือพระพุทธศาสนาในทวีปเอเชีย**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www www.mcutac.com [๑๓ เมษายน ๒๕๖๒].

พจนานุกรมอ๊อกซ์ฟอร์ด. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://en.oxforddictionaries.com/definition/strategy. [๑ พฤษภาคม ๒๕๖๒].

พจนานุกรมเคมบริดจ์, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/strategy.[๑ พฤษภาคม ๒๕๖๒].

พจนานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.royin.go.th/dictionary. [๑ พฤษภาคม ๒๕๖๒].

พระมหาถนัด อตฺถจารี, ดร.,. **บทบาทพระธรรมทูตไทยในต่างแดน**. หน้า ๗-๘. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www. eBooks.in.th. [๑ พ.ย. ๒๕๖๑].

พระโสภณวชิราภรณ์ (ไสว โชติโก). รองอธิการบดีฝ่ายกิจการต่างประเทศ. มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๙, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: www.odc.mcu.ac.th. ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๖๒].

มองพระพุทธศาสนาในศรีลังกาและเกาหลีใต้สะท้อนปัญหาพระพุทธศาสนาไทย.[ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www cybervanaram.net [๑๓ เมษายน ๒๕๖๒].

รายชื่อวัดไทยในต่างประเทศ ๓๘๕ วัด. สำนักงานกำกับดูแลพระธรรมทูตไปต่างประเทศ. [ออนไลน์] แหล่งที่มา: https://www.obhik.com [๑ พฤศจิกายน๒๕๖๑].

วัดไทยนครเมลเบิร์น [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.watthaimelbourne.com. [๒๒ตุลาคม ๒๕๖๑].

วัดไทยนอร์เวย์. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.watthainorway. net/Thai/history.php [๒๓ ตุลาคม ๒๕๖๑].

วัดพุทธสามัคคี นครไครส์ทเชิร์ช ประเทศนิวซีแลนด์ [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://uto.org.nz/category. [๒๒ ตุลาคม ๒๕๖๑].

วัดอานันทเมตยาราม. History, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://watananda.org.sg/about-us/history [๒๓ ตุลาคม ๒๕๖๑].

วิทยาลัยพระธรรมทูต มจร. วัดมหาธาตุ. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: www.odc.mcu.ac.th ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๖๒].

สถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงนิวเดลี. **ประวัติพุทธศาสนาในอินเดีย ๒๕๖๐.** [ออนไลน์] แหล่งที่มา: http://newdelhi.thaiembassy.org/th/useful-knowledgeth/pilgrimag-wat-thai-th/buddhism-history-in-india-th. [๖ มิถุนายน ๒๕๖๐].

สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.royin.go.th/dictionary/index.php [๒๓ ตุลาคม ๒๕๖๑].

Cambridge Dictionary. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/strategy [๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๑].

Oxford Dictionaries. [ออนไลน์]. แหล่งที่มาhttps://en.oxforddictionaries.com/definition/strategy [๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๑].

Josh Nuttall, Should Individuals, or Individual Teams, Have a Strategy? [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://cmoe.com/blog/individual-and-team-strategy/ [๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๑].

(๕) บทสัมภาษณ์:

สัมภาษณ์ ปณัชญา ลีลายุทธ. รองประธานบริหารหนังสือพิมพ์ พิมพ์ไทยรายวัน, ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ พระกิตติโสภณวิเทศ (เศรษฐกิจ สมาหิโต). ประธานสหภาพพระธรรมทูตไทยในโอเชียเนีย, ๑๕ เมษายน ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ พระครูนรนาถเจติยาภิรักษ์. พระธรรมทูตสายประเทศอินเดีย- เนปาล, ๑๖ พฤษภาคม ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ พระครูโสภณพุทธิคุณ (คองเหียน มหาวีโร). วัดพุทธิคุณ รองประธานสมัชชาสงฆ์ไทยในประเทศสิงคโปร์ รูปที่ ๑, พฤษภาคม ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ พระเทพสุวรรณเมธี, ดร. (สุชาติ กิตฺติปญฺโญ). รองเจ้าคณะกรุงเทพมหานคร ๒๐ เมษายน ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ พระปราโมทย์ วาทโกวิโท. พระวิทยากรสันติภาพ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๑๖ เมษายน ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ พระมงคลธีรคุณ, ดร. (อินศร จินฺตาปญฺโญ). ผู้อำนวยการวิทยาลัยพระธรรมทูต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๕ เมษายน ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ พระมหาศักดิ์ชาย โกวิโท. รักษาการผู้อำนวยการสำนักงานวิทยาลัย วิทยาลัยพระธรรมทูต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๒ มีนาคม ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ. ดร. ผู้อำนวยการวิทยาลัยพุทธศาสตร์นานาชาติ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๑๖ เมษายน ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ พระราชสิทธิมุนี วิ., ดร. (บุญชิต ญาณสํวโร). ผู้อำนวยการสถาบันวิปัสสนาธุระ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒ เมษายน ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ พระวิเทศรัตนาภรณ์, ดร. (ถนัด อตฺถจารี). เลขาธิการสมัชชาสงฆ์ไทยในสหรัฐอเมริกา, ๕ ธันวาคม ๒๕๖๑.

พระวิเทศปุญญาภรณ์ (บุญทิน ปุญฺญธโช). เลขานุการสหภาพพระธรรมทูตไทยในยุโรป เจ้าอาวาส วัดพุทธราม ประเทศ สวีเดน, ๑๖ พฤษภาคม ๒๕๖๒

สัมภาษณ์ พระวิมลศาสนวิเทศ (สำรวจ กมโล). รองประธานสหภาพพระธรรมทูตไทยในทวีปยุโรป, ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ ศ. ดร.บุญทัน ดอกไธสง. คณะสังคมสาตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๙ พฤษภาคม ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ นพ. อรุณ สวนศิลป์พงศ์. อุปถัมภ์วัดไทยวอชิงตัน ดี.ซี. ประเทศสหรัฐอเมริกา, ๑๖ พฤษภาคม ๒๕๖๒

๒. ภาษาอังกฤษ

Bateman, Thomas S. and Scott A. Snell. **Management Building Competitive Advantage.** International Edition. McGraw-Hill, 1999.

Christensen, C. Roland and others. **Business Policy: Text and Cases**. Illinois: Richard, D. Irwin, 1973.

Cleland, David I. and William, R. King, **Management : A Systems Approach**. New York: McGraw-Hill, 1972.

Certo, S.c. and Peter, J.P. Strategic Management: Concept and Application, Singapore: McGraw-Hill, 1991.

Daft, Richard L. **Management**. Florida: The Dryden Press, 2000.

Dess, Gregory. G. and Miller, Alex. **Strategic Management**. Singapore: McGraw-Hill, Inc., 1993.

Goodstein, L.D. and others. **Applied Strategic Planning : A comprehensive guide.** New York: McGraw-Hill, 1993.

Hax, A.C. and Majuf, N.S. **The Strategic Management.** 5thed. Florida: The Dryden Press, 1993.

Heuser, Beatrice. **The Evolution of Strategy : Thinking War from Antiquity to the Present.** Cambridge University Press, 2010.

Jacob, M. E.L. **Strategic Planning : A How to do if Manual for Librarians.** New York: Neal-Schuman, 1990.

Kotler, P. & Murphy., P.E. **Strategic Planning for Higher Education**. The Journal of Higher Education, 1981.

Byars, Lloyd L., Rue, Leslie W., and Zahra, Shaker A. **Strategic Management.** Chicago: Irwin, 1996.

Mintzberg, H. **The Rise and Fall of Strategic Planning.** New York: Prentice-Hall, 1994.

Pitts, R.A. and Lei, D. **Strategic Management : Building and Sustaining Competitive Advantage.** Ohio: Thomson South-Western, 2000.

Rue, Leslie W. and Byars, Lloyd L. **Management: Skills and Application.** 13rd ed. New York: McGraw-Hill, 2009.

Thompson, Arthur A. Jr. and Strickland, A.J**. Strategic Management : Concept and Cases.** 8th ed. New York: Business, 1995.

Thompson, Arthur A. Jr, Strickland, A.J., III, and Gamble, John E. **Crafting and Executing Strategy**. 17th ed. USA: McGraw-Hill/Irwin, 2010.

Wheelen, T.L. and Hunger, D.J. **Strategic Management and Business Policy.** 8th ed. New Jersey: Prentice – Hall, 2002.

Wheelen, T.L. and Hunger, D.J. **Strategic Management and Business Policy.** 5th ed. New York: Addison Wesley, 1995.

Wright, P., Reingle, C.D. and Kroll, M.J. **Strategic Management: Text and Case.** Massachusetts: Alyn and Bacon, 1992.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
หนังสือขอเชิญผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือสัมภาษณ์

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย โทร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐ ภายใน ๑๑๓๓, ๑๑๒๗

ที่ ศธ ๖๑๐๑/ว ๔๕ **วันที่** ๑๕ มีนาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

เรียน **พระครูวินัยธรสมุทร ถาวรธมฺโม, ผศ. ดร.**

ด้วย **พระมหาสุเทพ สุวฑฺฒโน** นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา แบบ ๒.๑ ภาคปกติ เลขประจำตัวนิสิต ๕๖๐๑๕๐๕๒๒๑ ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์เรื่อง **"กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ"** โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการค้นคว้าวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-interview) เป็นเครื่องมือในการทำวิจัย ได้ออกแบบเครื่องมือวิจัยขึ้นมาใหม่ เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น และเพื่อความถูกต้องของเครื่องมือวิจัย จึงเห็นควรให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบและแก้ไขเครื่องมือวิจัย

เพื่อการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับงานวิจัย สามารถให้คำแนะนำที่ถูกต้อง เที่ยงตรง เป็นประโยชน์ จึงเรียนเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบและพัฒนาเครื่องมือวิจัย เพื่อความสมบูรณ์ในการทำวิจัยต่อไป

จึงเรียนเพื่อพิจารณาอนุเคราะห์

(พระมหาสมบูรณ์ วุฑฺฒิกโร, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ได้ตรวจสอบเครื่องมือแล้ว
๑๖ มี.ค. ๖๒

ประสานงาน:
พระมหาสุเทพ สุวฑฺฒโน โทร. ๐๙๕-๑๑๗๒๕๑๗

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย โทร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐ ภายใน ๑๑๓๓, ๑๑๒๗

ที่ ศธ ๖๑๐๑/ว ๔๕ **วันที่** ๑๕ มีนาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

เรียน **พระมหาทองเก็บ ญาณพโล, ดร.**

ด้วย **พระมหาสุเทพ สุวฑฺฒโน** นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา แบบ ๒.๑ ภาคปกติ เลขประจำตัวนิสิต ๕๖๐๑๕๐๕๒๒๑ ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์เรื่อง **"กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ"** โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการค้นคว้าวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-interview) เป็นเครื่องมือในการทำวิจัย ได้ออกแบบเครื่องมือวิจัยขึ้นมาใหม่ เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น และเพื่อความถูกต้องของเครื่องมือวิจัย จึงเห็นควรให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบและแก้ไขเครื่องมือวิจัย

เพื่อการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับงานวิจัย สามารถให้คำแนะนำที่ถูกต้อง เที่ยงตรง เป็นประโยชน์ จึงเรียนเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบและพัฒนาเครื่องมือวิจัย เพื่อความสมบูรณ์ในการทำวิจัยต่อไป

จึงเรียนเพื่อพิจารณาอนุเคราะห์

(พระมหาสมบูรณ์ วุฑฺฒิกโร, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พิจารณาตรวจแล้ว
๑๕ มี.ค. ๖๒

ประสานงาน:
พระมหาสุเทพ สุวฑฺฒโน โทร. ๐๙๕-๑๑๗๒๕๑๗

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย โทร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐ ภายใน ๑๑๓๓, ๑๑๒๗

ที่ ศธ ๖๑๐๑/ว ๔๕ **วันที่** ๑๕ มีนาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

เจริญพร **ผศ. ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม**

ด้วย **พระมหาสุเทพ สุวฑฺฒโน** นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา แบบ ๒.๑ ภาคปกติ เลขประจำตัวนิสิต ๕๖๐๑๕๐๕๒๒๑ ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์เรื่อง **"กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ"** โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการค้นคว้าวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-interview) เป็นเครื่องมือในการทำวิจัย ได้ออกแบบเครื่องมือวิจัยขึ้นมาใหม่ เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น และเพื่อความถูกต้องของเครื่องมือวิจัย จึงเห็นควรให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบและแก้ไขเครื่องมือวิจัย

เพื่อการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับงานวิจัย สามารถให้คำแนะนำที่ถูกต้อง เที่ยงตรง เป็นประโยชน์ จึงเจริญพรเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบและพัฒนาเครื่องมือวิจัย เพื่อความสมบูรณ์ในการทำวิจัยต่อไป

จึงเจริญพรเพื่อพิจารณาอนุเคราะห์

(พระมหาสมบูรณ์ วุฑฺฒิกโร, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ยินดีตรวจเครื่องมือ
๑๕ มี.ค. ๖๒

ประสานงาน:
พระมหาสุเทพ สุวฑฺฒโน โทร. ๐๙๕-๑๑๗๒๕๑๗

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย โทร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐ ภายใน ๑๑๓๓, ๑๑๒๗

ที่ ศธ ๖๑๐๑/ว ๔๕ **วันที่** ๑๕ มีนาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

เจริญพร **ดร.บุญเลิศ โอฐสู**

ด้วย **พระมหาสุเทพ สุวฑฺฒโน** นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา แบบ ๒.๑ ภาคปกติ เลขประจำตัวนิสิต ๕๖๐๑๕๐๕๒๒๑ ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์เรื่อง **“กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ”** โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการค้นคว้าวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-interview) เป็นเครื่องมือในการทำวิจัย ได้ออกแบบเครื่องมือวิจัยขึ้นมาใหม่ เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น และเพื่อความถูกต้องของเครื่องมือวิจัย จึงเห็นควรให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบและแก้ไขเครื่องมือวิจัย

เพื่อการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับงานวิจัย สามารถให้คำแนะนำที่ถูกต้อง เที่ยงตรง เป็นประโยชน์ จึงเจริญพรเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบและพัฒนาเครื่องมือวิจัย เพื่อความสมบูรณ์ในการทำวิจัยต่อไป

จึงเจริญพรเพื่อพิจารณาอนุเคราะห์

ยินดีเป็นได้
และได้ตรวจสอบ
ให้เรียบร้อยแล้ว
๑๕ มี.ค.๖๒

(พระมหาสมบูรณ์ วุฑฺฒิกโร, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประสานงาน:
พระมหาสุเทพ สุวฑฺฒโน โทร. ๐๙๕-๑๑๗๒๕๑๗

ภาคผนวก ข

เครื่องมือทำวิจัยแบบสัมภาษณ์เชิงลึก

แบบสัมภาษณ์ (Interview Guide) เพื่อการศึกษาวิจัย

เรื่อง กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ

....

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์นี้ จัดทำขึ้นเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลสำหรับการทำวิจัยเรื่อง **กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ** โดยมีคณาจารย์หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นที่ปรึกษาและกำกับดูแล ผู้วิจัยจะนำเทปบันทึกเสียงสัมภาษณ์ของกลุ่มตัวอย่างมาถอดเทป สรุปประเด็นจากการสัมภาษณ์ที่เหมือนกันและต่างกัน โดยนำข้อมูลเหล่านี้มาอธิบาย ตีความ วิเคราะห์และสังเคราะห์อย่างเป็นระบบเพื่อจัดทำและนำเสนอเป็นงานวิจัยที่สมบูรณ์ในโอกาสต่อไป

ผู้วิจัยใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดตอบคำถามตามความเป็นจริง เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการวิจัย ทั้งนี้ ข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์จะเก็บเป็นความลับและใช้เพื่อประกอบในการทำวิจัยเท่านั้น โดยจะไม่มีผลกระทบใดๆ. ต่อผู้ให้สัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น ๒ ตอน ดังต่อไปนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

๑. ชื่อ-ฉายา/นามสกุล ....

๒. ตำแหน่ง..

๓. เชื้อชาติ............................อายุ...............................ปี อายุพรรษา..

๔. สถานที่ปฏิบัติงาน...

๕. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้อง...

๖. วัน/เวลาที่ให้สัมภาษณ์...

๗. สถานที่ติดต่อ...

โทรศัพท์... E-mail ....

ตอนที่ ๒ ข้อมูลสภาพปัจจุบันของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ

๑. อะไร คือเป้าหมายหลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตในต่างประเทศ?

๒. ปัจจัยหลักที่มีผลต่อความสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศคือ อะไรบ้าง?

๓.จุดอ่อน จุดแข็ง ของพระธรรมทูตไทยในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ มี อะไรบ้าง?

๔. อะไร คือ ปัญหาและอุปสรรคของพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาใน ต่างประเทศ

๕.สภาพสังคม กฎหมาย การเมือง ศาสนา และศิลปวัฒนธรรม ของต่างประเทศ ซึ่งมี ความแตกต่างจากประเทศไทย ถือว่าเป็นโอกาสหรือเป็นอุปสรรคในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาใน ต่างประเทศหรือไม่อย่างไร?

๖.กลยุทธ์หรือแนวทางที่ใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศที่ทำให้ประสบ ความสำเร็จ ได้แก่ กลยุทธ์หรือแนวทางใด ปัจจุบันยังใช้อยู่หรือไม่ (รูปแบบ/วิธีการเผยแผ่ที่ใช้อยู่) ปัจจุบันใช้กลยุทธ์หรือแนวทางใดบ้าง?

๗.กลยุทธ์หรือแนวทางที่ใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศแล้วไม่ประสบ ความสำเร็จ เพราะอะไร?

๘.กลยุทธ์การส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศที่ ควรเป็นอย่างไร?

๙. สิ่งที่บ่งบอก หรือตัวชี้วัด ถึงความสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระธรรมทูตสายต่างประเทศ คืออะไร? มีปัจจัยของความสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาใน ต่างประเทศหรือไม่? (พระธรรมทูตมีคุณสมบัติพร้อมหรือไม่ ต้องการพระธรรมทูตแบบไหน)

๑๐. มีข้อเสนอแนะอะไรบ้าง? เพื่อช่วยให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ บรรลุเป้าหมายได้

ภาคผนวก ค

หนังสือขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย โทร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐ ภายใน ๑๑๓๓, ๑๑๒๗

ที่ ศธ ๖๑๐๑/ว ๔๙ **วันที่** ๑๗ มีนาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรียน พระเทพสุวรรณเมธี ดร. (สุชาติ กิตฺติปญฺโญ)

ด้วย **พระมหาสุเทพ สุวฑฺฒโน** นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา แบบ ๒.๑ ภาคปกติ เลขประจำตัวนิสิต ๕๖๐๑๕๐๕๒๒๑ ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์เรื่อง **"กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ"** โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการค้นคว้าวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-interview) เป็นเครื่องมือในการทำวิจัย มีความประสงค์จะสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีองค์ความรู้ทางด้านพระพุทธศาสนาสามารถให้ข้อมูลและคำแนะนำแก่นิสิตได้เป็นอย่างดี จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ **พระมหาสุเทพ สุวฑฺฒโน** ได้ดำเนินการสัมภาษณ์ท่านเพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์

(พระมหาสมบูรณ์ วุฑฺฒิกโร, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประสานงาน:
พระมหาสุเทพ สุวฑฺฒโน โทร. ๐๙๕-๑๑๗๒๕๑๗

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย โทร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐ ภายใน ๑๑๓๓, ๑๑๒๗

ที่ ศธ ๖๑๐๑/ว ๔๙ **วันที่** ๑๗ มีนาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรียน **พระราชสิทธิมุนี วิ., ดร.**

ด้วย **พระมหาสุเทพ สุวฑฺฒโน** นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา แบบ ๒.๑ ภาคปกติ เลขประจำตัวนิสิต ๕๖๐๑๕๐๕๒๒๑ ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์เรื่อง **"กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ"** โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการค้นคว้าวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-interview) เป็นเครื่องมือในการทำวิจัย มีความประสงค์จะสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีองค์ความรู้ทางด้านพระพุทธศาสนา สามารถให้ข้อมูลและคำแนะนำแก่นิสิตได้เป็นอย่างดี จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ **พระมหาสุเทพ สุวฑฺฒโน** ได้ดำเนินการสัมภาษณ์ท่านเพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์

(พระมหาสมบูรณ์ วุฑฺฒิกโร, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สมควรอนุญาตแล้ว
พระราชสิทธิมุนี
๒ เมษายน ๒๕๖๒

ประสานงาน:
พระมหาสุเทพ สุวฑฺฒโน โทร. ๐๙๕-๑๑๗๒๕๑๗

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย โทร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐ ภายใน ๑๑๓๓, ๑๑๒๗

ที่ ศธ ๖๑๐๑/ว ๔๙ **วันที่** ๑๗ มีนาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรียน **พระกิตติโสภณวิเทศ**

ด้วย **พระมหาสุเทพ สุวฑฺฒโน** นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา แบบ ๒.๑ ภาคปกติ เลขประจำตัวนิสิต ๕๖๐๑๕๐๕๒๒๑ ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์เรื่อง **"กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ"** โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการค้นคว้าวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-interview) เป็นเครื่องมือในการทำวิจัย มีความประสงค์จะสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีองค์ความรู้ทางด้านพระพุทธศาสนา สามารถให้ข้อมูลและคำแนะนำแก่นิสิตได้เป็นอย่างดี จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ **พระมหาสุเทพ สุวฑฺฒโน** ได้ดำเนินการสัมภาษณ์ท่านเพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์

(พระมหาสมบูรณ์ วุฑฺฒิกโร, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประสานงาน:
พระมหาสุเทพ สุวฑฺฒโน โทร. ๐๙๕-๑๑๗๒๕๑๗

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย โทร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐ ภายใน ๑๑๓๓, ๑๑๒๗

ที่ ศธ ๖๑๐๑/ว ๔๙ **วันที่** ๑๗ มีนาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรียน **พระวิเทศรัตนาภรณ์ เลขาธิการสมัชชาสงฆ์ในสหรัฐอเมริกา**

ด้วย **พระมหาสุเทพ สุวฑฺฒโน** นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา แบบ ๒.๑ ภาคปกติ เลขประจำตัวนิสิต ๕๖๐๑๕๐๕๒๒๑ ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์เรื่อง **"กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ"** โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการค้นคว้าวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-interview) เป็นเครื่องมือในการทำวิจัย มีความประสงค์จะสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีองค์ความรู้ทางด้านพระพุทธศาสนา สามารถให้ข้อมูลและคำแนะนำแก่นิสิตได้เป็นอย่างดี จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ **พระมหาสุเทพ สุวฑฺฒโน** ได้ดำเนินการสัมภาษณ์ท่านเพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์

(พระมหาสมบูรณ์ วุฑฺฒิกโร, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประสานงาน:
พระมหาสุเทพ สุวฑฺฒโน โทร. ๐๙๕-๑๑๗๒๕๑๗

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย โทร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐ ภายใน ๑๑๓๓, ๑๑๒๗

ที่ ศธ ๖๑๐๑/ว ๔๙ **วันที่** ๑๗ มีนาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรียน **พระวิมลศาสนวิเทศ (สำรวจ กมโล)**

ด้วย **พระมหาสุเทพ สุวฑฺฒโน** นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา แบบ ๒.๑ ภาคปกติ เลขประจำตัวนิสิต ๕๖๐๑๕๐๕๒๒๑ ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์เรื่อง **"กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ"** โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการค้นคว้าวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-interview) เป็นเครื่องมือในการทำวิจัย มีความประสงค์จะสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีองค์ความรู้ทางด้านพระพุทธศาสนา สามารถให้ข้อมูลและคำแนะนำแก่นิสิตได้เป็นอย่างดี จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ **พระมหาสุเทพ สุวฑฺฒโน** ได้ดำเนินการสัมภาษณ์ท่านเพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์

(พระมหาสมบูรณ์ วุฑฺฒิกโร, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประสานงาน:
พระมหาสุเทพ สุวฑฺฒโน โทร. ๐๙๕-๑๑๗๒๕๑๗

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย โทร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐ ภายใน ๑๑๓๓, ๑๑๒๗

ที่ ศธ ๖๑๐๑/ว ๔๙ **วันที่** ๑๗ มีนาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรียน **พระมงคลธีรคุณ, ดร.**

ด้วย **พระมหาสุเทพ สุวฑฺฒโน** นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา แบบ ๒.๑ ภาคปกติ เลขประจำตัวนิสิต ๕๖๐๑๕๐๕๒๒๑ ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์เรื่อง **"กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ"** โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการค้นคว้าวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-interview) เป็นเครื่องมือในการทำวิจัย มีความประสงค์จะสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีองค์ความรู้ทางด้านพระพุทธศาสนา สามารถให้ข้อมูลและคำแนะนำแก่นิสิตได้เป็นอย่างดี จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ **พระมหาสุเทพ สุวฑฺฒโน** ได้ดำเนินการสัมภาษณ์ท่านเพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์

ได้ให้สัมภาษณ์โดยมีประเด็นกำหนด-
ไว้ ครบทุกประเด็นแล้ว
มงคลธีรคุณ
๕ เม.ย. ๖๒

(พระมหาสมบูรณ์ วุฑฺฒิกโร, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประสานงาน:
พระมหาสุเทพ สุวฑฺฒโน โทร. ๐๙๕-๑๑๗๒๕๑๗

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย โทร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐ ภายใน ๑๑๓๓, ๑๑๒๗

ที่ ศธ ๖๑๐๑/ว ๔๙ **วันที่** ๑๗ มีนาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรียน พระวิเทศปุญญาภรณ์

ด้วย **พระมหาสุเทพ สุวฑฺฒโน** นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา แบบ ๒.๑ ภาคปกติ เลขประจำตัวนิสิต ๕๖๐๑๕๐๕๒๒๑ ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์เรื่อง **“กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ”** โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการค้นคว้าวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-interview) เป็นเครื่องมือในการทำวิจัย มีความประสงค์จะสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีองค์ความรู้ทางด้านพระพุทธศาสนา สามารถให้ข้อมูลและคำแนะนำแก่นิสิตได้เป็นอย่างดี จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ **พระมหาสุเทพ สุวฑฺฒโน** ได้ดำเนินการสัมภาษณ์ท่านเพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์

สัมภาษณ์แล้ว
พระวิเทศปุญญาภรณ์

(พระมหาสมบูรณ์ วุฑฺฒิกโร, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประสานงาน:
พระมหาสุเทพ สุวฑฺฒโน โทร. ๐๙๕-๑๑๗๒๕๑๗

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย โทร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐ ภายใน ๑๑๓๓, ๑๑๒๗
ที่ ศธ ๖๑๐๑/ว ๔๙ **วันที่** ๑๗ มีนาคม ๒๕๖๒
เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรียน พระครูโสภณพุทธิคุณ

ด้วย **พระมหาสุเทพ สุวฑฺฒโน** นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา แบบ ๒.๑ ภาคปกติ เลขประจำตัวนิสิต ๕๖๐๑๕๐๕๒๒๑ ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์เรื่อง **"กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ"** โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการค้นคว้าวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-interview) เป็นเครื่องมือในการทำวิจัย มีความประสงค์จะสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีองค์ความรู้ทางด้านพระพุทธศาสนา สามารถให้ข้อมูลและคำแนะนำแก่นิสิตได้เป็นอย่างดี จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ **พระมหาสุเทพ สุวฑฺฒโน** ได้ดำเนินการสัมภาษณ์ท่านเพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์

(พระมหาสมบูรณ์ วุฑฺฒิกโร, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สัมภาษณ์แล้ว

ประสานงาน:
พระมหาสุเทพ สุวฑฺฒโน โทร. ๐๙๕-๑๑๗๒๕๑๗

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย โทร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐ ภายใน ๑๑๓๓, ๑๑๒๗
ที่ ศธ ๖๑๐๑/ว ๔๙ **วันที่** ๑๗ มีนาคม ๒๕๖๒
เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรียน พระครูปริยัติกิตติวิมล

ด้วย **พระมหาสุเทพ สุวฑฺฒโน** นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา แบบ ๒.๑ ภาคปกติ เลขประจำตัวนิสิต ๕๖๐๑๕๐๕๒๒๑ ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์เรื่อง **"กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ"** โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการค้นคว้าวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-interview) เป็นเครื่องมือในการทำวิจัย มีความประสงค์จะสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีองค์ความรู้ทางด้านพระพุทธศาสนาสามารถให้ข้อมูลและคำแนะนำแก่นิสิตได้เป็นอย่างดี จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ **พระมหาสุเทพ สุวฑฺฒโน** ได้ดำเนินการสัมภาษณ์ท่านเพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์

อนุโมทนา
พระครูปริยัติกิตติวิมล
๑๖ พ.ค. ๖๒

(พระมหาสมบูรณ์ วุฑฺฒิกโร, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประสานงาน:
พระมหาสุเทพ สุวฑฺฒโน โทร. ๐๙๕-๑๑๗๒๕๑๗

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย โทร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐ ภายใน ๑๑๓๓, ๑๑๒๗

ที่ ศธ ๖๑๐๑/ว ๔๙ **วันที่** ๑๗ มีนาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรียน **พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ. ดร. ผู้อำนวยการวิทยาลัยพุทธศาสตร์นานาชาติ**

ด้วย **พระมหาสุเทพ สุวฑฺฒโน** นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา แบบ ๒.๑ ภาคปกติ เลขประจำตัวนิสิต ๕๖๐๑๕๐๕๒๒๑ ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์เรื่อง **"กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ"** โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการค้นคว้าวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-interview) เป็นเครื่องมือในการทำวิจัย มีความประสงค์จะสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีองค์ความรู้ทางด้านพระพุทธศาสนาสามารถให้ข้อมูลและคำแนะนำแก่นิสิตได้เป็นอย่างดี จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ **พระมหาสุเทพ สุวฑฺฒโน** ได้ดำเนินการสัมภาษณ์ท่านเพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์

(พระมหาสมบูรณ์ วุฑฺฒิกโร, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประสานงาน:
พระมหาสุเทพ สุวฑฺฒโน โทร. ๐๙๕-๑๑๗๒๕๑๗

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย โทร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐ ภายใน ๑๑๓๓, ๑๑๒๗

ที่ ศธ ๖๑๐๑/ว ๔๙ **วันที่** ๑๗ มีนาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรียน **พระมหาศักดิ์ชาย โกวิโท**

ด้วย **พระมหาสุเทพ สุวฑฺฒโน** นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา แบบ ๒.๑ ภาคปกติ เลขประจำตัวนิสิต ๕๖๐๑๕๐๕๒๒๑ ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์เรื่อง **“กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ”** โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการค้นคว้าวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-interview) เป็นเครื่องมือในการทำวิจัย มีความประสงค์จะสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีองค์ความรู้ทางด้านพระพุทธศาสนา สามารถให้ข้อมูลและคำแนะนำแก่นิสิตได้เป็นอย่างดี จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ **พระมหาสุเทพ สุวฑฺฒโน** ได้ดำเนินการสัมภาษณ์ท่านเพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์

ให้สัมภาษณ์แล้ว
พระมหาศักดิ์ชาย โกวิโท
๒๒ มี.ค.๖๒

(พระมหาสมบูรณ์ วุฑฺฒิกโร, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประสานงาน:
พระมหาสุเทพ สุวฑฺฒโน โทร. ๐๙๕-๑๑๗๒๕๑๗

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย โทร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐ ภายใน ๑๑๓๓, ๑๑๒๗

ที่ ศธ ๖๑๐๑/ว ๔๙ **วันที่** ๑๗ มีนาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรียน พระปราโมทย์ วาทโกวิโท พระวิทยากรพิเศษ[illegible]

ด้วย **พระมหาสุเทพ สุวฑฺฒโน** นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา แบบ ๒.๑ ภาคปกติ เลขประจำตัวนิสิต ๕๖๐๑๕๐๕๒๒๑ ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “**กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ**” โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการค้นคว้าวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-interview) เป็นเครื่องมือในการทำวิจัย มีความประสงค์จะสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีองค์ความรู้ทางด้านพระพุทธศาสนา สามารถให้ข้อมูลและคำแนะนำแก่นิสิตได้เป็นอย่างดี จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ **พระมหาสุเทพ สุวฑฺฒโน** ได้ดำเนินการสัมภาษณ์ท่านเพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์

(พระมหาสมบูรณ์ วุฑฺฒิกโร, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ปราโมทย์
ยินดีให้สัมภาษณ์
15 เมษายน 62

ประสานงาน:
พระมหาสุเทพ สุวฑฺฒโน โทร. ๐๙๕-๑๑๗๒๕๑๗

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย โทร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐ ภายใน ๑๑๓๓, ๑๑๒๗

ที่ ศธ ๖๑๐๑/ว ๔๙ **วันที่** ๑๗ มีนาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เจริญพร ศ.ดร. บุญทัน ดอกไธสง

ด้วย **พระมหาสุเทพ สุวฑฺฒโน** นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา แบบ ๒.๑ ภาคปกติ เลขประจำตัวนิสิต ๕๖๐๑๕๐๕๒๒๑ ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์เรื่อง **"กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ"** โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการค้นคว้าวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-interview) เป็นเครื่องมือในการทำวิจัย มีความประสงค์จะสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีองค์ความรู้ทางด้านพระพุทธศาสนา สามารถให้ข้อมูลและคำแนะนำแก่นิสิตได้เป็นอย่างดี จึงเจริญพรมาเพื่อขออนุญาตให้ **พระมหาสุเทพ สุวฑฺฒโน** ได้ดำเนินการสัมภาษณ์ท่านเพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์

9/5/19

(พระมหาสมบูรณ์ วุฑฺฒิกโร, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประสานงาน:
พระมหาสุเทพ สุวฑฺฒโน โทร. ๐๙๕-๑๑๗๒๕๑๗

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย โทร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐ ภายใน ๑๑๓๓, ๑๑๒๗

ที่ ศธ ๖๑๐๑/ว ๔๙ **วันที่** ๑๗ มีนาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เจริญพร นพ.อรุณ สวนศิลป์พงศ์

ด้วย **พระมหาสุเทพ สุวฑฺฒโน** นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา แบบ ๒.๑ ภาคปกติ เลขประจำตัวนิสิต ๕๖๐๑๕๐๕๒๒๑ ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์เรื่อง **"กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ"** โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการค้นคว้าวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-interview) เป็นเครื่องมือในการทำวิจัย มีความประสงค์จะสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีองค์ความรู้ทางด้านพระพุทธศาสนาสามารถให้ข้อมูลและคำแนะนำแก่นิสิตได้เป็นอย่างดี จึงเจริญพรมาเพื่อขออนุญาตให้ **พระมหาสุเทพ สุวฑฺฒโน** ได้ดำเนินการสัมภาษณ์ท่านเพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์

สัมภาษณ์แล้ว
อรุณ สวนศิลป์พงศ์
15 พ.ค. 2562

(พระมหาสมบูรณ์ วุฑฺฒิกโร, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประสานงาน:
พระมหาสุเทพ สุวฑฺฒโน โทร. ๐๙๕-๑๑๗๒๕๑๗

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย โทร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐ ภายใน ๑๑๓๓, ๑๑๒๗

ที่ ศธ ๖๑๐๑/ว ๔๙ **วันที่** ๑๗ มีนาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เจริญพร **ดร.ปณัชญา สีลายุทธ**

ด้วย **พระมหาสุเทพ สุวฑฺฒโน** นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา แบบ ๒.๑ ภาคปกติ เลขประจำตัวนิสิต ๕๖๐๑๕๐๕๒๒๑ ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์เรื่อง **"กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ"** โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการค้นคว้าวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-interview) เป็นเครื่องมือในการทำวิจัย มีความประสงค์จะสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีองค์ความรู้ทางด้านพระพุทธศาสนา สามารถให้ข้อมูลและคำแนะนำแก่นิสิตได้เป็นอย่างดี จึงเจริญพรมาเพื่อขออนุญาตให้ **พระมหาสุเทพ สุวฑฺฒโน** ได้ดำเนินการสัมภาษณ์ท่านเพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์

ได้ให้สัมภาษณ์เรียบร้อยแล้ว

(พระมหาสมบูรณ์ วุฑฺฒิกโร, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประสานงาน:
พระมหาสุเทพ สุวฑฺฒโน โทร. ๐๙๕-๑๑๗๒๕๑๗

ภาคผนวก ง

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

๑. พระเทพสุวรรณเมธี, ดร. (สุชาติ กิตฺติปญฺโญ) รองเจ้าคณะกรุงเทพมหานคร

๒. พระราชสิทธิมุนี วิ., ดร. (บุญชิต ญาณสํวโร) ผู้อำนวยการสถาบันวิปัสสนาธุระ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓. พระกิตติโสภณวิเทศ (เศรษฐกิจ สมาหิโต) ประธานสหภาพพระธรรมทูตไทยในโอเชียเนีย

๔. พระวิมลศาสนวิเทศ (สำรวจ กมโล) รองประธานสหภาพพระธรรมทูตไทยในทวีปยุโรป

๕. พระมงคลธีรคุณ, ดร. (อินศร จินฺตาปญฺโญ) ผู้อำนวยการวิทยาลัยพระธรรมทูต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๖. พระวิเทศรัตนาภรณ์, ดร. (ถนัด อตฺถจารี) เลขาธิการสมัชชาสงฆ์ไทยในสหรัฐอเมริกา

๗. พระวิเทศปุญญาภรณ์ (บุญทิน ปุญฺญธโช) เลขานุการสหภาพพระธรรมทูตไทยในยุโรป เจ้าอาวาสวัดพุทธราม ประเทศ สวีเดน

๘. พระครูโสภณพุทธิคุณ (คองเหียน มหาวีโร) วัดพุทธิคุณ รองประธานสมัชชาสงฆ์ไทยในประเทศสิงคโปร์ รูปที่ ๑

๙. พระครูนรนาถเจติยาภิรักษ์ (สมพงศ์ ญาณธีโร) พระธรรมทูตไทยสายประเทศอินเดีย-เนปาล

๑๐.พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ. ดร. ผู้อำนวยการ วิทยาลัยพุทธศาสตร์นานาชาติ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑๑. พระมหาศักดิ์ชาย โกวิโท รักษาการผู้อำนวยการสำนักงานวิทยาลัย วิทยาลัยพระธรรมทูต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑๒. พระปราโมทย์ วาทโกวิโท พระวิทยากรสันติภาพ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑๓. ศ. ดร.บุญทัน ดอกไธสง คณะสังคมสาตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑๔. นพ. อรุณ สวนศิลป์พงศ์ ผู้อุปถัมภ์วัดไทยวอชิงตัน ดี.ซี. ประเทศสหรัฐอเมริกา

๑๕. ดร.ปณัชญา ลีลายุทธ รองประธานบริหารหนังสือพิมพ์ พิมพ์ไทยรายวัน

ภาคผนวก จ

รูปภาพการสัมภาษณ์

สัมภาษณ์ พระเทพสุวรรณเมธี, ดร. (สุชาติ กิตฺติปญฺโญ) รองเจ้าคณะกรุงเทพมหานคร

สัมภาษณ์ พระราชสิทธิมุนี วิ., ดร. (บุญชิต ญาณสํวโร)
ผู้อำนวยการสถาบันวิปัสสนาธุระ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สัมภาษณ์ พระกิตติโสภณวิเทศ (เศรษฐกิจ สมาหิโต)
ประธานสหภาพพระธรรมทูตไทยในโอเชียเนีย

สัมภาษณ์พระวิมลศาสนวิเทศ (สำรวจ กมโล)
รองประธานสหภาพพระธรรมทูตไทยในทวีปยุโรป เจ้าอาวาสวัดไทยนอร์เวย์

สัมภาษณ์ พระมงคลธีรคุณ, ดร. (อินศร จินฺตาปญฺโญ)
ผู้อำนวยการวิทยาลัยพระธรรมทูต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สัมภาษณ์ พระวิเทศรัตนาภรณ์, ดร. (ถนัด อตฺถจารี)
เลขาธิการสมัชชาสงฆ์ไทยในสหรัฐอเมริกา

สัมภาษณ์ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ. ดร.

ผู้อำนวยการ วิทยาลัยพุทธศาสตร์นานาชาติ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สัมภาษณ์ พระมหาศักดิ์ชาย โกวิโท
รักษาการผู้อำนวยการ สำนักงานวิทยาลัย วิทยาลัยพระธรรมทูต มจร

สัมภาษณ์ พระครูโสภณพุทธิคุณ (คองเหียน มหาวีโร)
วัดพุทธิคุณ รองประธานสมัชชาสงฆ์ไทยในประเทศสิงคโปร์ รูปที่ ๑

สัมภาษณ์ พระครูนรนาถเจติยาภิรักษ์ (สมพงศ์ ญาณธีโร)
พระธรรมทูตไทยสายประเทศอินเดีย- เนปาล
(รูปขวามือผู้วิจัย)

สัมภาษณ์ พระปราโมทย์ วาทโกวิโท

พระวิทยากรสันติภาพ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

(รูปกลาง)

สัมภาษณ์ ศ. ดร.บุญทัน ดอกไธสง

คณะสังคมสาตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สัมภาษณ์ นพ. อรุณ สวนศิลป์พงศ์ ผู้อุปถัมภ์วัดไทยวอชิงตัน ดี.ซี. ประเทศสหรัฐอเมริกา

สัมภาษณ์ ดร. ปณัชญา ลีลายุทธ
รองประธานบริหารหนังสือพิมพ์ พิมพ์ไทยรายวัน

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-ฉายา/นามสกุล : พระมหาสุเทพ สุวฑฺฒโน (เหลาทอง)

วัน/เดือน/ปี เกิด : วันที่ ๑ เดือน พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๑๗

ภูมิลำเนาเดิม : บ้านเลขที่ ๑๖ หมู่ที่ ๗ ตำบลหนองหลวง อำเภอโนนนารายณ์ จังหวัดสุรินทร์

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. ๒๕๕๕ : ปริญญาโท (พธ.ม.) หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

การศึกษาทางธรรม

พ.ศ. ๒๕๓๒ : นักธรรมชั้นเอก

พ.ศ. ๒๕๓๘ : สอบไล่ได้เปรียญธรรม ๗ ประโยค สำนักเรียนวัดเบญจมบพิตร กรุงเทพมหานคร

บรรพชา/อุปสมบท : วันที่ ๒๕ เดือน มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘

สังกัดวัด : วัดสวัสดิ์วารีสีมาราม แขวงถนนนครไชยศรี เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร

ตำแหน่งหน้าที่ : นักวิเทศสัมพันธ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ปีที่เข้าศึกษา : พุทธศักราช ๒๕๕๖

ปีที่สำเร็จการศึกษา : พุทธศักราช ๒๕๖๒

ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดสวัสดิ์วารีสีมาราม แขวงถนนนครไชยศรี เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร ๑๐๓๐๐

โทรศัพท์ : ๐๘๕-๒๒๕-๖๑๒๗, ๐๙๕-๑๑๗-๒๕๑๗

E-mail : sutupu@live.com, watesannonsan@gmail.com